

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav české literatury a komparistiky

Obecná a srovnávací literatura (komparatistika)

Disertační práce

Mgr. Jiří Soukup

České podoby Franze Kafky před druhou světovou válkou

Czech Faces of Franz Kafka before World War II

školitel: prof. PhDr. Jiří Holý, DrSc.

Praha 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5. 12. 2017

Jiří Soukup

Poděkování

Děkuji svému školiteli, prof. PhDr. Jiřímu Holému, DrSc., za to, že vedl mou práci.

Za konzultace děkuji Mgr. Martinu Pokornému, PhD., a prof. Mgr. Miroslavu Petříčkovi, Dr.

ABSTRAKT

Přítomná práce je věnována analýze proměn recepcce Franze Kafky v českém prostředí před druhou světovou válkou, konkrétně zkoumání českých překladů a českojazyčných kritických reflexí jeho prací. Práce je rozdělena do dvou časově symetrických částí: první je věnována Kafkově recepci za života (1909–1922), druhá recepci po jeho smrti (1924–1939). V první části jsou tematizovány překlady Kafkových úředních publikací v kontextu jejich vzniku, problematiky Kafkova autorského podílu na vzniku původních textů jako zdroje pro jejich překlad a zasazení těchto textů do celku Kafkova díla a do kontextu jeho beletristických prací; pozornost je dále věnována prosopograficky orientovanému zkoumání recepcce Kafkových beletristických textů za jeho života a analýze odlišných překladatelských strategií autorů, kteří za Kafkova života převedli jeho texty do češtiny (Milena Jesenská, Milena Illová, Jaroslav Dohnal), Kafkových reakcí na ně a toho, jak se zpětně odrážejí v jeho tvorbě. Zkoumání ve druhé části práce je členěno především podle jednotlivých linií recepcce, jejichž těžiště se postupně přesouvá od expresionisticky k surrealisticky zaměřeným interpretacím; analýza postupných proměn Kafkova obrazu v českém tisku odrážející proměňující se vnímání jeho postavy a díla zřetelně ukazuje, že Kafka nebyl ve třicátých letech v žádném případě neznámým autorem a že znalost či povědomí a zájem o jeho dílo v českém intelektuálním prostředí před druhou světovou válkou výrazně narůstal.

ABSTRACT

The present study focuses on the analysis of the changes of Franz Kafka's reception in the Czech context before World War II, i. e. on the analysis of Czech translations and critical reflections in Czech language of his works. The study is divided into two symmetrical (in time) parts: the first one focuses on Kafka's reception in his lifetime (1909–1922), the second one on the reception after his death (1924–1939). In the first part, translations of Kafka's office publications are analyzed in the context of their origin, Kafka's part (as an author) in the formation of the original texts as a source for their translation and set in the context of his belletristic works; in the prosopographically oriented analysis the aim is further focused on the reception of Kafka's belletristic texts in his lifetime and on different strategies of translation by authors who translated his texts into Czech during his lifetime (Milena

Jesenská, Milena Illová, Jaroslav Dohnal), Kafka's responses and how they are reflected in his work. The analysis in the second part is structured mainly according to the tendencies of reception whose focus shifts gradually from expressionist to surrealistic interpretations; the analysis of gradual changes of Kafka's image in the Czech press which reflects the changing reception of his figure and work clearly demonstrates that in the 1930s Kafka was not an unknown author in any respect and that the notion and interest in his work in the Czech intellectual milieu before World War II was increasingly growing.

Klíčová slova: Franz Kafka; literární kritika; české překlady

Keywords: Franz Kafka; literary criticism; Czech translations

Bibliografická poznámka

Kapitola I/1 věnovaná českým překladům Kafkových úředních publikací byla otištěna jako samostatná studie v časopisu *Slovo a smysl* (Soukup 2014).

Části kapitoly I/2, které se věnují českým překladům Kafkových beletristických prací za života, byly ve zkrácené a upravené podobě publikovány v rámci studie otištěné v časopisu *Česká literatura* jako část studie, v níž se autor přítomné práce věnuje Kafkovým českým překladům za života (Soukup – Szarková – Mittnerová 2015: 672–686).

OBSAH

Úvod.....	9
I. České podoby Franze Kafky za jeho života.....	13
1. Překlady Kafkových úředních publikací.....	14
2. Překlady a recepce Kafkových beletristických textů	30
2.1 Před první světovou válkou.....	31
2.1.1 František Langer.....	32
2.1.2 Rudolf Illový	33
2.2 Po první světové válce.....	34
2.2.1 Milena Jesenská, S. K. Neumann	34
2.2.2 Milena Illová	47
2.2.3 Rudolf Illový	48
2.2.4 František Götz	49
2.2.5 Jaroslav Dohnal	50
II. České podoby Franze Kafky po jeho smrti	53
1. Nekrology a zprávy o Kafkově úmrtí.....	53
2. Překlady a recepce od poloviny dvacátých let	64
2.1 Gustav Janouch	64
2.2 Jan Grmela.....	70
2.3 Otto Pick.....	72
2.4 Bedřich Václavek, Miloš Hlávka, Jitka Skaláková, Arne Novák, Vojtěch Zelinka, Paul Winter.....	74
3. Překlady a recepce přelomu dvacátých a třicátých let v katolicky orientovaném prostředí spojeném s Josefem Florianem.....	78
3.1 Josef Portman	78
3.2 Josef Florian	80
4. Překlady a recepce v třicátých letech	89
4.1 Paul Leppin, Josef Kodíček.....	89
4.2 Pavel Eisner a <i>Hrdelní pře</i>	90
4.3 František Mastík, Timotheus Vodička, Jiří Langer, František Sekanina	99
4.4 Pavel Eisner a F. X. Šalda	106
4.5 Jan Franz a Bernhard Rang	109

4.6 Hanuš Bonn, Pavel Eisner a teorie trojího ghetta.....	115
4.7 Pavel Eisner a <i>Zámek</i>	119
4.8 Kafka v kontextu výtvarného umění: Hans Fronius, Johannes Urzidil a Marc Chagall	132
4.9 Pavel Eisner a <i>Beschreibung eines Kampfes</i>	133
4.10 Jan Marek a Daniel-Rops	135
4.11 Hanuš Bonn, Pavel Eisner a <i>Beschreibung eines Kampfes</i>	140
4.12 Hanuš Bonn, Viktor Fischl, Ludvík Jehl a <i>Tagebücher und Briefe</i>	142
4.13 Bernard Groethuysen.....	145
4.14 Max Brod: <i>Franz Kafka. Eine Biographie</i>	146
4.15 Pavel Eisner a výklad Kafky v kontextu židovské Prahy.....	151
4.16 Kafka jako encyklopedické heslo	152
Závěr.....	153
Bibliografické seznamy	158
České překlady textů Franze Kafky otištěné za jeho života (1909–1922).....	158
České překlady textů Franze Kafky otištěné po jeho smrti (1924–1938)	159
Česká recepce Franze Kafky otištěná za jeho života (1913–1922).....	163
Česká recepce Franze Kafky otištěná po jeho smrti (1924–1938).....	163
Seznam zkratk citovaných částí souborných vydání Kafkova díla	169
Literatura	171
Archivní zdroje.....	200

Úvod

Zaměření přítomné práce, věnované zkoumání českých podob Franze Kafky – především překladů a recepce jeho textů v tisku¹ – je vymezeno ve dvou ohledech: jazykově a časově. Jakkoli samotné označení „česká recepce“ může být chápáno mnohoznačně, v následujícím textu je jím míněna vždy pouze českojazyčná recepce. Co do časového vymezení je práce rozdělena do dvou částí: první je věnována českým podobám Franze Kafky za jeho života (1909–1922),² druhá těmto podobám po jeho smrti (1924–1939). První část je dále tematicky rozčleněna do dvou kapitol: první z nich je věnována českým překladům Kafkových úředních publikací; vzhledem ke skutečnosti, že k těmto historicky prvním (anonymním) překladům jeho textů dosud neexistuje téměř žádná literatura, je zde doplněna jejich bibliografie a kontext jejich vzniku, který úzce souvisí s prostředím Úrazové pojišťovny dělnické, v níž Kafka působil; vedle analýzy strategie překladu při srovnání s paralelně publikovanými německými originály těchto úředních textů je v této kapitole věnována pozornost také širší otázce zasazení těchto textů do celku Kafkova díla a do kontextu jeho beletristických prací. Druhá kapitola této části je věnována českým překladům a recepci právě Kafkových beletristických textů za jeho života, bezprostředně spojené s jeho přáteli a blízkými; zkoumání je proto v této kapitole orientováno rovněž prosopograficky, s cílem nastínit síť osobních vztahů, z níž se tato recepce odvíjela především a v jejímž rámci ji vnímal také sám Kafka; vedle nepočetných ohlasů v českém tisku se v této kapitole zaměřujeme na zevrubné zkoumání překladatelských strategií autorů, jejichž rovněž nepočetné překlady Kafkových textů vyšly za jeho života v českém tisku (Milena Jesenská, Milena Illová, Jaroslav Dohnal), okolností jejich publikace, Kafkových reakcí na ně (či jejich absence) a toho, jak se zpětně odrážejí v jeho tvorbě. V druhé části práce jsou pak představeny postupné proměny obrazu Franze Kafky po jeho smrti v českém tisku (odrážející proměňující se vnímání jeho postavy a díla v českém intelektuálním prostředí); primárně chronologicky orientovaný postup zkoumání v této části se prolíná se sledováním kontinuálního vývoje jednotlivých linií

¹ Recepce v tisku zde zahrnuje okruh textů, v nichž je zmíněno Kafkovo jméno (soustředíme se především na významné kritické ohlasy jeho prací, pozornost je však věnována také drobnějším zmínkám jeho jména, zvláště v literárněkritických kontextech); uměleckým ztvárněním motivů z Kafkových prací se zde vzhledem k rozsahu a složitosti materiálu věnujeme pouze tehdy, pokud bezprostředně souvisejí se zkoumanými překlady a recepcí v tisku – platí to jak pro výtvarná, tak i beletristická zpracování těchto motivů, jejichž souvislost s Kafkovými texty, není-li přímo jmenován, je spíše hypotetická a výrazně přesahuje rozsah a zaměření přítomného zkoumání.

² Poslední zaznamenaný ohlas na Kafkovy práce v českém tisku za jeho života pochází z května 1922, poslední překlad jeho textu z konce téhož roku; další zmínky o Kafkovi a překlady jeho prací jsou poté zaznamenány až po jeho smrti.

recepce a s nimi spojených výrazných postav, které spoluutvářely obraz Franze Kafky v českém prostředí před druhou světovou válkou; některé linie této recepce do určité míry navazují na recepci probíhající již za Kafkova života, její intenzita a rozmanitost se však v druhé polovině dvacátých a především ve třicátých letech výrazně zvětšuje; pozornost je i v této části věnována překladatelským strategiím jednotlivých autorů, jejichž překlady Kafkových textů vyšly tiskem, stejně jako zaměření periodik a edic, v nichž byly publikovány a v nichž probíhala kritická recepce Kafkových prací, a čtenářskému okruhu, jemuž byly určeny.

Práce je časově ohraničena rokem 1939; stručný přehled Kafkovy české recepce před druhou světovou válkou lze nalézt v rámci řady relativně spolehlivých studií;³ v nich roztroušené poznatky, získané často na základě důkladných rešerší a studia pramenného materiálu, však ve svém úhrnu představují spíše soubor dílčích zjištění, postupně zčásti doplňovaných a revidovaných; komplexní rozbor této fáze recepce však dosud nebyl podán.⁴ Záměrem přítomné práce je vedle doplnění nových poznatků a revize některých stávajících (zde představené poznatky vycházejí především ze studia pramenného materiálu, doplněného na základě vlastních rešerší; dosavadní výčty těchto pramenů jsou revidovány v souladu s materiálem a doplněny o nové položky v rámci bibliografických seznamů na konci přítomného textu) postihnout celkový obraz této fáze recepce a jejích proměn a zároveň se blíže věnovat zkoumání výše nastíněných aspektů, které byly dosud spíše opomíjeny.

Následná recepce v období druhé světové války již není zaznamenána na stránkách českého tisku (s výjimkou spíše nepočetných ohlasů v českých exilových periodících), nýbrž v nepublikovaných textech, jež byly buď otištěny až po válce, nebo zůstaly pouze v podobě rukopisu; oproti předchozí zásadně odlišná povaha této fáze recepce, která by vyžadovala zcela jiný přístup k materiálu a výrazně odlišný způsob zkoumání, je tak zároveň provázána s recepcí v období bezprostředně následujícím po druhé světové válce, kdy byly některé z těchto rukopisných textů publikovány a linie recepce, které se během války utvářely, mohly být dále rozvíjeny na stránkách tisku. Intenzita a rozmanitost recepce se v prvních letech po druhé světové válce (také v souvislosti se zvýšeným poválečným zájmem o Kafku

³ Viz Čermák 1994, 2000a, 2010 (některé dále zmiňované Čermákovy studie nově přetiskuje idem 2017) či stručně shrnující Stašková 2008, nejnověji pak Hultsch 2014. V případě starších studií je třeba upozornit na nezanedbatelné množství zavádějících informací a faktografických nepřesností (tyto starší práce především často zcela opomíjejí recepci před první světovou válkou).

⁴ Srov. též zpracování soudobé německojazyčné recepce v letech 1912–1938, jež probíhala mimo jiné také v pražském německém tisku: Born 1979, 1983.

v zahraničí) i oproti předválečnému stavu postupně dále zvětšuje; po desetiletí poúnorového útlumu pak především v šedesátých letech množství textů věnovaných Kafkovi v českém tisku nabývá značných rozměrů; po následném „normalizačním“ útlumu se v polistopadovém období Kafka stává populárním autorem široce recipovaným napříč médii i společností. Postižení různorodé šíře uvedených fází recepce již výrazně překračuje rozsah přítomné práce. Především však již bylo poválečné, zvláště pak poúnorové recepce věnováno množství spolehlivých prací, podávajících zevrubný přehled i důkladnou analýzu jednotlivých linií a podob těchto fází recepce (viz zvláště Tuckerová 2012, dále např. Kautman 2003 či Václavek 1993 ad.); tyto pozdější fáze recepce jsou tak oproti zde zkoumané předválečné fázi již důkladněji popsány.

Přítomný text není specializovanou translatologickou prací; jeho záměrem není (a z důvodů rozsahu ani nemůže být) detailní analýza všech českých překladů Kafkových prací otištěných před druhou světovou válkou v celém textovém rozsahu, ale pouze přiblížení překladatelských strategií zvolených jednotlivými autory, jejich analýza na konkrétním textovém materiálu a vzájemné srovnání s ohledem na českého čtenáře. Východiskem a teoretickým pozadím je přitom především pojetí dějin českých překladatelských teorií Jiřího Levého, jejichž vývoj charakterizuje „změnami ve **vztahu k předloze a ke čtenáři**“ a podle toho, nakolik jde o „činnost tvůrčí (má vytvořit literární dílo české)“ či „reprodukční (má tlumočit originál)“ rozlišuje „obě základní stanoviska k překladatelské práci, která se nepřesně označují jako překladatelská ‚věrnost‘ a ‚volnost‘“ (Levý 1996: 233); tato pojmová dvojice představuje základní osu, od níž se následně odvíjí bližší rozbory jednotlivých překladů v přítomném textu. Levý hovoří o pokusech „o reformu jazyka českých překladů“ (ibid.: 208), které se objevují před první světovou válkou, kdy „se obecně cítila potřeba změnit způsob, jakým se dotud překládala cizí literatura“ (ibid.: 212) a kdy „se překladatelská doslovnost, která otvírala do české literatury přístup různým cizomluvům, stávala neúnosnou již z důvodů jazykových“ (ibid. 209). Zvláštní význam má v období mezi oběma světovými válkami především překladatelská škola Otokara Fischera, který „označil své období za epochu **revize**“ (ibid.: 212–213), jež byla zaměřena především proti lumírovcům, které charakterizoval „knižní jazyk a malá věčnost“ (ibid.: 213): „generace první republiky vystoupila proti lumírovské tradici s požadavky **přírozenosti**, prostoty, lidovosti“ (ibid.: 215) a charakterizoval ji „odpor proti prostředkům akademickým“ a směřování „až k jazykovým formalismům“, pro něž „byl přímo programovým dílem první významný překlad nové

generace – Nietzschev Tak pravil Zarathustra z r. 1914. Péče o zachování stylistické barvy oživuje starou zásadu **kompence**, pro kterou u nás teprve Fischer razí pojmenování. Nebezpečím kompence je, že preferovaná stylistická hodnota se nejen zachová, ale někdy i přexponuje“ (ibid.: 219). Jakkoli se ve sledovaném období mezi oběma světovými válkami obecně „slevuje z požadavku reprodukční přesnosti ve prospěch původně tvůrčího charakteru překladatelské práce“ (ibid.: 220) a „prosazování **celostního** pohledu na dílo i ohledu na čtenáře“, kdy se cílem „stává nikoliv kopie textu, ale **ekvivalence účinku** na čtenáře“ (ibid.: 222–223), v mnoha překladech přiblížených v následujícím textu se naopak setkáváme s – ve své době neobvyklým – požadavkem doslovnosti a mnoha případy systematického užití archaizujících jazykových prostředků, které na dobového čtenáře působí značně nepřírodně; zároveň se však i v případě moderních překladů objevuje u mnoha autorů snaha o vytváření českých neologismů pro překlad běžných německých výrazů, které českému čtenáři smysl originálu opět spíše zastírají; v přítomném textu jsou pak na analýze konkrétních textových úseků detailněji představeny různé strategie přístupu k překládání Kafkových textů a dílčí volby jazykových prostředků pohybující se na základní ose mezi překladatelskou věrností a volností.

I. České podoby Franze Kafky za jeho života

Jak již bylo naznačeno v úvodu, zkoumání Kafkových překladů a recepce v českém tisku za jeho života je nutně specifické tím, že většinu těchto textů (stejně jako jejich autorů) Kafka znal a některé z nich také blíže reflektoval ve svých textech. Pro bližší porozumění těmto souvislostem je třeba rekonstruovat na jedné straně okolnosti jeho pracovního postavení a vztahu k úřednímu zaměstnání (v souvislosti s překlady jeho úředních publikací), na druhé straně jeho osobní vztahy s přáteli a blízkými (v souvislosti s překlady a recepcí jeho beletristických prací).

Je nepříliš známou skutečností, že první překlady Kafkových textů představují zmíněné překlady jeho příspěvků publikované v českých verzích výročních zpráv (a jedné jubilejní zprávy) Úrazové pojišťovny dělnické, jejímž byl Kafka zaměstnancem. Sám Kafka publikace úřední povahy, vytvořené v rámci své pracovní náplně, vnímal jako neliterární žánr a jejich následným úpravám či podobě, v jaké budou otištěny, nevěnoval – ve zjevném kontrastu k publikacím svých textů literární povahy v užším smyslu – v zásadě žádnou pozornost. To, že jejich českým překladům byla dosud v literatuře věnována rovněž zcela minimální pozornost, souvisí zjevně se skutečností, že tyto úřední publikace jsou – v souladu s Kafkovým názorem – chápány jako texty neliterární povahy, jež se vymykají literární povaze Kafkova díla.⁵ Také přítomný text se soustředí především na překlady a recepci Kafkových literárních textů v užším smyslu; v souladu s chronologií zkoumání je však pozornost nejprve věnována právě dosud opomíjeným českým překladům jeho úředních publikací, které na jedné straně představují zjevný protipól k českým překladům Kafkových textů literární povahy v užším smyslu – nejen svým věcným obsahem, ale i anonymní povahou (tyto úřední publikace jsou nepodepsané a jejich překladatelé zůstávají anonymní) a zaměřením překladu na terminologickou přesnost –, na druhé straně je však v následující kapitole poukázáno také na některé momenty prolínání Kafkových úředních prací s jeho literárními texty v užším smyslu a na jejich možné zasazení do celku Kafkova díla.⁶ Specifičnost těchto úředních publikací zároveň vyžaduje jejich zmíněné obšírnější zasazení do kontextu Kafkova pracovního působení, jež je v následující kapitole popsáno; jejich české

⁵ Srov. však například skutečnost, že do německého kritického vydání Kafkových spisů byl zařazen rovněž svazek jeho úředních spisů (na rozdíl od českého souborného vydání – blíže viz níže).

⁶ Toto možné zasazení navazuje nejen na zmíněné zařazení svazku Kafkových úředních spisů do německého kritického vydání jeho spisů, ale především na směr zkoumání, který se na sledování tohoto prolínání Kafkových úředních a beletristických prací zaměřuje (srov. například práce Benno Wagnera ad. – vice níže).

překlady pak představují zvláštní součást, bez níž by zkoumaný celek Kafkových překladů a recepcí v tisku daného období nebyl faktograficky ani typologicky úplný.

1. Překlady Kafkových úředních publikací⁷

„[...] zákonem [...] o národním pojištění [...] se dnem 1. 7. 1948 ruší Úrazové pojišťovny v Praze a v Brně a jejich agendu přejímá nově založená Ústřední národní pojišťovna. Spisy Úrazové pojišťovny dělnické tedy přecházejí do Ústřední národní pojišťovny a odtud do Všeodborového archivu ÚRO [Ústřední rada odborů]“ (Babička 1975: 13). To, jakou péči věnovali pracovníci Všeodborového archivu tomuto fondu, dokládá svědectví jeho pozdějšího pořadatele: „[...] v roce 1963 převzal Státní ústřední archiv ze Všeodborového archivu ÚRO neroztříděné fondy bývalých pojišťoven. Jak se ukázalo při roztřídění materiálu v roce 1975, obsahoval tento celek i část fondu bývalé Úrazové pojišťovny dělnické v Praze. Spisový materiál byl z větší části ve stavu rozsypu a také nápisy na deskách ‚Ústřední národní pojišťovna – sklep‘ výmluvně hovoří o osudu fondu před převzetím do Státního ústředního archivu. Při pátrání po ostatních částech fondu nám Všeodborový archiv ÚRO předal ještě další část v roce 1975, která byla v podobném stavu jako torzo z roku 1963. I po tomto doplnění zůstal fond torzem a dá se předpokládat, že ostatní spisový materiál byl zničen“, jak nás zpravuje pořadatel dochovaného torza (ibid.: 13–14).

Péče pracovníků Všeodborového archivu o fond bývalé pražské Úrazové pojišťovny dělnické – ÚPD (Arbeiter-Unfall-Versicherungs-Anstalt – AUVA) měla zároveň za následek nenávratné zničení značné části úředních textů sestavených jedním z jejích někdejších zaměstnanců, totiž Franzem Kafkou. Tyto skutečnosti však zjevně překračovaly rozlišovací schopnost dotyčných archivářů. Vynesení většiny fondu ze sklepních prostor po patnácti letech se – snad symbolicky – odehrálo v atmosféře vzedmuté vlny zájmu o Kafku, vyvolané liblickou konferencí (27.–28. května 1963), a zároveň v době, kdy již byly jeho úřední spisy zkoumány a částečně i publikovány v německém i českém prostředí;⁸ zbylý znárodněný

⁷ Uvedené rozmezí let 1909–1916 odkazuje k dataci fyzického vydání českých verzí *Zpráv* Úrazové pojišťovny dělnické obsahujících Kafkovy příspěvky, která se v některých případech lišila od uvedeného vročení.

⁸ Části Kafkových úředních spisů publikovali již v padesátých letech postupně Max Brod, Klaus Hermsdorf a Klaus Wagenbach. Další Kafkovy úřední spisy dohledal v nově uspořádaných archivních fondech a vydal Hermsdorf se spolupracovníky teprve v osmdesátých letech (viz Kafka 1984), spolu s Benno Wagnerem pak vydávají novou – dosud nejúplnější – edici Kafkových úředních spisů teprve v novém tisíciletí (podrobněji viz Wagner 2010: 402, 408–409). V českém prostředí si specifika Kafkových úředních spisů všimá již Hugo Siebenschein 1947. V návaznosti na Hermsdorf 1957 pak Kafkovy úřední spisy zmiňuje Sus 1960. O několik let

materiál byl převzat do Státního ústředního archivu teprve v roce 1975, kdy byl také jako celek uspořádán – tehdy se jasně ukázal i tristní stav Kafkových úředních spisů z ÚPD.⁹

Kafka měl ovšem již před svým nástupem do ÚPD zkušenost z jiného pojišťovacího ústavu. Po promoci doktorem práv na Karlo-Ferdinandově univerzitě (18. června 1906) a následné roční praxi u krajského, respektive zemského soudu v Praze (1. října 1906–30. září 1907) nastupuje 24letý Kafka 1. října 1907 na místo „pomocné síly“ (Aushilfskraft, impiegato ausiliare) do oddělení životního pojištění v pražské pobočce Assicurazioni Generali,¹⁰ soukromé italské pojišťovny sídlící v Terstu, která byla v té době největším pojišťovacím ústavem ve střední Evropě (Čermák 2011: 24, 33); toto místo Kafka získal díky protekci svého madridského strýce Alfreda Löwyho. Ačkoli Kafka do pojišťovny nastupuje „s

později, bezprostředně před liblickou konferencí, jsou – v souvislosti se zvýšeným zájmem o Kafku – publikovány nové materiály: „Jsou studovány dokonce i jeho odborné práce, spjaté s úřední činností v pražské Dělnické úrazové pojišťovně, které zdánlivě s literární tvorbou nesouvisí [...], s nimiž zde poprvé v překladu A. Skoumala seznamujeme světovou literární veřejnost“ (úvod Jiřího Hájka, [Kafka] 1963: 84–85). Jaromír Loužil v téže době publikuje důkladně edičně připravený soubor 38 Kafkových dopisů adresovaných ÚPD, rozšiřující „práci Klause Hermsdorfa, který několik z těchto dopisů otiskl v r. 1957“ (Loužil 1963: 57), tím, že otiskuje „všechny Kafkovy české dopisy (tedy i ty, které v německém překladě otiskl Hermsdorf); z německých všechny, které Hermsdorf neotiskl“ (ibid.: 59–60). Loužil vycházel z materiálů, které byly „založeny v Kafkových osobních spisech (fond nositelů národního pojištění, který je deponován ve Všeodborovém archivu ÚRO v Praze), zapůjčených literárnímu archivu Národního muzea v Praze“ (ibid.). KKAA tato vydání neuvádí (použité zkratky jsou vysvětleny na konci přítomného textu).

⁹ Pro úplnost je třeba dodat, že část fondu „přechází v roce 1953 do Archivu ministerstva vnitra a zůstává v pozdějším Státním ústředním archivu“ (Babička 1975: 13); jednalo se však pouze o soubor úrazových přihlášek z let 1920–1948 – bez jakéhokoli vztahu ke Kafkovi –, jehož většina byla skartována v roce 1966. Samotný rozsáhlý spisový „materiál Ústřední národní pojišťovny a již dříve zrušených pojišťoven“ byl tedy z Všeodborového archivu „Státnímu ústřednímu archivu předán v letech 1963 a 1967. Zbytek písemností byl předán až v roce 1975, když se začal fond zpracovávat a když bylo zjištěno, že předaný materiál tvoří jen torzo původního materiálu. [...] V roce 1975 se přikročilo k archivnímu zpracování fondu. Byl vyskartován historicky bezcenný materiál a řada multiplikátů“ (Helešicová 1975: 9). Spisy ÚPD (stejně jako spisy dalších pojišťoven) však byly „vytříděny z fondu Ústřední národní pojišťovny a tvoří samostatné celky, jež byly zpracovány a zinventarizovány“ (ibid.: 3) – tedy také fond NA, ÚPD. Samotný rozsáhlý fond NA, ÚNP však dosud z největší části zpracován ani inventarizován nebyl, tato nezpracovaná část však stále obsahuje například i osobní spisy zaměstnanců ÚPD (Kafkovy osobní spisy z ÚPD jsou uloženy v LA PNP, Kafka Franz – k signaturám a systematicky uložení dokumentů viz Svatoš – Lábusová 2009); srov. též prameny, které uvádí Nekula 2003 a Švingrová 2010. O tom, zda podobné skartace probíhaly i v rámci fondu obsahujícího materiály vztahující se ke Kafkovi, nejsou k dispozici bližší doklady, ztrátu největší části jeho úředních spisů lze však důvodně přičítat zmíněné patnáctileté odborné péči pracovníků Všeodborového archivu o většinu fondu, která jej přivedla až do onoho „stavu rozsypu“. Srov. zároveň také Wagnerovo tvrzení: „Jelikož spisy pražské Pojišťovny byly v 60. letech skartovány, je třeba vycházet z toho, že zdaleka největší část textů, jež Kafka v této souvislosti vypracoval, již neexistuje“ (Wagner 2010: 402); srov. též Čermák 2002: 161: „rozsáhlý soubor Kafkovy agentury v pojišťovně, v 60. letech v Praze nota bene skartovaný“ či Čermák 2005a: 22: Kafka „zpracované úřední spisy z Dělnické úrazové pojišťovny (ty pak nechala komunistická správa odborového archivu v r. 1964 z největší části skartovat)“, což však není v archivních materiálech doloženo. K oné části fondu tvořené úrazovými přihláškami a doložené skartací viz Malá – Bubeníčková 1966 (dostupné v NA, AR-SÚA, inventář ÚPD č. 594, č. p. 5573) a „spis o ÚPD“ (dostupný v NA, AR-SÚA, kart. 118), pojednávající blíže o osudech této části fondu.

¹⁰ K podrobnostem Kafkova tamějšího působení, dějinám pojišťovny, pojišťovnictví i vlivu na Kafkovu tvorbu viz Čermák 2011, srov. též idem 2007a a idem 2009: 61–64; srov. též KKAA: 24–26, resp. Hermes 1999: 42.

radostným očekáváním“ (ibid.: 35) a s výhledem na možné budoucí působení v zahraničí,¹¹ velmi záhy se dostavuje zklamání související v největší míře s dlouhou pracovní dobou, mající za následek minimum volného času na psaní.¹² Kafka má proto zřejmě „hned od počátku svého prvního zaměstnání zaječí úmysly“ (ibid.: 41),¹³ jeho prvotní záměr odejít k poště se však nezdařil (ibid.: 42). Počátkem roku 1908 se proto Kafka – zřejmě již s úmyslem změnit zaměstnání – hlásí do kurzu dělnického pojištění (Kurs für Arbeiter-Versicherung) při německé obchodní akademii v Praze (Prager Handels-Akademie), kde zároveň vyučují jeho budoucí nadřízení z ÚPD; kurz absolvuje s výborným prospěchem.¹⁴ Samo pojišťovnictví mu připadá „velmi zajímavé“ (DFK 13: 73, 85), proto také usiluje o zaměstnání v tomto oboru.¹⁵

30. června 1908 Kafka dopisem (sestaveným v německé i české verzi) „prosí, aby přijat byl co úředník pomocný do služeb Dělnické úrazové pojišťovny [bittet den löblichen Vorstand der Arbeiter-Unfall-Versicherungsanstalt für das Königreich Böhmen um gütige Aufnahme als Hilfsbeamter]“ (DFK 13: 100, srov. KKAA Mat.: 800).¹⁶ Na základě přijímacího pohovoru je pak do ÚPD přijat, což se dozvídá 10. července. Záhy poté – 15. července – podává v Assicurazioni Generali výpověď; důvodem je „nervozita spojená s velkou vzrušivostí srdce“ (Čermák 2011: 46), doložená řádným lékařským potvrzením

¹¹ Kafka se měl nejprve přesunout nejspíše do hlavního sídla firmy v Terstu; kvůli tomu se také učil italsky (DFK 13: 86). Existovala ovšem i možnost působení v odlehlějších destinacích: „Jsem u Assicurazioni Generali a mám věru naději sedět jednou na židličkách velmi vzdálených zemí, vidět z kancelářských oken lány cukrové třtiny nebo mohamedánské hřbitovy“ (ibid.: 85). Kafka mohl být inspirován také životy mnoha členů své širší rodiny, kteří dlouhodobě působili v zahraničí, „a to často velice vzrušujícím, přímo dobrodružným způsobem“, a také v sobě zřejmě „živil představu, že by mu madridský strýc mohl pomoci k zajímavé práci někde v exotické cizině“ – bližší viz Čermák 2011: 19, 21.

¹² Kafka měl pracovní dobu „s tzv. dvojitou frekvencí: Práce od 8 do 18 hodin byla přerušena dvouhodinovou polední přestávkou mezi 12. a 14. hodinou“ včetně „pohotovostní služby“ (tzv. žurnálu) o nedělích a svátcích (Čermák 2011: 37–38, srov. KKAA: 25). Kafkovy dopisy podávají přesvědčivé důkazy o jeho nespokojenosti s tímto časovým vytížením: „Mám ovšem místo s nepatrnými 80 K platu a nesmírnými 8–9 pracovními hodinami [...] Protože jsem dosud vůbec nebyl zvyklý omezovat svůj denní život na 6 hodin a kromě toho se ještě učím italsky [...], vycházím z tlačenice svých volných hodin nepříteli zotaven. [...] moje prozatímní práce je smutná“ (DFK 13: 85); „Čas v kanceláři se totiž nedá rozložit, ještě v poslední půlhodině cítím tlak těch 8 hodin stejně jako v první. [...] V kanceláři jsem v 8 hodin, odcházím v 1/2 7“ (ibid.: 86); „[...] honili mě prostě jako divou zvěř“ (ibid.: 92). K vlivu těchto tísnivých časových podmínek na povahu Kafkovy tvorby v té době viz též Soukup 2010: 30–32.

¹³ „[...] nejkrásnější by bylo, kdyby mě přeložili pryč z té Společnosti, a není to zcela vyloučené“ (DFK 13: 86). Srov. *Komentář* Věry Koubové: „Již záhy po nástupu na místo u Assicurazioni Generali si Kafka stěžoval na nízký plat, ‚truchlivou‘ práci a především na dlouhou pracovní dobu. Proto usiloval [...] o místo s tzv. ‚jednoduchou frekvencí‘, při které končila pracovní doba ve dvě nebo tři hodiny odpoledne“ (ibid.: 817).

¹⁴ Bližší viz obsáhlou úvodní studii Klause Hermisdorfa „Schreibanlässe und Textformen der amtlichen Schriften Franz Kafkas. Eine Einführung“ (KKAA: 11–104, zde 25–26); srov. Čermák 2011: 17, 46–47; pro faksimile vysvědčení z tohoto kurzu viz KKAA Mat.: 855.

¹⁵ „Zlomyslně by se dalo říci, že v Kafkově případě si Dělnická úrazová pojišťovna s předstihem školila svého budoucího zaměstnance“ (Čermák 2011: 48).

¹⁶ „Podle všeho je český text, který je oproti německému v drobných detailech zjednodušen, Kafkovým překladem z němčiny“ (DFK 13: 819); pro zevrubný rozbor viz Nekula 2003: 363–364.

(Hermes 1999: 46).¹⁷ Místo v ÚPD Kafka zřejmě získal s přispěním svého přítele a spolužáka z gymnázia a ze studia práv Ewalda Felixe Příbrama, jehož otec Otto Příbram byl prezidentem ÚPD (KKAA: 25–26, srov. též DFK 13: 99, 818, příp. též Krofta 2004: 91–92). Tuto nabídku dostal Kafka od svého spolužáka již o dva roky dříve, záhy po promoci v červnu 1906; byla však podmíněna tím, že se Kafka nechá pokřtít. Kafka odmítl (Čermák 2011: 21). O dva roky později již tato podmínka zjevně nebyla k přijetí nutná. Podobná protekce byla pro Kafku k získání místa nezbytná, neboť jistý nepsaný „zákon, tradičně v c. k. monarchii dodržovaný, Židům většinou neumožňoval uplatnění ve státní službě“ (ibid.: 7).

30. července 1908 nastupuje Kafka do polostátní ÚPD, v níž bude působit až do svého *dočasného* penzionování v roce 1922. Začíná jako výpomocný úředník (Aushilfsbeamter) ve zkušební době, během několika prvních let svého působení v ÚPD však postupuje „po kariérním žebříčku“ rychle vzhůru na pozici zastupujícího tajemníka (Vicesekretär) v roce 1913, kdy se tak stává nadřízeným tří desítek zaměstnanců Ústavu (Nekula 2003: 222–223).¹⁸ „Unermüdlich, fleissig und ambitiös [Neúnavný, pilný a ctižádostivý]“, tak je Kafka charakterizován ve své kvalifikační tabele (Qualifikationsliste).¹⁹

Dobové jazykové rozdělení ve společnosti se projevovalo také v rámci ÚPD, v níž se – podobně jako ve většině podobných českých institucí v té době – vedle sebe užívaly čeština a němčina.²⁰ „Znalost obou zemských jazyků tak byla pro úředníky [...] očekávanou kvalifikací“ (ibid.: 224), jakkoli situace se po roce 1918 zásadně mění. I před vznikem samostatného Československa však existují určitá období, kdy se užívání jednoho či druhého jazyka stává problematickou záležitostí. Dále lze hovořit obecně o situaci ve státních či polostátních institucích a specificky v ÚPD. Také v rámci ÚPD pak Nekula v návaznosti na dobovou jazykovou legislativu rozlišuje mezi úředním jazykem *vnějším a vnitřním*, určeným pro komunikaci uvnitř úřadu (ibid.: 220).

¹⁷ Nekula uvádí, že Kafka byl v Assicurazioni Generali zaměstnán až do 31. července 1908 (Nekula 2003: 221), volné dny v druhé půli července před nástupem do ÚPD však využil k pobytu na Šumavě (DFK 13: 101, 819–820, 1125); srov. Hermes 1999: 46, resp. KKAA: 981.

¹⁸ „Podle služební tabulky se stal [...] 1. října 1909 praktikantem ústavu (,Practicant der Anstalt‘), 1. května 1910 koncipistou ústavu (,Concipient der Anstalt‘), 1. března 1913 vicetajemníkem ústavu (,Vicesekretär der Anstalt‘)“ (Nekula 2003: 222–223). Obšířěji o Kafkově služebním postupu a náplni hovoří KKAA: 32–74. Pro faksimile a přepis Kafkových výkazů služby (Dienst-Tabellen) viz KKAA Mat.: 866–873 – tam též srov. problematickou německo-českou terminologii označování jednotlivých služebních pozic. Viz též Possner 1988.

¹⁹ Pro její faksimile, resp. přepis viz KKAA Mat.: 858, 860; srov. Nekula 2003: 223; srov. též LA PNP, fond Kafka Franz.

²⁰ Pro podrobnosti o užívání němčiny a češtiny v ÚPD za Kafkova tamějšího působení viz Nekula 2003: 220–266; srov. též Švingrová 2007; pro detailní analýzy jazykového fungování ÚPD v době, kdy v ní působil Kafka, viz eadem 2010. Blíže viz též eadem – Nekula 2010 a Švingrová 2012.

V obecné rovině lze o postavení obou zemských jazyků jak ve veřejných institucích, tak i v ÚPD hovořit jako o nerovném – Nekula pro to užívá pojmy „dominance a podřízenosti“ (ibid.: 233), jakkoli čeština se v době Kafkova nástupu do úřadu začíná stále více prosazovat: nejprve v roli vnějšího úředního jazyka, postupně i v roli vnitřního jazyka, jímž se komunikovalo v rámci úřadu. Od úředníků se proto očekávalo ovládnutí obou zemských jazyků, jakkoli v ÚPD, v jazykově smíšeném pražském prostředí (a vzhledem k narůstajícímu počtu a roli česky hovořícího obyvatelstva), lze hovořit o „respektu k osobní volbě jazyka“ (ibid.: 228). Volba preferovaného jazyka však zřejmě také rozhodovala o nasazení úředníka na konkrétní agendu, která byla v obecné rovině „rozdělována podle jazykových kritérií“, zároveň však Nekula upozorňuje na skutečnost, že „pojišťovna [...] nebyla rozdělena uvnitř na česká a německá oddělení“ (ibid.: 224); i v rámci vnitřního úředního jazyka tak lze hovořit o užívání obou jazyků již před rokem 1918 jak na úrovni celého ústavu, tak na úrovni jednotlivých oddělení; od úředníků se proto očekávala schopnost komunikace v obou jazycích.

Kafka udává znalost obou zemských jazyků: „jazyka německého a českého jest slovem a písmem úplně mocným“ (ibid.: 363, srov. LA PNP, fond Kafka Franz). Na úrovni vnějšího úředního jazyka se Kafkova preference němčiny projevila především v tom, že měl podle Nekulova zjištění „na starosti úřední agendu především v severočeských oblastech, kde převažovala němčina“ (Nekula 2003: 223, srov. též Wagenbach 2003), komunikace s „vnějším světem“ se tak v jeho případě před rokem 1918 odehrávala výlučně německy. Na úrovni komunikace v rámci ÚPD není (s výjimkou žádosti o přijetí a dvojjazyčného dopisu z roku 1909) před rokem 1918 dochován žádný Kafkův česky psaný dopis či záznam, jakkoli je zjevné, že při komunikaci v rámci ústavu i jednotlivých oddělení, v nichž působil, češtinu v určité míře používal.

Preference jednoho ze zemských jazyků se v ÚPD stává problémem již za světové války, v roce 1917, jakkoli v pozadí stojí národnostní napětí mezi Čechy a Němci: v té době se v ÚPD hovoří o „potlačování českého jazyka [...], čímž se zástupně myslí český národ [...] takže se zde dokonce opakovaně zvažovala možnost rozdělení pojišťovny“ (Nekula 2003: 238).²¹ K rozdělení ÚPD sice v té době nedošlo, s ohledem na Kafku je však zásadní, že s tímto sporem byl detailně obeznámen – tedy i s tím, že jazyk je primárně užíván jako politikum.

²¹ Detailně o krizi mezi Němci a Čechy v ÚPD hovoří Nekula 2003: 238–254.

Po vzniku Československa se však i Kafkova jazyková situace v ÚPD zásadně mění. Právě jazyková preference úředníků se v té době stává zásadním kritériem pro posouzení jejich „státní spolehlivosti“ ze strany tzv. revolučního výboru – sám Kafka „byl revolučním výborem hodnocen jako loajální“ s ohledem na jeho „národní smýšlení“ – a mohl tak obnovit svou služební přísahu, a sice „česky dne 22. května 1919“ (ibid.: 256). Po roce 1918 pak Kafka ve vnější i vnitřní korespondenci s ÚPD přechází na češtinu a jazykové poměry v ÚPD se zrcadlově obrací: dříve dominantní a v úředním styku preferovaná němčina se „mezi úředníky musela omezit na privátní sféru, i když Kafkovi kolegové, kteří s ním sdíleli pracovní, s ním jistě mluvili nebo mohli mluvit německy“, zvlášť ti, kteří česky nemluvili plyně (ibid.: 259). Schopnost užívat – pokud možno bezchybnou – češtinu slovem i písmem se stává kritériem pro další setrvání úředníků v ÚPD.²² Změny ve vedoucích místech v ÚPD jsou zjevně často motivovány národnostními ohledy – a „propouštění německých úředníků [...] prý Kafku [...] pohnulo k rozhodnutí, aby Úrazovou pojišťovnu dělnickou opustil“ (ibid.: 257, srov. Gütling 2004: 89), „ačkoliv mu díky jeho znalostem češtiny a obecným sympatiím propouštění nehrozilo“ (Nekula 2003: 277) – nakonec tak však neučinil a „poté v ústavní hierarchii vystoupal dokonce ještě výš. Po převratu v roce 1918 se 1. března 1920 stal ústavním tajemníkem („Anstaltssekretär“), v lednu 1922 vrchním tajemníkem („Obersekretär““ (ibid.: 278) a v ÚPD působil až do 1. července 1922, kdy byl ze zdravotních důvodů penzionován.

Co se týká samotných Kafkových úředních textů, je třeba učinit dvojí rozlišení: v německém kritickém vydání (KKA) jsou tyto texty rozděleny na *publikace* (publizierte Texte) – tj. texty otištěné ve výročních zprávách, v odborném a denním tisku – a *podání* (Schriftsätze), určená především pro komunikaci ÚPD s jinými úřady (KKA: 6).²³ Druhým je zmíněné rozlišení mezi úředním jazykem *vnějším* – určeným pro komunikaci „institute se stranou“ (respektive s veřejností), v jehož rámci se pohybují *publikace* i *podání* – a *vnitřním*, určeným pro komunikaci uvnitř úřadu v souvislosti s ÚPD (viz Nekula 2003: 220).

Lze tak hovořit o třech druzích Kafkových úředních textů: o *publikacích*, *podáních* a *vnitřních spisech*. V přítomném zkoumání se zabýváme pouze publikacemi; ty se z povahy věci pohybují v rámci *vnějšího* úředního jazyka. Vedle zmíněných Kafkových úředních textů

²² „To platí i o Franzu Kafkovi, který byl až do své ‚dočasné výslužby‘ k 1. červenci 1922 v Úrazové pojišťovně dělnické od října 1918 do konce června 1922 v aktivní službě přibližně půldruhého roku“ (Nekula 2003: 259). Srov. faksimile a přepis Kafkova výkazu služby II (Dienst-Tabelle II) v KKAT Mat.: 869, resp. 872–873.

²³ Zatímco *publikace* – jimiž se zde zabýváme – jsou v KKA otištěny v úplnosti, z podání je otištěn pouze výběr (KKA: 7).

publikovaných v odborném a denním tisku spadají mezi jeho úřední publikace především články otištěné ve výročních zprávách ÚPD, v jejichž rámci byla pojišťovna „každý rok povinna podat ministru vnitra zprávu o úrazové statistice, o správě ústavu a uložení svých fondů. Tyto zprávy se pak předkládaly říšské radě“ (Babička 1975: 4, srov. KKAA: 37).²⁴ Zprávy vycházely každoročně od vzniku ústavu (1. listopadu 1889) v obsahově identické německé a české verzi (ibid.: 6; některé výjimky z tohoto obecného konstatování viz níže) vlastním nákladem ÚPD; přes očekávatelně suchý obsah jim však mnoho podniků a jejich zaměstnanců věnovalo značnou pozornost – nelze tedy hovořit o tom, že by tyto výroční zprávy nebyly v odborných kruzích reflektovány a čteny; pro některé podniky měly také zásadní důležitost (ibid.: 37).

Jádro našeho zkoumání v této kapitole tvoří Kafkovy příspěvky publikované v českých verzích těchto zpráv – jež jsou překlady z verzí německých –, které tak obsahují zmíněné historicky první překlady Kafkových textů do cizího jazyka (ibid.: 6, 12). Je s podivem, že – jak bylo uvedeno výše – k tomuto tématu dosud neexistuje téměř žádná literatura (výjimkou je krátký rozbor Romana Kopřivy²⁵); bibliografie těchto překladů je zde podána v rámci bibliografických seznamů na konci textu.²⁶

Kafkovy příspěvky publikované v německých verzích těchto zpráv jsou v úplnosti otištěny v rámci KKAA, kde je rovněž „ke čtyřem reprezentativním příspěvkům připojena [jejich] česká verze“ (ibid.: 6); ostatní Kafkovy příspěvky publikované v českých verzích *Zpráv* jsou dostupné pouze v rámci těchto prvotisků ÚPD.²⁷ Česká edice Kafkových úředních spisů „(prozatím?)“ neexistuje.²⁸

²⁴ Pro znění příslušného paragrafu viz KKAA Mat.: 64.

²⁵ „Erläuterungen zu den tschechischen Versionen der Jahresberichte der Prager AUVA“ (KKAA: 807–813). Ke kontextu německých verzí těchto *Zpráv* viz též Soukup 2010: 42–46.

²⁶ Názvy českých i německých verzí *Zpráv*, které jsou v nikterak bezchybném KKAA uvedeny nepřesně a zjevně podle jednotného vzoru bez ohledu na pramenný materiál, jsou v rámci bibliografických seznamů na konci textu citovány podle původního pramene.

²⁷ České verze *Zpráv* obsahujících Kafkovy příspěvky jsou zčásti dostupné v pražské Národní knihovně a zčásti v NA, ÚPD, kart. 26. Dohromady jsou však všechny relevantní *Zprávy* dostupné v úplnosti; v Národním archivu jsou kromě toho dochovány i některé rukopisné a strojopisné verze spolu s množstvím dalších materiálů týkajících se ÚPD.

²⁸ O příčinách tohoto stavu hovoří Kurt Krolop: „Nemohly být (prozatím?) vydány *Úřední spisy*. [...] S [...] politováním se redakční rada musela zříci vydání *Úředních spisů*, jejichž svazek vyšel v německém *Kritickém vydání* [...]; bylo to rozhodnutí o to těžší, že Kafka byl, pokud vím, kromě Johanna Wolfganga Goetha jediným autorem německého jazyka, jemuž v rámci souborného vydání vyšly také texty tohoto druhu“ (DFK 13: 1164). Marek Nekula k tomu poznamenává: „V případě úředních spisů byla motivem pro vyřazení z Díla i skutečnost, že Kafkův podíl např. na výročních zprávách nelze zcela přesně určit a je také nanejvýš pravděpodobné, že tyto texty byly dále redigovány“ (DFK 1: 336). Srov. též anglický výběr z KKAA a doprovodné komentáře (Kafka 2009). K problematice Kafkova autorství úředních příspěvků viz níže. Pro tematické rozčlenění a shrnutí Kafkových úředních publikací viz Eichenhofer 1997: 23–27.

Vzhledem k tomu, že všechny Kafkovy příspěvky v těchto *Zprávách* ÚPD jsou nepodepsané, vyvstává nutně problém s určováním, zda je Kafka jejich autorem a do jaké míry je výsledný text jeho vlastní prací. Určování Kafkova autorství se může ubírat dvěma směry: nejspolehlivějším zdrojem pro jeho potvrzení jsou Kafkova vlastní svědectví obsažená v jeho dopisech a denících, která dokládají, že je autorem konkrétních textů, případně také svědectví jiných či údaje ve výkazu o jeho pracovní činnosti – důležitou indicií je v tomto případě to, zda vypracování daného textu spadalo do jeho úřední kompetence. Tento směr je pak doplňován druhým směrem, který si všímá specifických Kafkových stylistických a jazykových zvláštností, způsobu vedení argumentace, zaměření na určitá dílčí témata apod. Tento druhý směr lze sledovat na dvou rovinách, které se vzájemně prolínají: první jsou zřetelné stylistické kvality Kafkova textu, rozvitá syntax a – ve srovnání s ostatními texty daných *Zpráv* – užívání specifického lexika (zásahy možných dalších editorů do původních Kafkových textů pak lze kvůli zlomkovitým záznamům o těchto zásazích ve vnitřních spisech ÚPD²⁹ s jistou pravděpodobností určovat právě pouze touto cestou); jakkoli Kafka sám stylistickým kvalitám těchto textů a jim samým nepřikládal (na rozdíl od svých beletristických prací) zvláštní váhu, nelze jim upřít ony stylistické kvality, které přesahují stylistickou úroveň běžných odborných textů; v tomto kontextu pak lze hovořit i o kvalitách vlastních spíše *literárnímu* vyjádření, tedy o možnosti, že – jakkoli se Kafka o literární vyjádření nesnažil – nedokázal psát neliterárně. Druhou rovinou je sledování specifického tematického zaměření Kafky v rámci jeho působení v ÚPD, konkrétně zaměření pozornosti na statistické zpracování úrazů a na „poetologickou hodnotu statistiky“. Právě téma náhlosti, šoku, statistiky a pravděpodobnosti bývá označováno za přechod mezi Kafkovým úředním a v užším smyslu literárním projevem. Benno Wagner pak například na detailních textových analýzách ukazuje podobnosti obou žánrů: v případě popisu automobilové nehody v Paříži, který se nachází v závěru Kafkových zápisků z dovolené roku 1911 a jenž „tak odkazuje na ono doslova nekonečné sepisování, od něhož si měl Kafka podle úředního pokynu během své dovolené právě odpočinout“ (Wagner 2009: 427), přecházejí takto způsoby, jimiž Kafka popisoval nehody ve svých úředních zprávách, na narativní rovině také do jeho deníkových a beletristických textů – a právě způsob sledování příčin a následků v případě úrazů, jež Kafka popisuje ve svých denících i ve svých úředních textech, vykazuje specifické podobnosti v popisu souslednosti dějů, bezprostředním vkládáním vět uvozených minulým kondicionálem

²⁹ „Spisy kanceláře ústředí a jeho oddělení jsou zachovány jen nahodile a nepodávají žádoucí obraz o rozsahu a obsahu kancelářské agendy Úrazové pojišťovny dělnické“ (Babička 1975: 15).

do indikativních souvětí pro popis možností, jak by bývalo bylo možno úrazu zabránit apod. Wagner v návaznosti na to hovoří také o zvláštním Kafkově nahlížení na postavy vlastních próz prostřednictvím „statistické abstrakce“, o strukturní kontinuitě autorské funkce v úředních spisech a v Kafkových vypravěčských polohách, stejně jako o významu „úřední“ techniky psaní a vedení spisů pro svébytné poetické uspořádání literárního díla (idem 2010, srov. též idem 2001 a Wolf 2006).

Problém *připsání* jednotlivých úředních textů Kafkovi je však pouze jednou stranou problematiky (Wagner tento problém nazývá *selekcí*),³⁰ druhou stranou je pak problém *integrace* úředních spisů do Kafkova díla: „lze k autorovu dílu připojit soubor spisů, který tohoto autora redukuje čistě na funkci původce textu [Verfasser-Funktion], aniž by ohrozil výsostnou definici autorského subjektu v rovině vymezení, rozdělení a významu celku díla?“ (Wagner 2003: 161).

Otázky, zda Kafkovy úřední práce lze považovat za texty „literární“ povahy, respektive zda tyto texty spadají do „pole literatury“ a zda mají být zařazeny do souboru Kafkova díla coby jeho „autentické“ práce, se dotkl již Brod, který je představoval především jako důkaz Kafkova sociálního cítění. Kafka se se svým zaměstnáním ani pracovní náplní netajil; své úřední texty poskytuje k přečtení přátelům, kteří znali i jeho beletristické práce.³¹ Brod tuto situaci později značně vyostřuje, když vychází ze svého hagiografického pojetí Kafkovy tvorby – psaní jako „forma modlitby“ –, z konceptu čistoty umění, která nesměla být poskvrněna výdělečnou činností: „Zaměstnání a psaní měly od sebe zůstat ostře odděleny, ‚směsici‘ obojího, jakou představuje třeba žurnalistika, Kafka odmítal“ (Brod 2000: 65). Na druhé straně však Brod poznamenává, že Kafkův styl se zřetelně projevuje i v úředních textech, které byly ovšem napsány z nutnosti a zcela mimo brodovskou kategorii nezištného „čistého umění“.³² Brod se přitom od jednoho z Kafkových kolegů dozvěděl, že jeho práce

³⁰ V případě členění, nadpisů a identifikace Kafkových příspěvků se řídíme KKAA (srov. ibid.: 6), analogicky také v případě jejich českých překladů. Problematické případy jsou rozebrány níže.

³¹ Viz níže v případě prvního Kafkova příspěvku do výroční zprávy ÚPD. Kafka se spřátelil také s ředitelem pražské pobočky Assicurazioni Generali Ernstem Eisnerem, který se velmi zajímal o literaturu, a zůstali v přátelském kontaktu i po Kafkově odchodu do ÚPD (Čermák 2007a: 28–29); Brod také uvádí, že Kafka měl v obou svých zaměstnáních „představené, kteří mu byli nakloněni“ (Brod 2000: 66).

³² „Výroční zpráva Úrazové pojišťovny za rok 1909 obsahuje jednu část, kterou napsal *úředník* Kafka [Kafka als *Beamter* ...] Ale vzpomínám si přesně, že mi ji tehdy přinesl a řekl, že ten článek napsal on. Šéf mu koncept opravil, avšak Kafkův styl se na jednotlivých místech nezapře ani v této odborné práci [dennoch ist Kafkas Stil an einzelnen Stellen selbst in dieser fachlichen Arbeit nicht zu verkennen]“ (Brod 2000: 68–69, srov. idem 1966: 76; zvýraznil J. S.).

byla „vysoko ceněna“;³³ Kafka se také zvláště díky svým právním komentářům stal postupně jedním z nejdůležitějších přispěvatelů do výročních zpráv ÚPD.³⁴ Sám si však podle Broda své úřední práce³⁵ „příliš necenil“ a psaní úředních zpráv nebylo jeho oblíbenou činností. Brod proto spatřuje i příčiny Kafkova „pesimistického pohledu na život“ právě ve zkušenostech z „úřadu“, který se tak v Brodově podání stává nejen největší překážkou v tvorbě, ale zároveň i největší Kafkovou inspirací.³⁶ Brod Kafkovy úřední texty do vydání jeho díla nezařadil.

Na příbuznost formy Kafkových beletristických a úředních prací poukázal již v roce 1947 v českém prostředí Hugo Siebenschein.³⁷ Sus 1960 pak zmiňuje sedmdesát stran „úředních akt vypracovaných Kafkou“ v souvislosti s „předstupněm“ jeho epiky.³⁸ V roce 1963 tematizuje příbuznost formy Kafkových beletristických a úředních prací také Loužil, podle něhož Kafkovy úřední dopisy „nesou charakteristické znaky Kafkovy umělecké prózy, totiž právě její ‚Kunstlosigkeit‘“ (Loužil 1963: 59).³⁹ Navzdory dalšímu zkoumání v

³³ Kafka byl v ÚPD vnímán jako „vynikající právník, jenž už velice brzy po nástupu do zaměstnání řešil složité pracovní právní otázky v obsáhlých statích, které vycházely tiskem a jsou dnes hodnoceny jako významný příspěvek k tehdejší pojišťovací problematice (Čermák 2011: 15, viz též idem 2009: 64–69) – srov. také svědectví Kafkova kolegy Aloise Gütlinga: „v této agendě byl Kafka vynikající a jeho vyřizování rekursů bylo v právním ohledu vzorem pro ostatní“ (Gütling 2004: 87).

³⁴ Pro detailní informace viz úvodní studii Klause Hermsdorfa „Schreibenlätze und Textformen der amtlichen Schriften Franz Kafkas. Eine Einführung“ (KKAA, s. 37).

³⁵ Kafka měl na starosti především problematiku týkající se „předcházení úrazům a zpracovávání rekursů stran zařazování podniků do jednotlivých tříd podle nebezpečnosti práce“ (Brod 2000: 68); blíže viz Jahnke 1990.

³⁶ „Je jasné, že Kafka velkou část svých znalostí života a světa stejně jako svého skeptického pesimismu načerpal z úředních zkušeností, ze styku s dělníky trpícími bezprávím a z mašinérie vleklého úřadování, ze stagnujícího života lejtster. Celé kapitoly románů *Proces* a *Zámek* mají svou slupku, svůj realistický obal z prostředí, které Kafka poznal v Dělnické úrazové pojišťovně. [...] O tom, jak mu práce v úřadě znemožňovala psaní, říkají Deníky tak otřesné věci, že není potřeba nic dodávat. [...] Kafka] se musí do každého úředního lejstra nutit, jako by si rval kus masa z těla“ (Brod 2000: 70, 72–73); podobnou přechodovou oblast mezi právem a literaturou chce nalézt i Strejcek 2006; srov. též Heinemann 1991.

³⁷ „Právní konceptní úředník Úrazové pojišťovny nenapsal, jak jsem zjistil, mnoho úředních aktů, protokolů a zpráv ale i tak vydá, co bylo lze zachránit, slušný svazček ‚Próz‘, z nichž bude patrné, z kterých zdrojů čerpal své podivuhodné vypravěčské umění mistr jazyka, jímž Kafka byl také v této své úřední činnosti. Jazyková příbuznost úředníka Kafky s básníkem Kafkou je tím pozoruhodnější, že se básník svým setrváním na této linii odchýlil od jazykového vývoje evropského románu. [...] Naproti tomu právník epik či epik právník Kafka setrvává u prózy, která je spolubojovníkem za výtvarné ideály věčnosti podle těchto pravidel: 1. stručnost, disciplinovaná redukce na nezbytné, důsledné odmítání ornamentu přípustného jen tam, kde má funkci obsahovou; 2. jednoznačnost a jasnost bez barevných odstínů, kreslířské zahrocení kontur; 3. střízlivost, strojová funkčnost, definitivnost výrazu“ (Siebenschein 1947: 14).

³⁸ „Jeho korespondence s pojišťovnou je vydána aspoň zčásti“, uvádí s odkazem na Hermsdorf 1957 (Sus 1960: 231); s poukazem k Brodovi Sus dodává, že „mnozí badatelé považují dochovaná Kafkova úřední akta z pojišťovny za ‚předstupeň‘ jeho epiky. Přirozeně že ne za předstupeň v celé šíři tohoto pojmu: ale co se týká jazykové výstavby textu, je jasno aspoň potud, že se v suše věcných listinách chystá Kafkův právnícký styl – výraz subtilního, rozebíravého kazuistického myšlení – vzepnout k vysokému stupni stylu novelistického, románového, jenž však nezapře svůj ‚všední‘ původ“ (ibid.).

³⁹ K Hermsdorfově edici (Hermsdorf 1957) Loužil podotýká, že její záměr „není jednoznačný. Vedle zájmu biograficky dokumentárního uplatňuje se tu zájem literární, což vyplývá i z charakteru časopisecké tribuny, které Hermsdorf použil“ (Loužil 1963: 82). Sám Loužil však již také ve vztahu ke Kafkovi dodává, že tato

souvislosti s vydáním nově dohlednaných materiálů v osmdesátých letech se až do devadesátých let zkoumání Kafkových úředních spisů v kontextu jeho „soukromé“ tvorby omezovalo na rozpoznání jednotlivých motivických a stylistických paralel s jeho dílem. Právě Benno Wagner však Kafkovy úřední práce pojal jako celek a z poetologické perspektivy poměrně přesvědčivě ukázal zřetelné linie toho, jak se u Kafky vzájemně prolíná vytváření úředních a v užším smyslu literárních textů – Kafkovy úřední spisy tak zároveň sloužily jako „Para-Werk“ vedle jeho literárního díla (blíže viz Wagner 2010).

Jak bylo naznačeno, v případě Kafkových spisů vytvořených v ÚPD se nutně problematizuje vztah vytváření textu a odpovědnosti za něj: kdo je pod textem podepsán, nemusí být nutně jeho autorem (lze tak hovořit o alternymitě). Při konfrontaci se zbytkem Kafkova díla řeší Wagner otázku „autentických“ a „neautentických“ textů v rámci celku díla tím, že se vydává na pole foucaultovsky inspirované „analýzy autorství jako principu selekce a vymezení díla jako metodicky kontrolovatelného postupu“, o němž hovoří jako o „nové vlasti“ kritiky, bez transcendence a bez mýtů“; snaží se tak propojit „anonymitu“ úředních spisů s „autenticitou“ zbytku díla tím, že „Kafkovo zaměstnání nenahlíží jako to ‚zcela jiné‘ stranou jeho psaní mimo úřad, nýbrž jako integrální součást komplexní sítě technik psaní“ (Wagner 2003: 162). Na místě individuálního autorského subjektu tak Wagner v případě výročních zpráv ÚPD nachází institucionální subjekt pražského ústavu, který nahrazuje anonymní hlas jednotlivých přispěvatelů. Hans-Gerd Koch tuto „sít' technik psaní“ a prolínání úředních a beletristických textů zřejmě náležitě pointuje citátem „z Kafkova posledního románu, který může být do určité míry čten také jako osobní chvalo zpěv na Dělnickou úrazovou pojišťovnu“ (Koch 2003: 43): „K. ještě nikdy neviděl, aby byl někde úřad a život tak propleten jako zde, tak propleten, až se někdy zdálo, že si úřad a život vyměnily místa“ (DFK 6: 68).

První *Zprávou*, na níž se Kafka v novém zaměstnání podílí, je výroční zpráva ÚPD za rok 1907, v níž má „na svědomí“ – jak sám píše – úvodní část, vztahující se k pojišťování ve stavebnictví, která byla zároveň jeho prvním publikovaným odborným článkem, a to poměrně rozsáhlým.⁴⁰ Kafka tuto *Zprávu* zasílá Franzi Bleiovi, v jehož časopise *Hyperion* mu

korespondence je „významná pro pochopení jeho osobnosti (a potud ovšem – nepřímo – i jeho díla)“ (ibid.: 57). Kafku také již uvádí jako autora některých příspěvků ve výročních zprávách ÚPD (citovaných z německých verzí ve Wagenbach 1958), jež cituje z jejich českých verzí (Loužil 1963: 83). Detailně k výčtu a kontextu těchto raných zmínek a ke kritice jejich pozdějších interpretací viz Čermák 2006.

⁴⁰ „Obmezení rozsahu pojištění povinnosti při živnostech stavebních“ ([Kafka] 1908a); viz KKAA: 139–166. V německé verzi pod názvem „Umfang der Versicherungspflicht der Baugewerbe und der baulichen Nebengewerbe“ ([Kafka] 1908b); viz KKAA: 107–138. V českém názvu Kafkova článku tak dochází k jistému

vycházejí první publikace, spolu s dopisem ze 7. února 1909.⁴¹ Tato zpráva za rok 1907 vyšla „jako tiskovina“ s vročením 1908; lze však přesvědčivě tvrdit, že fyzicky vydána byla teprve počátkem roku 1909.⁴²

Kafkovy příspěvky pak nacházíme rovněž ve výročních zprávách z dalších let: ve *Zprávě* za rok 1908 se objevují jeho články o pojištění podniků na výrobu zemědělských strojů a automobilových podniků,⁴³ v následující pak krátká zpráva o novém rozřazení podniků podle tříd nebezpečnosti práce a článek „o válcovém bezpečnostním hřideli u hoblovaček“,⁴⁴ z něhož je zřejmé, že Kafka byl důvěrně obeznámen s technickými detaily popisovaných strojů.⁴⁵

zjednodušení. V případě tohoto příspěvku tedy o Kafkově autorství není pochyb: sám se k němu přiznává a jako jeho autor je uveden také v *Kvalifikační tabele* z roku 1909: „Spezielle größere Arbeiten: Referat für den Jahresbericht 1907 über den Stand der Versicherungspflicht der Baugewerbe“ (KKAA Mat.: 856–857, 859). Kafka se o svém autorství tohoto článku zmiňuje i v ironické pasáži v dopisu Felici Bauerové, napsaného z 2. na 3. prosince 1912, v němž zároveň přiznává míru čtenářské atraktivy těchto výročních zpráv: „Dostanu fotografie kancelářů? Dostanu-li je, dostaneš např. výroční zprávu naší pojišťovny s jedním mým článkem o válcovém bezpečnostním hřideli u hoblovaček [runde Sicherheitshobelmesserwellen]! S obrázky [Abbildungen]! Nebo dokonce článek o pojišťování dílen! Nebo o bezpečnostní fríze [Sicherheitsfräsköpfe]! Nejmilejší, čekají Tě mnohé radosti“ (DFK 11: 140–141, srov. KKAB1: 294). Překlad Violy Fischerové se v této pasáži ukazuje být poněkud nepřesný.

⁴¹ „Protože se, jak se domnívám, tolik zajímáte o české záležitosti, posílám Vám, jako tiskovinu, výroční zprávu svého ústavu, která *právě vyšla* a jejíž text mám až do 22. strany na svědomí. [Da Ihnen, wie ich glaube, am Tschechischen so viel gelegen ist, schicke ich Ihnen unter Kreuzband einen *eben erschienenen* Jahresbericht meiner Anstalt, der bis zur 22ten Seite von mir geschrieben ist] Přijměte ji vlídně“ (DFK 13: 116, srov. KKAB1: 97; zvýraznil J. S.); příloha se nedochovala (DFK 13: 823), a tak nelze určit, zda Kafka Bleiovi poslal pouze německou či rovněž českou verzi *Zprávy*, jakkoli zaslání české verze se nejeví být příliš pravděpodobné.

⁴² Kafka tuto *Zprávu* zasílá Bleiovi počátkem února 1909 s tím, že „právě vyšla“; Hermes zařazuje její vydání na začátek roku 1909 (Hermes 1999: 48). „Účetní závěrka“ (Rechnungsabschluss) a „rozvaha“ (Bilanz) za rok 1907 byly c. k. ministerstvem vnitra schváleny 21. listopadu 1908, termín redakční uzávěrky této *Zprávy* byl v závěru roku (KKAA: 816) a samotná *Zpráva* vychází kvůli rozpočtové krizi ÚPD se zpožděním (Wagner 2010: 404); srov. však KKAA: 12, 982; viz též Binder 1997: 113; srov. však též např. Raabe 1966: 13–14.

⁴³ „Paušalování pojistných příspěvků při malých hospodář. podnicích strojových“; „Pojmutí soukromých podniků automobilových do pojištění“ ([Kafka] 1909a); viz KKAA: 185–192. V německé verzi pod názvy „Die Pauschalierung der Versicherungsbeiträge bei den kleinen landwirtschaftlichen Maschinenbetrieben“; „Einbeziehung der privaten Automobilbetriebe in die Versicherungspflicht“ ([Kafka] 1909b); viz KKAA: 169–184. Český překlad názvu druhého článku je opět poněkud zjednodušený. Kafkovo autorství části prvního a celého druhého článku je potvrzeno opět díky zmiňované *Kvalifikační tabele* z roku 1909: „Referat für den Jahresbericht 1908 betreffend die Automobilversicherung. Teilreferate mit Korrespondenzen betreffend die Beitragspauschalierung der kleinen landwirtschaftlichen Maschinenbetriebe“ (KKAA Mat.: 856–857, 859). V závěrečných bibliografických výčtech, resp. v seznamu literatury uvádíme tyto články publikované v rámci jediné ročenky vždy jako jednu položku.

⁴⁴ „Znovuzařazení podniků“; „Ochranná opatření proti úrazům při strojích dřevo-obráběcích“ ([Kafka] 1910a); viz KKAA: 202–206. V německé verzi pod názvy „Die Neueinreihung der Betriebe“; „Unfallverhütungsmaßregel bei Holzhobelmaschinen“ ([Kafka] 1910b); viz KKAA: 193–201. Rok vydání není v případě české verze *Zprávy* výslovně uveden – zde jej udáváme v souladu s vročením verze německé (tak i v analogických případech u českých verzí *Zpráv* v dalších letech); srov. KKAA: 831. Zpracování této zprávy spadalo do Kafkovy služební kompetence. Zmíněný článek pak obsahuje i ony „obrázky“, na něž Kafka v citovaném dopise upozorňoval Felici Bauerovou (DFK 11: 140–141). Jde rovněž o onen příspěvek, v němž se podle Broda Kafkův styl „nezapře“ (Brod 2000: 69).

⁴⁵ Jejich znalost si Kafka osvojil navštěvováním přednášek na pražské německé vysoké škole technické (deutsche technische Hochschule), při nichž získával nové poznatky pro potřeby své práce v úřadě.

Ve *Zprávě* za rok 1910 byla Kafkovi otištěna krátká zpráva opět o novém zařazení podniků podle tříd nebezpečnosti práce, navazující na předchozí zprávu, a článek o opatřeních vedoucích k zamezení úrazů, doplněný nákresy.⁴⁶

Ve třech následujících *Zprávách* se Kafka ve svých příspěvcích omezuje na krátká shrnutí předchozích činností. Ve výroční zprávě za rok 1911 vycházejí Kafkovi dva velmi krátké úřední příspěvky, týkající se jednak opět opatření k ochraně proti úrazům, jednak osobního kontaktu s podnikateli.⁴⁷ Ve *Zprávě* za rok 1912 vycházejí Kafkovi opět dva krátké příspěvky: opět o osobním styku s podnikateli a o zamezení úrazů v hospodářských podnicích.⁴⁸ V ročence za rok 1913 opět nacházíme dvě Kafkovy krátké zprávy: o zamezení úrazů v živnostenských podnicích a o paušalování průmyslových podniků.⁴⁹

Ročenka Ústavu za rok 1914 oproti tomu obsahuje čtyři velmi obsáhlé Kafkovy příspěvky.⁵⁰

⁴⁶ „Znovuzařazení podniků“; „Opatření k zamezení úrazů“ ([Kafka] 1911a); viz KKA: 229–241. V německé verzi pod názvy „Die Neueinreihung der Betriebe“; „Maßnahmen zur Unfallverhütung“ ([Kafka] 1911b); viz KKA: 209–229. V případě české verze *Zprávy* si lze všimnout změny názvu, která v KKA není zaznamenána (KKA: 837); na její úvodní straně je uvedeno chybné vrocení 1910, na obalu je uvedeno správně; tato verze je dostupná pouze v NA, ÚPD, kart. 26. Vytvoření části oně krátké zprávy spadalo do Kafkovy úřední kompetence; další článek pak označil ve zmiňovaném rozhovoru s Brodem jeden z někdejších Kafkových kolegů za „práci Franze Kafky“ (Brod 2000: 69). Sám Kafka se pak k autorství tohoto článku „o bezpečnostní fréze“ přiznává v citovaném dopise Felici Bauerové (DFK 11: 140–141).

⁴⁷ „Opatření k zamezení úrazů“; „Osobní styk s podnikateli“ [sic] ([Kafka] 1912a)). V německé verzi pod názvy „Maßnahmen zur Unfallverhütung“; „Persönlicher Verkehr mit den Unternehmern“ ([Kafka] 1912b); viz KKA: 242–243. Stejně jako ve všech ostatních případech, i zde ponecháváme veškeré názvy v původním znění. Sepsání těchto zpráv spadalo do Kafkovy úřední kompetence. Tyto texty neuvádí Ludwig Dietz, který i v případě předchozích výročních zpráv zmiňuje ve svém výčtu pouze „větší“ Kafkovy články, nikoli tyto kratší zprávy, jež jsou jakožto Kafkovy uvedeny v aktuálním vydání jeho úředních spisů (srov. Dietz 1982).

⁴⁸ „Osobní styk s podnikateli“; „Zamezení úrazů v hospodářských podnicích“ ([Kafka] 1913a)). V německé verzi pod názvy „Verkehr mit den Unternehmern“; „Unfallverhütung in der Landwirtschaft“ ([Kafka] 1913b); viz KKA: 269–271. Německá verze *Zprávy* mění svůj obvyklý název, což KKA opět nezaznamenává (KKA: 856); i v případě české verze dochází k drobné změně názvu.

⁴⁹ „Zamezení úrazů v podnicích živnostenských“; „Paušalování průmyslových podniků“ ([Kafka] 1914a)). V německé verzi pod názvy „Gewerbliche Unfallverhütung“; „Pauschalierung gewerblicher Betriebe“ ([Kafka] 1914b); viz KKA: 272–275.

⁵⁰ [„Stav podniků ve správním roce 1914“]; „Znovuzařazení podniků pro léta 1915–1919“; „Působení válečného stavu na ústavní hospodaření“; „Zamezování úrazů v kamenných lomech“ ([Kafka] 1915a); viz KKA, s. 414–437. V německé verzi pod názvy [„Betriebsstand zu Ende des Jahres 1914“]; „Die Neueinreihung der Betriebe pro 1915–1919“; „Einwirkung der Kriegslage auf die Anstaltsgebarung“; „Die Unfallverhütung in den Steinbruchbetrieben“ ([Kafka] 1915b); viz KKA: 306–414. Názvu prvního příspěvku, kterým je příspěvek v KKA nazván z tematických důvodů, jichž se držíme, předchází pasáž nazvaná „Předepsané pojistné“, již začíná druhá část *Zprávy* nazvaná „Povšechné poznámky o hospodaření v roce 1914“ („Allgemeine Bemerkungen zur Gebarung im Jahre 1914“). Tato pasáž o „předepsaném pojistném“ je v rukopisné předloze německé verze *Zprávy* oddělena od nadpisu o „stavu podniků“ volnými stranami; původně tedy nešlo o kontinuální text, jakkoli je v tištěné podobě typograficky nerozčleněn (KKA: 870). II. část zprávy nazvaná „Povšechné poznámky o hospodaření v roce 1914“ („Allgemeine Bemerkungen zur Gebarung im Jahre 1914“) je v KKA celá označena jako Kafkův příspěvek (KKA: 870) a její začátek obsahující krátkou účetní tabulku je v české publikované verzi doplněn názvem „Předepsané pojistné“, který v německé verzi ani v její rukopisné předloze není uveden (část textu, která je tak nazvána, ovšem samotné znění názvu obsahuje; název proto není

Zvláštním případem je *Zpráva* za rok 1915, vycházející kvůli válečným okolnostem teprve v roce 1917.⁵¹ Česká a německá verze této zprávy ovšem nejsou identické: německá verze obsahuje tři Kafkovy příspěvky, česká ani jeden z nich, ačkoli textový úsek, který jim v německé verzi bezprostředně předchází, je v německé i české verzi identický.⁵² Zatímco německá verze je uzavřena v lednu (srov. též KKAA: 77), česká teprve v dubnu 1917; česká verze zároveň vykazuje určité omyly a nepřesnosti oproti verzi německé.⁵³ Liší se rovněž zásadně odlišnou grafickou úpravou a česká verze je oproti německé především výrazně kratší (česká verze má 60 stran, zatímco německá 72); rozdíl v rozsahu vytváří právě vynechání části *Zprávy* obsahující Kafkovy příspěvky. Překlad těchto Kafkových textů do češtiny tak

nijak nezbytný ani zásadní). Pasáž nazvaná „Betriebsstand zu Ende des Jahres 1914“ („Stav podniků ve správním roce 1914“) je v německé rukopisné předloze oddělena od předcházejícího textu a začíná na nové straně, s novým stránkováním, i úředníky ÚPD tedy byla vnímána jako nový textový oddíl. Tím však není zcela zpochybněno Kafkovo autorství i bezprostředně předcházející krátké tabulkové pasáže „Předepsané pojistné“, jak se tvrdí v KKAA, jakkoli je otázkou, jak silně je oprávnění tohoto tvrzení; pouze poukazujeme na skutečnost, že pasáž nazvaná „Betriebsstand zu Ende des Jahres 1914“ („Stav podniků ve správním roce 1914“) byla i v rámci ÚPD vnímána jako část oddělená od předchozího textu. Následující Kafkovy příspěvky začínají v německé rukopisné předloze opět na nové straně, ovšem stránkování pokračuje z předchozího textu – tyto příspěvky byly tedy považovány za jeden celek. Na základě uvedených skutečností je ovšem možno s tvrzením, že Kafka je autorem celé II. části zprávy „Povšechné poznámky o hospodaření v roce 1914“ („Allgemeine Bemerkungen zur Gebarung im Jahre 1914“) včetně krátké tabulkové pasáže na jejím začátku, nesoucí v české verzi označení „Předepsané pojistné“, do značné míry polemizovat, neboť – na rozdíl od ostatních Kafkových příspěvků – byla tato úvodní tabulková pasáž považována za pasáž od nich oddělenou. V české verzi se navíc nachází pasáž nadepsaná „O vlivu války na agendu úrazového pojištění“ (s. 60–64), která v německé verzi chybí, nenachází se ani v její rukopisné předloze (srov. NA, ZÚ, kart. 88); tyto verze se tedy nejeví být obsahově plně identické. Rozmezí stran posledního příspěvku v české verzi je v KKAA udáno chybně (KKAA: 869).

⁵¹ *Zpráva o činnosti* [...] [1917]. Kafkovy příspěvky vyšly v německé verzi pod názvy „Kriegslage und Gefahrenklassen-Einreihung“; „Versicherung der Barackenbauausführungen“; „Unfallverhütung“ ([Kafka] 1917a); viz KKAA: 471–493. Bibliografické údaje jsou v KKAA udány chybně (KKAA: 889).

⁵² Viz s. 16 české verze, resp. s. 31 verze německé. Začátek obou verzí *Zpráv* je v zásadě identický (v české verzi do s. 11, v německé do s. 12). V německé verzi ovšem následuje první oddíl II. části „Allgemeine Bemerkungen zur Gebarung im Jahre 1915“ (s. 12–25), jíž v české verzi odpovídá oddíl se zcela odlišným názvem „Vliv válečného stavu na pojistné“ (s. 16–33), který v německé verzi tvoří pouze podnadpis (s. 14). Tento oddíl je však v české verzi přesunut až za pasáž s názvem „Válečným stavem vyvolané nové pracovní poměry“ (s. 11–16), který odpovídá pasáži „Neue Fragen der Unfallversicherungspflicht“ od s. 25 až do s. 31. V případě těchto pasáží tedy šlo pouze o změnu pořadí. Zde však obsahová identita (jakkoli se změněním pořadím příspěvků) končí. Zatímco v německé verzi následuje oddíl textu obsahující především Kafkovy příspěvky (s. 31–32, 32–35, resp. 38–45), do české verze nebyl tento oddíl vůbec zařazen; místo něj následuje bezprostředně III. část: „Číselné výsledky účetní závěrky“ (od s. 34), odpovídající části „Ziffermäßige Ergebnisse des Rechnungsabschlusses“ (od s. 45), která však následuje až po posledním Kafkově příspěvku; zbytek české i německé verze je identický. Pro přehlednost udáváme i následnost srovnatelných částí textu. Německá verze: úvodní část (do s. 12); II. „Allgemeine Bemerkungen zur Gebarung im Jahre 1915“ (s. 12–45), obsahující „Neue Fragen der Unfallversicherungspflicht“ (s. 25–45) včetně části obsahující Kafkovy příspěvky (s. 31–45); III. „Ziffermäßige Ergebnisse des Rechnungsabschlusses“ (od s. 45). Česká verze: úvodní část (do s. 11); „Válečným stavem vyvolané nové pracovní poměry“ (s. 11–16); „Vliv válečného stavu na pojistné“ (s. 16–33); III. „Číselné výsledky účetní závěrky“ (od s. 34).

⁵³ Například skutečnost, že formálně v české verzi není II. část *Zprávy* vůbec označena, a tak III. část bezprostředně následuje po I.

dosud neexistuje.⁵⁴ Nezařazené Kafkovy příspěvky však svědčí o tom, že i z hlediska ÚPD představovaly samostatný celek a že pasáž začínající právě Kafkovým prvním příspěvkem byla i úředníky ÚPD zpracovávána jako samostatná část (pouze tato pasáž byla vyřazena a v německé rukopisné předloze je zřetelně oddělena od předchozího textu): jak již bylo uvedeno, obsahová identičnost obou verzí končí právě před začátkem prvního Kafkova příspěvku. Wagner se přitom domnívá (KKAA: 889), že Kafka mohl být autorem celého oddílu „Neue Fragen der Unfallversicherungspflicht“ (s. 25–45); v české verzi je z něj obsažena pouze část „Válečným stavem vyvolané nové pracovní poměry“ (s. 11–16). Kritériím stanoveným v KKAA pro přiznání autorství Kafkovi – jichž se držíme – však odpovídají pouze ony příspěvky v české verzi neobsažené. V Národním archivu se nachází strojopisná předloha české verze a rukopisná předloha verze německé (NA, ZÚ, kart. 88); nejsou v nich však žádné významné obsahové odchylky oproti tištěným verzím. V německé rukopisné i české strojopisné verzi jsou strany jednotlivých oddílů *Zprávy* číslovány zvlášť, lze tedy předpokládat, že byly zpracovávány samostatně a zřejmě různými úředníky.⁵⁵

Z řečeného je zřejmé, že české verzi *Zprávy* byla ze strany ÚPD věnována menší pozornost a její pozdější uzavření i odlišné a oproti dřívějším rokům samostatnější zpracování (včetně nezařazení její části) lze snad vztáhnout i k většímu národnostnímu napětí v ÚPD v této a následující době, jak o něm hovoří Nekula 2003: 238–254.

⁵⁴ Povaze těchto příspěvků se z tohoto důvodu blíže nevěnujeme, neboť překračují vymezení našeho zkoumání na české překlady. V české verzi *Zprávy* ani v KKAA ovšem na tuto zásadní skutečnost není upozorněno.

⁵⁵ Oddíl „Neue Fragen der Unfallversicherungspflicht“ začíná novým číslováním. Německá rukopisná verze také obsahuje původní název tohoto oddílu: „Durch die Kriegslage geschaffene neue Arbeitsverhältnisse“, jíž odpovídá český překlad „Válečným stavem vyvolané nové pracovní poměry“; z toho je zjevné, odkud pocházejí zmíněné zvláštní české překlady názvů; tento fakt zároveň potvrzuje skutečnost, že tato rukopisná předloha stála zřejmě na počátku českého překladu, neboť uvedený název není v publikované německé verzi vůbec uveden, místo něj byl vybrán druhý leitmotiv ze začátku této části textu, který zní: „Durch die [...] Einwirkungen der Kriegsverhältnisse [...] sind [...] neue Arten von Arbeits- und Lohnverhältnissen entstanden und damit auch neue Fragen der Unfallversicherungspflichtigkeit“ (s. 25); název uvedený v tištěné verzi se naopak v rukopisné předloze neopakuje. Začátek pasáže obsahující Kafkovy příspěvky je v rukopisné předloze oddělen a začíná na nové straně, stránkování oddílu však pokračuje. I v české strojopisné předloze začíná na nové straně oddíl „Válečným stavem vyvolané nové pracovní poměry“ novým stránkováním, oddělena je i následující část „Vliv válečného stavu na pojistné“, která rovněž začíná novým stránkováním. Při sestavování strojopisné předlohy z jednotlivých příspěvků tak bylo pořadí těchto částí zjevně zaměněno. Kafkovy příspěvky tedy scházejí i ve strojopisné předloze, jejich překlad – coby samostatné části *Zprávy* – tak zřejmě nebyl zpracován. Tím však není zcela zpochybněna zmíněná Wagnerova domněnka, že Kafka mohl být autorem celého oddílu „Neue Fragen der Unfallversicherungspflicht“, pouze poukazujeme na skutečnost, že pasáž začínající Kafkovým prvním dle kritérií KKAA identifikovaným příspěvkem byla i v rámci ÚPD vnímána jako část oddělená od předchozího textu. Ve strojopisné předloze české verze i v rukopisné předloze verze německé se shodně uvádí, že byly zpracovány v červenci 1916, v publikované podobě se datum jejich uzavření liší, jak bylo uvedeno výše.

Z představené řady výročních zpráv se poté vymyká jubilejní zpráva k 25. výročí vzniku ÚPD, v níž má Kafka čtyři obsáhlejší příspěvky.⁵⁶

Kafkovy poslední příspěvky ve výročních zprávách ÚPD tedy vyšly v německé verzi *Zprávy* za rok 1915 (tedy v roce 1917 – srov. KKAA: 77), přeložené v české verzi ovšem naposledy ve *Zprávě* za rok 1914 (tedy v roce 1916).⁵⁷

V případě představených českých překladů Kafkových úředních textů lze klást analogické otázky, které byly položeny výše v případě jejich originálů: otázku identity jejich překladatelů a toho, nakolik zachovávají Kafkův specifický styl a slovník. Mimo jiné také zmíněná absence potřebných pramenů o vnitřním chodu ÚPD⁵⁸ brání určit, komu z Kafkových kolegů byly překlady jeho textů svěřovány, i to, jaký byl počet těchto překladatelů, kteří tak zůstanou anonymní. Překlad Kafkových textů byl prováděn s vědomím, že se jedná o odborné texty, důraz byl tedy kladen na jejich věcnou správnost a příslušnou terminologii; lze tvrdit, že stylistickým kvalitám daných textů nebyla z povahy věci věnována přílišná pozornost. Ohledně přesnosti překladu lze obecně říci, že jakkoli jsou německá a česká verze výročních zpráv ve své většině obsahově identické (výjimky viz výše), existují mezi nimi určité rozdíly v názvu⁵⁹ a v odlišné grafické podobě. Obě verze zpráv byly navíc tištěny u různých tiskařů. Lze tvrdit, že českým verzím *Zpráv* byla věnována menší pozornost, o čemž svědčí méně nápaditá grafická podoba i množství nepřesností v základních údajích

⁵⁶ „Občasná revise nebezpečenské klasifikace na základě příslušných ministeriálních nařízení“; „Zvláštní akce ústavní pro zařazení podniků a příjem pojistného“; „Pojištění stavebních podniků a vedlejších stavebních živností“; „Ochrana úrazová“ ([Kafka] 1915c). V německé verzi pod názvy „Periodische Revision der Gefahrenklassifikation auf Grund der bezüglichen Ministerialverordnungen“; „Besondere Aktionen der Anstalt in Angelegenheit der Einreihung der Betriebe und der Einbringung der Beiträge“; „Die Versicherung des Baugewerbes und der baulichen Nebengewerbe“; „Die Unfallverhütung“ ([Kafka] 1915d); viz KKAA: 438–470. Z druhého Kafkova příspěvku jsou v KKAA otištěny pouze vybrané části; název posledního příspěvku je v KKAA uveden mylně bez členu a rovněž rozsah stran je uveden chybně (KKAA: 879). Tato jubilejní zpráva je v KKAA řazena v chronologické posloupnosti za výroční *Zprávu* za rok 1914 (srov. KKAA: 805, 869–889). Na začátku *Zprávy* za rok 1914 je však zmíněn „slavnostní spis, který vydal [...] Dr. Robert Marschner pod názvem „Čtvrtstoletí úrazového pojištění dělnického““ (s. 3 české verze); v době vydání této *Zprávy* byl tento „slavnostní spis“ tedy již vydán; tato *Zpráva* byla uzavřena v prosinci 1915, lze proto přesvědčivě tvrdit, že se objevuje teprve v následujícím roce, po vydání jubilejní zprávy. Vydání jubilejní zprávy je zmíněno i v rukopisné předloze *Zprávy* za rok 1914, která byla uzavřena v červenci 1915 (NA, ZÚ, kart. 88). Toto mylné řazení KKAA zde opravujeme a v rámci chronologického bibliografického výčtu jubilejní zprávu zařazujeme před výroční *Zprávu* za rok 1914.

⁵⁷ ÚPD vytvářela své výroční zprávy i v dalších letech (NA, ÚPD, kart. 26, 27), jakkoli ne všechny vyšly tiskem (srov. KKAA: 77, 100), ovšem již bez Kafkových příspěvků.

⁵⁸ Viz výše zmíněné zjištění pořadatele fondu ÚPD o pouze nahodilém zachování spisů kanceláře ústředí a jeho oddělení (Babička 1975: 15).

⁵⁹ Podoba názvu německých verzí *Zpráv* se liší (vyjma historicky první *Zprávy*) pouze ve tvaru „Thätigkeit“, jež od roku 1901 nahrazuje „Tätigkeit“, v názvech *Zpráv* za některé roky chybí údaj „in Prag“, mění se pořadí slov; vydávání zpráv tedy není po celou dobu zcela identická, jak tvrdí Hermsdorf (KKAA: 37). V českých verzích oproti tomu název daleko více varíuje.

(rok vydání, měnící se názvy a především množství zjednodušení v překladech, častá absence údaje o roku vydání).⁶⁰ Přes vše uvedené se však i v českých překladech Kafkových úředních textů především v narativní konstrukci a v rozvité syntaxi *uchovává* onen specifický popis souslednosti dějů, především zmíněné bezprostřední vkládání vět uvozených minulým kondicionálem do indikativního souvětí pro popis neuskutečněných možností, jak zabránit úrazu apod. *Uchován*, nikoli záměrně převeden proto, že jsou v českém textu, jak je v té době například v případě koncového postavení určitého slovesa v právních textech běžné, podržena specifika německé syntaxe, jež odporuje dobovému i současnému českému úzu. Přesto lze konstatovat, že překlady se často snaží oprostít se od otrockého přejímání německé terminologie, jakkoli se často užití zjevných germanismů nevyhnou; přes tyto v češtině v některých případech stylově ne zcela vhodné syntaktické a lexikální varianty lze obecně říci, že věcná správnost – jež byla žádaným výsledkem – zůstává i v překladu zachována.⁶¹ Jakkoli se tedy v případě překladů těchto textů do češtiny autentičnost autorského subjektu dále problematizuje, zájem na zachování autentického stylu textu z povahy věci absentuje a řetězec možných dalších zásahů do původního Kafkova textu prodlužuje, lze tvrdit, že anonymní překladatelé těchto textů právě díky oné doslovnosti překladu zachovávají i v českém překladu jistou autentičnost originálních Kafkových textů.

2. Překlady a recepce Kafkových beletristických textů

Zatímco Kafkovy úřední příspěvky jsou nepodepsané a anonymní jsou i autoři jejich překladů – Kafkovi kolegové z ÚPD –, v případě překladů jeho beletristických prací je anonymita překladatelů nahrazena vyhraněností autorských osobností a jejich stylů, které daný Kafkův text uchopují zcela různými způsoby za užití značně odlišných stylových prostředků, a vybízejí tak ke srovnání zvolených překladatelských strategií; primární důraz na věcnou správnost v technickém smyslu je zde nahrazen otázkou po způsobu či možnosti zachování stylu Kafkova originálu, která se v případě překladů Mileny Jesenské stává také předmětem jeho vlastního zájmu; vedle zkoumání specifík jednotlivých překladů a okolností jejich publikace se tak následující kapitola zabývá také Kafkovými reakcemi (či jejich absencí) na ně, a tím, jak se zpětně odrážejí v jeho tvorbě.

⁶⁰ V případě velkého písmena na začátku slova „České“ v názvu uvádíme malé písmeno pouze tehdy, pokud je uvedeno, jinak zachováváme tehdy v ÚPD obvyklé psaní s velkým písmenem.

⁶¹ Pro detailní jazykovou analýzu překladů viz zmíněnou Kopřivovu studii (KKAA: 807–813).

Kromě překladů se v případě Kafkových beletristických textů objevuje také jejich recepcce v tisku (která v případě překladů jeho úředních publikací absentovala), jež je – stejně jako v případě překladů – do značné míry bezprostředně spojena s jeho přáteli a blízkými; cílem prosopograficky koncipované části zkoumání v následující kapitole je tak rekonstruovat zároveň síť osobních vztahů, v níž se tato recepcce za Kafkova života odvíjela především a v jejímž rámci ji vnímal také sám Kafka.

2.1 Před první světovou válkou

Jak bylo konstatováno již v úvodu, starší práce věnující se tomuto tématu recepci před první světovou válkou často opomíjejí: přestože se v literatuře o její existenci – jakkoli ne v úplném výčtu – dozvídáme již díky Eduardu Goldstückerovi (idem 1966: 320) či obsáhlé bibliografické práci Petra Ševčíka (idem 1987),⁶² je zjevné, že do badatelského povědomí se dostává až v devadesátých letech.⁶³

Česká recepcce Kafkových beletristických prací je oproti německé poněkud opožděná;⁶⁴ na rozdíl od ní začíná až v době, kdy vychází druhá Kafkova knižní publikace, celkově čtrnáctý jeho otištěný text (nepočítáme-li v to úřední publikace, které za Kafkova života nevstupovaly do prostoru literárněkritické recepcce; srov. KKAD App.: 17). Kafkova knižní prvotina (*Betrachtung [Rozjímání]*: Kafka 1913c) vychází na konci roku 1912 v lipském nakladatelství Ernsta Rowohlta,⁶⁵ které v únoru následujícího roku mění svůj název a stává se nakladatelstvím Kurta Wolffa, jež vydává zmíněnou druhou Kafkovu knižní publikaci (*Der Heizer [Topič]*: Kafka 1913d),⁶⁶ stejně jako velkou většinu následujících. *Der*

⁶² Ševčík sestavil první vydání knihy v roce 1985, druhé, opravené a doplněné vydání, o dva roky později; kniha však existuje pouze ve strojopisných exemplářích (strojopis druhého vydání práce je dostupný v LA PNP, fond Kafka Franz).

⁶³ Josef Čermák tak ve svém příspěvku ve sborníku z kolokvia pořádaného v roce 1992 poukazuje na skutečnost, že „[j]eště donedávna se předpokládalo, že prvním zprostředkovatelem mezi Kafkovým dílem a českou kulturou byla Milena Jesenská“ (Čermák 1994: 217) – srov. idem 1991a či 1968: 464. Dějiny rané české recepcce včetně její fáze před první světovou válkou pak vedle již v úvodu zmíněných spolehlivých prací v příslušných pasážích krátce shrnuje například také Čermák 2004, 2005a, 2005b, 2007b či 2009.

⁶⁴ Srov. též výrazně bohatší německou recepci Kafkových publikací v té době: Born 1979: 15–57.

⁶⁵ Blíže k okolnostem této publikace i k historii Rowohltova nakladatelství viz Unseld 1984: 38–63, srov. KKAD App.: 33–44, též Dietz 1982: 38–43. Blíže ke Kafkovým publikacím, které jí předcházely, viz též Soukup 2010.

⁶⁶ *Der Heizer* vyjde v této edici ve třech vydáních; podrobněji viz Unseld 1984: 74–93, srov. KKAD App.: 119–127, též Dietz 1982: 52–59.

Heizer vychází v květnu 1913 jako třetí svazek nově založené edice *Der jüngste Tag*, zaměřené na vydávání mladých a začínajících autorů.⁶⁷

2.1.1 František Langer

První doklad této recepce nacházíme v roce 1913⁶⁸ v podobě pochvalné poznámky Františka Langera náležející zmíněné Wolffově edici v *Uměleckém měsíčníku* (Langer 1912/1913).⁶⁹ Ve své poznámce Langer oceňuje zaměření Wolffovy edice na „nové básnictví“ a zmiňuje Kafkovo jméno vedle dalších autorů vydávaných v této edici – Franze Werfla či Waltera Hasenclevera⁷⁰ – coby „zástupců německé moderny“. Tzv. raný expresionismus let 1910–1914 se v českém tisku ve své době nedočkal mnoha ohlasů;⁷¹ o to významnější jsou pro jeho recepci právě Langerovy články publikované v *Uměleckém měsíčníku* (blíže viz Jelínková 2010: 29–35). Brodův vzdálený bratranec František Langer, začínající spisovatel, v té době dokončující studia medicíny, se dostal do kontaktu s Kafkou a okruhem pražských německých autorů především v prostředí kavárny Arco (Čermák 2000b: 48). Kafka se později díky Brodovi spřátelil také s Františkovým mladším bratrem Jiřím, který jej uvede do světa chasidismu a kabaly.⁷²

⁶⁷ Tato řada se stane nejvýznamnějším počinem Wolffova nakladatelství; dodnes je považována za nejucelenější edici literárního expresionismu (Unsel 1984: 81).

⁶⁸ Josef Čermák hovoří v jedné ze svých studií o začátku Kafkovy české recepce „někdy na počátku roku 1913, tedy skoro ve stejnou dobu, kdy v [...] pražském německém tisku začaly vycházet první recenze na Kafkovu první knížku, v prosinci roku 1912 vydanou sbírku krátkých próz *Betrachtung*“ (Čermák 2000a: 14). Toto tvrzení je však mylné, neboť – jak sám Čermák dodává – se tak stalo „v souvislosti s tehdy nedávno založenou edicí děl mladých autorů *Der jüngste Tag*“ (ibid.: 15); Werflaova předmluva k této edici, z níž Langer ve své poznámce cituje, se však objevuje nejdříve v dubnu 1913 (srov. KKAD App.: 124, srov. též Unsel 1984: 92 a Nekula 2003: 337. Ve své dřívější studii však Čermák uvádí přesnější údaj, když začátek Kafkovy české recepce klade do června 1913 (Čermák 1994: 217; viz též DFK 13: 865).

⁶⁹ Časopis byl vydáván Skupinou výtvarných umělců, založenou v létě 1911 „po únorové roztržce s většinou starších členů Mánesa a následném vystoupení mladých ze spolku“ (Jelínková 2010: 21); měsíčník spojující výtvarnou a literární část, vycházející od října 1911, jejž zpočátku řídil Josef Čapek, redigoval v té době spolu s architektem Pavlem Janákem právě František Langer.

⁷⁰ Werfel a Hasenclever byli autory prvních dvou svazků edice *Der jüngste Tag*. Oba zároveň ve Wolffově nakladatelství působili jako lektori. Větší část Langerovy poznámky zabírá překlad části zmíněné Werflaovy předmluvy k této edici; také samotný její název pochází od Werfla, který byl její klíčovou postavou a coby Kafkův blízký přítel mu napomohl k navázání kontaktu s Wolffovým nakladatelstvím; srov. též Wolffovy vzpomínky na Kafku (Wolff 2004: 78–87).

⁷¹ Objevují se pouze ojedinělé překlady „vesměs bez ohlasu i pokračování. O soustavnější recepci německého expresionismu v této době tak v oblasti překladů vlastně nemůže být vůbec řeči“ (Jelínková 2010: 29), články reflektující tento nový směr pak „spadají do poměrně krátkého období od konce roku 1912 do vypuknutí války“ (ibid.: 30).

⁷² Blíže ke Kafkovým kontaktům s bratry Langerovými viz např. Nekula 2003: 335–337, Čermák 2000b a Tvrdík 2000.

V prvním čísle následujícího ročníku téhož časopisu vyzdvihuje František Langer (idem 1913/1914) výjimečnost edice *Der jüngste Tag* a nakladatelství Kurta Wolffa, který má „porozumění pro moderní literaturu“ a dostatek „nakladatelského idealismu“, aby vydával „knihy lyriky nejen neoficiálních autorů, ale i dokonce debutantů“. Z autorů této edice jmenuje vedle Kafky Werfla, Georga Trakla či Březinovy překlady v podání Otto Picka. Langer krátce hodnotí také Kafkovu *novelu Der Heizer*, a to jako „jednu z nejzajímavějších moderních prací“, oceňuje její stručnost a dramatičnost: „Jednoduchý a objektivující tón vyprávění“ v sobě skrývá „osudovou hloubku“. ⁷³

S postavou Františka Langer je spojen také první – nerealizovaný – pokus o překlad Kafkovy beletristické práce: Kafka přibližně v době přípravy zmíněného čísla *Uměleckého měsíčníku* žádá Wolffovo nakladatelství, aby Františku Langerovi zaslalo recenzi výtisk *Betrachtung*: „Langer je redaktorem významného časopisu ‚Umělecký měsíčník‘ a chce z knihy uveřejnit několik překladů“ (dopisnice z 22. dubna 1914, DFK 13: 243); tento záměr však již Langer neuskutečnil: *Umělecký měsíčník* přestal v roce 1914 po vydání druhého čísla vycházet, Langer je povolán do války jako vojenský lékař. ⁷⁴

2.1.2 Rudolf Illový

Mezi daty otištění obou zmíněných Langerových textů se ještě v roce 1913 v názorovém týdeníku *Veřejné mínění* (1912–1914) ⁷⁵ objevuje článek Kafkova spolužáka z gymnázia Rudolfa Illového (Illový 1913/1914), bankovního úředníka, česko-německého publicisty, básníka a překladatele, v němž oceňuje skupinu mladých německých autorů z Prahy za jejich vstřícný vztah k Čechům; tito autoři podle Illového „mohou přispěti též valně k zjednání smíru mezi oběma, zemi tuto obývajícími národy“. Mezi těmito „mladými inteligenty“ jmenuje Illový především „duševního otce této skupiny“ Maxe Broda – mimo

⁷³ Jak upozorňuje Josef Čermák, toto Langerovo hodnocení je třeba vnímat v kontextu „neoklasické poetiky, kterou tehdy krátký čas vyznával ve vlastní novelistice i v recenzích cizích knih a která vycházela z pro tuto poetiku směrodatné knihy Paula Ernsta *Cesty k formě* (Wege zur Form)“ (Čermák 2004: 130).

⁷⁴ Josef Čermák v jedné ze svých studií (idem 2005b: 42) zaměřuje v tomto kontextu *Betrachtung* za *Die Verwandlung*, která však vyjde teprve v roce 1915; toto zmatení mohlo mít svůj původ také v Čermákem citované pasáži z Langerovy knihy *Byli a bylo* z roku 1963, stejně jako v Langerově rozhovoru pro Československou televizi z roku 1964: v obou případech Langer mylně hovoří o tom, že si s Kafkou vyměnili „své první knihy. On mi dal *Verwandlung*“, která ovšem nebyla Kafkovou první knihou (v jiných studiích však Čermák hovoří o recenzním výtisku *Betrachtung*: Čermák 2000a: 16–17, idem 2000b: 48–49, idem 2004: 130). Také na základě uvedené dopisnice se lze domnívat, že Kafka mohl o Langerových recenzích vědět, jakkoli o nich není v jeho dopisech ani denících výslovná zmínka. Srov. též Nekula 2003: 336–337 a DFK 13: 865.

⁷⁵ Vydavatelem týdeníku byl publicista Alois Šašek.

jiné „filosofa, jehož úžasná produkce ve věku poměrně mladém připomíná chvat Vrchlického“ –, jeho „žáky“ Otto Picka a „mladého tolstojovce“ Franze Werfla, dále Rudolfa Fuchse a Oskara Bauma; krátce se zmiňuje také o Kafkovi: *Betrachtung* označuje za „filosofické črty“ a podobně jako Langer popisuje také Illový prózu *Der Heizer* jako „svižně psanou novellu“.⁷⁶

Recepti německého literárního expresionismu v českém prostředí poté přerušilo vypuknutí první světové války, s níž zároveň „vstoupil do myšlení mladé generace zřetel nacionální“; tato recepce tak „skončila ještě dříve, než se stačila skutečně rozvinout“ (Jelínková 2010: 34–35).

2.2 Po první světové válce

2.2.1 Milena Jesenská, S. K. Neumann

Další pokusy o překlady Kafkových próz a jejich otištění se poté – stejně jako recepce jeho prací – objevují až po skončení války:⁷⁷ na konci roku 1919 navrhuje Staša Jílovská v dopise Josefu Florianovi vydat „překlad z Kafky, německého expresionisty, nejlepšího, jehož překlad mi nabízí kdosi zdarma, jen z velikého přání, aby tato věc vyšla dobře a aby nesla jméno Dobrého díla. Výborná věc, kterou bych Vám ovšem dříve zaslala, souhlasíte-li s ní“ (Florian – Jílovská 1993: 96). Stanislava („Staša“) Jílovská (rozená Procházková), v té době pražská administrátorka Florianova Dobrého díla,⁷⁸ byla přítelkyní Mileny Jesenské,⁷⁹ o jejíž překlad

⁷⁶ Význam tohoto příspěvku spočívá podle Kurta Krolopa „v tom, že jsou zde, pokud vím, poprvé i z české strany představeni Max Brod, Otto Pick, Franz Werfel, Rudolf Fuchs, Oskar Baum, Franz Kafka a Egon Erwin Kisch [...] jako soudržná skupina, jejímž společným znakem je právě její vztah k Čechům a jejich kultuře“ (Krolop 2013: 45–46). O tomto Illového článku nenacházíme v Kafkových denících ani dopisech žádnou zmínku.

⁷⁷ „Tichý bojkot“ německojazyčné kultury ovšem v určité míře přetrval i jistou dobu po konci války: Josef Čermák tak zmiňuje sklady v té době „plné neprodaných německy psaných knih“ (Čermák 2010: 14), které „nešly po převratu na odbyt“ (Čermák 2005b: 42).

⁷⁸ „Roku 1919 jako posluchačka filosofie v 5. semestru, nedávno provdaná za člena Červené sedmy Rudolfa Jílovského, nabídla dopisem Josefu Florianovi spolupráci a ten ji, aniž Stašu kdy viděl, okamžitě přijal. Jedenadvacetiletá Staša pak v Praze po tři roky byla administrátorkou (komisionářkou) a u některých titulů i spoluvydavatelkou Florianova Dobrého díla“ (Čermák 2000a: 19).

⁷⁹ V přítomné práci užíváme příjmení „Jesenská“ vzhledem k tomu, že jako „Pollaková“ se sama podepisovala pouze do března 1920, poté užívala „výhradně jména dívčího“ – viz „Komentář“ Věry Koubové, DFK 12: 352, srov. KKAB4: 8.

se jednalo,⁸⁰ Florian o Kafkovi již dříve slyšel,⁸¹ žádá však Jílovskou, aby mu poslala dotýčnou práci k posouzení, zda považuje za vhodné vydávat ji v Dobrém díle – bez tohoto předběžného posouzení si vyhradil právo kritiky knihy po jejím případném vydání.⁸² Jílovská „se zřejmě této podmínky zalekla a zvolila snadnější cestu. Měla totiž dvě želízka v ohni“ (Čermák 2010: 14); k vydání jeho prózy u Floriana tak za Kafkova života nedošlo.⁸³ Josef Čermák, který Jílovskou označuje za „salónního bolševika“, majícího názorově blízko k S. K. Neumannovi, „hlavě tehdejší anarcho-komunistické kultury“ (ibid.), hovoří také o jejím možném zprostředkování otištění překladu Kafkovy prózy v jím redigovaném týdeníku *Kmen*; je možné, že Neumann Kafkovi poskytl tolik prostoru – bezmála celé jedno číslo časopisu – především proto, že jej vnímal a vážil si jej jako expresionisty (Hultsch 2014: 19):⁸⁴ jako expresionistu představila Jílovská Kafku také Florianovi. Přes názorovou rozdílnost obou těchto „táborů“ jim tak byl společný zájem o expresionismus, který je podle Hultschové perspektivou, jíž byl v té době Kafka vnímán především.

⁸⁰ Mělo jít „s největší pravděpodobností“ o překlad prózy *Der Heizer* – viz Čermák 2007b: 116, srov. DFK 12: 349, Nekula 2003: 352.

⁸¹ Podle Josefa Čermáka byl v těchto letech Florianovým „hlavním poradcem pro německou literaturu“ Bohuslav Reynek (Čermák 2007b: 116), jenž s Florianem spolupracoval od roku 1914 a který se zaměřoval také na německý expresionismus; jakkoli přesně „nevíme, kdy se v hledáčku Josefa Floriana poprvé objevil“ Kafka, je podle Čermáka „málo pravděpodobné, že by hned v letech 1. světové války unikl pozornosti Bohuslava Reynka, jenž tak pozorně sledoval německé expresionisty, kteří Kafku dobře znali a oceňovali. Avšak dokázat to prozatím nelze“; Florian také „bezpochyby zaznamenal Kafkovo jméno v programu lipského nakladatelství Kurta Wolffa, jehož knihy si opatřoval a četl“ (ibid.).

⁸² „Jméno Kafkovo jsem častěji zahlédl, ale dosud jsem mu pozornosti nevěnoval. Nemohu Vám tedy nic předem povědět, zda i mně se bude líbiti. [...] Ale sám si vždy řeknu své o těchto věcech, zvláště o umění slovem, nad nímž si Církev katolická vymíní dozor. Chcete-li slyšet jen sama, co si o Kafkovi myslím, třeba arcí mi to poslati. Když jej vydáte, řeknu si to veřejně, bude-li třeba“, píše Florian Jílovské na konci roku 1919 (Florian – Jílovská 1993: 98–99). V únoru následujícího roku Florian Jílovskou opět žádá o zaslání Kafkovy prózy (ibid.: 112); „Šlo-li ovšem stále ještě o Topiče, Milena už jistě jednala nebo musela už být dohodnuta s Neumannem“ (Čermák 2000a: 20). V listopadu 1920 pak Florian Jílovskou žádá o zaslání Kafkovy práce *In der Strafkolonie (V kárném táboře)*, vydané v nakladatelství Kurta Wolffa v předchozím roce (Kafka 1919a): Florian – Jílovská 1993: 144; Jílovská Florianovi odpovídá, že Kafkova kniha se k ní dostane „v několika dnech“ (ibid.: 145); podle Nekuly tak lze předpokládat, že „k dosílce skutečně došlo“: „Zde tedy byly podle všeho položeny základy pro pozdější překlady a vydání Kafkových prací“ (Nekula 2003: 352).

⁸³ Překlady jeho próz budou u Floriana otištěny teprve po Kafkově smrti, v roce 1929 (bližší viz v druhé části přítomné práce).

⁸⁴ „Neumann opustil Prahu v roce 1904 a od roku 1905 žil v Řečkovicích a poté v Bílovicích u Brna. Ačkoliv se přes Jesenskou seznámil s Kafkovým jménem, na dřívější známost s Kafkou si nevzpomíná“ (Nekula 2003: 346). Kafka se však s Neumannovým jménem setkal již dříve: především díky antologii *Jüngste tschechische Lyrik*, kterou vydal roku 1916 v Berlíně Franz Pfemfert a na níž se jako překladatelé podíleli Otto Pick, Rudolf Fuchs, Pavel Eisner či Ernst Pollak. Je také možné, že Kafka „v souvislosti s ní pomáhal Rudolfu Fuchsovi s překlady z češtiny do němčiny (Bezruč, Hlaváček, Dyk, Kodíček, Kříčka, Neumann, Sova, Taussig, Theer)“ (ibid.: 328–329).

Expresionismus také „na přelomu desátých a dvacátých let spadl do oblasti Neumannova zájmu“ (Jelínková 2010: 55) a právě v *Kmeni* a v *Červnu* publikoval množství textů německých expresionistů.

Jesenská se k překládání Kafkových textů dostala pravděpodobně díky svému manželovi Ernstu Pollakovi, který „propagoval jeho dílo, tehdy téměř neznámé, už v Praze mezi štamgasty kavárny Arco i později ve Vídni v kavárně hotelu Herrenhof“ (Čermák 2000a: 18). Právě překlady Jesenské se staly podnětem k jejímu seznámení s Kafkou: „Kafka poznal Milenu během jednoho jejího pobytu v Praze v předjaří roku 1920. Bylo to v kruhu společných přátel a známých v kavárně, přítomen byl i Ernst Pollak. Už předtím Kafku dopisem z Vídně požádala, aby jí dovolil přeložit jeho povídky do češtiny“ (DFK 12: 9, srov. Woods 2014: 13). Poté, po prvním osobním setkání v některé z pražských kaváren,⁸⁵ Jesenská Kafkovi odeslala další dopis, jež však obdržel teprve později; Kafka začíná korespondenci s Jesenskou na jaře 1920. Jejich korespondenci poté prostupuje také téma Jesenské překladů jeho próz: „Od Wolffa jste snad už dostala dopis, alespoň mi o takovém dopise už před delší dobou psal“, píše Kafka v dopise Jesenské zřejmě o svolení nakladatele Kurta Wolffa k překladu Kafkových textů publikovaných v jeho nakladatelství (DFK 12: 13, srov. 350) – Jesenská v té době překládala právě Kafkovu prózu *Der Heizer*, je však možné, že již začala překládat také výbor z *Betrachtung* (ibid.: 349), jakkoli je to spíše méně pravděpodobné (KKAB4: 529).

První otištěný překlad Kafkova beletristického textu a také první překlad, jehož autor nebyl anonymní, tak vychází v dubnu 1920 a vyplňuje bezmála celé jedno číslo literárního týdeníku *Kmen* (Kafka 1920/1921a); překlad zmíněné prózy *Der Heizer* – „se svolením autorovým“ pořízený Milenou Jesenskou (srov. DFK 12: 13–14) – je doprovázen poznámkou redakce, která *Topiče* řadí „k nejlepším moderním povídkám německým“ ([Neumann] 1920/1921). Jak již bylo zmíněno, odpovědným redaktorem *Kmene* (1917–1922; roku 1921 sloučen s časopisem *Červen*), jehož řízení v roce 1919 převzal po F. X. Šaldovi, byl v té době S. K. Neumann, autor této poznámky (připsání poznámky, pod níž je podepsána „redakce“, Neumannovi, vychází již z uvedené logiky věci i z toho, že podle dostupných údajů v té době v *Kmeni* takto signoval své texty právě Neumann coby odpovědný redaktor; na Neumannově

⁸⁵ Kafka v dopisech Jesenské zmiňuje „jedno krátké, ojedinělé, zpola němé setkání“ (DFK 12: 11), a to, „že si z Vašeho obličejů nedokážu vybavit žádnou konkrétní jednotlivost. Jen jak jste pak v kavárně odcházela mezi stoly, Vaši postavu, Vaše šaty“ (ibid.: 13). Touto kavárnou byla podle Věry Koubové „snad Union či Continental“ (ibid.: 349), Michelle Woodsová uvádí jako pravděpodobné místo setkání kavárnu Arco (Woods 2014: 20). Jakkoli DFK 13: 1142 klade toto první setkání již přibližně do října 1919 a dopis, v němž Jesenská žádala „o dovolení, aby mohla přeložit některé jeho texty do češtiny“, datuje až po tomto setkání a DFK 12: 389 v souladu s Hermes 1999: 165 tento dopis, v němž Jesenská žádala „o povolení přeložit zlomek *Der Heizer* (Topič) do češtiny“, datuje do února či března 1920 a první osobní setkání do doby krátce poté, KKAB4: 763 nejnověji dopis, v němž Jesenská žádala o povolení přeložit Kafkovy texty do češtiny, datuje již do podzimu 1919 a následné setkání klade na začátek roku 1920.

autorství se shodují také Hultsch 2014: 41, Nekula 2003: 343, Čermák 1968: 464, idem 1994: 218 i Kautman 1963: 70; s výjimkou této poznámky nebyl žádný z českých překladů Kafkových textů za jeho života bezprostředně doprovázen hodnotící reakcí v tisku), v níž se dále vysvětluje, že „jest lépe, když taková věc netrhá se na pokračování, nýbrž předloží se čtenářům celá jako neobvyklá, ale šťastná výjimka“ (ibid.); důvodem tohoto rozhodnutí bylo také to, že „Neumann, v té době už silně politicky činný, ztěžil [sic] stačil získávat beletristický materiál pro Kmen, a protože těžiště svého zájmu přenesl v r. 1920 na Červen, věnoval Kmeni méně pozornosti. Proto uvítal překlad Kafkova *Topiče*, který mu pomohl vyplnit celé číslo Kmene“ (Kautman 1963: 69–70) – jak se uvádí ve zmíněné poznámce: „Čtenář není tím nikterak poškozen a redakce v dnešní situaci často dosti obtížně – nabude času“ ([Neumann] 1920/1921).

Po otištění překladu *Topiče* zasílá Jesenská Kafkovi výtisk *Kmene* do Merana, kde v té době pobýval;⁸⁶ o redakční poznámce, která překlad doprovází, se však Kafka výslovně nezmiňuje, stejně tak není v jeho denících ani dopisech zmíněno Neumannovo jméno.

Kafka k Jesenskému překladu *Topiče*, jež sám označuje za „neskonale špatný příběh“ (DFK 12: 17), dodává: „hluboce mě dojíímá, s jakou věrností jste to udělala, větičku za větičkou, s věrností, jejíž možnost a krásnou přirozenou jistotu, s níž ji osvědčujete, jsem v českém jazyce nepředpokládal“ (ibid.: 16).⁸⁷ Jesenská Kafku zjevně následně požádala o komentáře ke svému překladu – Kafka hovoří o tom, že jej „těší, že budu [F. K.] moci pár poznámkami o Topičovi, které si přejete, skutečně přinést malou obět“ (ibid.: 24) a měsíc po vydání překladu v dopise Jesenské připojuje několik poznámek, jichž je však „velmi málo, na celých stránkách vůbec nic, ta jakoby samozřejmá pravda překladu ve mně pokaždé, když ze sebe onu samozřejmost setřesu, budí údiv, sotva kde nějaké nedorozumění, to by ještě vůbec nebylo tak mnoho, ale všude jisté a rozhodné rozumění. Jen nevím, jestli Vám věrnost, která mně je na překladu nejmilejší (ani ne tak kvůli příběhu jako kvůli mně samému), nebudou Češi vyčítat; můj cit pro český jazyk, taky nějaký mám, je plně uspokojen, ale je na nejvyšší míru předpojatý. V každém případě se snažte, kdyby Vám to měl někdo vyčíst, vyvážit

⁸⁶ Kafka v dopise Jesenské pak toto číslo, které mu zaslala, popisuje jako „sešit, který mě dojíímá a zahanbuje, působí smutek a potěšení“ (DFK 12: 16; dopis byl dle aktuální datace kritického vydání odeslán kolem 5. května 1920: KKAB4: 517). Zároveň dopisem žádá svou sestru Ottilii („Ottlu“), aby mu v Praze opatřila ještě dvacet výtisků tohoto vydání (ibid.: 350, srov. DFK 10: 157).

⁸⁷ Korespondence s Jesenskou probíhala po několika úvodních německých dopisech ve dvou jazycích: Kafka psal německy, Jesenská česky – „proto se psaní hemží českými citáty z Mileniných dopisů“ (DFK 12: 397). Dochovaly se však pouze dopisy Kafkovy – Jesenská si po jeho smrti své dopisy vyžádala od rodiny zpět a zřejmě je zničila; tyto dopisy jsou považovány za ztracené (srov. ibid.: 398)

zraňující kritiku mou vděčností“ (ibid.: 25). Z Kafkových komentářů se dochovala pouze část, která se vztahuje k první straně překladu – jde tak pouze o tři poznámky; Kafka slíbil a zřejmě poslal také další komentáře v dopise z následujícího dne, jenž se však nedochoval (Čermák 1989: 20, srov. KKAB4: 528). Jesenské překlad *Topiče* začíná následovně:

Když 16letý Karel Rosman, který byl svými chudými rodiči poslán do Ameriky, poněvadž ho svedla služka a měla s ním dítě, vjel již v zpomaleném parniku do newyorského přístavu, spatřil sochu Svobody, kterou již dávno pozoroval, jakoby ve světle náhle prudším. Její paže s mečem trčela jaksi nově vstříc a kolem její postavy vanul volný vzduch. (Kafka 1920/1921a: 61)⁸⁸

Několik Kafkových komentářů se vztahuje právě k tomuto odstavci: „arm tu má také vedlejší smysl: politováníhodný, ale bez přílišného zdůrazňování citu, nechápavý soucit, který má i Karel se svými rodiči, snad **ubozí** [sic]“ (DFK 12: 25).⁸⁹ Věra Koubová poukazuje na to, že výraz „arm“ má v němčině význam „1. chudý, bez majetku 2. ubohý, nebohý, politováníhodný. Milena zvolila ve svém překladu 1. variantu“ (ibid.: 352), již například Čermák označuje za nevhodnou, neboť Kafka v příběhu zmiňuje, že otec Karla Rossmanna má podřízené, jimž rozdává doutníky; svému synovi také zaplatil cestu do Ameriky (Čermák 1989: 22). Další Kafkova poznámka se vztahuje ke spojení „freie Lüfte“, jež „je trošku velkolepější, ale tady asi není jiné řešení“ (DFK 12: 25).⁹⁰ Koubová upozorňuje na to, že spojení, které Jesenská přeložila jako „volný vzduch“, má na tomto místě „ještě symbolickou hodnotu navíc: přibližně ‚svobodný vzduch‘, ‚svobodné povětrí‘ nového (amerického)

⁸⁸ „Als der sechzehnjährige Karl Roßmann, der von seinen armen Eltern nach Amerika geschickt worden war, weil ihn ein Dienstmädchen verführt und ein Kind von ihm bekommen hatte, in dem schon langsam gewordenen Schiff in den Hafen von New York einfuhr, erblickte er die schon längst beobachtete Statue der Freiheitsgöttin wie in einem plötzlich stärker gewordenen Sonnenlicht. Ihr Arm mit dem Schwert ragte wie neuerdings empor, und um ihre Gestalt wehten die freien Lüfte“ (KKAD: 65). Jesenská překládala z druhého (Kafka 1916a) či třetího vydání knihy *Der Heizer* (Kafka [1918]), jak je zjevné z textových variant odlišných oproti prvnímu vydání (srov. KKAD App.: 117–176); vzhledem k minimálním (zjevně pouze redakčním) odchylkám mezi druhým a třetím vydáním, jež český překlad nemohl prokazatelně reflektovat, jsou možné obě varianty (srov. Čermák 1989: 22 a DFK 12: 352). V překladu Jesenské si lze všimnout také podoby počeštěného jména hlavní postavy příběhu. Dále lze upozornit na množství tiskových chyb a chybějící odsazení odstavců – na vině je pravděpodobně redakce *Kmene* (Čermák 1989: 22).

⁸⁹ „[...] arm hat hier auch den Nebensinn: bedauernswert, aber ohne besondere Gefühlsbetonung, ein unverständendes Mitleid das auch Karl mit seinen Eltern hat, vielleicht ubozí“ (KKAB4: 145). V českém vydání (DFK 12) jsou tučným písmem zvýrazněna slova, která Kafka napsal ve svých dopisech česky, Kafkova podtržení do něj byla také převzata; v citacích je v přítomné práci rovněž ponecháváme podle znění tohoto vydání. Výraz „ubozí“ Nekula oproti podobě v českém překladu opravuje na „ubozí“ podle znění originálu, když upozorňuje, že čeština v edici neodpovídá češtině v originálu, kde je uveden korektní tvar – stejně jako v citovaném německém kritickém vydání (Nekula 2003: 353, srov. též Čermák 1989: 22).

⁹⁰ „[...] ‚freie Lüfte‘ ist ein wenig großartiger aber da ist wohl kein Ausweg“ (KKAB4: 145).

kontinentu“ (ibid.: 352); toto spojení je rovněž třeba číst v kontextu sochy bohyně Svobody (Statue der Freiheitsgöttin), kterou Jesenská přeložila jako „sochu Svobody“, kolem jejíž postavy „válo svobodné povětrí“ (srov. Nekula 2003: 354, Čermák 1989: 23). Woodsová pak klade Jesenskou zvolenou variantu „vanul volný vzduch“ především do souvislosti vzniklé aliterace, již ovšem v originále nenacházíme (Woods 2014: 26).

Překlad Jesenské pokračuje takto:

„Tak vysoko,“ řekl si, a v tom, vůbec nemysle na odchod, byl stále rostoucím množstvím nosičů pomalu posunut až k zábradlí.

Jakýsi mladý muž, s nímž se byl při jízdě povrchně seznámil, řekl, předchází ho: „Nu, což pak nemáte pražádné chuti, abyste vystoupil?“ „Jsem přece již hotov,“ řekl Karel usmívaje se, a zdvihl z dobré nálady a poněvadž byl silný chlapec, kufr na ramena. Když však pohlédl za svým známým, který se již vzdaloval s ostatními a mával při tom hůlkou, s úlekem zpozoroval, že zapomněl dole v lodi svůj deštník. Rychle poprosil známého, aby mu laskavě u jeho zavazadla okamžik posečkal, čímž muž nebyl příliš obšťastněn, přehlédl ještě situaci, aby se při návratu vyznal, a pospíchal pryč.
(Kafka 1920/1921a: 61)⁹¹

Kafka k této pasáži dodává: „**z dobré nálady a poněvadž byl silný chlapec** úplně škrtnout“ (DFK 12: 25);⁹² tato poznámka však zjevně není komentářem překladu Jesenské, nýbrž korekturou vlastního Kafkova textu, který měl být v daném místě krácen (Nekula 2003: 254), a nutně tak budí jisté rozpaky vzhledem k tomu, že Kafka komentuje již otištěný text, což by mohlo vést k hypotéze, kterou klade Čermák, že jde o odkaz k možnému plánovanému knižnímu vydání překladu (Čermák 1989: 23). Zároveň jde také o příklad situace, kdy Kafka zjevně přehodnocuje vlastní text, když jej čte znovu skrze překlad (Woods 2014: 27).⁹³

⁹¹ „So hoch!“ sagte er sich und wurde, wie er so gar nicht an das Weggehen dachte, von der immer mehr anschwellenden Menge der Gepäckträger, die an ihm vorüberzogen, allmählich bis an das Bordgeländer geschoben.

Ein junger Mann, mit dem er während der Fahrt flüchtig bekannt geworden war, sagte im Vorübergehen: „Ja, haben Sie denn noch keine Lust, auszusteigen?“ „Ich bin doch fertig“, sagte Karl, ihn anlachend, und hob aus Übermut, und weil er ein starker Junge war, seinen Koffer auf die Achsel. Aber wie er über seinen Bekannten hinsah, der ein wenig seinen Stock schwenkend sich schon mit den andern entfernte, merkte er bestürzt, daß er seinen eigenen Regenschirm unten im Schiff vergessen hatte. Er bat schnell den Bekannten, der nicht sehr beglückt schien, um die Freundlichkeit, bei seinem Koffer einen Augenblick zu warten, überblickte noch die Situation, um sich bei der Rückkehr zurechtzufinden und eilte davon“ (KKAD: 65–66).

⁹² „[...] z dobré nálady a poněvadž byl silný chlapec ganz wegstreichen“ (KKAB4: 145).

⁹³ Kafkovy komentáře dokládají jednak jeho mimořádně dobrou pasivní znalost češtiny (Nekula 2003: 354), jednak jeho pochopení pro obtížnost úkolu překladatele: podle Woodsové je zjevné, že Kafka jednotlivé prvky, jež by chtěl v překladu změnit, nevnímá jako překladatelské chyby, ale spíše jako odkazy na jazykovou a kulturní komplexnost překládání textu (Woods 2014: 27).

Za hlavní rys překladu Jesenské lze označit věrnost originálu, již Kafka také vyzdvihl jako jeho hlavní přednost – „to je ta vlastní krása Vašeho překladu, že je věrný“ (DFK 12: 31) –, a doslovnost: Jesenská zachovává syntaktickou strukturu originálu a neusiluje o stylistické „třídění“ při překladu do češtiny. Na jedné straně lze tuto věrnost vnímat jako důkaz toho, že Jesenská postihla hlavní rysy originálu; zároveň však tato doslovnost přináší množství v češtině nepřírodných prvků v syntaktické výstavbě i v lexiku (Čermák 1989: 20–21): jako příklad lze uvést větu „der Diener, welcher glaubte, er sei dort, wo schon die hohen Herren Interesse zeigten, nicht mehr am Platze, trat zurück“ (KKAD: 80), která v překladu Jesenské zní: „sluha, který se domníval, že tam, kde se ukázal zájem vysokých pánů, není více na místě, ustoupil“ (Kafka 1920/1921a: 64) – zvolený slovosled, který v češtině působí nepřírodně, pramení podle Čermáka také z nedostatečné zkušenosti Jesenské s výstavbou německé věty (Čermák 1989: 23). Při zkoumání větších syntaktických celků se však v překladu zároveň ukazuje dvojí tendence: kratší věty Jesenská často spojuje do nových souvětí, rozvitější souvětí se naopak snaží různými způsoby rozdělit; tím dochází k posunům ve smyslu a především ke změně rytmu textu (srov. *ibid.*: 24), jež lze přiblížit na následující pasáži z Jesenské překladu *Topiče*:

Chlapec by byl jistě v první přístavní uličce v New-Yorku zašel, kdyby mi tato služka nebyla napsala dopis, který po dlouhém bloudění se předevčírem dostal do mého majetku a se mnou celou tuto historii sdělil i s popsáním osoby mého synovce i – což bylo rozumné – se jménem lodi. Jeho rodiče, aby se vyhnuli alimentárnímu poplatku anebo skandálu, který by se dotýkal i jich – jest mi podotknouti, že neznám ani tamějších zákonů, ani poměrů rodičů – aby se tedy vyhnuli alimentárnímu poplatku a skandálu, poslali svého syna, mého milého synovce, do Ameriky, jak vidno s výbavou neodpustitelně nedostatečnou. (Kafka 1920/1921a: 69)⁹⁴

Jesenská původní rozsáhlé souvětí rozdělila na dvě části; změnila přitom pořadí první a druhé poloviny souvětí – tím obrátila původní časovou posloupnost a zjevně v důsledku změněné

⁹⁴ „Denn da die Eltern zur Vermeidung der Alimentenzahlung oder sonstigen bis an sie selbst heranreichenden Skandalen – ich kenne, wie ich betonen muß, weder die dortigen Gesetze noch die sonstigen Verhältnisse der Eltern – da sie also zur Vermeidung der Alimentenzahlung und des Skandalen ihren Sohn, meinen lieben Neffen, nach Amerika haben transportieren lassen, mit unverantwortlich ungenügender Ausrüstung, wie man sieht, so wäre der Junge, ohne die gerade noch in Amerika lebendigen Zeichen und Wunder, auf sich allein angewiesen, wohl schon gleich in einem Gäßchen im Hafen von New York verkommen, wenn nicht jenes Dienstmädchen in einem an mich gerichteten Brief, der nach langen Irrfahrten vorgestern in meinen Besitz kam, mir die ganze Geschichte samt Personenbeschreibung meines Neffen und vernünftigerweise auch Namensnennung des Schiffes mitgeteilt hätte“ (KKAD: 98).

syntaktické struktury vypustila také část textu, která rozvíjí úvodní větu jejího překladu (srov. Čermák 1989: 25).

V zářijovém čísle téhož ročníku týdeníku *Kmen* se poté spolu s jejím překladem jedné Werflovy prózy objevuje pod titulem „Z knihy prósy“ Jesenské překlad šesti krátkých textů z Kafkova souboru *Betrachtung* (Kafka 1920/1921b).⁹⁵ V říjnu 1920 Kafka v dopise Jesenské píše: „ani za Kmen a Tribunu jsem Ti ještě nepoděkoval, a tak pěkně jsi to zase udělala. Pošlu Ti svůj exemplář, který mám tady ve stole, ale možná bys chtěla k němu i pár poznámek, to bych to musel přečíst ještě jednou a to nebude lehké“ (DFK 12: 245); o několik týdnů později posílá Jesenské slíbené komentáře k překladu jedné z próz: „**Kupec** je bez chyby. Že tam chyby jsou, se určitě domníváš proto, že si nedovedeš představit, že by ten německý text byl opravdu tak beznadějně špatný, jak před Tebou leží. On ale je přesně tak špatný, jak před Tebou leží“ (DFK 12: 247–248).⁹⁶ Kafkovy poznámky se vztahují k následujícím pasážím Jesenské překladu prózy:

Můj malý obchod mne naplňuje starostmi, které mne bolí uvnitř v čele a v spáncích [...]

Požívejte vyhlídky z okna, přicházejí-li procesí ze všech tří ulic, nevyhýbajíc se sobě navzájem, potírajíc se a nechávajíc povstati mezi posledními řadami volné místo. [...]

Pronásledujte jen toho nenápadného muže a když jste ho byli zahnali do průjezdu, olupte ho [...]

Nyní musím vystoupiti, spustiti zdviž, zvoniti na zvonek u dveří; služka otevírá dvěře a já vcházím.

(Kafka 1920/1921b: 309)⁹⁷

Jen abys viděla, že jsem se při čtení zaměřoval na chyby: **bolí uvnitř v čele a v spáncích – uvnitř na...** nebo podobně – myslí se přitom totiž na to, že tak jako mohou pracovat drápy zvenčí na čele, může se to dít i zevnitř, **potírajíc se** znamená procházet navzájem? křížit se navzájem? – hned nato tam stojí **volné místo**, lépe snad však **náměstí** –

⁹⁵ Konkrétně se jednalo o prózy uvedené pod tituly „Náhlá procházka“ (Der plötzliche Spaziergang), „Výlet do hor“ (Der Ausflug ins Gebirge), „Neštěstí mládence“ (Das Unglück des Junggesellen), „Kupec“ (Der Kaufmann), „Cesta domů“ (Der Nachhauseweg) a „Ti, kteří běží mimo“ (Die Vorüberlaufenden). Jesenská překládala z knižního vydání *Betrachtung* (Kafka 1913c), jak je jednoznačně zřejmé z toho, že některé texty přeložené Jesenskou byly publikovány právě pouze v knižním vydání (srov. KKAD App.: 33–82).

⁹⁶ „Kupec ist ohne Fehler. Offenbar vermutest Du dort Fehler, weil Du Dir nicht vorstellen kannst, daß der deutsche Text wirklich so hilflos schlecht ist wie er vor Dir liegt. Er ist aber genau so schlecht, wie er vor Dir liegt“ (KKAB4: 359).

⁹⁷ „Mein kleines Geschäft erfüllt mich mit Sorgen, die mich innen an Stirne und Schläfen schmerzen [...]

Doch genießet die Aussicht des Fensters, wenn die Prozessionen aus allen drei Straßen kommen, einander nicht ausweichen, durcheinander gehn und zwischen ihren letzten Reihen den freien Platz wieder entstehen lassen. [...]

Verfolget nur den unscheinbaren Mann und wenn Ihr ihn in einen Torweg gestoßen habt, beraubt ihn [...]

Dann muß ich aussteigen, den Aufzug hinunterlassen, an der Türglocke läuten, und das Mädchen öffnet die Tür, während ich grüße“ (KKAD: 21–24).

pronásledujte jen nevím, jestli sem za německé ‚nur‘ opravdu patří české **jen**, toto ‚nur‘ je totiž jen pražsko-židovské ‚nur‘, znamená výzvu, něco jako: ‚klidně to tak dělejte‘ – závěrečná slova nejsou přeložena doslova. Odděluješ služebnou a muže, zatímco v němčině do sebe navzájem přecházejí.
(DFK 12: 247–248)⁹⁸

Mezi daty otištění těchto překladů Jesenské v týdeníku *Kmen* vychází v červenci 1920 v deníku *Tribuna* její překlad krátké Kafkovy prózy pod názvem „Nešťastný“ (Unglücklichsein), rovněž ze souboru *Betrachtung*: Kafka 1920a.⁹⁹ Kafka se o otištění překladu záhy dozvídá od zástupce šéfredaktora *Tribuny* Arne Laurina¹⁰⁰ a snaží se opatřit si jej, jak píše v dopise Jesenské několik dní po jeho vydání;¹⁰¹ na konci července ji pak žádá: „prosím Tě, pošli mi Nešťastného, už jsem Tě o to chtěl poprosit. Dát ho hledat v Tribuně je nepříjemné“ (DFK 12: 150, srov. 369). O několik dní později Kafka v dopise Jesenské zřejmě reaguje na zasláný překlad: „Posledně mi jeden čtenář Tribuny řekl, že jsem asi prováděl velké studie v blázinci. ‚Jen ve vlastním,‘ řekl jsem a on se mi ještě pokoušel kvůli ‚vlastnímu blázinci‘ lichotit.“ Zároveň v překladu Jesenské nachází „dvě tři malá nedorozumění“ (ibid.: 165, srov. 371, též KKAB4: 608).

Vedle nepůvodního členění odstavců oproti originálu zvláště v úvodní části textu¹⁰² si lze opět všimnout například vynechání části souvětí v závěru úvodního odstavce textu: větu „selbst die Wagenpferde unten auf dem Pflaster wie wildgewordene Pferde in der Schlacht, die Gurgeln preisgegeben, sich erhoben“ (KKAD: 34) Jesenská překládá: „i kočároví koně dole na dlažbě se s řehotem vzepiali jako zdivočilí koně v bitvě“ (Kafka 1920a: 1); spojení

⁹⁸ „Nur damit Du siehst, daß ich es auf Fehler hin gelesen habe: statt boli uvnitř v čele a v spancích [sic] – uvnitř na ... oder ähnlich – es ist nämlich daran gedacht, daß so wie Krallen außen an der Stirn arbeiten können, dies auch von innen geschehn kann potírajíce se heißt durcheinandergehn? einander durchkreuzen? – gleich danach statt volné místo vielleicht besser náměstí – pronásledujte jen ich weiß nicht, ob ‚nur‘ hier ‚jen‘ ist, dieses ‚nur‘ ist nämlich nur ein prager-jüdisches nur, bedeutet eine Aufforderung, etwa ‚ihr könnt es ruhig machen‘ – die Schlußworte sind nicht wörtlich übersetzt. Du trennst das Dienstmädchen und den Mann während sie im Deutschen in einander übergehn“ (KKAB4: 359–360); citované německé kritické vydání upozorňuje na nesprávné psaní spojení „v spancích“ podle rukopisu oproti opravené podobě „v spácích“ uvedené v českém překladu dopisů (srov. ibid.: 659).

⁹⁹ Jesenská i v tomto případě překládala z knižního vydání *Betrachtung* (Kafka 1913c): tato próza byla otištěna právě pouze v knižním vydání (srov. KKAD App.: 33–82).

¹⁰⁰ Deník (1919–1928), určený především čtenářům z českožidovských kruhů, byl založen z podnětu T. G. Masaryka; jeho zakladatelem byl Masarykův přítel Bedřich Hlaváč. Kafka se znal s Arne Laurinem (vlastním jménem Arnošt Lustig) a navštěvoval také redakci *Tribuny* (viz např. DFK 12: 102, 193). Jesenská patřila k okruhu redaktorů a spolupracovníků deníku; kromě ní do *Tribuny* pravidelně přispívali například také Ferdinand Peroutka, Karel Poláček, Jaroslav Hašek, Josef Kordíček, Michal Mareš, Emil Artur Longen či zmíněná Staša Jílovská.

¹⁰¹ „Že v Tribuně vyšel překlad, to mi telefonoval Laurin, protože ses o tom ale nezmínila, nevěděl jsem, jestli chceš, abych ho četl, a tak jsem ho ještě nečetl. Teď si ho zkusím sehnat“ (DFK 12: 124).

¹⁰² Je možné, že jde o zásahy ze strany redakce *Tribuny*.

„die Gurgeln preisgegeben“ – „s hrdly vydanými napospas“ (srov. DFK 1: 37) je tak v překladu Jesenské zcela vynecháno.

V září téhož roku vychází v *Tribuně* „s autorovým svolením“ Jesenské překlad Kafkovy prózy „Ein Bericht für eine Akademie“ ze souboru *Ein Landarzt* (*Venkovský lékař*) pod názvem „Zpráva pro Akademii“ (Kafka 1920b).¹⁰³ Vedle již představených charakteristik překladatelské strategie Jesenské, které platí i v případě tohoto překladu, a množství hrubých pravopisných chyb a překlepů, jež je vyšší než v případě ostatních překladů,¹⁰⁴ lze upozornit také na několik míst v textu, v nichž překlad zvolený Jesenskou posouvá význam textu či problematizuje jeho porozumění; jako příklad lze uvést následující pasáž:

Pocházím ze Zlatého pobřeží. V tom, jak jsem počal, jsem odkázán na cizí zprávy. Lovecká výprava firmy Hagenbeck [...] ležela ve křoví na břehu, na číhané, když jsem večer běžel uprostřed stáda k napajedlu. Vystřelili.
(Kafka 1920b: 1)¹⁰⁵

Je zjevné, že na tomto místě Jesenská zaměňuje slovesa „anfangen“ („počít“) a „einfangen“ („chytit“), aktivní a pasivní tvar; významovou nesrovnalost může i český čtenář tušit při četbě bezprostředně následující věty, stejně jako v případě několika dalších pasáží však porozumění kontinuitě vyprávění hlavní postavy není tak zřejmé jako v originále.

Opět v *Tribuně* je pak v dubnu následujícího roku jako závěr Jesenské fejetonu „Melancholie v dešti“ (publikovaného pod pseudonymem „A. X. Nessey“) otištěn její překlad krátké prózy „Das nächste Dorf“ („Sousední ves“) od „básníka Kafky“ ze souboru *Ein Landarzt*, jejíž hlavní část tvoří jediné souvětí:¹⁰⁶

[...] život je úžasuplně krátký. Nyní, ve vzpomínce, stlačuje se mi všechno tak dohromady, že na příklad skoro nechápu, jak se mladý člověk může rozhodnouti, aby jel do nejbližší stanice,

¹⁰³ Jesenská překládala z knižního souboru *Ein Landarzt*, který vyšel na jaře 1920 (s vrocením 1919: Kafka 1919b); Kafka požádal nakladatele Kurta Wolffa, aby Jesenské jeden exemplář knihy zaslal: „Venkovského lékaře‘ dostanete od Wolffa, napsal jsem mu“ (DFK 12: 17, srov. též KKAD App.: 299).

¹⁰⁴ Lze předpokládat, že na vině je opět redakce *Tribuny*.

¹⁰⁵ „Ich stamme von der Goldküste. Darüber, wie ich eingefangen wurde, bin ich auf fremde Berichte angewiesen. Eine Jagdexpedition der Firma Hagenbeck [...] lag im Ufergebüsch auf dem Anstand, als ich am Abend inmitten eines Rudels zur Tränke lief. Man schoß“ (KKAD: 301).

¹⁰⁶ Jesenská překládala opět ze zmíněného knižního souboru *Ein Landarzt* (Kafka 1919b): tato próza byla otištěna právě pouze v knižním vydání (srov. KKAD App.: 343–344); o tomto překladu ani Jesenské fejetonu, jehož je součástí, nenacházíme v Kafkových dopisech ani denících žádnou zmínku. Na tento fejeton zahrnující uvedený překlad nově upozorňuje Marie Jirásková ve svém výboru z Jesenské díla (viz Jesenská 2016: 87–89).

aniž by se bál, že – nepočítaje s možnostmi nehody – že čas obyčejného, šťastně uplynulého života daleko na takovou jízdu nestačí.
([Kafka] 1921)¹⁰⁷

Také v případě Jesenské překlady tohoto krátkého textu lze upozornit na několik problematických míst: vedle poněkud nepřesného překladu věty „drängt es sich mir so zusammen“ jde především o výraz „Dorf“, který je přeložen značně zavádějícím způsobem jako „stanice“ (na rozdíl od německého originálu není z českého překladu zjevné, že se v textu jedná o jízdu na koni); spojení „von unglücklichen Zufällen ganz abgesehen“, jež Jesenská překládá poněkud volněji, je vloženo mezi dvě spojky „že“, z nichž druhá je zjevně redundantní;¹⁰⁸ spojení „glücklich ablaufendes Leben“ pak neodkazuje na již „uplynulý“ život, jak překládá Jesenská, nýbrž na život „šťastně plynoucí“ (srov. DFK 1: 206).

V souvislosti s dalším překladem Kafka v dopise Jesenské z konce srpna 1920 píše:

V tom příběhu souvisí každá věta, každé slovo, každá – s dovolením – hudba s „úzkostí“, tehdy se poprvé za jedné dlouhé noci rána otevřela a tuto souvislost, jak já to cítím, vystihuje překlad přesně, onou kouzelnou rukou, která je právě ta Tvá.
(DFK 12: 208)¹⁰⁹

Tato poznámka se týká Jesenské překlady Kafkovy povídky *Das Urteil (Ortel)*, který však bude otištěn až o více než dva roky později, na konci roku 1922 (srov. DFK 12: 375–376),¹¹⁰ a to pod titulem „Soud“ v časopise *Cesta* (1918–1930), pražském „týdeníku pro literaturu, život a umění“ (Kafka 1922/1923), jehož odpovědným redaktorem a vydavatelem byl Miroslav Rutte, známý také jako básník, prozaik, literární a divadelní kritik a scenárista, spojený s *Národními listy*, *Moderní revue* a *Kmenem*.¹¹¹ Jesenskou zvolený překlad názvu povídky se stal podle Woodsové nejviditelnějším momentem nepříliš rozsáhlé diskuse věnované překladům Jesenské, v níž byla tematizována především její znalost němčiny a jež vyvolala také pochyby o tom, zda má smysl její překlady číst – a to právě s odkazem na

¹⁰⁷ „Das Leben ist erstaunlich kurz. Jetzt in der Erinnerung drängt es sich mir so zusammen, daß ich zum Beispiel kaum begreife, wie ein junger Mensch sich entschließen kann ins nächste Dorf zu reiten, ohne zu fürchten, daß – von unglücklichen Zufällen ganz abgesehen – schon die Zeit des gewöhnlichen, glücklich ablaufenden Lebens für einen solchen Ritt bei weitem nicht hinreicht“ (KKAD: 280).

¹⁰⁸ Na vině zde ovšem může být opět redakce *Tribuny*.

¹⁰⁹ K interpretaci výrazu „Angst“ (úzkost) a této Kafkovy poznámky viz např. DFK 12: 363–364, 366, 375–376 a KKAB4: 576, 636.

¹¹⁰ Datace dle Jelínková 2010: 268.

¹¹¹ Jesenská překládala Kafkovu povídku *Das Urteil* z jejího prvního knižního vydání (KAFKA 1916b), jak vyplývá ze srovnání s oběma jejími dalšími publikovanými podobami (viz KKAD App.: 83–116).

překlad povídky „Das Urteil“ pod titulem „Soud“, jakkoli by název odpovídal spíše soudnímu aktu: rozsudku či ortelu, jak bude překládán později; Woodsová tak hovoří o nespravedlivém odmítnutí překladů Jesenské na základě jediného „omylu“ jako metonymické reprezentace celého jejího překladatelského díla (Woods 2014: 29).¹¹²

Jakkoli „Milenin způsob překládání dostal od Kafky plné absolutorium“, konstatuje zároveň Čermák v jejích překladech „řadu dílčích nedostatků, toporností, neobratností, sémantických a syntaktických posunů“ (Čermák 1991a) a hovoří také o zastaralosti překladu při pohledu z dnešní perspektivy (jako příklady této zastaralosti uvádí mimo jiné časté užívání infinitivu na *-ti* či záporového genitivu). Jak již bylo zmíněno, Kafka je spokojen především s doslovnou věrností překladu, jakkoli si klade otázku, „zda ji Mileně nebudou zazlívát Češi“. Současně tak lze konstatovat, že „základní rysy textu jsou postiženy správně, zejména pokud jde o aktuální větné členění nebo o tzv. transparentnost překladu“ (ibid.). Woodsová v souvislosti s touto věrností originálu dochází k závěru, že Jesenská porozuměla způsobu, jakým se Kafkovy práce vymezují vůči „vysokému stylu“, jehož konvence záměrně překračují, a při překladu tak převádí do češtiny i toto vybočení z jeho pravidel (*transgression*), jež Kafka oceňuje jako „věrnost“ jeho textu (Woods 2014: 27); Woodsová přitom zdůrazňuje citlivost Jesenské vůči Kafkovu estetickému stylu, specifickým jeho užíváním jazyka a eufonii – překlady Jesenské tak podle Woodsové ukazují na zevrubné porozumění Kafkovu estetickému záměru a jeho vyjádření prostřednictvím jazyka (ibid.: 34–35).¹¹³

Již Jesenské překlad prózy *Nešťastný* vyšel v červenci 1920 s poznámkou, že je součástí „připravované knihy překladů Kafkovy prosy“ („Z připravované knihy [...]“ 1920). Podle Koubové Jesenská pro knihu „hledala nakladatele, a protože Kafku chtěla zřejmě svazkem překvapit, požádala [Otto] Picka, aby jí s hledáním pomohl“ (DFK 12: 375). Kafka poté v srpnu 1920 předává Jesenské zprávu o dalším vývoji této záležitosti: „Pick mi [F. K.] píše, že dotaz Paní Mileny Pollakové [...] zodpověděl už minulý týden. Ostatně se zdá, že

¹¹² Woodsová také upozorňuje na to, že „Urteil“ je běžný výraz, a je tedy velmi nepravděpodobné, že by jej Jesenská neznala či neověřovala jeho význam (Woods 2014: 29) – poukazuje přitom také na skutečnost, že ve verbalizované formě jej Jesenská ve větě „Ich verurteile dich jetzt zum Tode des Ertrinkens!“ (KKAD: 60) překládá „odsuzuji tě k smrti utopením!“ (Kafka 1922/1923: 372).

V souvislosti s tímto překladem lze zmínit také počestěnou podobu jména hlavní postavy prózy, Georga Bendemanna, která je zkomolena do podoby „Jiří Beudeman“ (ibid.: 369) – opět se přitom mohlo jednat o zkomolení vzniklé teprve při redakčním zpracování překladu Jesenské.

¹¹³ Woodsová zároveň zmiňuje skutečnost, že meziválečná avantgarda byla nakloněna zavádění experimentálních narativních postupů do českého prostředí a zaujata možností, že právě překlady experimentálních textů (například Čapkův překlad Apollinairova *Pásma*) by mohly ovlivnit další vývoj české literatury (Woods 2014: 28).

nakladatele nemá, ale koncem srpna přijede do Prahy a bude pak nějakého hledat“ (ibid.: 198–199); Pick „doufal, že bude moci angažovat Maxe Broda, aby se za ni [Milenu Jesenskou] přimluvil u nakladatele F. Topiče, s kterým se znal“ (ibid.: 375) – Kafka na to reaguje v následujících dopisech Jesenské: „Aby Max prostředkoval u Topiče, považuji za vyloučené, to je přece od Picka zcela nemístné, chtít se takhle schovávat za Maxe, mně o tom nepsal, sliboval, že sám něco vyhledá, až přijede do Prahy“ (ibid.: 203), „Max tedy opravdu prostředkovat nemůže. Tycho Brahe sice u Topiče vyšel, pak tam ale měla vyjít ještě i jedna židovskopolitická brožura, která už byla přijata, potom však zase odmítnuta kvůli nedostatku papíru, nákladům na tisk atd. Vlastně je tedy s Topičem rozhádaný“ (ibid.: 206). Jesenská se na vydání zřejmě domluvila s S. K. Neumannem a v dopise Brodovi pocházejícím snad z ledna či února 1921 (kvůli nedostupnosti originálu dopisu ve zpětném překladu z Brodova překladu z češtiny – blíže viz ibid.: 289) píše:

Ještě jednu prosbu: velice směšnou. U Neumanna vyjdou mé překlady knih „Ortel“, „Proměna“, „Topič“, „Rozjímání“ – v edici „Červen“ [...], jsem s tím hotova, [...] ale Neumann na mně chce, abych „o něm pro české čtenáře napsala pár slov úvodem“. Ježíši Kriste, mám o něm psát pro lidi –? A pak: nemám na to prostě schopnosti. Nechtěl byste to udělat? Nevím, nemáte-li politicky něco proti tomu – Červen je komunistický, ale ta edice je nestranná. – Neumann tu knížku vydává ze srdce rád a těší se, až vyjde – ovšem bylo by na ní Vaše jméno, vadí Vám to? Jestli ne, prosím Vás o to. Asi tři nebo čtyři stránky, já je přeložím a připojím jako úvod. [...] Udělal byste to pro mne? Byla bych ráda. Ta kniha musí být nádherná, vidíte? Překlad je dobrý. A Váš úvod by byl jistě dobrý. Prosím, nemáte-li politické výhrady, udělejte to pro mě. Musí to ovšem být jakási informace pro české čtenáře. [...] Muselo by to být brzo, Maxi, a prosím Vás, udělejte to pro mne. Ráda bych s touhle knihou, dokonalou, jak síly stačily, předstoupila před oči světa – víte, mám pocit, jako bych musela cosi hájit, cosi ospravedlňovat. Prosím Vás o to.

A F. nic neříkejte. Překvapíme ho. Jste pro? Možná – možná, že z toho bude mít trochu radost. (ibid.: 300)

Brod prosbě Jesenské vyhověl a předmluvu napsal; poté v jejich vzájemné korespondenci nastala podle Brodových slov „delší pauza. Nevzpomínám si, zda Milenou přeložená kniha opravdu vyšla a co se stalo s mou předmluvou. Nemám ani exemplář knihy, ani předmluvy“ (ibid.: 301). Jesenská k tomu později v dopise Brodovi odeslaném snad na jaře či v létě 1921 (kvůli nedostupnosti originálu dopisu opět ve zpětném překladu z Brodova překladu z češtiny) píše:

Nemám tušení, kdy kniha vyjde, zřejmě v zimě. Vydává ji St. K. Neumann v nakladatelství Borový, v edici Červen, Štěpánská 37, snad byste se ho mohl zeptat, jestli by mohli předmluvu vydat separátně, dřív než vyjde v knize. Je málo papíru a peněz, všechno dlouho trvá, nechtěla jsem z Vaší předmluvy nic vyškrtnout. (Je tak krásná.) (ibid.)

K plánovanému vydání knižního souboru vybraných Kafkových próz (*Ortel, Proměna, Topič, Rozjímání*) v překladu Jesenské však nedošlo: „Rukopis byl [...] odevzdán, ale kniha v té poválečné době, plné starostí o peníze a s papírem, nevyšla“ (Čermák 1968: 465, srov. též idem 1994: 219–220).

2.2.2 Milena Illová

Po představených čtyřech překladech Jesenské otištěných mezi dubnem a zářím 1920 v *Kmeni* a *Tribuně* vychází v říjnu téhož roku pod titulem „Před zákonem“ překlad Kafkovy prózy „Vor dem Gesetz“ od Mileny Illové (Kafka 1920c), manželky výše zmíněného Rudolfa Illového. Milena Illová (rozená Mautnerová), novinářka a překladatelka z němčiny a angličtiny, činná v sociálnědemokratickém ženském hnutí, také přispívala do *Tribuny*, což bylo spolu se skutečností, že se její manžel znal s Kafkou, cestou, jak se dostala k překladu této prózy. Illová si od Kafky nevyžádala svolení k překladu (srov. DFK 12: 390), což Kafka v dopise Jesenské označuje za „malé vmísení do našich záležitostí“, jemuž by byl zabránil, kdyby „se to byl dověděl dříve“ (ibid.: 251), neboť právo překládat jeho texty do češtiny přislíbil Kafka Jesenské (srov. ibid.: 381, KKAB4: 500, 660). Dva dny před vydáním překladu jej o jeho otištění informuje Kafkův někdejší spolužák Illový.¹¹⁴ Překlad Illové vychází v *Dělnické besídce*, „nedělní zábavné příloze“ deníku *Právo lidu* (1893–1938), „ústředního orgánu Československé sociálně demokratické strany dělnické“.¹¹⁵ Překlad Illové zachovává Kafkovu jazykovou úspornost, zároveň však usiluje o volbu stylově elegantních prostředků – snaží se tak více přizpůsobit českému „vysokému stylu“, zároveň se tím však

¹¹⁴ „Dopis od Illového jsem ostatně dostal v pátek, a v neděli to vyšlo, kupodivu ‚Před zákonem‘“ (DFK 12: 254), píše Kafka v dopise Jesenské; „leta jsem s ním nemluvil a toto je první dopis, který jsem od něho kdy dostal“ (ibid.: 251).

¹¹⁵ Šéfredaktorem deníku byl v té době Josef Stivín, vydavatelem Antonín Němec (oba publicisté byli zároveň sociálnědemokratickými poslanci). Právě v době, kdy Illová publikuje svůj překlad, vrcholí v *Právu lidu* spor mezi pravicovými a levicovými redaktory; důležitou úlohu přitom sehrálo to, že vydavatel Němec byl příznivcem pravicového směřování; v září začali levicoví redaktoři vydávat vlastní deník *Rudé právo*, „orgán ČSSD-levice“, pozdější KSČ, zatímco *Právo lidu* zůstalo nadále orgánem sociálnědemokratické strany. Spolupracovníkem a později redaktorem *Práva lidu* byl také Rudolf Illový.

poněkud vzdaluje původnímu stylu Kafkovu. V později ustálené české terminologii pak působí nezvykle řešení, jež Illová zvolila při překladu začátku Kafkovy prózy v zájmu větší jazykové elegance v češtině:

U dveří zákona stojí stráž. K této stráži přichází muž z venkova a žádá, aby byl připuštěn k zákonu. Strážce odpovídá, že nemůže ho nyní vpustiti (Kafka 1920c)¹¹⁶

Zřejmě také proto, aby se vyhnula nadměrnému opakování, volí Illová pro překlad týchž jmen či sousloví různé varianty: postavu z pozdějších českých překladů známou jako „dveřník“ (Türhüter) tak Illová v textu překládá několika různými způsoby: jako „stráž (u dveří)“ či „strážce (dveří)“; postava „muže z venkova“ (Mann vom Lande) je dále v textu přeložena jako „venkovan“; spojení „Eintritt in das Gesetz“ – v pozdějších překladech ustálené ve smyslu „vstupu do zákona“ – překládá Illová ve smyslu „připuštění“ či „přistoupení k zákonu“.

V případě tohoto překladu lze také sledovat jeho bezprostřední vliv na Kafkovu tvorbu: přibližně v den jeho otištění si Kafka zapisuje fragment zřetelně inspirovaný prózou „Před zákonem“, který představuje variaci na výchozí situaci tohoto podobenství, jak poznamenal již Brod (srov. KKANII App.: 83): vypravěč v tomto případě kolem prvního „strážce“ (Wächter) pouze proběhne, s úlekem se však vrátí zpět a ptá se, zda je to dovoleno.¹¹⁷ Téhož dne vzniká také „Kleine Fabel“ (Malá bajka), podle Manfreda Engela inspirovaná právě tímto fragmentem (Engel 2010: 359).

2.2.3 Rudolf Illový

V listopadu 1920 pak v *Právu lidu* vychází příspěvek Rudolfa Illového (I[llový] 1920), v němž navazuje na téma svého článku otištěného v roce 1913 ve *Veřejném mínění*, když

¹¹⁶ „Vor dem Gesetz steht ein Türhüter. Zu diesem Türhüter kommt ein Mann vom Lande und bittet um Eintritt in das Gesetz. Aber der Türhüter sagt, daß er ihm jetzt den Eintritt nicht gewähren könne“ (KKAD: 267). Illová nejspíše překládala prózu „Vor dem Gesetz“ ze zmíněného knižního souboru *Ein Landarzt*, který vyšel na jaře téhož roku (s vrocením 1919: Kafka 1919b; srov. KKAD App.: 328–332); tento soubor uvádí také Illový ve svém článku z listopadu 1920, o němž bude řeč níže (I[llový] 1920).

¹¹⁷ „Přeběhl jsem kolem prvního strážce. Dodatečně jsem se lekl, běžel jsem zase zpátky a řekl strážci: ‚Proběhl jsem tu, když jsi byl odvrácen.‘ Strážce hleděl před sebe a mlčel. ‚Asi jsem to neměl dělat,‘ řekl jsem. Strážce stále ještě mlčel. ‚Znamená tvé mlčení, že je dovoleno projít‘ (DFK 3: 89). – ‚Ich überlief den ersten Wächter. Nachträglich erschrak ich, lief wieder zurück und sagte dem Wächter: ‚Ich bin hier durchgelaufen, während Du abgewendet warst.‘ Der Wächter sah vor sich hin und schwieg. ‚Ich hätte es wohl nicht tun sollen,‘ sagte ich. Der Wächter schwieg noch immer. ‚Bedeutet Dein Schweigen die Erlaubnis zu passieren‘ (KKANII: 343).

oceňuje zásluhu pražských německých autorů, kteří „všude propagovali české písemnictví a české umění“, na tom, že „dostala se česká literatura na forum světové“. Illový věnuje nejvíce prostoru Otto Pickovi a jeho německým překladům z české literatury, stejně jako Oskaru Wienerovi, a zmiňuje se také o Maxi Brodovi, Franzi Werflovi a Oskaru Baumovi; zatímco v článku z roku 1913 (který má oproti tomuto přibližně dvojnásobný rozsah) věnuje Illový Kafkovi pouze kratší zmínku, píše o něm v roce 1920 na nepoměrně větší ploše: Kafka je podle Illového z pražských německých autorů „poměrně nejméně znám v českých kruzích“ – „ač jeho spisy jsou tak duchaplné a originelní, jako málokterých autorů“; „Pra[h]a a české kulturní okolí působí naň stejně jako na ostatní německé básníky pražské“, jeho prózy ovšem „odehrávají se v krajích visionářsky spatřených“, „jsou plny grotesknosti, jeho fantasie dává vznikati paradoxním nápadům a jeho elegantní prosa srší přímo espretem až podivuhodným“ (ibid.). Z Kafkových prací pak Illový uvádí „delší prózu“ *In der Strafkolonie* (Kafka 1919a) a „sbírku povídek“ *Ein Landarzt* (idem 1919b), vydané opět v nakladatelství Kurta Wolffa.¹¹⁸

2.2.4 František Götz

Za Kafkova života je jeho jméno také dvakrát zmíněno v textech Františka Götze, teoretika expresionismu a programového mluvčího brněnské Literární skupiny, založené v únoru 1921 a sdružující převážně mladé moravské autory. V prosincovém čísle nově založeného měsíčníku *Host* (1921–1929), časopiseckého orgánu Literární skupiny, jejíž také spoluredigoval, uveřejnil Götz studii věnovanou literárnímu expresionismu (idem 1921/1922), v níž „podal základní charakteristiku německého směru jako celku,“ zároveň je však text „prodchnut i autorovým kritickým odstupem“ (Jelínková 2010: 65). Götz mezi expresionisty řadí také Kafku, jehož zmiňuje vedle Werfla a Broda, když píše o jejich „visionářských extasích“: „Přehlédneme-li dílo Werfelovo, zadýchané vroucností lásky ke člověku a touhou po lepších tvarech, [...] nahlédneme-li do visionářských extasí Döblinových a Brodových, Kafkových a Sackových, pochopíme snadno, že volání poválečného zákonodárce expressionismu *Kaz. Edschmida* po synthése ducha a krve, po vybičování naturalismu k fanatické visi, nestalo se skutkem“ (Götz 1921/1922: 57).

¹¹⁸ *In der Strafkolonie* vychází na konci října 1919, výše zmíněný *Ein Landarzt* na jaře 1920. Blíže k okolnostem těchto publikací viz Unseld 1984: 160–173, srov. KKAD App.: 272–300, též Dietz 1982: 101–113. O tomto Illového příspěvku se Kafka ve svých denících ani dopisech nezmiňuje.

Ve své práci věnované *anarchii v nejmladší české poesii* (idem 1922), první Götzově literárněkritické knize, která vyšla v květnu 1922 a v níž se „pokusil postihnout charakter české literární tvorby posledních zhruba patnácti let“ (Jelínková 2010: 74), je v obsáhlé kapitole zabývající se básnickým expresionismem „již zřetelně patrná snaha odpoutat český expresionismus od jeho německého vzoru a vidět je pokud možno na sobě nezávisle“ (ibid.: 75). Pasáž, v níž je zmíněno Kafkovo jméno, vychází z příslušné pasáže uvedené studie publikované v *Hostu*; liší se od ní pouze několika drobnými odchylkami; část věty odkazující na Kafku je pak s textem původní studie zcela identická (srov. Götz 1922: 138–139).¹¹⁹ Tyto dvě Götzovy zmínky zároveň představují poslední kritické ohlasy Kafkova díla v českém tisku za jeho života.

2.2.5 Jaroslav Dohnal

Ve *Vánoční besídce*, příloze *Tribuny*, pak na konci roku 1922 vychází překlad prózy „Zum Nachdenken für Herrenreiter“ pod titulem „Závodníkům na uváženou“ (Kafka 1922) od Jaroslava Dohnala, překladatele z mnoha jazyků, mimo jiné také z němčiny.¹²⁰ U Dohnala je patrný poměrně archaizující styl překladu, který je zároveň značně nepřesný a Kafkovu stylu je vzdálen více než překlady Jesenské i Illové:

Sláva, býti uznávanu [sic] nejlepším jezdcem v kraji, těšívá člověka v okamžiku, kdy se rozezvučí orchestr, příliš, než aby nazítří poté mohla zabrániti lítosti. Závist soupeřů, lstivých, velmi vlivných to lidí, dozajista nás hněte, když projíždíme špalírem ven do roviny, jež se v brzku před námi vyprázdni, až na několik jezdců, kteří jako malé, kulaťoučké tečičky dojíždějí k okraji horizontu. Mnozí z našich přátel spěchají vyzvednouti si svoji výhru, a jen přes rameno volají nám svoje hurrá od okének vzdálené budky totalisátorovy; nejlepší však naši přátelé nevsadili na našeho koně, v obavě, že by se na nás musili hněvati, kdyby prohráli.

¹¹⁹ O Götzovi, Literární skupině ani *Hostu* nenacházíme v Kafkových denících ani dopisech žádnou zmínku.

¹²⁰ Dohnal publikoval své překlady a články již před první světovou válkou, a to především v periodících *Národní listy*, *Český svět*, *Čas*, *Květy*, a později také v *Tribuně*.

Dohnal tuto Kafkovu prózu nepřekládal z knižního souboru *Betrachtung* (Kafka 1913c), jenž byl zdrojem překladů příslušných próz pro Jesenskou, nýbrž z antologie *Das bunte Buch*, která vyšla o necelý rok později (s vročením 1914: Kafka 1914c), jak vyplývá ze srovnání českého překladu s ostatními publikacemi originálu a ze shodných textových variant právě s tímto vydáním (srov. KKAD App.: 70–71); Dohnal v *Tribuně* publikoval také své překlady dalších textů z této antologie („Lustspielabend“ Roberta Walsera pod titulem „Večer v divadle“, „De profundis“ Georga Trakla a „Die Taube“ Francise Jammese pod titulem „Holubice“). Dosud však bylo bráno v potaz mylné tvrzení Josefa Čermáka, že překlad této prózy je „s největší pravděpodobností“ třeba připsat Mileně Jesenské (Čermák 1994: 219); mezi překlady Jesenské jej uvádí také Nekula 2003: 343, 601; Čermák 1989: 18 jej však ve výčtu překladů Jesenské neuvádí, idem 2000a: 21, 33 pak jako překladatele uvádí Jaroslava Dohnala; Woodsová jej mezi překlady Jesenské rovněž neuvádí (Woods 2014: 16); srov. též Hultsch 2014: 16.

Nyní však, když dobyl první ceny, se odvracejí, jdeme-li kolem nich, a raději se rozhlíží po tribunách.
(ibid.)¹²¹

Zjevného omylu se Dohnal dopouští, když „einige überrundete Reiter, die klein gegen den Rand des Horizonts anritten“ překládá jako „několik jezdců, kteří jako malé, kulatoučké tečičky dojíždějí k okraji horizontu“: spojení „überrundete Reiter“ je zde však ve smyslu „jezdci předstížení o celé kolo“; „tečičky“ v originále nenacházíme. „Schalter“ (přepážky) Dohnal překládá jako „budka totalisátorova“. Věta „und sie nichts gewonnen haben“ pak v Dohnalově překladu chybí zcela. Podobně archaizující, nepřesný a především v některých pasážích zavádějící je celý Dohnalův překlad této prózy. V Kafkových denících ani dopisech nenacházíme o tomto překladu ani o Jaroslavu Dohnalovi žádnou zmínku.

Dohnalův překlad ze závěru roku 1922 je posledním překladem otištěným za Kafkova života.¹²² Z provedeného zkoumání jasně vyplývá, že každý ze tří autorů, jejichž české překlady Kafkových beletristických textů byly publikovány za jeho života, zvolil odlišnou překladatelskou strategii; zcela různý je také kontext jejich osobních vztahů s Kafkou, otištění jejich překladů a Kafkovy reakce (či její absence) na ně: zatímco Jesenské poskytuje Kafka zpětnou reflexi jejich překladů, které pozorně čte a oceňuje zvláště jejich věrnost originálu, o překladu Illové, orientovaném především na stylovou eleganci, jež označuje za „malé vmísení do našich záležitostí“, se dozvídá teprve krátce před jeho otištěním a problematický Dohnalův překlad nezmiňuje vůbec.

Jakkoli nepočetné jsou také výše uvedené ohlasy Kafkových prací v českém tisku za jeho života – jež jsou rovněž dílem pouze několika autorů –, které jej *přímo*, jmenovitě

¹²¹ „Der Ruhm, als der beste Reiter eines Landes anerkannt zu werden, freut beim Losgehn des Orchesters zu stark, als daß sich am Morgen danach die Reue verhindern ließe. Der Neid der Gegner, listiger, ziemlich einflußreicher Leute, muß uns in dem engen Spalier schmerzen, das wir nun durchreiten nach jener Ebene, die bald vor uns leer war bis auf einige überrundete Reiter, die klein gegen den Rand des Horizonts anritten. Viele unserer Freunde eilen den Gewinn zu beheben, und nur über die Schultern weg schreien sie von den entlegenen Schaltern ihr Hurra zu uns; die besten Freunde aber haben gar nicht auf unser Pferd gesetzt, da sie fürchteten, käme es zum Verluste, müßten sie uns böse sein, nun aber, da unser Pferd das erste war, und sie nichts gewonnen haben, drehn sie sich um, wenn wir vorüberkommen, und schauen lieber die Tribünen entlang“ (KKAD: 30–31 dle KKAD App.: 70–71).

¹²² Josef Čermák ve svých studiích mylně uvádí, že „počátkem roku 1924 vyšla v Olomouci ještě drobná šestiřádková próza *Nejbližší vesnice*, rovněž z cyklu *Venkovský lékař*, v překladu neúnavného domestikátora cizích autorů u nás Otto F. Bablera“ (Čermák 1991a, srov. též idem 1994: 220 či idem 2000a: 21, 33). Tento Bablerův překlad, který měl být podle Čermákova tvrzení otištěn za Kafkova života, však vychází v katolickém měsíčníku *Eva* až po Kafkově smrti, v srpnovém–zářijovém čísle (Kafka 1924a, srov. též Hultsch 2014: 16); blíže k tomuto překladu viz níže, v druhé části přítomné práce.

zmiňují (srov. přitom naznačenou výrazně bohatší soudobou německojazyčnou recepci, jež se odehrávala také na stránkách pražského německého tisku), je třeba dodat, že množství odkazů na Kafku se objevuje – aniž by byl přímo jmenován – především v článcích Jesenské, která často „pokračovala v ‚rozhovoru‘ s Kafkou i po jejich rozloučení, tu a tam uvádějíc ve svých fejetonech citáty z jeho děl, a on až do konce života zpovzdálí sledoval, co píše“ (DFK 12: 386).¹²³

Vedle zmíněného kontextu expresionismu, v němž je v této době Kafka v české recepci převážně vnímán, je příznačné to, že uvedené texty vycházejí především v levicově zaměřených periodikách: „skutečnost rané recepce Kafkova díla českou levicí počátkem 20. let“, jak upozorňuje Marek Nekula, přitom souvisela nejen s postavou Jesenské, která do těchto periodik pravidelně přispívala, ale také se „socialistickou orientací lidí z jejího a jeho [Kafkova] okolí (společnost v kavárně Herrenhof, M. Brod, O. Pick)“ (Nekula 2003: 343). Rovněž převážně levicové zaměření lze v následující části zkoumání konstatovat především v případě recepce v prvních letech po Kafkově smrti, která je částečně spojena s týmiž či podobně orientovanými periodiky a týmž okruhem Kafkových přátel a známých, jehož obrysy byly nastíněny již v předchozí části zkoumání; intenzita a především rozmanitost recepce se však oproti recepci za Kafkova života postupně značně zvětšuje a expresionistický kontext je od třicátých let nahrazován kontextem surrealismu, v němž bude Kafka chápán především.

¹²³ Tamtéž viz konkrétní příklady, které uvádí Věra Koubová ve svém komentáři. Ranou fází české recepce je pak zároveň třeba vnímat v kontextu pozdějšího přijímání Kafkova díla – Josef Čermák to formuloval následovně: „Lze si hypoteticky klást otázku, jak by byl Kafka u nás později nazírán, kdyby *Topiče* roku 1920 nevydal S. K. Neumann, nýbrž Josef Florian nebo třeba Kodíček s Peroutkou v *Tribuně*“ (Čermák 2000a: 21).

II. České podoby Franze Kafky po jeho smrti

Kafkova česká recepcce, která v prvních letech po jeho smrti do určité míry navazuje na recepci odehrávající se již za jeho života, když probíhá především na stránkách levicových periodik a Kafku zasazuje do kontextu expresionismu, nabývá v druhé polovině dvacátých a ještě výrazněji ve třicátých letech (již v převažujícím kontextu surrealismu) na intenzitě a rozmanitosti, což se projevuje také v různorodém zaměření periodik a edic, v nichž se objevuje. Zkoumání v následující části nastiňuje postupné proměny Kafkova obrazu v českém tisku, odrážející proměňující se vnímání jeho postavy a díla v českém intelektuálním prostředí, stejně jako narůstající intenzita recepcce napříč názorovým i čtenářským spektrem svědčí o rostoucím povědomí o Kafkovi ve společnosti. Jak bylo naznačeno již v úvodu práce, rámcově chronologický postup zkoumání se v této části prolíná se sledováním kontinuálního vývoje jednotlivých linií recepcce a s nimi spojených výrazných postav, které spoluutvářely Kafkův obraz v českém prostředí před druhou světovou válkou; pozornost je i v této části věnována také překladatelským strategiím jednotlivých autorů, jejichž překlady Kafkových textů vyšly v této době tiskem.

1. Nekrology a zprávy o Kafkově úmrtí

Franz Kafka umírá kolem poledne 3. června 1924 v Sanatoriu dr. Hoffmanna v Kierlingu u Klosterneuburgu u Vídně ve věku nedožitých 41 let (které by dovršil 3. července).

Následující den se o jeho úmrtí objevují krátké zprávy v odpoledním vydání *Lidových novin*¹²⁴ a ve *Večerníku Rudého práva*.¹²⁵

5. června již v českém tisku o Kafkovi v souvislosti s jeho úmrtím vycházejí podrobnější zprávy: v socialistickém *Českém slovu*¹²⁶ se uvádí, že „pražský německý spisovatel Frant. Kafka [...] vydal ve Wolffově nakladatelství několik knih, jež vyplnily své

¹²⁴ „Německý básník Fr. Kafka zemřel včera [3. června] v sanatoriu u Klosterneuburku v Rakousku. Kafka byl pražský rodák a byl doktorem práv. Zemřel 41letý“ („Básník Fr. Kafka zemřel“ 1924). Liberálně orientovaný deník (1893–1945) blízký Masarykovým politickým názorům, vlastněný rodinou Stránských, jehož hlavní redakce sídlila v Brně, v té době vydával a řídil novinář a politik Arnošt Heinrich.

¹²⁵ „**Franz Kafka**, pražský německý básník a romanopisec, zemřel ve věku 41 let v sanatoriu v Rakousích“ („Franz Kafka [...]“ 1924a). Deník (1920–1995), který byl založen po výše popsaném sporu mezi pravicovými a levicovými redaktory *Práva lidu*, tiskový orgán ČSSD-levice, pozdější KSČ v té době – za výkonný výbor strany – vydával Antonín Zápotocký, odpovědným redaktorem byl v té době pražský zastupitel Václav Vacek.

¹²⁶ Deník (1907–1915, 1918–1945), který byl ústředním tiskovým orgánem Československé strany socialistické, později národně socialistické, v té době řídil prozaik Otakar Skýpala.

poslání prací velmi seriosně založených a provedených. Kromě toho zanechal po sobě zesnulý autor dva dokončené romány v rukopise“ („Básník František Kavka zemřel“ 1924) – vedle zmínky o dvou Kafkových románech, které však již nejsou blíže specifikovány,¹²⁷ si lze všimnout také kolísání v podobě psaní Kafkova jména, jež se objevuje i v dalších člancích z této doby; v *Národním osvobození*¹²⁸ je „známý pražský německý básník Franz Kafka“ charakterizován následovně: „Narodil se i vystudoval v Praze a složil doktorát práv, vstoupil do soukromých služeb. Zanechává po sobě šest knih básnických sbírek“ („Pražský německý básník Franz Kafka zemřel“ 1924); v *Tribuně*¹²⁹ je Kafka zařazen „k předním mladým spisovatelům našich Němců“ („Básník a spisovatel F. Kafka zemřel [...]“ 1924); ve *Večerníku Práva lidu* pak vychází zkrácená a lehce upravená podoba výše citované zprávy otištěná v *Národním osvobození* („Úmrtí německého básníka“ 1924).

Následující den se v *Právu lidu* objevuje lehce zkrácená a upravená podoba výše citované zprávy, jež vyšla předchozí den v *Tribuně*; Kafka je v ní charakterizován jako „jeden z vedoucích německých spisovatelů z naší republiky“ („V Dolních Rakousích [...]“ 1924). Téhož dne se v tisku objevuje několik obsáhlých textů věnovaných Kafkovi: obsírnější zpráva je otištěna v *Lidových novinách*:

Franz Kafka, o jehož smrti jsme včera [5. června] přinesli zprávu, byl z nejsilnějších nadějí mladé německé literatury v Čechách. Hned první jeho práce, které otiskoval časopis *Die Aktion*, ať skizzy nebo zaokrouhlené povídky, uvedly znalce v úžas intenzitou prožitku, novostí psychologického názoru a chladnou režií účinného podání; v souvislosti s ním bylo uváděno dokonce jméno Kleistovo jako novelisty. Kafka byl typický expresionista z pokolení, jež prožívalo světovou válku a utvořilo si v ní děsivý obraz rozvráceného vesmíru; nevolil proto pro své povídky náhodou náměty až poensky hrůzné, v nichž si člověk uvědomuje s mražením v morku kostí, že svět jest ošklivým snem hlavy boží a my sami nihilistickými myšlenkami Hospodinovými. Z povídek těch nejvýše staví kritika „Topiče“ a „Proměnu“. Vzácného uznání mladému povídkáři se dostalo tím, že K. Sternheim obdržel cenu Fontanovu za své prósy, celou ji věnoval Kafkovi. Nad přípravami k románu 41letý Fr. Kafka zemřel.
(„Franz Kafka [...]“ 1924b)

Informačně bohatá zpráva obsahuje řadu detailů z Kafkova života, některé z nich však nejsou zcela přesné: Kafka, který je charakterizován jako „typický expresionista“ a přirovnán

¹²⁷ Podle Josefa Čermáka byla nepřesná informace převzata patrně z nekrologu od Rudolfa Fuchse otištěného předchozí den ve večerníku *Prager Abendblatt* (srov. Čermák 2000a: 20).

¹²⁸ Liberální deník (1924–1939) byl spojen především s novinářem a politikem Lvem Sychravou, vedoucím představitelem Československé obce legionářské.

¹²⁹ Odpovědným redaktorem deníku byl v té době novinář a překladatel z angličtiny Karel Jiše, který tuto funkci převzal po Ferdinandu Peroutkovi.

ke Kleistovi a Poeovi a který měl podle této zprávy publikovat své práce v berlínském expresionistickém časopisu *Die Aktion*, však v tomto časopisu žádnou prózu nepublikoval, jakkoli byl jeho čtenářem (srov. KKAD App.: 15–24); Carl Sternheim, který v roce 1915 obdržel Fontanovu cenu, přenechal Kafkovi finanční prémii, která s ní byla spojena (srov. Unseld 1984: 103–107); v posledních týdnech života se Kafka věnoval korektuře souboru svých próz zahrnutých do svazku *Ein Hungerkünstler (Umělec v hladovění)*, který vyjde po jeho smrti (srov. KKAD App.: 386–399).¹³⁰ V *Národních listech*¹³¹ vychází téhož dne od Mileny Jesenské patrně nejznámější Kafkův nekrolog:

Franz Kafka. Předevčírem [4. června] zemřel v sanatoři Kierlingu u Klosterneuburgu u Vídně dr. Franz Kafka, německý spisovatel, který žil v Praze. Znal ho zde málo lidí, protože byl samotářem, takovým vědoucím, životem poděšeným člověkem; byl leta už nemocen plicní chorobou a třebaže ji léčil, přece ji zase vědomě živil a myšlenkově podporoval. „Když duše a srdce už břímě neunesou, převezmou polovinu plíce na sebe, aby tíha byla alespoň poněkud stejnoměrně rozdělena“, napsal jednou v dopise, a taková byla i jeho nemoc. Dodávala mu jemnosti až zázračné a intelektuální vytříbenosti až hrůzně nekompromisní; naopak, on, člověk, vtěšnával všecek svůj intelektuální strach před životem na bedra své nemoci. Byl plachý, uzkostlivý, mírný a dobrý, ale knihy psal kruté a bolestné. Svět viděl plný neviditelných démonů, kteří ničí a rvou člověka nechráněného. Byl příliš jasnovidný, příliš moudrý, aby dovedl žít, příliš slabý, aby bojoval, slabostí ušlechtilých, krásných lidí, kteří nedovedou podstoupiti boj se strachem před nedorozuměními, nelaskavostmi, intelektuální lží, vědouce předem, že jsou bezmocni a podléhajíce tak, že zahanbují vítěze. Znal lidi jako je dovedou znát jen lidé veliké nervové citlivosti, kteří jsou samotní a vidí až prorocky člověka z jediného zákmitu tváře. Znal svět neobyčejně a hluboce, sám byl neobyčejným a hlubokým světem. Psal knihy nejvýznačnější mladé německé literatury; je v nich boj dnešní světové generace, třebaže bez tendenčních slov. Jsou pravdivé, nahé a bolestné tak, že i tam, kde jsou vyjádřeny symbolicky, jsou až naturalistické. Jsou plny suchého posměchu a citlivého zírání člověka, který uviděl svět taj [= tak] jasně, že toho neunesl a musil umřít, nechtěje ustupovati a zachraňovati se jako druzí, do jakýchkoli, třeba sebe ušlechtilějších, intelektuálních, podvědomých omylů. Dr. Franz Kafka napsal fragment „Topič“ (vyšlý česky v Neuman[n]ově „Červnu“), první kapitolu krásného románu, dosud ještě neuveřejněného, „Urteil“, rozpor dvou generací, „Die Verwandlung“, nejsilnější knihu moderní německé literatury, „Die Strafkolonie“ a črty „Betrachtung“ a „[„]Landarzt“. Poslední román „Vor dem Gericht“ leží v rukopisu připraven k tisku už léta. Je z takových knih, které, dotčeny, zanechávají dojem tak úplně obsaženého světa, že by nebylo už třeba ani slova dodat. Všechny jeho knihy líčí hrůzy tajemných nedorozumění, nezaviněných vin mezi lidmi. Byl člověkem a umělcem tak úzkostlivého svědomí, že doslechl i tam, kde druzí, hluší, cítili se bezpečni.

¹³⁰ V případě odkazu na vydání z předchozího dne se pak jedná o zjevnou nepřesnost: odkaz se vztahuje k výše zmíněnému odpolednímu vydání deníku z 4. června (ranní ani odpolední vydání z 5. června žádnou zprávu o Kafkovi neobsahuje).

¹³¹ V té době konzervativně orientovaný deník (1861–1941) byl ústředním tiskovým orgánem Československé národní demokracie, jejímž předsedou byl Karel Kramář; šéfredaktorem deníku byl v té době publicista, historik médií a politolog Karel Hoch, odpovědným redaktorem novinář a prozaik Ladislav Tůma; Jesenská byla pravidelnou přispěvatelkou deníku.

(Jesenská 1924)

Datum Kafkova úmrtí je vzhledem k datu otištění nekrologu o den posunuto – tento posun, který se objevuje poprvé právě zde, nacházíme následně také v některých pozdějších zprávách, stejně jako informaci o Jesenské překladu *Topiče*, který měl být otištěn v *Červnu*, jakkoli byl publikován v *Kmeni*; tyto pozdější nepřesnosti se objevují snad právě pod vlivem nekrologu Jesenské. Po detailním vykreslení Kafkovy osobnosti zmiňuje Jesenská na závěr ve výčtu jeho prací kromě „dosud ještě neuveřejněného krásného románu“ *Der Verschollene* (*Nezvěstný*) také „poslední román *Vor dem Gericht*“, připravený „už léta“ k tisku – míněn je *Der Proceß* (*Proces*), o jehož existenci Jesenská sice věděla, „se vši pravděpodobností“ jej však nečetla.¹³² V sionistickém týdeníku *Židovské zprávy*¹³³ je téhož dne otištěn obsáhlý nekrolog od filosofa Felixe Weltsche, jednoho z nejbližších Kafkových přátel:

V úterý, dne 3. června o 12. hodině polední zemřel František Kafka [...], člověk nadpozemské jemnosti duše, křišťálové jasnosti ducha, básník, jehož slávy dožije se teprve příští pokolení, Žid, hluboce kotvící v židovství, žhavý sionista.

Nepočtená jsou jeho díla, jež vytvořil. Šest nepřiliš objemných knih: Rozjímání, Rozsudek, Topič, Proměna, V trestanecké kolonii, Venkovský lékař. Sedmá kniha je připravena k tisku. [...] Jest toho – co do množství – málo; co do jakosti, však nekonečně mnoho; neboť to, co Kafka napsal, jest dokonalé, nedotknutelné, přímo absolutní [...], všechno téměř, co od něho bylo uveřejněno, musilo mu býti jeho přáteli, zejména Maxem Brodem, takřka vyrváno.

Geniálním byl ve svém díle a při své tvorbě. Psal – ačkoli mu taková řeč byla asi cizí – jakoby na diktát inspirace. Jeho novela „Rozsudek“ jest dílem jediné noci, v níž ji napsal bez předběžných poznámek a bez oprav. Proto tvořil tak zřídka, proto se tak často odmlčoval i po celá léta. Jenom dokonalé smělo se objeviti.

Novou skutečnost vytvořil Kafka ve svých dílech, novou vlastní atmosféru, čistší, chladnější, přísnější nežli naše a přec jen obraz a výraz naší skutečnosti, jenom že v neslýchaně novém pojetí genia „Úvahy“. Není každému a není snadno přístupný tento nový svět. Na mimostojícího působí často dojmem podivnosti, bezsmyslnosti. A přece je tu most, přístup, jenž je každému volný: jest to forma, spíše rytmus a hudba jeho řeči, nevýslovně krásná stavba jeho period, jež čtenáře a ještě více posluchače obestře svým kouzlem – jako tomu bylo s neodolatelnou silou, když František Kafka nám sám předčítal... [...]

František Kafka náleží k nejuznanějším mistrům německého jazyka. Duše však, jež v tomto jazyku tvořila, jest veskrze židovská. Jeho utrpení jest židovské, rovněž jeho problematičnost a důslednost. Najde se ještě příležitost k objevení vnitřní souvislosti tohoto velikého západožidovského básníka německého jazyka se židovstvím. [...] Kafku táhlo cosi i

¹³² Jak dále uvádí Josef Čermák, „v 15 Kafkových rukopisných sešitech, které po Kafkově smrti odevzdala Brodovi, byl podle všeho jen rukopis Deníku a amerického románu *Nezvěstný*“ (DFK 5: 270). Odkaz na to, že „leží v rukopise připraven k tisku už léta“ by mohl souviset s Brodovým tvrzením, že „měl rukopis díla u sebe už od června r. 1920 a že jej tehdy hned po převzetí uspořádal“ (ibid.: 269).

¹³³ Kulturně-politický týdeník (1918–1939), tiskový orgán Národní rady židovské, jehož zakladatelem a v té době také odpovědným redaktorem byl publicista Emil Waldstein.

vědomě stále silněji k židovství. Byl již dávno sionistou, zajímal se o vše, co se týkalo Palestýny a jejího vybudování. Několik roků se učil hebrejsky a po několik měsíců bylo to jeho jediným zaměstnáním. V posledních letech svého života pomýšlel stále konkrétněji na vystěhování do Palestýny.
(Weltsch 1924a)

Oproti předchozím uvedeným je ve Weltschově nekrologu patrný především důraz na Kafkův vztah k židovství a sionismu.¹³⁴ Coby blízký Kafkův přítel uvádí Weltsch velmi detailní informace: hovoří o „knize připravené k tisku“ – výše zmíněném svazku *Ein Hungerkünstler* – či „novele“ *Das Urteil* (pod názvem *Rozsudek*), kterou Kafka napsal v noci z 22. na 23. září 1912 (srov. DFK 7: 278), a Kafku představuje také jako „génia *Úvahy*“ – v souvislosti s jeho souborem *Betrachtung* (jejž ve výčtu nejprve uvádí pod titulem *Rozjímání*). Tento nekrolog vychází téhož dne rovněž německy v pražském sionistickém týdeníku *Selbstwehr* (Weltsch 1924b),¹³⁵ který vydával a redigoval právě Weltsch a jehož abonentem byl až do konce života i Kafka, což je – oproti české verzi – zmíněno také v německé verzi nekrologu.

Kafka je pohřben 11. června kolem 16. hodiny na novém židovském hřbitově ve Strašnicích. V den pohřbu vychází v *Národních listech* úmrtní oznámení od Kafkovy rodiny:

Hluboce zarmoucení podáváme zprávu, že náš syn
JUDr. František Kafka,
zemřel dne 3. června t. r. v sanatoriu Kierling u Vídně, jsa stár 41 roků. Pohřben bude ve
středu, dne 11. června t. r. o ¾4 hod. odpo. na israel. hřbitově ve Strašnicích.
V PRAZE, dne 10. června 1924.

Heřman a Julie Kafkovi,
jménem veškerého příbuzenstva.

Kondolenční návštěvy se s díky odmítají.

(„Hluboce zarmoucení [...]“ 1924)

Téhož dne je úmrtní oznámení od rodiny otištěno také německy v deníku *Prager Tagblatt* („In tiefstem Schmerz [...]“ 1924, srov. Hultsch 2014: 40). Pohřebního průvodu se účastnilo méně než sto lidí; nebyl mezi nimi žádný představitel politické či kulturní instituce (k průběhu Kafkova pohřbu viz např. Urzidil 2010: 156–157).

¹³⁴ Dokladem toho, že tento poznatek nezůstal v českém prostředí bez povšimnutí, může být zpráva v *Právu lidu* z 18. června, která je podobná závěru Weltschova nekrologu: „Nedávno zemřel pražský německý spisovatel Franz Kafka. Nyní se o něm sděluje, že pod dojmem smrtelné choroby počalo se u něho silně uplatňovati židovské cítění. Franz Kafka učil se hebrejsky a zabýval se posléze skoro výhradně jen židovskými věcmi. Měl úmysl opustiti Prahu a odstěhovati se do Palestýny“ („Nedávno zemřel [...]“ 1924).

¹³⁵ Srov. též nový český překlad tohoto nekrologu: Weltsch 2004.

O několik dní později, 15. června, vychází v *Tribuně* zpráva o Kafkově úmrtí od Marie Pujmanové-Hennerové, pravidelné přispěvatelky tohoto deníku a v té době také autorky expresionisticky laděných próz:

Před několika dny zemřel v 41 letech rakouský expresionistický prozatér Franz Kafka. Z expresionismu, tohoto směru zlomu, zbude po Kafkovi několik klasických kusů, tak Unglücklichsein ze sbírky Betrachtung, Schakale und Araber a Bericht für eine Akademie ze sbírky Ein Landarzt a novela In der Strafkolonie. [...] Jeho prósy jsou objektivované halucinace, [...] mistrovská torsa něčeho, co jako celek nikdy neexistovalo. Ale je vám drahý svou čistotou metody. V něm nikde nenajdete citového courovství, mlžin a gracie povrchu. Jeho tajemné má slušnost běžného života. (Pujmanová-Hennerová 1924)

Z toho, že Pujmanová-Hennerová označuje Kafku za „rakouského“ autora a k jeho životu neuvádí bližší informace, je zřejmé, že se s Kafkou setkala teprve skrze jeho prózy, které ji zaujaly coby „mistrovská expresionistická torsa“: na rozdíl od výše uvedených nekrologů nepodává Pujmanová-Hennerová výčet Kafkových nejvýznamnějších prací, ale ty, s nimiž se blíže seznámila a jež sama považovala za „klasické kusy“; dvě z uvedených próz („Unglücklichsein“ pod titulem „Nešťastný“ a „Ein Bericht für eine Akademie“ pod názvem „Zpráva pro Akademii“) vyšly v roce 1920 právě v *Tribuně* v překladu Jesenské – jakkoli Pujmanová-Hennerová uvádí názvy próz v originále a tyto překlady nezmiňuje, je možné, že se s Kafkovým jménem setkala právě v okruhu přátel Jesenské. Téhož dne je také v *Rudých květech*, literární příloze „socialistické revue“ *Akademie*,¹³⁶ otištěna zpráva o Kafkově úmrtí od Rudolfa Illového, podle něhož Kafkovy „práce patří k nejlepším z německé moderní literatury. Franz Kafka nevydal mnoho knih, co ale vyšlo od něho tiskem, má ráz dokonalosti. Nechtěl vydávati prací průměrných, proto odhodlal se vždy jen na naléhání svých přátel k publikaci svých novel a ostatních prací prosaických, jichž je celkem šest. To, co vyšlo od něho tiskem, bylo napsáno také jen pod neodolatelným tlakem básnické inspirace“; vedle ocenění kvality jeho prací, zmínky o Kafkově neochotě k jejich publikaci a básnické inspiraci nezbytné k jejich vzniku, které se objevují již ve výše citovaných zprávách, nacházíme u Illového také poznatek, že Kafka „[m]ěl v sobě co do snahy po dokonalosti a melodičnosti

¹³⁶ V sociálnědemokratickém teoretickém a kulturním měsíčníku *Akademie* (1897–1928) vycházely *Rudé květy* jako literární příloha v letech 1924–1926; redigoval je právě Rudolf Illový,

mluvy něco z našeho Otokara Březiny“ (I[llový] 1924/1925); právě spojení Kafky s Březinou se v české recepci bude následně opakovaně objevovat i v dalších letech.

19. června od 11 hodin se na Malé scéně (Kleine Bühne), v Německém komorním divadle konala vzpomínková slavnost na Kafkovu počest, kterou spolu s Brodem zorganizoval Hans Demetz, v té době dramaturg pražských německých divadel; o jeho průběhu nás zpravuje například Johannes Urzidil, který patřil do okruhu autorů spjatých s kavárnou Arco: „Sál s kapacitou asi pěti set míst byl plně obsazený takřka výhradně německojazyčnými pražskými Židy. Ne že by se Češi nebo Němci z Prahy nežidovského původu drželi stranou. Ale jen málokterí z nich tehdy přikládali jménu Franz Kafka význam“ (Urzidil 2010: 157–158).

Autorem několika dalších zpráv o Kafkově úmrtí je Jan Grmela, absolvent germanistiky, prozaik a překladatel, který také soustavně publikoval příspěvky věnované soudobé německé literatuře. V červencovém dvojčísle „literární a umělecké revue“ *Apollon* uvádí:¹³⁷

Německou literaturu postihla bolestná ztráta; dne 4. června zemřel plicní tuberkulosou jeden z nej přednějších prosaíků německých MUDr. Franz Kafka. Byl to básník čisté duše a velkého smutku. V jeho díle zní struna sociálního soucitu s lidmi malými a těžce žaluje na lidskou společnost ve svých obrazech. Symbolisuje, napovídá, ale zříš, jak trpce jest mu žít na této zemi, kde vládne nespravedlnost. Kafka byl velikou nadějí německé prosy a co nám ho přibližuje, že byl i upřímným cititelem kultury české, poznáv ji z autopsie, neboť patří k česko-německým básníkům. Vydal novely a povídky: V trestanecké kolonii, Rozsudek, Proměnění a knihu malých pros „Venkovský lékař“. Do češtiny přeložen jeho Topič, který byl otištěn v Neumannově „Červnu“.

(G[rmela] 1923/1924)

Vedle posunutého data Kafkova úmrtí, které se objevuje také v dalších Grmelových zprávách, a nepřesného údaje o otištění Jesenské překlada „Topiče“ v *Červnu* je u Grmely nápadný především důraz na společenskokritický aspekt Kafkovy tvorby, „strunu sociálního soucitu s lidmi malými“, který zjevně spojuje také s jeho údajným lékařským vzděláním – i z tohoto omylu je zjevné, že Grmela Kafku osobně neznal a neměl ani příliš informací o jeho životě. Zprávu Grmela doprovází překladem dvou krátkých próz ze souboru *Ein Landarzt*: „Ein altes Blatt“ pod titulem „Starý list“ a „Eine kaiserliche Botschaft“ pod názvem „Císařské poselství“

¹³⁷ Čtrnáctideník (1923–1925), vycházející často v podobě dvojčísla, jehož odpovědným redaktorem byl v té době prozaik a překladatel F. X. Heppner; mezi jeho přispěvatele patřili mimo jiné bratři Čapkovi, Jiří Frejka, Josef Kolděj, Karel Poláček aj.

(Kafka 1923/1924a); jde o první zaznamenané překlady Kafkových prací publikované po jeho smrti, zároveň o první otištěné překlady těchto próz do češtiny a první uveřejněné Grmelovy překlady Kafkových textů.¹³⁸ Na Grmelových překladech je nápadné především doslovné kopírování německé syntaxe, jež v češtině působí značně nepřírozeně,¹³⁹ stejně jako poměrně neobvyklé a v některých případech také nepřesné překlady určitých výrazů a spojení, které české podobě textu dodávají lehce archaizující charakter.¹⁴⁰ O několik dní později je v týdeníku *Cesta* publikován Grmelův překlad dalších dvou Kafkových próz, opět ze souboru *Ein Landarzt*: „Ein Brudermord“ pod titulem „Bratrovražda“ a „Auf der Galerie“ pod názvem „Na galerii“ (Kafka 1923/1924b); i v tomto případě se jedná o první překlady těchto próz otištěné v češtině.¹⁴¹ V srpnu pak vychází na pokračování ve dvou vydáních *Dělnické besídky*, která se stala nedělní literární přílohou *Rudého práva*, Grmelův překlad prózy „Ein Bericht für eine Akademie“, rovněž ze souboru *Ein Landarzt*, pod titulem „Zpráva pro Akademii“ (Kafka 1924b); po překladu Jesenské publikovaném v roce 1920 v *Tribuně* pod shodným názvem šlo o druhý otištěný překlad této prózy do češtiny.¹⁴² Překlad doprovází poznámka, v níž se uvádí:

4. června t. r. zemřel Franz Kafka v sanatoriu v Rakousích na plicní [sic] chorobu. Odešel v něm jeden z mála německých básníků, jemná a čistá duše, hnusící si tento shnilý svět a jej pitvající ostrým nožem svého rozumu. Kafka vidí do ústrojí společnosti a vidí bídu jedněch a

¹³⁸ Grmela nejspíše obě prózy překládal z výše zmíněného knižního souboru *Ein Landarzt*, který vyšel v roce 1920 (s vročením 1919: Kafka 1919b; srov. KKAD App.: 323–327, 344–349).

¹³⁹ Například začátek prózy „Ein altes Blatt“ – „Es ist, als wäre viel vernachlässigt worden in der Verteidigung unseres Vaterlandes. Wir haben uns bisher nicht darum gekümmert und sind unserer Arbeit nachgegangen“ – překládá Grmela následovně: „Zdá se, jakoby bylo mnoho zanedbáno při hájení naší vlasti. Nestarali jsme se dosud příliš o to, a šli jsme po své práci“ (srov. KKAD: 263 a Kafka 1923/1924a1: 300). Vedle nápadně častého kopírování pasivních konstrukcí jsou pak některá syntaktická řešení zjevně chybná: začátek prózy „Eine kaiserliche Botschaft“ – „Der Kaiser – so heißt es – hat Dir, dem Einzelnen, dem jämmerlichen Untertanen, dem winzig vor der kaiserlichen Sonne in die fernste Ferne geflüchteten Schatten, gerade Dir hat der Kaiser von seinem Sterbebett aus eine Botschaft gesendet“ – například Grmela překládá takto: „Císař – prý – poslal tobě, jedinému, ubohému poddanému, nepatrnému stínu před sluncem císařským, právě poslal císař na smrtelném loži poselství“ (srov. KKAD: 280–281 a Kafka 1923/1924a2).

¹⁴⁰ „Nomaden“ jsou tak například v celé próze „Ein altes Blatt“ překládáni jako „Nornádové“ (srov. KKAD: 264–266 a Kafka 1923/1924a1); spojení „vor der ganzen Zuschauerschaft seines Todes“ Grmela překládá „před celým davem přihlíženců své smrti“ (srov. KKAD: 281 a Kafka 1923/1924a2); věta „er kommt auch leicht vorwärts, wie kein anderer“ je přeložena „a jde lehce ku předu, jak ne každý druhý“ (srov. KKAD: 281 a Kafka 1923/1924a2).

¹⁴¹ K překladu je připojena také poznámka: „Z prós pražského německého spisovatele, jenž nedávno zemřel“ („Z prós [...]“ 1923/1924).

¹⁴² Vzhledem k tomu, že Jesenské překlad této prózy (ani dalších próz) – na rozdíl od překladu „Topiče“ – Grmela ve výše citované zprávě neuvádí, je možné, že o jeho existenci nevěděl – stejně jako v případě prózy *Das Urteil*, již ve zmíněné zprávě uvádí pod názvem *Rozsudek*, zřejmě bez povědomí o Jesenské překladu této prózy publikovaném pod titulem „Soud“, který byl otištěn v předchozím ročníku týdeníku *Cesta*, v němž vycházejí rovněž zmíněné Grmelovy překlady.

moc a bohatství druhých a tu ve svých pracích silně útočí formou obraznou a parodující na mocné tohoto světa. Jeho krásná próza „Topič“ byla otištěna v Neuman[n]ově Červnu. („4. června t. r. zemřel [...]“ 1924)

Představením Kafky coby společenskokritického autora vyznívá tato poznámka v podobném duchu jako výše citovaná Grmelova zpráva publikovaná o necelý měsíc dříve v revue *Apollon*, nehovoří se zde však již o „struně sociálního soucitu s lidmi malými“, ale poněkud vypjatějším slovníkem o „shnilém světě“, který si Kafka „hnusil“. V polovině září je v původně plzeňském „měsíčníku pro literaturu, umění a práci kulturní“ *Pramen*¹⁴³ otištěna další Grmelova zpráva o Kafkově úmrtí:

Zemřel básník, zemřel i člověk. To, že v českých zemích věnuje se vzpomínka básníku Němci, znamená, že byl to veliký umělec, který překlenul rozpory. Ale byl to i člověk, který nenosil v srdci zášť, nýbrž lásku ke všem lidem, a jako lékař viděl mnoho bídy a utrpení, mnoho sociálních nesrovnalostí a on tak dobrý a jemný zanevřel na svět tak, že nechtěl ani své práce tisknouti, netoužil ani po lidské slávě. [...] Jeho práce jsou těžké, symbolické, ale i vděčné pro čtenáře. Kafka nedával svoje práce tisknouti, musily mu přímo býti rvány pro tisk, psal pro sebe, ale bylo by hříchem tuto hřivnu zakopati, [sic] a tak jeho přítel Max Brod má zásluhu o to, že i my stali jsme se účastni díla básníkovy. (Grmela 1924/1925a)

Dále v této zprávě nacházíme podobné obraty jako v již citované poznámce publikované v příloze *Rudého práva*: Kafkova „duše jemná a čistá nořila se vždy více v sebe, odvracejíc se od shnilého světa, jenž se jí hnusil“ a „rozum básníkův ostrým nožem pitval tuto lidskou společnost“; nově se však u Grmely objevuje motiv Kafkovy neochoty publikovat své práce a ocenění Broda coby zachránce jeho díla. Grmela zmiňuje také „novelu ‚Verwandlung‘“ a předpokládá, že „vyjde nyní česky“, který se však v této době nenaplnil.¹⁴⁴ V následujícím vydání *Pramene* pak pod titulem „Šakalové a Arabi“ vychází Grmelův překlad prózy „Schakale und Araber“ ze souboru *Ein Landarzt*; jedná se o první překlad tohoto textu otištěný v češtině (Kafka 1924/1925).¹⁴⁵

¹⁴³ Měsíčník (1920–1928) v té době redigoval levicový novinář, prozaik a dramatik Emil Vachek spolu s plzeňským kritikem Bohumilem Polanem (vlastním jménem Bohumil Čuřín). Původně spíše regionálně zaměřený časopis se v této době stává literárním periodikem celostátního významu; jeho redakce se v roce 1924 přesouvá do Prahy. Grmela do časopisu pravidelně přispíval recenzemi i překlady z německé literatury (vedle Kafky také překlady z Broda či Georga Trakla).

¹⁴⁴ Český překlad této prózy vyjde – pod titulem *Proměna* – teprve v roce 1929 ve Florianově Dobrém díle; její vydání však Florian plánoval již nejméně od roku 1924: o toto vydání se zajímal rovněž Brod, který o něm v této době napsal také poznámku do deníku *Prager Tagblatt* – blíže viz v příslušné kapitole níže.

¹⁴⁵ V dalším vydání *Pramene*, které vychází v prosinci, je otištěn Grmelův článek, v němž ve výčtu českoněmeckých autorů opakovaně uvádí také Kafku: „jména jako Rainer Maria Rilke, Werfel, Max Brod, Fr.

Téhož dne jako Grmelova zpráva o Kafkově úmrtí v *Prameni* – 15. září – je v *Komunistické revue*¹⁴⁶ otištěna zpráva podobného vyznění od S. K. Neumanna:

Opožděně zaznamenáváme, že 4. června zemřel v rakouském sanatoriu plicní chorobou mladší moderní povídkář německý, Franz Kafka. Byl to jemný duch, hluboce vidoucí do organismu dnešní nespravedlivé společnosti, milující vykořisťované a nemilosrdně tepající bohatce formou velmi složitou, ale i dojmavou. Na jeho povídku „Topič“ mohou si vzpomenouti soudružští čtenáři bývalého „Června“ jistě jen s úctou.
(N[eumann] 1924)

Neumannova zpráva je nápadně podobná výše citované poznámce ke Grmelově překladu, která vyšla o necelý měsíc dříve v příloze *Rudého práva*, nejen svým vyzněním, ale i volbou velmi podobných spojení, která jsou pouze stylisticky poněkud upravena.¹⁴⁷

Zprávu o Kafkově úmrtí nacházíme také v červencovém–srpnovém dvojčísle katolického „časopisu pro poučení a zábavu“ *Vlast*,¹⁴⁸ jejím autorem je Ignát Zháněl, brněnský kněz, prozaik a kritik:

Osud básníka. Počátkem června 1924 zemřel v Kierlingu u Vídně v sanatoriu ve věku 41 let Františka [sic] Kafka, rozený v Praze. Byl nadaným spisovatelem německým z mladší generace, k níž se hlásí Werfel[,] Hasenclever, Kornfeld, Brod, Baum, Pick, Arnošt Wein [= Ernst Weiß]. Vydal půl tuctu knih, ponejvíce zábavné prósy. Z počátku jej četli, chválili, ale později byl zneuznáván. Zemřel v samotě, ani nejbližší známí nic nezvěděli, noviny, ač vše vysлідí, neregistrovali jeho úmrtí. Zapadl jako zapada [sic] listí v měsíci říjnu, delší dobu churavěl.
(Zh[áněl] 1923/1924)

Vedle množství tiskových chyb v poměrně krátkém textu si lze všimnout především toho, že konstatování známých fakt doplňuje Zháněl poněkud zkreslenými tvrzeními – vycházejícími

Kafka, H. Ungar, E. Weiss, O. Pick, mluví sama o dílu. [...] A protože snad Mnichov není tak daleko, posílají tam své práce k tisku básníci českoněmečtí. Tak Max Brod, znamenitý židovský spisovatel a nedávno zesnulý Franz Kafka a dnes slavný Franz Werfel, autor mnoha básnických děl, dramat a románů, ti všichni našli u Karla Wolfa [sic] (vydal Březinu a Bezruč) pohostinství“ (Grmela 1924/1925b: 135, 137).

¹⁴⁶ Teoretický časopis KSČ (1924–1928, 1931–1933), vycházející v té době jako čtrnáctideník, který vznikl sloučením periodik *Proletkult*, *Agitátor* a *Komunismus*, v této době – v zastoupení výkonného výboru strany – vydával Antonín Zápotocký, odpovědným redaktorem byl právě Neumann, ústřední sekretář Proletkultu.

¹⁴⁷ Josef Čermák přisuzuje autorství zmíněné poznámky zprvu rovněž Neumannovi (Čermák 1991a, idem 2005a: 20–21); jeho hodnocení Kafkova díla se podle Čermáka „vyznačuje ideologickou mytizací, jež pak měla díky příznivým politickým okolnostem v Čechách dlouhý život“ (ibid.: 20): „Neumannovo hodnocení odpovídá jeho tehdejší krajně levým anarchokomunistickým názorům, je vulgárně marxistické. Celá tehdejší česká kulturní žurnalistika je však skoro doslovně přejímala (určitě proto, že jí byl zemřelý autor pramálo znám) a zůstávalo dlouho v oběhu“ (ibid.: 21). Později však Čermák za autora poznámky označuje Grmelu (Čermák 2010: 15).

¹⁴⁸ Katolický literární měsíčník (1884–1941), jehož řídícím redaktorem byl v té době kněz a autor lidových výchovných povídek Alois Dostál, odpovědným redaktorem novinář, prozaik a křesťansko-sociální politik Tomáš Josef Jiroušek.

patrně z nedostatku bližších informací o Kafkově životě – o jeho zneuznání, úmrtí v samotě a absenci novinových zpráv o něm, která zasazuje do obrazu neprávem zapomenutého básníka.

V srpnovém–zářijovém dvojčísle olomouckého katolického „ženského vzdělávacího měsíčníku“ *Eva*¹⁴⁹ pak vychází již výše zmíněný překlad Kafkovy krátké prózy „Das nächste Dorf“ ze souboru *Ein Landarzt* pod titulem „Nejbližší vesnice“ (Kafka 1924a); autorem překladu je Otto František Babler, olomoucký kulturní publicista a především překladatel z mnoha jazyků, který bude později publikovat několik příspěvků právě o Kafkových raných českých překladech (Babler 1956, idem 1963); po Jesenské překladu této prózy, jenž je součástí jejího fejetonu „Melancholie v dešti“, publikovaného v roce 1921 v deníku *Tribuna*, jde o druhý otištěný překlad tohoto textu do češtiny. Bablerův překlad – nakolik lze z textu v rozsahu několika řádků soudit – je v případě volby českých ekvivalentů některých výrazů a spojení poněkud volnější, při snaze o stylovou eleganci a korektní syntaxi v češtině však zároveň zachovává specifickou strukturu Kafkova souvětí, jež tvoří hlavní část prózy.¹⁵⁰

V roce 1924 se objevují ještě dvě zmínky Kafkova jména v *Tribuně*: v srpnu je Kafka zmíněn v článku Josefa Kodíčka (idem 1924), dlouholetého redaktora *Tribuny*, v rámci polemiky s Františkem Götzem o významu a hodnotě německé kultury, v němž uvádí Kafku mezi předními současnými německými prozaiky vedle Leonharda Franka, Hermanna Ungara a Alfreda Döblina; v listopadu pak vychází krátká zpráva o dvojčísle vídeňského židovského měsíčníku *Das Zelt*, v němž byly otištěny také ukázky z Kafkových prací.¹⁵¹

¹⁴⁹ Časopis (1904–1925), založený prostějovským knězem a významným představitelem Katolické moderny Karlem Dostálem-Lutinovem, v té době řídil olomoucký kněz a redaktor Ladislav Zamykal ve spolupráci s básnířkou Aloisíí Keltnerovou.

¹⁵⁰ Již výše citovaný originál ve znění „Das Leben ist erstaunlich kurz. Jetzt in der Erinnerung drängt es sich mir so zusammen, daß ich zum Beispiel kaum begreife, wie ein junger Mensch sich entschließen kann ins nächste Dorf zu reiten, ohne zu fürchten, daß – von unglücklichen Zufällen ganz abgesehen – schon die Zeit des gewöhnlichen, glücklich ablaufenden Lebens für einen solchen Ritt bei weitem nicht hinreicht“ překládá Babler následovně: „Život je úžasně krátký. Teď v upomínce zdá se mi tak stručný, že na příklad stěží chápu, jak se mladík může rozhodnout k tomu, aby zajel do nejbližší vesnice, aniž by se obával, že – nehledíc k nešťastným náhodám – už čas obyčejného, bez úrazu plynoucího života zdaleka nepostačí pro takovou jízdu“ – upozornit lze na výraz „erstaunlich“ v první citované větě, jež Babler překládá českým „úžasně“, jakkoli smyslu by odpovídalo spíše „pozoruhodně“ či „nesmírně“, „neuvěřitelně“ (Jesenská ve svém výše citovaném překladu volí výraz „úžasuplně“); volněji je pak přeloženo například spojení „glücklich ablaufendes Leben“ – na rozdíl od Jesenské, která ve svém překladu odkazuje na již „uplynulý“ život, je však u Bablera přeloženo ve právním smyslu jako „bez úrazu plynoucí život“ (srov. KKAD: 280 a Kafka 1924a). Babler překládal z výše zmíněného knižního souboru *Ein Landarzt* (Kafka 1919b): jak bylo uvedeno výše, tato próza byla otištěna právě pouze v knižním vydání (srov. KKAD App.: 343–344).

¹⁵¹ „O židovských umělcích československých“ vydala vídeňská revue „Das Zelt“ obsáhlé dvojčíslo, v němž vedle výňatků z děl T. G. Masaryka, Nerudy, Karla Havlíčka, jsou otištěny belletristické příspěvky Brodovy, Baumovy, Kafkovy, Kischovy, Fuchsovy a j.“ („O židovských umělcích československých [...]“ 1924).

Jakkoli Josef Čermák uvádí, že v době, kdy Kafka „zemřel, byl v českých zemích vůbec a u Čechů zvláště znám jen hrstce s ním a s jeho dílem různě spřízněných lidí“ (Čermák 2005a: 20), zpravuje nás například výše citovaný Johannes Urzidil zároveň o tom, že při zmíněné vzpomínkové slavnosti na Kafkovu počest byl „plně obsazen“ sál „s kapacitou asi pěti set míst“ – a to „takřka výhradně německojazyčnými pražskými Židy. Ne že by se Češi nebo Němci z Prahy nežidovského původu drželi stranou. Ale jen málokteří z nich tehdy přikládali jménu Franz Kafka význam“; vedle dvou obsáhlých nekrologů od Kafkových blízkých Jesenské a Weltsche však v českém tisku bezprostředně po Kafkově smrti vychází o jeho úmrtí množství dalších zpráv, a to v periodicích napříč názorovým spektrem: nejen v levicových (deníky *Rudé právo*, *České slovo*, *Právo lidu*, časopisy *Akademie*, *Komunistická revue*), ale i v liberálně orientovaných *Lidových novinách* a *Národním osvobození* a konzervativních *Národních listech*; kromě denního tisku nacházíme zprávy o Kafkově úmrtí také v literárních a uměleckých časopisech (*Apollon*, *Cesta*, *Pramen*); rozmanitost periodik, v nichž tyto zprávy vycházejí, pak ilustruje skutečnost, že se objevují nejen v *Tribuně*, určené především čtenářům z českožidovských kruhů, a sionistických *Židovských zprávách*, ale rovněž v katolicky orientovaných časopisech (*Vlast*, *Eva*). Zprávy o Kafkově úmrtí od Marie Pujmanové-Hennerové, jež Kafku označuje za „rakouského“ autora, a Ignáta Zháněla, který poněkud zkreslenými tvrzeními zasazuje Kafku do obrazu neprávem zapomenutého básníka, ovšem zároveň názorně ilustrují nedostatek bližších informací o Kafkově životě, jímž je poznamenána většina těchto zpráv vycházejících bezprostředně po Kafkově smrti. Jan Grmela pak – podobně jako S. K. Neumann – Kafku představuje coby společenskokritického autora; právě Grmela, od něhož pocházejí první zaznamenané překlady Kafkových prací publikované po jeho smrti, je rovněž autorem největšího množství článků zmiňujících Kafku a překladů jeho próz publikovaných v českém tisku také v následujících letech.

2. Překlady a recepce od poloviny dvacátých let

2.1 Gustav Janouch

V červenci 1925 vychází v nedělní příloze *Zábavné čtení – Literatura* „neodvislého deníku komunistického“ *Hlas pravdy* fejeton věnovaný Kafkovi od Gustava Janoucha, významné a zároveň problematické postavy pozdější Kafkovy recepce, který byl pravidelným

prispěvatelem tohoto listu.¹⁵² Janouchův obsáhlý fejeton je do té doby nejrozsáhlejším textem věnovaným Kafkovi v českém tisku a zároveň prvním větším textem, který již nevznikl bezprostředně jako zpráva o Kafkově úmrtí a Kafku reflektuje z většího časového odstupu:

František Kafka.

„Včera 3. června 1924 zemřel v sanatoři Kierling u Klosterneuburku básník František Kafka ve stáří 41 let po dlouhé, těžké nemoci. Narodil se 3. července 1883 v Praze, kde též studoval a dosáhl diplomu doktora práv. Nějaký čas pak byl privátním úředníkem. O jeho literárním významu přinášíme – – –“ (Výročí nov. výstřižku.)

František Kafka byl jedním z oné malé skupiny spisovatelů, jejichž osobní vlastnosti se naprosto kryjí s hodnotou jejich děl. Psát znamenalo v jeho slovníku totéž, co projevit sebe: své úzkosti a naděje. A proto také, podíváte-li se na jeho dílo z kterékoliv strany, naskytne se vám vždy týž obraz. Neznám v celé moderní německé literatuře, kromě Františka Kafky a Karla Krause, podobného případu dokonalé harmonie mezi autorem a jeho dílem, jakož i mezi obsahem a tvarem. A při tom jest jeho sloh tak prostinký, že bezděčně vzpomínáme na onu nenáročnou krásu předmětů každodenní potřeby, na ony předměty, o nichž Josef Čapek v „Nejskromnějším umění“ praví:

„Je třeba věřit, že jsou; že jsou tím, čím jsou; že jsou takové, jak je známe.“

Právě tak přesvědčivou tvář mají Kafkovy prosy. Poslechněte jen, co píše Max Brod o jeho první knize „Begegnung“ (Potkání):

„Dovedl bych si docela dobře představit, že někdo, jemuž se tato kniha dostane do ruky, změni od hodiny svůj dosavadní život a že se stane novým člověkem. Takovou sladkou silou a přesvědčivostí dýše těchto několik krátkých pros! Je nemožno je ihned pochopiti nebo snad dokonce rozčlenit. Neznám moderního nebo starého autora, s nímž by měl František Kafka něco podstatně společného. Je to bezvadné, naprosto ucelené, nezranitelné dílo, jako dobrá pancéřová deska. Každý, kdo zná Františka Kafku – (toho zdrženlivého, do nejjemnějších odstínů propracovaného člověka) – osobně, potvrdí, co zde píše: Nejvýznačnějším rysem jeho povahy jest, že nechce raději vůbec nic, než obmezené nebo nedostatečné. Kde nemůže dosáhnouti extatického štěstí dokonalosti, tam se vzdá zcela. Tak si vytvořil způsob myšlení a života, který, jsa zcela projeven, by musel otrásti největším nevěrcem. Ano, zde žije konečně jednou ona mystická odevzdanost ideálu a proto se o ní v díle nikde nemluví, avšak v důsledcích tohoto zážitku vzniká – se zdánlivě hravou lehkostí – nový patos, nový humor a nová lidskost.“

Připisují: Jakékoli doporučení jest zbytečným. Analýsa jen ničí teplo těchto povídek. Ale vezměte kterékoliv jeho dílo, kteroukoliv jím napsanou větu: v každém slově cítíte celého muže a celého člověka.
(Janouch 1925: 1)

¹⁵² *Hlas pravdy* vycházel pouze od března do prosince 1925, nejprve jako týdeník, později jako deník; vznikl jako „akt sebeobran“ proti *Rudému právu*, ústřednímu tiskovému orgánu KSČ, jako tiskový orgán Klubu neodvislých poslanců komunistických, který se odštěpil od KSČ, z níž byl během tzv. bubníkiády, vedené proti „zbytkům sociálnědemokratickým“ ve straně, vyloučen poslanec Josef Bubník, protože odmítal direktivy Kominterny; poslanci, kteří vystoupili z KSČ, později činnost samostatného politického hnutí zastavili a většina z nich vstoupila do Československé sociálně demokratické strany dělnické, v níž působili jako levé marxistické a protistalinské křídlo. Josef Bubník, který byl také odpovědným redaktorem *Hlasu pravdy*, byl zástupcem přednosty Úrazové pojišťovny dělnické.

Úvodem citovaný „novinový výstřižek“ je Janouchovým překladem drobně upravené zprávy o Kafkově úmrtí otištěné v deníku *Prager Tagblatt* 4. června 1924 („Gestern ist im Sanatorium [...]“ 1924, srov. Hultsch 2014: 39); podle svých pozdějších vzpomínek se Janouch o Kafkově úmrtí dozvěděl teprve 20. června 1924 od svého přítele, který tuto informaci získal právě od „redakce *Tagblattu*“ (Janouch 2009: 221).¹⁵³ Následné srovnání s tvorbou Karla Krause a Josefa Čapka doplňuje Janouch delším citátem z Brodovy nadšené recenze souboru *Betrachtung* (který Janouch mylně označuje jako „Begegnung“) otištěné v roce 1913 ve stuttgartském časopise *März* (Brod 1913); Janouch z této recenze ve svém značně volném překladu vybírá pouze určité pasáže a poněkud je přizpůsobuje svému vlastnímu výkladu: vedle termínu „Unbedingtheit“, který překládá jako „přesvědčivost“, je pak zvláště nápadná úprava v poslední citované větě, v níž původní výraz „Melancholie“ nahrazuje za „lidskost“.¹⁵⁴ Janouchův obsáhlý fejeton poté pokračuje:

Vzpomínám si maně na začátek dopisu, který mi poslal ze sanatoře v Tatrách: „Milý příteli, psal jsem posledně, že nazítří budu psáti, ale druhý den mi bylo opět zle, vše *střevní katarh mnou dosud nepoznané velkoleposti*...“

Podškrtávám tuto zarážející pointu! Nevzpomenete mimoděk Nietzscheovy touhy, životem vytvořit ze života umělecké dílo? Avšak po čem Nietzsche prahl, co nutkalo jeho ducha k stále novým a novým myšlenkovým experimentům, to jest u Františka Kafky ze všeho začátku daný způsob projevu duše. Nietzsche znamená boj; Kafka ale vládu. Patří-li prvému chaotický pohyb, z jehož tmy a víru vystupuje nová pevnina naděje; jest ticho, nejtěžší to zkouška člověka, údělem druhého. [...]

Kafka neformuluje a nekanonizuje nic, ale podivná harmonie mezi pesimismem a optimismem oživuje jeho knihy, kde se protivy dotýkají, doplňují, prostupují až k úplné synthesi lidské existence: žítí!

Chápete nyní zajisté perspektivu onoho obratu „vše *střevní katarh mnou dosud nepoznané velkoleposti*“?

I ty nejstrašnější a nejdolejší věci světa stanou se Kafkovým slovem člověku blízkými a snesitelnými, zrovna tak jako předměty a drobné události každodenního života projevy neočekávané krásy a duševní hloubky. Jest skutečně úžasné, kolik toho podá některá z jeho krátkých, někdy jen z pěti řádek vybudovaných povídek. Výrok Max Brodův „je to bezvadné, naprosto ucelené, nezranitelné dílo, jako pancéřová deska,“ jest správný, avšak nejedná se zde jen o jakousi artistickou dokonalost slohu. Kafkovo dílo naprosto není dělanou hříčkou; jest to tvorba pravá, která se zrodila čistě z osobní nutnosti vypořádati se se světem a se sebou samým. Stačí si jednou přečísti jeho povídku „Soud“, již najdete v krásném překladě Mileny Jesenské v ročníku 1922 „Cesty“.

¹⁵³ Janouch, jak také sám uvádí, žil v té době v Horním Jiřetíně u Mostu; podle úředních dokumentů z roku 1925 „*žije se nyní prací spisovatelskou a překládáním knih a hraje po kavárnách housle*“ (srov. Čermák 2005a: 146).

¹⁵⁴ „Nein, hier ist die mystische Versunkenheit in das Ideal endlich einmal erlebt, [...] und auf ihrer Hochfläche baut sich [...] ein neues Pathos, ein neuer Humor, eine neue Melancholie auf“ (Brod 1913). Také zvýraznění v této větě se objevují až v Janouchově překladu.

Milena Jesenská ostatně zasluhuje hodně upřímný dík za to, že František Kafka nezůstal naší veřejnosti docela cizím, neboť ona byla první, která přeložila některé jeho povídky do češtiny. Tak přinesl také „Kmen“, IV., povídku „Topič“, která jest vlastně první kapitolou dosti rozsáhlého a skorem ukončeného románu, jenž dosud nevyšel ani v němčině. Zajímavě jest také, že na obálkách některých starších knížek „Edice Června“, kterou vydával St. K. Neumann nákladem F. Borového, jest poznámka, že „se chystají knihy Františka Kafky“. Proč dosud nevyšly, snad objasní pan nakladatel, jehož podnik přece patří k nejlepším v naší republice. [...] Přál bych leckterému, aby se mu dostalo do rukou toto dílo! František Kafka mi napsal co ospravedlnění své odpovědi na to, když jsem se ho jako šestnáctiletý chlapec ptal, zda mám uposlechnout své záliby a věnovat se hudbě, tato slova: „Rada, naučiti se nějakému řemeslu, nebyla radou utéci do přístavu měšťáckosti, nýbrž radou učiniti to nejodvážnější, nejpokornější a nejpravdivější, co – dle mého mínění – může dnes, v té době všeobecného zmatku – učiniti umělecky cítící člověk.“ (Janouch 1925: 2)

Janouch se s Kafkou seznámil díky svému otci Gustavu Kubasovi,¹⁵⁵ který byl Kafkovým kolegou v Úrazové pojišťovně dělnické; ve svých *Hovorech s Kafkou* (*Gespräche mit Kafka*) – vycházejících údajně z autentických záznamů jejich konverzací – Janouch uvádí, že toto seznámení proběhlo „koncem března roku 1920“ (idem 1951: 11, idem 2009: 27), v době, kdy Janouchovi bylo sedmnáct let (idem 1951: 12, idem 2009: 28).¹⁵⁶ Pokud je naopak správné Janouchovo tvrzení ze závěru citovaného fejetonu, z něhož vyplývá, že se s Kafkou znal již v době, kdy mu bylo šestnáct let (Janouch se narodil 1. března 1903), posouvá se odpovídajícím způsobem chronologie následných událostí – právě „posun počátku jejich známosti do roku 1919 je jediným vysvětlením odkazů k reálnému časoprostoru, respektive rozporů v relativní a absolutní chronologii Janouchových poznámek“ (Nekula 2009: 226);¹⁵⁷ doložena jsou jejich setkání v ÚPD v Kafkových dopisech Mileně Jesenské a Robertu Klopstockovi z července–září 1920 a září 1921 (bližší viz ibid.: 225), zatímco „nad všemi údajnými setkáními po Kafkově penzionování k 1. červenci 1922 (například z jara 1923, kdy už byl Kafka víceméně vázán na lůžko) se vznáší otazník“ (ibid.: 226, srov. Čermák 2005a: 102–103). Eduard Goldstücker, jenž Janouchovy *Hovory* označuje za „apokryfní spis, který byl neprávem jakoby pojat do kafkovského kánonu“ (Goldstücker 1983: 50), upozorňuje na množství časových nesrovnalostí v Janouchově textu; jako maximální časové vymezení Janouchových osobních kontaktů s Kafkou přitom uvádí rozmezí od konce března 1920 do konce června 1922, tedy „celkem 27 měsíců, z nichž Kafka strávil 13 mimo Prahu, takže by

¹⁵⁵ Příjmení Janouch nesl podle prvního manžela své matky (srov. Čermák 2005a: 142–143 a KAAB4: 612).

¹⁵⁶ Tato informace se tedy objevuje již v prvním vydání *Hovorů* z roku 1951; také v dalších případech, kdy je tatáž informace obsažena i v rozšířeném vydání z roku 1968, citujeme český překlad Janouchovy knihy, který vychází právě z rozšířeného vydání *Hovorů*.

¹⁵⁷ Podle DFK 13: 1142 a Hermes 1999: 160 proběhlo jejich seznámení patrně po 1. dubnu 1919.

pro Janouchovy schůzky s Kafkou zbývalo nanejvýš 14 měsíců“ (ibid.: 51, srov. Tuckerová 2009: 268–273). Pokud je však údaj z citovaného fejetonu správný a seznámení Janoucha s Kafkou proběhlo skutečně již v roce 1919, nelze podle Hultschové vyloučit, že některé později v *Hovorech* popisované události skutečně proběhly, odehrály se však již v předešlém roce či ještě dříve a Janouch je pouze s větším časovým odstupem chybně datoval (Hultsch 2014: 14); stejně tak je možné, že v některých případech Janouch později zaměňuje konverzaci při osobním setkání a komunikaci, která proběhla korespondenční formou: pokud tak například Kafka skutečně napsal Janouchovi dopis – jak je uvedeno v tomto fejetonu – během svého pobytu v tatranském sanatoriu (prosinec 1920–srpen 1921), vyplývalo by z toho, že jejich komunikace v této době pokračovala (ve formě dopisů) a nenastalo její téměř devět měsíců trvající přerušení (Hultsch 2014: 14), o němž hovoří Goldstücker, který poukazuje právě na to, že Kafka v dané době „nebyl v Praze, nýbrž v Tatranských Matliarech a viděl Janoucha (snad naposled?) teprve v září [1921], kdy tento přijel do Prahy z venkova, kde tehdy bydlel“ (Goldstücker 1983: 54). Jakkoli Janouchovy *Hovory* označuje za výsledek literární mystifikace (Čermák 2005a: 137), v níž „nepravdy, omyly a výmysly vysoko převažují nad pravdivými údaji“, nesdílí Josef Čermák „Goldstückerův názor, že jde od začátku až do konce o falzifikát“ (ibid.: 134) a referuje zjištění Hartmuta Bindera, že „první vydání Janouchovy knížky obsahuje řadu pro kafkovské bádání cenných detailů, jejichž odkrytí však vyžaduje velké textově kritické úsilí“ (ibid.: 83). Ještě podstatně problematičtější je pak rozšířené vydání *Hovorů* z roku 1968 – o více než třetinu delší oproti prvnímu vydání (srov. Tuckerová 2009: 289–299) –, jehož „obsáhlé doplňky [...] jsou podle něho [Bindera] většinou ‚fantazírováním nebo dokonce podvrhy‘“ (Čermák 2005a: 83);¹⁵⁸ obě vydání mají podle Čermáka stejný mystifikační záměr, „rozdíl, a to velmi zřetelný, je pouze v míře, ne ve způsobu vymýšlení a přimýšlení“ (ibid.: 139, srov. Tuckerová 2009: 273–277). Podle Veroniky Tuckerové jsou *Hovory s Kafkou* spíše „pastiší, nápodobou, koláží Janouchových vzpomínek i informací, které někde našel a přetvořil v novou mozaiku, fragmenty z různých kontextů zasazenými do nového narativního rámce“ (Tuckerová 2009: 304); sám Janouch přitom „upozorňuje na nespolehlivost svých zápisků, na povahu svých textů jako na složitou tkáň reality a fikce, paměti a imaginace“ (ibid.: 305), v níž „hranice mezi záměrem a chaotičností, náhodností, byla mnohem jemnější“ (ibid.: 293). Hultschová pak v souvislosti

¹⁵⁸ Jak uvádí Nekula, „některé otištěné výroky a vzpomínky v rozšířeném vydání z roku 1968 spíše kompilovaly jiné, mezitím vydané prameny, například *Dopisy Mileně*, jež poprvé vyšly v roce 1952. Jiným zdrojem mohl být i Brodův dříve vydaný životopis Franze Kafky apod.“ (Nekula 2009: 224).

s citovaným fejtonem poukazuje na to, že Janouchovy *Hovory* nepochybně vykazují značný podíl fikce, je však otázkou, zda jsou fiktivní právě ty pasáže, které byly dosud za fiktivní pokládány (Hultsch 2014: 15): například Kafkova rada „naučiti se nějakému řemeslu“, citovaná v tomto fejtonu v souvislosti s otázkou studia hudby, odpovídá Kafkově chvále řemesla, jak o ní Janouch později v *Hovorech* referuje (Janouch 1951: 17–18, idem 2009: 31–32, srov. Hultsch 2014: 14).¹⁵⁹

Z Janouchova fejtonu je také zřejmé, že měl určitý přehled o Jesenské překladech Kafkových próz: vedle zmínky o „krásném překladu“ povídky, která byla v roce 1922 otištěna pod titulem „Soud“ v časopise *Cesta*, vyzdvihuje především v souvislosti s překladem prózy publikovaným v roce 1920 pod titulem „Topič“ v časopise *Kmen* její roli první překladatelky Kafkových próz do češtiny – díky ní tak Kafka, jehož Janouch řadí „nesporně k nejlepším“ soudobým autorům, „nezůstal naší veřejnosti docela cizím“; ve svých *Hovorech* pak Janouch uvádí, že právě o Jesenské překladu *Topiče* s Kafkou diskutoval (Janouch 1951: 26, idem 2009: 47, srov. však Čermák 2005a: 109).¹⁶⁰ Janouch také správně upozorňuje na to, že na počátku dvacátých let se na obálkách některých svazků publikovaných v Edici Června, redigované S. K. Neumannem a vycházející v nakladatelství Františka Borového, objevuje informace, že jako jeden z následujících svazků je připraven „výbor povídek Franze Kafky“ – jednalo se o výše zmiňované plánované vydání souboru Kafkových próz v překladu Jesenské, k němuž však nedošlo; skutečnost, že Janouch tento záměr v souvislosti s nepublikovanými překlady Jesenské blíže nezmiňuje a odkazuje na „pana nakladatele“, který „snad objasní“, proč svazek dosud nevyšel, může být dokladem toho, že Janouch nepatřil do okruhu přátel a známých Jesenské a nebyl ani v bezprostředním kontaktu s Neumannem.

Janouchův fejton věnovaný Kafkovi doprovází poznámka, že v „příští příloze přineseme ukázky tohoto básníka“; v žádném z pozdějších vydání *Hlasu pravdy* však ohlášené ukázky nevyšly. Hultschová ovšem poukazuje na to, že tato redakční poznámka může být chápána jako indicie toho, že Janouch skutečně nedlouho po Kafkově smrti přeložil některé prózy ze souboru *Ein Landarzt* (Hultsch 2014: 14) či to měl v této době alespoň v úmyslu: v úvodní poznámce k prvnímu vydání svých *Hovorů* Janouch tvrdí, že v létě roku 1926 přeložil pro Josefa Floriana šest (blíže neupřesněných) povídek ze zmíněného souboru *Ein Landarzt*, z nichž byla ovšem později otištěna pouze jedna (Janouch 1951: 7); existence

¹⁵⁹ Janouchem citované dopisy nejsou v aktuálních vydáních Kafkovy korespondence uvedeny.

¹⁶⁰ K pozdějším, značně problematickým Janouchovým zprávám o dalších rozhovorech, které měl s Kafkou a Neumannem vést v souvislosti s Jesenské překladem *Topiče* srov. Čermák 2005a: 109–112 a Goldstücker 1983: 60–61.

ostatních však není nikde doložena (Čermák 2005a: 63). Samotná skutečnost, že Janouch o Kafkovi publikoval již v roce 1925 fejeton v novinách, činí podle Hultschové pravděpodobnějším jeho tvrzení, že pro Floriana také kolem roku 1926 sestavil rukopis knihy o Kafkovi, který později zmiňuje ve svých *Hovorech* (Janouch 1951: 7, srov. idem 2009: 11); ani jeho existence ovšem není nikde doložena (Čermák 2005a: 73); více viz níže v souvislosti s Janouchovým působením u Floriana.

Své přátelství s Kafkou Janouch připomíná pouhý rok po jeho smrti, v okrajovém českém komunistickém periodiku, nikoli až ve svých *Hovorech* v kontextu zvýšeného zájmu o Kafku o více než dvě desetiletí později. Tento obsáhlý fejeton mimo jiné také opravuje tvrzení, že Janouch nepublikoval žádnou práci z oboru literatury v češtině, nýbrž pouze německy a výlučně v zahraničí (ibid.: 65–66, srov. Hultsch 2014: 14),¹⁶¹ stejně jako tvrzení, že v této době nevyvíjel „směrem ke Kafkovi jakoukoliv literární aktivitu“ (Čermák 2005a: 64).

2.2 Jan Grmela

Jak již bylo předesláno výše, největší množství článků zmiňujících Kafku a překladů jeho próz publikovaných v českém tisku v druhé polovině dvacátých let je spojeno se jménem Jana Grmely. Ve vánoční *Obrazové příloze Práva lidu* vychází v roce 1925 znovu – v lehce upravené podobě – jeho překlad Kafkovy krátké prózy „Ein altes Blatt“ ze souboru *Ein Landarzt* pod titulem „Starý list“ (Kafka 1925a), který v předchozím roce otiskl spolu se zprávou o Kafkově úmrtí v revue *Apollon*. Překlad, doprovázený (patrně pro shodu jmen – v příloze byla otištěna rovněž karikatura sochaře Bohumila Kafky) malbou Viléma Kafky „Rybářská ves na Sicílii“ a dalšími žánrovými obrázky spjatými se Sicílií, je opatřen krátkou poznámkou o autorovi („Fr. Kafka narozen r. 1883 [...]“ 1925), v níž je – stejně jako v předchozím roce v časopise *Pramen* – zmíněna „novela ‚Verwandlung‘“ a to, že měla být vydána „též česky“ – ani v tomto případě však nejsou doplněny bližší podrobnosti; vedle toho je uvedena také výše zmiňovaná „posmrtná kniha novel ‚Ein Hungerkünstler‘“, která vyšla na

¹⁶¹ Janouch byl bilingvní, své básně v mládí i pozdější knihy psal německy, v češtině publikoval hudební příručky a soubor revolučních *Písní rudého praporu*, do češtiny také přeložil *Deník Anne Frankové* (srov. Tuckerová 2009: 280, 283–284), některé jeho rukopisy však byly českými periodiky a nakladatelstvími odmítnuty (Čermák 2005a: 160); sám později „zdůrazňoval svou literární a novinářskou činnost ve 20. a 30. letech v Tvorbě nebo Rudém právu“ (ibid.: 159).

konci srpna 1924 (KKAD App.: 386). V květnu 1926 je v „realistickém časopise“ *Kritika*¹⁶² otištěn Grmelův překlad prózy „Vor dem Gesetz“ ze souboru *Ein Landarzt* pod titulem „Před zákonem“ (Kafka 1926a); po výše zmíněném překladu Mileny Illové publikovaném v roce 1920 pod tímtož titulem v příloze *Práva lidu* jde o druhý otištěný český překlad této prózy. Grmelova překladatelská strategie se v případě této prózy od strategie Illové značně liší: postavu, která je u Illové přeložena několika různými způsoby – jako „stráž (u dveří)“ či „strážce (dveří)“ – překládá Grmela jednotně v podobě „dveřník“ (Türhüter), postavu, která je u Illové přeložena nejprve jako „muž z venkova“, dále v textu jako „venkovan“, překládá Grmela jednotně v podobě „muž z venkova“ (Mann vom Lande) a spojení, které je u Illové přeloženo ve smyslu „připuštění“ či „přistoupení k zákonu“, překládá Grmela opět jednotně ve smyslu „vstupu do zákona“ (Eintritt in das Gesetz). Je tedy zřejmé, že – na rozdíl od Illové, která v zájmu dosažení větší jazykové elegance (aby se vyhnula nadměrnému opakování) volí různé varianty překladu téže postavy či spojení (a vzdaluje se tím Kafkovu stylu) – se Grmela snaží Kafkovu stylu přiblížit a postavy či spojení překládá v celém textu jednotným způsobem a zavádí tak terminologickou jednotu překladu, kterou nacházíme také v případě pozdějších překladů.

V dubnu 1927 se v nově založeném čtrnáctideníku *Literární noviny*¹⁶³ objevuje mezi novými zprávami z německé literatury od Grmely také krátká informace o jedné „z největších událostí sezony“, za niž Grmela označuje vydání Kafkova *Zámku* v předchozím roce: „Das Schloss (vydal Kurt Wolff, Mnichov, upravil z pozůstalosti Max Brod)“ (Grmela 1927). Na počátku roku 1928 je opět v *Literárních novinách* otištěn Grmelův rozhovor s Maxem Brodem, v němž Brod konstatuje, že „u pražských německých autorů se dá bezpečně zjistiti společný charakter. Určitě to platí o skupině: Fr. Kafka, L. O. Baum [sic], Fr. Werfel, Rudolf Fuchs[,] P. Seppin [sic], a o nás, kteří jsme se od mládí přátelsky stýkali“ (Grmela 1928a1); vedle zkomolených jmen Oskara Bauma a Paula Leppina si lze všimnout především toho, že Kafku Brod uvádí v rámci tohoto kruhu jako prvního v pořadí. Následuje článek, v němž Grmela upozorňuje na nové či připravované knihy pražských německých autorů, mezi nimiž je také poprvé zmíněno vydání románu *Der Verschollene*, publikovaného pod titulem

¹⁶² Čtrnáctideník, později měsíčník (1924–1928), který se profileoval jako „jediný opravdu nezávislý list“, se v té době stal tiskovým orgánem české strany pokrokové a zaměřil se především na politická témata; redigoval jej právník a novinář Karel M. Lauda.

¹⁶³ *Literární noviny* (1927–1941), které se na počátku definovaly nikoli jako revue, ale – slovy Bohumila Mathesia – jako „noviny o knihách“, informující především o aktuálním dění na knižním trhu, byly v prvních letech spojeny především s legionářem a prozaikem Václavem Kaplickým, který byl jejich odpovědným redaktorem.

Amerika v roce 1927.¹⁶⁴ V říjnu 1929 vychází v literární příloze *Národního osvobození* *Hodina* Grmelův překlad krátké prózy „Eine kaiserliche Botschaft“ ze souboru *Ein Landarzt* pod titulem „Císařské poselství“ (Kafka 1929a);¹⁶⁵ jde o výrazněji upravenou podobu výše zmíněného překladu, který Grmela v roce 1924 publikoval v revue *Apollon*. V listopadu se pak v úvodu ke Grmelově překladu úryvku z románu *Die Verstümmelten* (*Zmrzačení*) Hermanna („Heřmana“) Ungara (který bývá někdy označován také jako „moravský Kafka“), otištěném v příloze *Večerníku Práva lidu Zábavná chvíle*, objevuje přirovnání jeho stylu ke stylu Kafkovu: „V jeho [Ungarově] díle se často ozývá Dostojevský[.] Líčí zvrácené a rozvrácené lidi moderní doby. Slohem se přibližuje Fr. Kafkovi“ („28. října zemřel H. Ungar [...]“ 1929).

Z uvedeného je zřejmé, že Kafkou se Grmela ve dvacátých letech průběžně zabýval, jak dokládají jeho opakovaně upravované překlady drobnějších Kafkových próz, v nichž se postupně snažil co nejvíce přiblížit jeho stylu (jak je patrné také z toho, že nakonec dospívá k terminologické jednotě překladu), stejně jako to, že soustavně sledoval a ve svých článcích informoval o aktuálních vydáních Kafkových knih. Pozornost je třeba věnovat také jeho rozhovorům s autory z okruhu Kafkových přátel a zprostředkování jejich vnímání Kafky v českém tisku: zmíněn byl již rozhovor s Maxem Brodem, otištěno bylo také několik jeho rozhovorů s Otto Pickem.

2.3 Otto Pick

V březnu 1928 vychází ve *Večerníku Práva lidu* Grmelův rozhovor právě s Otto Pickem – zmíněným již v souvislosti s jeho překlady z české literatury, zvláště s prvními překlady básnických sbírek Otokara Březiny do němčiny –, jenž mezi básníky a umělci, kteří jsou mu blízcí (Rilke, Werfel, Hamsun či Dostojevský) zmiňuje také „tajemný zjev Fr. Kafky, velkého básníka z jiné Prahy“ (Grmela 1928b). V následujícím roce pak – spolu s prozaikem Antonínem Stanislavem Mágre – sestavil Pick drobnou vzpomínkovou publikaci *Chvilé s Otokarem Březinou. In memoriam*, která vychází v květnu 1929 a tvoří ji „zápisky o dojmech z návštěvy u Otokara Březiny dne 2. a 3. února 1924“, v nichž také zaznamenávají, že Březina s „obzvláštní účastí sleduje vývoj básníků, pocházejících z Československa,

¹⁶⁴ „Z pozůstalosti Franze Kafky vyšel román ‚Amerika‘, vydal M. Brod“ (Grmela 1928a2).

¹⁶⁵ Ve stejné době vychází pod totožným názvem překlad této prózy od Ludvíka Vrány v jednom ze sborníků v rámci edice *Archy*; viz dále v textu.

Werflova a Rilkeova lyrická tvorba, Kafkovu jako sklo průzračnou a přece tak pevně uhnětenou prózu. Plodná osamocenost tohoto Pražana, již Březina z jeho díla bezpečně vycítil, jeví se mu ve své celé osudové závislosti na existenci německé duchovosti na pražské půdě“ (Mágr – Pick 1929: 11–12). V červnu je ve společenském a kulturním časopise *Pestrý týden*¹⁶⁶ otištěn další rozhovor, který připravil Grmela, v němž Pick uvádí, že jakkoli „čtou Češi více německých knih než dříve a také se více překládají“, „na české straně jsou tak málo známi takové svérázné zjevy jako je Adalbert Stifter a Franz Kafka a na příklad Rainer Maria Rilken [sic], je zde méně znám než ve Francii“ (Grmela 1929a). Ve svém článku věnovaném pražské německé literatuře, otištěném v říjnu v týdeníku *Rozpravy Aventina*,¹⁶⁷ který je překladem jeho textu publikovaného v uměleckém a literárním časopise *Witiko* vydávaném literárním historikem Josefem Mühlbergerem a nakladatelem Johannesem Staudou v Chebu (Pick 1929), pak sám Pick zmiňuje nejprve své seznámení s Kafkou, jež zprostředkoval Brod, který jej „seznámil již na podzim 1904 s Oskarem Baumem, později s Fr. Kafkou“ (Pick 1929/1930: 29; toto seznámení proběhlo po roce 1908: srov. Hermes 1999: 48 a KKAB4: 761, kde se však uvádí, že Pick byl s Brodem v osobním kontaktu teprve od roku 1906 či 1907); Brodovo jméno uvádí i v souvislosti s okruhem spolupracovníků pražského časopisu *Herder-Blätter*, v němž byla publikována také „díla Fr. Kafky“ (Pick 1929/1930: 29).¹⁶⁸ Zmiňuje rovněž nakladatele Jakoba Hegnera, „jehož jsme naposled navštívili Franz Kafka a já v den zavraždění následníka trůnu Františka Ferdinanda [28. června 1914]“ (ibid.: 42); tato návštěva se uskutečnila během jejich společné cesty do Hellerau u Drážďan, kde také sídlilo Hegnerovo nakladatelství, a do Lipska (Hermes 1999: 118). Především však Kafkovi věnuje následující obsáhlejší pasáž:

Zcela tiše, téměř tajemně se tehdy uskutečnil vznik básníka Fr. Kafky. Jak šťastno bylo těch několik zasvěcenců, kteří již znali a milovali jeho prosu, když Paul Wiegler ukončil svůj rozbor novely „Das Urteil“, kterou Kafka sám předčítal, slovy, že se zde jedná o velkého, skutečně velkého autora. Fr. Kafka přicházel málokdy do kavárny „Arco“. Měli jsme však přece někdy příležitost promluvit s ním na vycházkách, obdivovati se jeho klidnému způsobu, jímž odvracel pozornost od své vlastní literární tvorby, způsobu, jímž nám dovedl vstřípní své úžasné formulované názory o básnictví a o světě. V určité večery přicházel Kafka

¹⁶⁶ „Obrazový týdeník“ (1926–1945), do něhož přispívali také přední čeští autoři a kritici, v té době řídil prozaik a výtvarný kritik Jaromír John (vlastním jménem Bohumil Markalous).

¹⁶⁷ „List pro literaturu, umění a kritiku“ (1925–1934) nakladatelství Aventinum disponující širokým okruhem přispěvatelů byl spojen především s osobou nakladatele Otakara Štorcha-Mariena.

¹⁶⁸ V tomto časopise, který založil pražský kritik a publicista Willy Haas a na jehož vydávání se později podílel také Pick, byly otištěny dvě Kafkovy prózy (spoluautorem jedné z nich byl Brod, který v časopise publikoval již od jeho vzniku) v roce 1912, před zánikem časopisu (srov. KKAD App.: 528–541, též Soukup 2010: 40–42).

k Max Brodovi a Oskar Baumovi. Byla to jakási soukromá skupina „Arco“. K tomuto kroužku patřil i filosof Dr. Felix Weltsch, někdy jsme přicházeli i Werfel, Paul Kornfeld, Rudolf Fuchs a já.

Tam předčítali své nové práce Brod, Baum a Kafka, někdy i Werfel.

Pamatuji se zvláště jasně na ono odpoledne, kdy Kafka předčítal ve Werfelově mládeneckém pokoji úryvek z románu „Amerika“. Před tím tam pracoval Werfel na přebásnění svých „T[r]ierinnen“. Slyšel jsem ho, jak ve vedlejším pokoji skandovaně přednáší. Potom, již za soumraku, se objevila Kafkova štíhlá postava jinocha a nyní jsme naslouchali okouzlení přirozenému, jasnému, naprosto nepathetickému přednesu. (ibid.)

Konečně pak Pick připomíná také výše zmíněnou vzpomínkovou slavnost na Kafkovu počest: „Když v červnu 1924 odešel Franz Kafka s tohoto světa, uspořádali jsme v ‚Kleine Bühne‘ smuteční slavnost. Mluvili Max Brod a Johannes Urzidil. Přátelé z kavárny ‚Arco‘ nebyli již v Praze“ (ibid.). Článek je doprovázen společnou fotografií pořízenou „před válkou ve vídeňském Prátru“ (ibid.: 29), konkrétně v září 1913 (srov. Hermes 1999: 107).

Vedle upřesňujících informací ke Kafkově biografii a vzpomínek na povahu vzájemných přátelských vztahů zaznamenaných v posledním citovaném článku doplňuje Pick výše zmíněné spojení Kafky s Otokarem Březinou, které se v těchto letech v české recepci objevuje opakovaně, také z druhé strany svědectvím o tom, že Březina již za Kafkova života s „obzvláštní účastí sleduje“ jeho „jako sklo průzračnou a přece tak pevně uhnětenou prózu“. Zároveň lze poukázat také na Pickův poznatek o postupném nárůstu zájmu českých čtenářů o německé autory i množství jejich překladů, což se však netýkalo Kafkova „svérázného zjevu“, který je podle Picka v českém prostředí „tak málo znám“.

2.4 Bedřich Václavek, Miloš Hlávka, Jitka Skaláková, Arne Novák, Vojtěch Zelinka, Paul Winter

V květnu 1926 je v *Národním osvobození* otištěn referát v té době v Brně působícího levicového literárního teoretika Bedřicha Václavka o „bystré studii“ kritika Waltera Petryho věnované Kafkovi, která vyšla v „bystře redigovaném“ berlínském literárním měsíčníku *Die neue Bücherschau*, v níž oceňuje také Kafkovu „poctivou slovesnou práci“ a „pevnou, zákonnou stavbu“ jeho vět.¹⁶⁹

¹⁶⁹ „Petry charakterisuje nadání Kafkovo jakožto případ jeho osobnosti, pro kterou je příznačné pathos distance vůči současnému světu a dění v něm. Nejlepším řešením poměru ke světu bylo Kafkovi seděti na židli u svého psacího stolu a nevzdávati se své autonomní meditace pro nic na světě. Tvoří si svůj svět jen ze svého uměleckého nadání, ne ze svévole, ale že ho jeho osobnost k tomu nutí. Co je na Kafkovi sympatické, to je jeho

Na konci tohoto roku pak vychází (stejně jako o rok dříve v případě Grmelova překladu jiného Kafkova textu) v *Obrazové příloze Práva lidu* krátká próza „Ein Brudermord“ ze souboru *Ein Landarzt* pod titulem „Bratrovražda“ (Kafka 1926b) v překladu kritika a dramatika Miloše Hlávky, v té době studenta práv na Univerzitě Karlově.¹⁷⁰ Po Grmelově výše zmíněném překladu publikovaném v roce 1924 pod tímž názvem v časopise *Cesta* jde o druhý otištěný překlad této prózy do češtiny, doprovázený (patrně kvůli motivu zločinu) žánrovými fotografiemi anglických a amerických policistů. V Hlávkově překladu¹⁷¹ nenalzáme žádné zásadní významové posuny, které by vycházely z neporozumění originálu, v mnoha případech však zjednodušuje strukturu rozvitějších souvětí či vypouští určitá spojení;¹⁷² patrná je také jeho snaha o dosažení elegantního stylu v češtině, některé stylistické prostředky, které volí, však překlad spíše archaizují.¹⁷³

V závěru roku 1927 je v pravicovém deníku *Národní politika*¹⁷⁴ otištěn referát o „říšskoněmeckém návodu pro návštěvníky Prahy“, který vychází z článku publikovaného v příloze liberálního deníku *Frankfurter Zeitung* a v němž je Kafka (jehož próza je charakteristická „velkolepou, tvrdou, neúprosnou němčinou“) spolu s „Maxem Brodou“ a

pocitivá slovesná práce, jež není řízena přáním, vytvořit „krásnou“ věc, ale jež přemáhá jeho osamocení pevnou, zákonnou stavbou vět, jež jsou artikulovanými obrazy beztvarych duševních stavů. U něho lze po čase mluvit konečně opět o smyslu pro řeč v německé próze“ ([Václavěk] 1926).

¹⁷⁰ Hlávka je podepsán také pod překladem, který v této příloze bezprostředně následuje (srov. Hultsch 2014: 35).

¹⁷¹ Hlávka nejspíše překládal z výše zmíněného knižního souboru *Ein Landarzt* (Kafka 1919b; srov. KKAD App.: 354–356).

¹⁷² Věta „die Schneide blitzte auf; nicht genug für Schmar; er hieb mit ihr gegen die Backsteine des Pflasters, daß es Funken gab; bereute es vielleicht; und um den Schaden gut zu machen, strich er mit ihr violinbogenartig über seine Stiefelsohle, während er, auf einem Bein stehend, vorgebeugt, gleichzeitig dem Klang des Messers an seinem Stiefel, gleichzeitig in die schicksalsvolle Seitengasse lauschte“ je tak například přeložena poněkud volněji, především si však lze všimnout chybějícího slovesa v jejím závěru: „ostří zablýsklo; Schmarovi to nestačí. Vrazil nůž do dláždění, až létaly jiskry; litoval toho snad, a aby napravil škodu, obtahoval nůž na podrážce stoje na jedné noze nakloněn dopředu, naslouchaje skřípání nože o botu a zároveň do osudné uličky“ (srov. KKAD: 292–293 a Kafka 1926b: [1]). Poněkud doslovně je naopak přeloženo spojení „nicht alle Blütenträume reiften“: „nedozrají všechny květinové sny“ (srov. KKAD: 294 a Kafka 1926b: [2]). V překladu pasáže „Schmar! Schmar! Alles bemerkt, nichts übersehen.“ Pallas und Schmar prüfen einander. Pallas befriedigt’s“ si pak vedle vypuštěného označení přímé řeči lze všimnout například také toho, že jedna věta byla vynechána: „Schmare! Schmare! Vše zpozoroval, nic nepřehléd! Pallase to ukojí“ (srov. KKAD: 295 a Kafka 1926b: [2]). Také spojení „der über dem Ehepaar sich wie der Rasen eines Grabes schließende Pelz“ je pak přeloženo poněkud zjednodušeně v podobě „kožich jako trávník na hrobě“ (ibid.).

¹⁷³ Například větu „[...] sah Frau Wese, den Fuchspelz über ihrem Nachthemd, nach ihrem Manne aus, der heute ungewöhnlich lange zögerte“ překládá Hlávka takto: „paní Wese s liščíím kožichem přes noční košili, vyhlížela svého muže dnes neobvykle otálejícího“ (srov. KKAD: 293 a Kafka 1926b: [1]); výraz „Türglocke“ je přeložen jako „zvonek dveří“ (ibid.), spojení „versickerst im dunklen Straßengrund“ v podobě „vyssává tě temné dno ulice“ (srov. KKAD: 294 a Kafka 1926b: [2]) či „die Schulter des Schutzmannes“ jako „rámě strážníkovy“ (srov. KKAD: 295 a Kafka 1926b: [2]).

¹⁷⁴ Deník (1885–1945) blízký Kramářově národně demokratické straně v té době řídil prozaik a překladatel Karel Žák.

Meyrinkem jmenován mezi nejznámějšími pražskými německými autory; „literárním gourmandům“ se také doporučuje nechat si „ukázat od znalce“ Kafkův pokoj.¹⁷⁵

Na samotném konci roku pak v „literárním a uměleckém měsíčníku“ *Tvar*, založeném v témže roce,¹⁷⁶ vychází překlad titulní prózy souboru *Ein Landarzt* pod názvem „Venkovský lékař“ (Kafka 1927). Jeho autorkou je překladatelka především moderní německé prózy Jitka Skaláková, v této době dokončující studium srovnávacích literatur na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, pozdější manželka Bedřicha Fučíka, jehož zprostředkování je pravděpodobné; jde o první otištěný překlad této prózy do češtiny.¹⁷⁷ Skaláková se snaží zachovat strukturu Kafkových syntaktických celků v podobě množství za sebou následujících krátkých vět, oproti originálu však kolísá členění souvětí interpunkcí, které také v mnoha případech (snad i v důsledku tiskových chyb) schází stejně jako označení přímé řeči,¹⁷⁸ a při užití poměrně elegantních prostředků (jakkoli ve snaze o dosažení vysokého stylu v češtině někdy užívá také archaizující prvky) se tak blíží Kafkovu stylu, v některých případech však přílišné kopírování německé syntaxe působí v češtině značně nepřírozně,¹⁷⁹ stejně jako poněkud doslovný překlad určitých spojení,¹⁸⁰ v některých pasážích pak ovšem nacházíme také zásadní významové posuny, které odporují smyslu textu a ztěžují jeho pochopení.¹⁸¹

¹⁷⁵ „Říšskoněmecký ‚návod‘ pro návštěvníky Prahy přináší vánoční příloha lázeňsko-turistická ‚Frankfurter Zeitung‘. [...] Jest dobře učit se od přítele-nepřítele, a tak poslyšme, co píše: [...] Navštivte pražskou synagogu a pozeptejte se, kde bydlí Golem. Gustav Meyrink již nebydlí v Praze. S Maxem Brodou můžete se setkat [...] a jste-li literární gourmand – tím byste v Praze vlastně měl býti – dejte si ukázat od znalce pokoj, kde Franz Kafka psal svou velkolepou, tvrdou, neúprosnou němčinou“ („Říšskoněmecký ‚návod‘ pro návštěvníky Prahy [...]“ 1927).

¹⁷⁶ Časopis (1927–1932) převážně mladých katolicky orientovaných autorů a kritiků byl od počátku spojen především s literárním kritikem a překladatelem z němčiny a angličtiny Bedřichem Fučíkem, který v roce 1927 také dokončil studium srovnávacích literatur na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

¹⁷⁷ Skaláková nespíše překládala ze zmiňovaného knižního souboru *Ein Landarzt* (Kafka 1919b; srov. KKAD App.: 319–322).

¹⁷⁸ Například pasáž „Gewiß“, sagt er, „ich fahre gar nicht mit, ich bleibe bei Rosa.“ „Nein“, schreit Rosa und läuft im richtigen Vorgefühl der Unabwendbarkeit ihres Schicksals ins Haus; ich höre die Türkette klirren, die sie vorlegt; ich höre das Schloß einspringen; ich sehe, wie sie überdies im Flur und weiterjagend durch die Zimmer alle Lichter verlöscht, um sich unauffindbar zu machen“ je přeložena takto: „Zajisté,“ praví on. [sic] „já nepojedu ani s vámi, já zůstanu u Růženy. „Ne, křičí Růžena a běží v jistém tušení neodvolatelnosti svého osudu do domu; slyším řinčeti řetěz u dveří, který zastrkuje; slyším zaskočit zámek; vidím, jak nadto ještě v průjezdě a dále prchajíc pokoji shasíná všechna světla, aby ji vůbec nenašel“ (srov. KKAD: 254 a Kafka 1927: 196).

¹⁷⁹ Například v překladu věty „Kleider, Pelz und Tasche waren schnell zusammengegrafft; mit dem Ankleiden wollte ich mich nicht aufhalten“ tak Skaláková zachovává pasivum, které však v češtině působí nepřírozně: „Šaty, kožich a taška jsou rychle popadnuty; nechtěl jsem se zdržovat oblékáním“ (srov. KKAD: 260 a Kafka 1927: 198).

¹⁸⁰ Věta „Ich bin vom Bezirk angestellt und tue meine Pflicht bis zum Rand, bis dorthin, wo es fast zu viel wird“ je přeložena takto: „Jsem ustanoven okresem a konám svou povinnost až po okraj. Jako, že je to skoro mnoho“ (srov. KKAD: 256–257 a Kafka 1927: 197); například výraz „Weltverbesserer“ pak Skaláková překládá „světooprávce“ (srov. KKAD: 256 a Kafka 1927: 197).

¹⁸¹ Věta „Ein Glas Rum wird mir bereitgestellt, der Alte klopft mir auf die Schulter, die Hingabe seines Schatzes rechtfertigt diese Vertraulichkeit. Ich schüttle den Kopf; in dem engen Denkkreis des Alten würde mir übel“ je

Další překlad Skalákové – opět ze souboru *Ein Landarzt* – vychází na počátku roku 1929 v literární příloze *Národního osvobození Hodina*: jde o překlad prózy „Schakale und Araber“ publikovaný pod titulem „Arabové a šakali“ (Kafka 1929b); jedná se o druhý otištěný překlad této krátké prózy do češtiny; ve srovnání s Grmelovým překladem publikovaným v roce 1924 v časopise *Pramen* si lze všimnout především oproti originálu pozměněného názvu.

Ještě v roce 1928 je několika ohlasy v českém tisku zaznamenáno vydání jednoho z červnových čísel berlínského týdeníku *Die Literarische Welt*, redigovaného Willym Haasem, které se zaměřuje na českou literaturu a v němž je pozornost věnována také Kafkovi: Arne Novák v *Lidových novinách*, do nichž pravidelně přispíval svými kritikami, oceňuje „články o německé literatuře v naší republice“, které „jdou více do hloubky“, mezi nimiž uvádí také text věnovaný představení Kafky od Oskara Bauma;¹⁸² literární kritik Vojtěch Zelinka pak v „beletristickém týdeníku“ *Zvon*,¹⁸³ jehož byl dlouholetým literárním referentem, podává poněkud kritičtější hodnocení a poznamenává, že „hodně místa“ je v tomto vydání věnováno „básníkům Kafkovi, Rilkemu a Werfelovi“.¹⁸⁴

Kafka je zmíněn také v článku českoněmeckého právníka a publicisty Paula (Pavla) Wintera věnovaném současné německé literatuře v Československu, který byl otištěn

například přeložena takto: „Sklenice rumu jest pro mne přichystána, starý mi poklepává na rameno, oddanost jeho miláčka ospravedlňuje tuto důvěrnost. Vrtím hlavou; v úzkém okruhu myšlení starce bylo mi na nic“ (srov. KKAD: 256 a Kafka 1927: 196) – výraz „Schatz“ se zde však vztahuje k rumu, který je starcovým „pokladem“, jež hlavní postavě věnuje; upozornit lze také na kondicionál „würde“, který v češtině není zachován, a tak se mění smysl textu. Značně problematický je pak překlad pasáže „der Lärm soll wohl, höhern Orts angeordnet, die Untersuchung erleichtern – und nun finde ich: ja, der Junge ist krank. In seiner rechten Seite, in der Hüftengegend hat sich eine handtellergröße Wunde aufgetan. Rosa, in vielen Schattierungen, dunkel in der Tiefe, hellwerdend zu den Rändern, zartkörnig, mit ungleichmäßig sich aufsammelndem Blut, offen wie ein Bergwerk obertags“ – „hluk má zajisté, nařízený na vyšším místě prohlídku usnadnit – a teď nacházím: ano, hoch je nemocen. Na jeho pravé straně, v krajině boku otevřela se rána velká jako talíř. Růžena, v mnohých odstínech, tmavá v hloubce, zjasňující se k okrajům, jemnozrná, s nepravidelně se srážející krví, otevřená jako důl nahoře“ (srov. KKAD: 258 a Kafka 1927: 197): vedle poněkud doslovného překladu výrazu „finden“ či spojení „höhern Orts“ a „handtellergröße Wunde“, které označuje ránu „velkou jako dlaň“, nikoli „jako talíř“, je především „Rosa“ proti smyslu textu přeložena jako „Růžena“, jakkoli se zde vztahuje k růžové barvě; poněkud nepřirozeně je pak přeloženo také spojení „Bergwerk obertags“ označující povrchový důl

¹⁸² „Poslední červnový sešit berlínského týdeníku literární levice *Die literarische Welt* je věnován slovesnému životu v naší republice, a to jak českému, tak německému. [...] Bylo by nespravedливо upříti, že články o německé literatuře v naší republice jdou více do hloubky, ať je to pronikavá úvodní stať Pickova o podmínkách německé slovesné tvorby v Československu, ať charakteristika zesnulého Fr. Kafky Osk, [sic] Baume, ať Haasův essay o Werfelových pražských začátcích“ ([Novák] 1928).

¹⁸³ Časopis (1900–1941), který se stal publikačním orgánem Spolku českých spisovatelů beletristů Máj a do něhož přispívali především tradicionalisticky zaměření autoři, převážně zastánci realismu, řídil vlastenecky orientovaný básník a kritik František Serafinský Procházka.

¹⁸⁴ „O. Pick spolu s přehledem německého spisovatelství na české půdě pokouší se, žel, zdá se, zatím marně, vystihnouti ono charakteristické novum, jímž se německá literatura u nás liší od německé literatury ostatní. [...] Neúplný jest i Pickův přehled novějších překladů německých prací do češtiny. Hodně místa je věnováno básníkům Kafkovi, Rilkemu (2 dopisy jeho Pickovi) a Werfelovi (zajímavý Haasův výklad atmosféry pražského německví, z níž vyrostl Werfelův ‚Verdi‘)“ ([Zelinka] 1927/1928).

v červenci 1929 v knižní příloze *Lidových novin Literární svět*; ve výčtu pražských německých autorů uvádí Kafku na prvním místě.¹⁸⁵

O Kafkově české recepci druhé poloviny dvacátých let v jistém ohledu příznačně vypovídá anekdota, která se v květnu 1928 objevuje v *Tribuně*:

O spisovatelích bývá mnoho anekdot, ale jen některá vystihuje docela autorova ducha. Jednou z takových [sic] je příhoda zemřelého velkého prosaika německého Franze Kafky, který šel po Příkopě a spatřil za výkladní skříní modního závodu elegantně do ornamentu vložený límeček, klobouk, kravatu, rukavice, hůl. Zahleděl se ostře do výkladu a zvolal: „Hle, účetní mého otce!“ Celý spirituální Kafka je v tomto výkřiku. („Anekdota“ 1928)

Jakkoli autor ani zdroj anekdoty není uveden, svědčí otištění této „příhody zemřelého velkého prosaika německého“ přinejmenším o tom, že čtenář umělecké rubriky v denním tisku (v tomto případě *Tribuny*) musel mít již v této době jisté povědomí o Kafkově životě a tvorbě, aby této anekdotě mohl porozumět. Navzdory Pickovu výše zmíněnému poznatku, že Kafkův „svérázný zjev“ je v českém prostředí „tak málo znám“, je vedle představených překladů a recepce v prvních letech po Kafkově smrti tato anekdota jednou z indicií toho, že Kafka nebyl v druhé polovině dvacátých let v českém intelektuálním prostředí zcela neznámým autorem.

3. Překlady a recepce přelomu dvacátých a třicátých let v katolicky orientovaném prostředí spojeném s Josefem Florianem

3.1 Josef Portman

První český překlad Kafkovy prózy vydaný v podobě samostatného svazku vychází v roce 1928 v podobě útlého sešitu drobného formátu a minimálního textového rozsahu (samotný

¹⁸⁵ „Pro orientaci bud'ť jen jmenování ještě němečtí spisovatelé pražští i venkovští. Z Prahy: Franz Kafka, Max Brod, Ludwig Winder, Paul Leppin, Johannes Urzidil, Oskar Baum, Otto Pick, Hedda Sauerová, Karl von Eisenstein. Z venkovských vynikají: Gustav Leutelt a Hans Watzlik“ (Winter 1929). Kafku pak Winter zmiňuje také v srpnu 1933, opět v *Lidových novinách*, ve své recenzi antologie *Deutsche Prosa seit dem Weltkriege. Dichtung und Denken*, kterou sestavil vídeňský historik a literární kritik Otto Forst-Battaglia „ještě před březnovým převratem“, což „zvyšuje její způsobilost býti vodítkem“; vyčítá jí však to, že „chybí vůbec mrtví, a mezi nimi Franz Kafka, Hofmannsthal, Friedrich Huch, Herwig, Spitteler, dále Scheler, Gundolf, Moeller van den Bruck“, což „jest ovšem neodpustitelné – v nich je více přítomnosti než v četných autorech do sbírky pojatých“ (idem 1933); lze si všimnout, že Kafka je mezi těmito chybějícími autory uveden opět na prvním místě.

překlad prózy zabírá pouze čtyři strany svazku): jde o prózu „Ein altes Blatt“ ze souboru *Ein Landarzt* otištěnou pod titulem *Starý list* (Kafka 1928), kterou přeložil Ludvík Vrána, katolický kněz působící do konce dvacátých let u Josefa Floriana ve Staré Říši, kde sloužil mše ve Florianově soukromé kapli a věnoval se překládání. Bibliofilský svazek vychází v počtu 16 číslovaných exemplářů vytištěných ručním lisem na ručním papíře; vydal jej v Litomyšli vlastním nákladem Josef Portman, amatérský tiskař a vydavatel, který zprvu spolupracoval s Josefem Váchalem; výběr otiskovaných textů byl ovlivněn Portmanovými kontakty s Josefem Florianem, což je zřejmě také cesta, jakou se k němu dostaly Vránovy překlady. Po Grmelových překladech, které vyšly pod totožným názvem v roce 1924 v revue *Apollon* a v roce 1925 v příloze *Práva lidu*, jde o třetí publikovaný překlad této prózy do češtiny;¹⁸⁶ v roce 1929 bude (s drobnými úpravami v interpunkci) Vránův překlad otištěn také v jednom ze sborníků v rámci Florianovy edice *Archy* (podrobněji viz níže). Vránův překlad je v obsahové rovině přesný, stejně jako ostatní jeho překlady se však v rovině stylu vyznačuje jistou archaizací, kterou lze ukázat na konkrétních výrazech,¹⁸⁷ a doslovným kopírováním německé syntaxe, zvláště pro češtinu nepřírodných pasivních konstrukcí.¹⁸⁸ V roce 1929 vychází u Portmana Vránův překlad prózy „Ein Bericht für eine Akademie“, opět ze souboru *Ein Landarzt*, pod titulem *Zpráva pro akademii*, jako svazek v počtu 26 výtisků (Kafka 1929c); po překladu Jesenské otištěném v roce 1920 v *Tribuně* pod názvem „Zpráva pro Akademii“ a Grmelově překladu publikovaném pod shodným názvem v roce 1924 v příloze *Rudého práva* šlo také v tomto případě již o třetí otištěný překlad této prózy do češtiny; v roce 1929 vychází tento Vránův překlad pod titulem „Zpráva pro akademii“ také v jednom ze sborníků v rámci zmíněné edice *Archy* (více opět níže). V roce 1931 pak u Portmana vychází Vránův překlad titulní prózy souboru *Ein Landarzt* pod názvem *Venkovský lékař* jako tisk v počtu 25 číslovaných exemplářů (Kafka 1931a); po překladu Skalákové, který byl publikován v roce 1927 v *Tvaru* pod shodným titulem jde o druhý otištěný překlad této prózy do češtiny, který v roce 1929 vyšel také v jednom ze sborníků v rámci edice *Archy*,

¹⁸⁶ Vrána nejspíše překládal ze zmiňovaného knižního souboru *Ein Landarzt* (Kafka 1919b; srov. KKAD App.: 323–327).

¹⁸⁷ Například „öffne ich“ – „otevru“ (srov. KKAD: 264 a Kafka 1928: [7]), „ihre Pferde“ – „jejich koňové“ (srov. KKAD: 265 a Kafka 1928: [8]) či „fragen wir uns alle“ – „tážeme se sebe všeci“ (srov. KKAD: 266 a Kafka 1928: [10]).

¹⁸⁸ Například začátek prózy – „Es ist, als wäre viel vernachlässigt worden in der Verteidigung unseres Vaterlandes. Wir haben uns bisher nicht darum gekümmert und sind unserer Arbeit nachgegangen“ – zní ve Vránově překladu následovně: „ZDÁ SE, jako by bývalo mnoho prunedbáno v obraně naší vlasti. Nestarali jsme se dosud o to a chodili jsme po své práci (srov. KKAD: 263 a Kafka 1928: [7]); věta „[...] sehe ich schon die Eingänge aller hier einlaufenden Gassen von Bewaffneten besetzt“ je přeložena takto: „vidím už vchody všech zde ústících ulic osazeny ozbrojenci“ (srov. KKAD: 264 a Kafka 1928: [7]).

opět pod tímž názvem (níže). Všechny tři uvedené drobné svazky vydané Portmanem jsou opatřeny výtvarným doprovodem Alberta Schamoniho, vestfálského malíře a grafika, který od poloviny dvacátých let spolupracoval nejprve s Josefem Florianem (podobně jako jeho přítel Otto Coester, který bude zmíněn níže) a vedle dalších Portmanových tisků ilustroval také několik publikací vydaných Otto F. Bablerem.¹⁸⁹ Žádný z těchto Portmanových bibliofilských svazků vytištěných v minimálním počtu exemplářů nemohl být zaznamenán širším publikem.

3.2 Josef Florian

Necelých deset let po výše popsaném pokusu o vydání Kafkovy prózy (pravděpodobně *Der Heizer*) v překladu Jesenské, které se však neuskutečnilo, vychází u Josefa Floriana ve Staré Říši v červenci 1929 (jako 99. svazek Dobrého díla) první samostatně vydaný překlad větší Kafkovy práce v podobě svazku menšího formátu o více než osmdesáti stranách: *Die Verwandlung* pod titulem *Proměna* v překladu Ludvíka Vrány a Františka Pastora (Kafka 1929d). Její vydání plánoval Florian již nejméně od roku 1924 (v té době s ním korespondovali Kurt Wolff i Brod, který se o toto vydání rovněž zajímal a napsal o něm poznámku do deníku *Prager Tagblatt* – blíže viz Čermák 2007b: 126–127); dřívějšímu vydání podle Josefa Čermáka vedle skutečnosti, že Florianovo vydavatelství se v té době „těžce vzpamatovalo z finanční krize a z exekuce svého knižního skladu“ (ibid.: 127) bránila také Florianova nespokojenost s Vránovým překladem: v dopise Františku Pastorovi ze října 1927 Florian uvádí, že Vrána prózu přeložil „už dávno“, on však neměl „jistoty, zda to zmohl“ (srov. ibid.: 128) a požádal o revizi překladu Pastora, kritika a překladatele z mnoha jazyků, který pracoval jako finanční úředník v Plzni, později jako magistrátní úředník v Praze, zároveň působil jako spolupracovník staroříšského vydavatelství a měl „Florianův obdiv a důvěru“ (ibid.); Pastor pak překlad dodával „po částech přímo do tiskárny“ (ibid.). Jde o první publikovaný překlad této prózy jako celku do češtiny (krátké

¹⁸⁹ V roce 1935 se těmto ilustracím věnuje Schamoni v příspěvku přeloženém z rukopisu právě Bablerem a otištěném v moravském měsíčníku *Bibliofil* (1923–1941), který zpočátku vycházel v Brně jako orgán bibliofilského odboru Grafického klubu pro Moravu a později byl s podtitulem „časopis pro pěknou knihu a její úpravu“ vydáván v Uherském Hradišti Skupinou moravských knihomilů, jejímž členem byl též Babler, současně jeden z aktivních příspěvatelů; časopis v té době řídil Bedřich Beneš Buchlovan (vlastním jménem Bedřich Beneš), moravský autor próz určených převážně dětem, překladatel a bibliofil. Schamoni ve svém příspěvku uvádí: „Prostřednictvím P. Ludvíka Vrány přišel jsem do styku s Josefem Portmanem v Litomyšli, který na svém ručním lisu dosud vytiskl osm svazečků mnou ilustrovaných. Nejdříve to byl Franz Kafka, tři knížky, z nichž je nejzdařilejší asi *Zpráva pro akademii* s třemi lepty, které jsem s pomocí přátel koloroval“ (Schamoni 1935: 61).

citáty z ní byly v českém překladu otištěny již o několik měsíců dříve – více níže). Samotný překlad¹⁹⁰ je v rovině obsahu přesný a v některých pasážích působí i zvolená stylistická řešení poměrně elegantně,¹⁹¹ ve svém celku se však vyznačuje množstvím archaizujících prvků v případě konkrétních tvarů, spojení i syntaxe, která zároveň do značné míry doslovně kopíruje německý originál.¹⁹² Svazek, vycházející v celkovém nákladu 600 výtisků, je doprovázen kresbami vestfálského grafika Otto Coestera (spolužáka zmíněného Alberta

¹⁹⁰ Překlad byl pořízen z druhého knižního vydání *Die Verwandlung*, které vychází v roce 1918 (s vročením 1917: Kafka 1917b), jak vyplývá ze srovnání překladu s ostatními publikacemi originálu a ze shodných textových variant právě s tímto vydáním (srov. KKAD App.: 177–271).

¹⁹¹ Například notoricky známý začátek prózy – „ALS Gregor Samsa eines Morgens aus unruhigen Träumen erwachte, fand er sich in seinem Bett zu einem ungeheuren Ungeziefer verwandelt. Er lag auf seinem panzerartig harten Rücken und sah, wenn er den Kopf ein wenig hob, seinen gewölbten, braunen, von bogenförmigen Versteifungen geteilten Bauch, auf dessen Höhe sich die Bettdecke, zum gänzlichen Niedergleiten bereit, kaum noch erhalten konnte. Seine vielen, im Vergleich zu seinem sonstigen Umfang kläglich dünnen Beine flimmerten ihm hilflos vor den Augen“ – je přeložen následovně: „KDYŽ ŘEHOŘ SAMSA JEDNOHO jitra procitl z neklidných snů, shledal, že se v lůžku proměnil v jakýsi obludný hmyz. Ležel na svém pancéřově tvrdém hřbetě, a pozdvihl-li poněkud hlavu, viděl své hnědé, klenuté břicho, rozdělené tuhými oblouky, na jehož vrchu se jen stěží držela ložní pokrývka, hrozíc, že se docela sesmykne. Jeho četné, u přirovnání k ostatnímu objemu žalostně tenké nohy mihaly se mu bezmocně před očima“ (srov. KKAD: 115 dle KKAD App.: 191 a Kafka 1929d: 9).

¹⁹² Systematicky je například do češtiny převáděn předminulý čas: věta „Über dem Tisch [...] hing das Bild, das er vor kurzem aus einer illustrierten Zeitschrift ausgeschnitten und in einem hübschen, vergoldeten Rahmen untergebracht hatte“ je tak přeložena „Nad stolem [...] visel obraz, který byl nedávno vystříhl z obrázkového časopisu a vsadil do pěkného, pozlaceného rámce“ (srov. KKAD: 115 a Kafka 1929d: 9). V překladu věty „Auch hatte das Dienstmädchen gleich am ersten Tag – es war nicht ganz klar, was und wieviel sie von dem Vorgefallenen wußte – kniefällig die Mutter gebeten, sie sofort zu entlassen“ si pak vedle užití předminulého času lze všimnout také doslovného kopírování syntaxe originálu: „Také služka hned první den – nebylo úplně jasno, co a mnoholy věděla o tom, co se bylo přihodilo – na kolenou prosila matku, by ji ihned propustila“ (srov. KKAD: 150 a Kafka 1929d: 40); to je patrné také v případě delších souvětí a větších syntaktických celků: souvětí „Inzwischen hatte die Schwester die Verlorenheit, in die sie nach dem plötzlich abgebrochenen Spiel verfallen war, überwunden, hatte sich, nachdem sie eine Zeitlang in den lässig hängenden Händen Violine und Bogen gehalten und weiter, als spiele sie noch, in die Noten gesehen hatte, mit einem Male aufgerafft, hatte das Instrument auf den Schoß der Mutter gelegt, die in Atembeschwerden mit heftig arbeitenden Lungen noch auf ihrem Sessel saß, und war in das Nebenzimmer gelaufen, dem sich die Zimmerherren unter dem Drängen des Vaters schon schneller näherten“ je například přeloženo „Mezitím zdolala sestra zdrcení, do něhož byla upadla po náhlém přerušení hry, a když byla chvíli v malátně skleslých rukou držela housle a smyčec a jako by ještě hrála, dále se dívala do not, náhle se vzchopila, položila nástroj na klín matce, která v záchvatu záduchy prudce pracujíc plicemi ještě seděla na své židli, a odběhla do sousedního pokoje, k němuž se páni pod nátlakem otcovým nyní už rychleji blížili“ (srov. KKAD: 187 dle KKAD App.: 260 a Kafka 1929d: 72), pasáž „Während sie sich so unterhielten, fiel es Herrn und Frau Samsa im Anblick ihrer immer lebhafter werdenden Tochter fast gleichzeitig ein, wie sie in der letzten Zeit trotz aller Plage, die ihre Wangen bleich gemacht hatte, zu einem schönen und üppigen Mädchen aufgeblüht war. Stiller werdend und fast unbewußt durch Blicke sich verständigend, dachten sie daran, daß es nun Zeit sein werde, auch einen braven Mann für sie zu suchen“ je pak přeložena následovně: „Zatím co se takto bavili, uviděli téměř najednou, pan Samsa i paní Samsová, hledíce na svou nyní čím dále tím živější dceru, jak v poslední době přese vši péči, kterou její tváře byly pobledly, vyrostla v krásnou a bujnou dívku. Stali se tiššími a téměř nevědomky pohledy se dorozumívající, myslili na to, že už teď bude čas hledati pro ni také nějakého hodného muže“ (srov. KKAD: 200 a Kafka 1929d: [83]; jakkoli KKAD App. tuto odchylku od prvního knižního vydání neuvádí, je ve druhém vydání – pravděpodobně v důsledku zásahu ze strany nakladatelství – výraz „Plage“ nahrazen za „Pflege“: Kafka 1917b: [75]).

Schamoniho)¹⁹³ a uvozen věnováním vydavatelů překladateli Otokara Březiny Emilu Saudkovi coby „duše dissonanční hvizd“, (vždyť „proti vůli své nám slouží úzkost démonů, fantomy pľlnoční, tragičtí stavitelé šílenství...“ („Panu Dru EMILU SAUDKOVI [...]“ (1929): citátem z Březiny tak Florian Kafkovu prózu zasazuje do kontextu „demonů a fantomů“, které ve svém díle líčí; jde zároveň o další příklad spojitosti načrtnuté mezi těmito dvěma autory.

Již předtím, v dubnu či spíše květnu 1929,¹⁹⁴ vychází coby samostatný ilustrační doprovod *Proměny* (jako 97. svazek Dobrého díla) nákladem 120 výtisků *Šestero konfigurací k stejnojmenné povídce Frant. Kafky*, drobný soubor tvořený volnými listy s kresbami Otto Coester, ztvárňujícími šest citátů z *Proměny*.¹⁹⁵ Úvod k tomuto souboru kreseb tvoří překlad krátké prózy „Ein Traum“ ze souboru *Ein Landarzt* pod titulem „Sen“ od Gustava Janoucha (Kafka 1929e2) – jde o první otištěný překlad této prózy do češtiny;¹⁹⁶ v obsahové rovině je překlad přesný a patrná je také Janouchova snaha o stylovou eleganci, v některých případech

¹⁹³ V některých výtiscích Coester své kresby také ručně koloroval; k padesáti exemplářům z celkového nákladu, vytištěným na ručním papíře, byl pak přiložen „lept, frontispice v obmezeném počtu, umělcem tištěný a podepsaný, ježž možno do knížky vevázati“ („František Kafka: Proměna“ 1930). Coester, který Starou Říši navštívil poprvé v roce 1927, Florianovi s vydáním *Proměny* také finančně pomohl (srov. Čermák 2007b: 128; blíže k působení vestfálských výtvarníků u Floriana viz ibid.). Ve svém výše zmíněném příspěvku z roku 1935 uvádí Schamoni rovněž některé bližší informace o okolnostech svých a Coesterových pobytů ve Staré Říši: „Třikrát mi bylo přáno, abych ve Staré Říši ztrávil šťastné týdny – v letech 1926, 1927 a 1928 [...]. Při své druhé návštěvě ve Staré Říši přivedl jsem s sebou přítele Ottu Coester, který pak Dobré Dílo obohatil o dvě krásné knihy (Kafku a Kuzmina) a o rozličné drobnosti“ (Schamoni 1935: 61).

¹⁹⁴ Jakkoli je v samotném souboru jako termín vydání uveden duben, později – patrně v souladu se skutečností – nakladatelství informuje, že vyšel v květnu (srov. „Proměna od Ottona Coester“ 1929; srov. též [Franz] 1931/1932).

¹⁹⁵ Podoba těchto krátkých citátů uvedených v obsahu souboru (Kafka 1929e1) je však poněkud odlišná od jejich znění ve Vránově překladu upraveném Pastorem, který bude otištěn o několik měsíců později: například v prvním citátu je souvětí „Er hätte Arme und Hände gebraucht, um sich aufzurichten; statt dessen aber hatte er nur die vielen Beinchen, die ununterbrochen in der verschiedensten Bewegung waren und die er überdies nicht beherrschen konnte“, které v překladu Vrány a Pastora zní „Aby se vztyčil, byl by potřeboval paži a rukou, místo nich však měl jen množství nožiček, jež se ustavičně pohybovaly nejrůznějšími pohyby a jichž mimo to nedovedl ovládati“, zkráceno, rozděleno do dvou vět a upraveno do podoby „Potřeboval paži a rukou. Místo nich však měl jen množství nožek, jež se ustavičně pohybovaly a jichž nemohl ovládnouti“ (srov. KKAD: 121, Kafka 1929d: 14 a Kafka 1929e1); čtvrtý citát, sestavený z překladu částí vět, jež znějí v originálu „der Vater lehnte an der Tür [...] die Mutter aber erhielt von einem Herrn einen Sessel angeboten [...] Die Schwester begann zu spielen [...] Gregor hatte, von dem Spiele angezogen, sich ein wenig weiter vorgewagt“ a v překladu Vrány a Pastora „otec byl opřen o dveře [...], matce však jeden z pánů nabídl židli [...]. Sestra začala hrát [...]. Řehoř přilákán hrou odvážil se poněkud dále dopředu“, je upraven do této podoby: „Otec se opřel o dveře; matce však nabídl jeden z pánů židli... sestra se jala hrát... Řehoř byl přilákán hrou...“ (srov. KKAD: 184, Kafka 1929d: 69 a Kafka 1929e1) – vedle vyznačených i nevyznačených výpustek si zde lze všimnout také poněkud archaizujícího lexika (například výrazy „dvěře“ či „jala se“). Jakkoli autor překladu těchto krátkých citátů není uveden, lze se (nakolik je to vzhledem k minimálnímu textovému rozsahu možné) především na základě archaizujících variant oproti podobě překladu upravené Pastorem domnívat, že mohlo jít o Vránův překlad bez Pastorových úprav. Také tento překlad byl nejspíše pořízen ze zmíněného druhého knižního vydání *Die Verwandlung* (Kafka 1917b, srov. KKAD App.: 177–271).

¹⁹⁶ Janouch nejspíše překládal ze zmiňovaného knižního souboru *Ein Landarzt* (Kafka 1919b; srov. KKAD App.: 356–361); také u samotného překladu je uvedeno, že Janouch prózu přeložil z „Venkovského lékaře“.

jsou však určitá spojení přeložena poněkud příliš doslovně a zvolený překlad působí v češtině nepřírodně,¹⁹⁷ což platí také v rovině syntaxe.¹⁹⁸ V úvodní poznámce k prvnímu vydání svých *Hovorů s Kafkou* z roku 1951 Janouch uvádí, že se v roce 1926 svými radami podílel na přípravě vydání Vránova překladu *Proměny* a, jak bylo zmíněno výše, že rovněž v létě téhož roku pro Floriana přeložil šest povídek ze souboru *Ein Landarzt*, z nichž byl však otištěn pouze překlad prózy „Ein Traum“ jako úvod k souboru Coesterových kreseb; podle svých slov měl pak také v té době na Florianovu žádost vytvořit ze svých deníkových zápisů a poznámek o Kafkovi rukopis textu v češtině a předat jej Florianovi – jeho vydání se však podle Janoucha v té době neuskutečnilo proto, že se s Florianem názorově rozešel; první vydání *Hovorů* pak několik let po válce, jak uvádí, sestavil z původního česko-německého a německo-českého konceptu tohoto rukopisu (Janouch 1951: 8).¹⁹⁹ Podle Josefa Čermáka ovšem existence tohoto rukopisu zůstává nadále otázkou, stejně jako existence zmíněného konceptu i Janouchova překladu dalších próz ze souboru *Ein Landarzt* (srov. Čermák 2005a: 63, 73, 138): „florianovská epizoda v jeho životě byla dosti skrovná a vzešel z ní jen překlad kratičké prózy *Sen*“ (ibid.: 138),²⁰⁰ jeho otištění však podle Čermáka zároveň „bezesporu naznačuje, že rozchod s Florianem nebyl asi tak příkrý, jak Janouch uvádí“ (ibid.: 63).

¹⁹⁷ Spojení „[...] faßte er ins Auge“ je například přeloženo jako „upřel oko na“ (srov. KKAD: 295–296 a Kafka 1929e2: [3]), „das Fortschreiten der Inschrift“ jako „vzrůst nápisu“ (srov. KKAD: 297 a Kafka 1929e2: [3]) či „[...] war eine dünne Erdruste aufgerichtet“ jako „[...] klenula se tenká kůra hlíny“ (srov. KKAD: 298 a Kafka 1929e2: [4]).

¹⁹⁸ Například věta „Während er aber unten, den Kopf im Genick noch aufgerichtet, schon von der undurchdringlichen Tiefe aufgenommen wurde, jagte oben sein Name mit mächtigen Zieraten über den Stein“ je přeložena poněkud doslovně: „Zatím však, když ho dole, co hlavu měl v šíji ještě vztyčenou, neproniknutelná hloubka už pojímala, hnalo se nahoře jeho jméno s mohutnými okrasami přes kámen“ (srov. KKAD: 298 a Kafka 1929e2: [4]).

¹⁹⁹ V „Historii této knihy“, úvodu k rozšířenému vydání *Hovorů* z roku 1968, se Janouch o svých překladech Kafkových próz již nezmiňuje, blíže však popisuje, jak „dva roky po Kafkově smrti pobýval u českého ortodoxně katolického publicisty a vydavatele Josefa Floriana ve Staré Říši na Českomoravské vrchovině“ a „s ním a s páterem Vránou, který žil ve Florianově rodině, po mnoho odpolední a večerů diskutoval o Franzi Kafkovi“ (Janouch 2009: 11); v tomto vydání již Janouch blíže nehovoří ani o jazykovém smíšení konceptu onoho rukopisu, jež podle svých slov připravoval pro Floriana (srov. Nekula 2009: 223, též Tuckerová 2009: 294, Čermák 2005a: 67–68 a Goldstücker 1983: 52–53), zmiňuje však „silný šedý sešit“, který označoval jako „sklad myšlenek“ (na začátku samotného textu prvního vydání *Hovorů* nacházíme ovšem zmínku o jeho deníku: „černém sešitu s nadpisem *Kniha zkušeností*“ – Janouch 1951: 8, srov. idem 2009: 28, též Čermák 2005a: 77): „Na Florianovu žádost jsem ze svých naprosto neliterárně koncipovaných deníkových záznamů a ze ‚skladu myšlenek‘ sestavil sbírku jazykově obecně přístupných záznamů, které chtěl Josef Florian vydat v českém jazyce. K tomu však nedošlo, protože jsem své citění a myšlení nedokázal sladit s Florianovou ortodoxií. Proto jsem musel pryč“ (Janouch 2009: 11). Tento úvod patří mezi problematické části rozšířeného vydání *Hovorů*: v Janouchově popisu geneze textu lze spatřovat jeho „krkolomnou snahu o konstrukci hodnověrného příběhu“ (srov. Tuckerová 2009: 268, Čermák 2005a: 72–73), jakkoli zároveň „hranice mezi záměrem a chaotičností, náhodností, byla mnohem jemnější. Nespolehlivost svých zápisků Janouch přímo hlásá“ (Tuckerová 2009: 293).

²⁰⁰ Čermák mylně uvádí, že překlad vyšel pod jménem „Axel Janouch“ (Čermák 2005a: 63); ve skutečnosti byl otištěn pod Janouchovým vlastním jménem.

V rámci sborníkové edice *Archy*, vydávané Florianem v podobě kontinuálně číslovaných souborů samostatně paginovaných příspěvků otištěných na volných listech či arších a vložených jako separáty do společné obálky malého formátu coby „běžná publikace pro nejširší obecnost“, v níž byly vedle původních literárních i odborných příspěvků a komentářů otiskovány také ukázky ze svazků Dobrého díla, je do čísla 13, které vychází o Letnicích 1929, vložen lístek upozorňující na vydání uvedeného „alba“ Otto Coestera,²⁰¹ jež je blíže charakterizováno dvojicí citátů ze začátku a závěru²⁰² Janouchova úvodního překladu prózy publikované pod titulem „Sen“ a zasazeno do souvislosti s Kafkovou *Proměnou*, která je podobně jako výše v návaznosti na citát z Březiny představena coby „vzácný kus moderní demonologie“:

Úvodem otiskli jsme povídku Frant. Kafky „Sen“, již jest pěkně vyjádřen zápas umělcův s daným thematem: „Byly tam velice umělé, neprakticky vinuté cesty, ale on klouzal po jedné takové cestě jako po dravé řece v neochvějně vznášejícím se postoji... Jméno (nebožtíkovo) hnalo se nahoře s mohutnými okrasami přes (hrobový) kámen.“

Povídku samu, oživenou novými původními kresbami, dotiskují Kryl a Scotti, takže tento vzácný kus moderní demonologie brzy bude v rukou účastníků Dobrého Díla. („Proměna od Ottona Coestera“ 1929)

Ve třech sbornících edice *Archy* vycházejí v roce 1929 také Vránovy překlady kratších Kafkových próz.²⁰³ Ve zmíněném čísle 13 jsou – vedle dvou uvedených citátů z Janouchova překladu prózy publikované pod názvem „Sen“ – otištěny Vránovy překlady próz ze souboru *Ein Landarzt* pod tituly „Nový advokát“ („Der neue Advokat“), „Venkovský lékař“ („Ein Landarzt“), „Před zákonem“ („Vor dem Gesetz“) a „Nejbližší ves“ („Das nächste Dorf“) (Kafka 1929f).²⁰⁴ Další Vránovy překlady próz z tohoto souboru jsou publikovány v

²⁰¹ Poznamenáno je také to, že z výše zmíněného nákladu 120 exemplářů je „prodejných toliko sto, a to jen pokud zásoba stačí“ („Proměna od Ottona Coestera“ 1929).

²⁰² Tento citát byl oproti původní podobě uvedené výše syntakticky upraven a doplněn.

²⁰³ Jakkoli u žádného z těchto překladů není Vránovo jméno uvedeno, vyplývá jeho autorství ze srovnání s výše zmíněnými překlady, které vyšly také u Portmana; rovněž ostatní překlady, které byly v jednotlivých sbornících edice *Archy* otištěny spolu s nimi, se vyznačují výše popsanou tendencí k archaizaci i poměrně doslovným kopírováním německé syntaxe.

²⁰⁴ Překlad titulní prózy souboru *Ein Landarzt* je otištěn v textově totožné podobě, v níž o dva roky později vyjde jako výše zmíněný bibliofilský tisk u Josefa Portmana; po překladu Skalákové, který byl publikován v roce 1927 v *Tvaru* pod shodným názvem jde o druhý otištěný překlad této prózy do češtiny. V případě prózy publikované pod titulem „Před zákonem“ jde o třetí její otištěný překlad do češtiny (pod tímž názvem vyšla v roce 1920 v překladu Mileny Illové v příloze *Práva lidu* a v roce 1926 v Grmelově překladu v časopise *Kritika*) – lze porovnat překladatelskou strategii a terminologii, kterou ve srovnání s oběma předchozími překlady Vrána volí: postavu, kterou Illová překládala několika různými způsoby – jako „stráž (u dveří)“ či „strážce (dveří)“ – a Grmela jednotně jako „dveřník“ (Türhüter), překládá Vrána (zjevně ze stylistických důvodů, aby se výraz neopakoval příliš často) opět různými způsoby: jako „přídveřník“ či „dveřník“; postavu, která je u Illové

následujícím čísle, které vychází ke žnám 1929, pod názvy „Na galerii“ („Auf der Galerie“), „Šakalové a Arabi“ („Schakale und Araber“), „Bratrovražda“ („Ein Brudermord“) a „Starý list“ („Ein altes Blatt“) (Kafka 1929g).²⁰⁵ V čísle 15, vydaném k posvícení 1929, jsou z tohoto souboru otištěny Vránovy překlady próz pod tituly „Zpráva pro akademii“ („Ein Bericht für eine Akademie“), „Návštěva na důle“ („Ein Besuch im Bergwerk“), „Císařské poselství“ („Eine kaiserliche Botschaft“), „Starost hospodářova“ („Die Sorge des Hausvaters“); poprvé ve Vránově překladu vycházejí v tomto čísle rovněž drobné prózy ze souboru *Betrachtung* pod názvy „Výlet do hor“ („Der Ausflug ins Gebirge“), „Stromy“ („Die Bäume“), „Mimoběžníci“ („Die Vorüberlaufenden“), „Náhlá procházka“ („Der plötzliche Spaziergang“), „Šaty“ („Kleider“) a „Přání státi se Indiánem“ („Wunsch, Indianer zu werden“) (Kafka 1929h).²⁰⁶ Do tohoto čísla byly zařazeny také dvě ilustrace malíře a grafika Karla Votlučky, absolventa pražské Akademie výtvarných umění, který se během své nepřilíš dlouhé externí spolupráce s Florianem na přelomu desátých a dvacátých let podílel na několika publikacích

přeložena nejprve jako „muž z venkova“, dále v textu pak jako „venkovan“ a již Grmela překládá jednotně jako „muž z venkova“ (Mann vom Lande), překládá Vrána stejně jako Illová: nejprve jako „muž z venkova“, dále v textu pak jako „venkovan“; spojení, které Illová překládá ve smyslu „připuštění“ či „přistoupení k zákonu“ („Eintritt in das Gesetz“), překládají Grmela i Vrána jednotně ve smyslu „vstupu do zákona“; Vrána tak zjevně – podobně jako Illová – usiluje především o volbu stylově elegantních prostředků a v zájmu větší jazykové elegance – aby se vyhnul nadměrnému opakování – volí v textu různé varianty překladu téže postavy či spojení (a poněkud se tak vzdaluje Kafkovu stylu). V případě prózy publikované pod titulem „Nejbližší ves“ jde o třetí její otištěný překlad do češtiny (text vyšel v překladu Mileny Jesenské jako součást jejího fejetonu „Melancholie v dešti“, otištěného v roce 1921 v deníku *Tribuna*, a v překladu Otto F. Bablera, otištěném v roce 1924 pod názvem „Nejbližší vesnice“ v časopise *Eva*). V případě prózy otištěné pod titulem „Nový advokát“ se jedná o první její publikovaný překlad do češtiny.

²⁰⁵ V případě prózy otištěné pod titulem „Na galerii“ jde – po Grmelově překladu publikovaném v roce 1924 pod tímž názvem v časopise *Cesta* – o druhý její otištěný český překlad. V případě prózy publikované pod titulem „Šakalové a Arabi“ se jedná – po Grmelově překladu otištěném v roce 1924 pod totožným názvem v časopise *Pramen* a překladu Skalákové publikovaném na počátku roku 1929 pod titulem „Arabové a šakali“ v příloze *Národního osvobození* – o třetí její otištěný překlad do češtiny. V případě prózy publikované pod názvem „Bratrovražda“ jde – po Grmelově překladu otištěném v roce 1924 pod tímž titulem v časopise *Cesta* a Hlávčkové překladu publikovaném v roce 1926 pod totožným názvem v příloze *Práva lidu* – o třetí její otištěný český překlad; za specifikum Vránova překladu lze označit to, že jméno jedné z hlavních postav – vraha Schmara – počestil do podoby „Šmar“. V případě prózy publikované pod titulem „Starý list“ jde již o čtvrtou podobu českého překladu této prózy otištěnou pod tímž názvem, která vyšla v Grmelových překladech v roce 1924 v revue *Apollon* a v roce 1925 v příloze *Práva lidu* a (s výjimkou odlišností v interpunkci) v textově téměř totožné verzi jako tento Vránův překlad coby bibliofilský tisk u Josefa Portmana v roce 1928.

²⁰⁶ V případě prózy publikované pod titulem „Zpráva pro akademii“ se jedná o třetí otištěnou podobu českého překladu této prózy, kterou v roce 1920 publikovala ve svém překladu Jesenská pod názvem „Zpráva pro Akademii“ v *Tribuně* a v roce 1924 pod totožným názvem Grmela v příloze *Rudého práva*; v roce 1929 vychází tento Vránův překlad v textově identické podobě také jako bibliofilský tisk u Josefa Portmana. V případě prózy otištěné pod titulem „Císařské poselství“ jde – po Grmelově překladu publikovaném v roce 1924 pod totožným názvem v revue *Apollon* – o druhý její otištěný překlad do češtiny. V případě próz publikovaných pod tituly „Návštěva na důle“ a „Starost hospodářova“ se jedná o první jejich otištěný český překlad. Prózy ze souboru *Betrachtung* publikované pod názvy „Výlet do hor“ a „Náhlá procházka“ byly v překladu Jesenské pod totožnými tituly otištěny v roce 1920 v časopise *Kmen*, próza publikovaná pod názvem „Mimoběžníci“ nesla v tomto překladu Jesenské titul „Ti, kteří běží mimo“; v případě próz otištěných pod názvy „Stromy“, „Šaty“ a „Přání státi se Indiánem“ jde o první jejich publikovaný překlad do češtiny.

(blíže viz Čermák 2007b: 120): černobílý linoryt signovaný Votlučkou a datovaný rokem 1921 jako ilustrace prózy otištěné pod titulem „Přání státi se Indiánem“ a další černobílý linoryt, nesignovaný a nedatovaný, vytvořený podle Kafkovy fotografie, která pochází přibližně z roku 1917 (toto věrné zpodobení není podle Josefa Čermáka podepsané proto, že je autor zřejmě nepovažoval za originální výtvar – ibid.: 120–121, srov. idem 2005b: 42–43).

V květnu 1930 se v nedlouho předtím založené *Nejmenší revue*,²⁰⁷ která vycházela ve stejném formátu i úpravě jako *Archy*, objevuje několik stran věnovaných Florianovu vydání *Proměny*, doprovázených reprodukcí Coesterovy úvodní kresby z jeho výše popsaného ilustračního souboru k *Proměně*. Zevrubná informace o dostupných exemplářích *Proměny*, poskytnutá zjevně Florianem, je doplněna nadšeným redakčním komentářem: „U tohoto svazku nevíme, co dříve chváliti: text, obrázky, tisk? Všechno jest dokonalé. Uvedeme jen, co jsme si vyžádali od vydavatelstva ze soukromých projevů a korespondence“ („František Kafka: Proměna“ 1930) – jako první z těchto pozitivních ohlasů, které Florianovi adresovali jeho přátelé a spolupracovníci, je otištěn dopis Vladimíra Jana Průši, mladého literárního kritika, který v březnu téhož roku zemřel:

Četl jsem z nových Vašich věcí Kafku. Je to příšerně krásné, hrůza – až dech se tají – taková obraznost bohatá, rozvětvená jako podhoubí či nějaká rakovina až do dřene věcí – víc: – až do těch krajin, kde se duše stýká s posledními výběžky hmotného, aby se vracela záhadnými a temnými cestami k těm realitám, kde již ji potkáváme zářící v dokonalé symbiose s nimi. Jaký horečný sen! A ke všemu divotvorce, jenž nám jej uměl tak ztělesniti, jest žid! Jaká nešťastná duše!
(Průša 1930)

Následuje dopis od Kamilla Reslera, pražského bibliofila, literárního historika a především advokáta, znalce autorského práva, který se stane právním zástupcem Kafkových dědiců ve sporu o práva k jeho literární pozůstalosti a po válce bude také hrát důležitou roli v plánovaném, ale neuskutečněném souborném vydání Kafkova díla v českém překladu (blíže viz Čermák 1991b, 1991c):

Od první chvíle, kdy jsem povídku četl – ještě v rukopisu P. Ludvíka Vrány – nemohu zapomenouti hrůzy, kterou ve mně vyvolalo pouhé přečtení prvního odstavce této příšerné knihy, která je méně fantastická než se většině čtenářstva bude zdát. Potřeboval jsem pak jen

²⁰⁷ Revue vycházela pouze v roce 1930 (vyšla pouze čtyři čísla); pod Florianovým vlivem ji začal vydávat v Praze působící básník, překladatel a taneční estetik a teoretik Jan Reimoser v době, kdy kvůli finanční krizi nemohly vycházet *Archy*.

ve chvatu v nejbližších větech uchvátiti vědomost toho, v jakého to vlastně živočicha se Samsa změnil: předpoklad, který jsem při prvních slovech položil, se nějak samozřejmě splnil a pak jsem už poklidně četl už jen s obyčejným čtenářským zájmem o to, *co* se naskytne, neboť to bylo již železně nutné, a nepatrné odstíny toho, co bude, nezdály se mně valně významny; byl jsem však žhavě zvědav, ale trochu skeptický vzhledem k umělci, neboť jsem pochyboval, že se mu to sotva zdaří k plné *mé* spokojenosti, *jak* si Kafka poradí s vyličením takového děje. O ději jsem již předem věděl, jak se rozvine, ale říkal jsem si, že není možno, aby umělec při tom vydržel, a aby šilenou úlohu, kterou si uložil thematem první věty, dovedl dokonale ke konci; čekal jsem s jistotou, že mu někde dojde dech, uštván hrůzou počáteční myšlenky že se někde zlomí a že se banálně rozplizne v trapném ostychu nad tím, co počal, nebo, že bude všelijakými lidskými ohledy sveden k tomu, aby se „humanitnímu“ světu omluvil a dal Samsovi nějak humorně procitnouti z toho mátožného snu. Ba přiznávám se, že jsem si toho chvílemi sám přál... Ale Kafka děsnou koncepci končí tak, jak započal: postupuje s krutě tvrdou logikou a věru žasl jsem, vida všechny ty různé příšerné podrobnosti, odměřované chladně ke krásné úměrnosti celku, jevící se zdánlivě bezvýznamnými, any se shrnují v dílo jedinečné dokonalosti a jednotnosti jako černé zrcadlo „mořského oka“ sevřeného v hloubce skal kdož ví až kolikátého okruhu Pekla, v němž nelze hledati svého obrazu bez závratí.
(Resler 1930)

Také z Reslerova líčení jeho čtenářského zážitku je patrné, že šlo o soukromou korespondenci s Florianem, která nebyla zamýšlena jako literární kritika určená ke zveřejnění. Lze však rovněž upozornit na Reslerovu poznámku, že překlad *Proměny* četl „ještě v rukopisu P. Ludvíka Vrány“ – jednalo se zjevně o původní podobu Vránova překladu bez Pastorových úprav; současně je možné předpokládat, že Resler nebyl jediný z okruhu Florianových přátel a spolupracovníků, kdo se seznámil s původním rukopisem Vránova překladu a – pokud se zároveň přímo nepodílel na přípravě jeho vydání, jak o sobě tvrdí Janouch – Kafkovu prózu reflektoval právě jeho prostřednictvím. Poslední z ohlasů otištěných v *Nejmenší revue* pak pochází od výše zmíněného Emila Saudka – jemuž vydavatelé překlad *Proměny* věnovali –, který na jejím vydání oceňuje zvláště Coesterovy ilustrace.²⁰⁸

V červnu 1930 vychází v „časopise moderní ženy“ *Eva*²⁰⁹ recenze Florianova vydání *Proměny* od Bedřicha Fučíka, dalšího z jeho spolupracovníků:

²⁰⁸ „[...] když jsem uzel obrázky Coesterovy v Kafkově *Proměně*, řekl jsem si: Tohle je to právě[,] ten to vzal za pravý konec. Hlavní je to, že se z textu nederou do popředí; a ty tváře jakoby mu sám vyhledal, tak věrně odpovídají mému vidění. Jest to opravdu dokonale „sehraný“ kus, celá tato výjimečná knížka“ (Saudka 1930).

²⁰⁹ Čtrnáctideník (1928–1943) vydávaný v nakladatelství Melantrich, jehož ředitelem byl od roku 1929 právě Bedřich Fučík, řídila redaktorka a autorka příruček o ručních pracích Jarmila Nováková-Šaldová, manželka zakladatele nakladatelství Jaroslava Šaldy; na redigování časopisu se podílela například rovněž Staša Jílovská; s časopisem spolupracovala také řada významných osobností (například Olga Scheinpflugová, František Tichý, František Muzika, Toyen, Jiří Frejka či Karel Poláček).

Pražský rodák Kafka, který 1924 zemřel, je u nás takřka neznám, ač se z němčiny překládá ledacos. A přece svým stylem i motivy předčí tolik že jeho patroni, třeba Max Brod, jsou proti němu chudáci. Proměna je kabinetní ukázka jeho síly, kde mu jde o emoci hrůzy, a ještě více o emoci ošklivosti, hnusu. Je to bláznivé, groteskní, úplně zřůdné, ale je to veliké. Představme si, že se člověk, syn řádných rodičů, sám ctnost a akuratesnost sama, ráno probudí a proti svému zvyku nemůže vstát. Brání mu v tom cosi. Stal se jakýmsi hmyzem, stonožkou, štěnicí, pravděpodobně ještě čímsi horším. Sám pociťuje hrůzu a obludnost svého stavu a proměny. A je proti tomu bezmocný, zvykne si sám dřív, než si zvykne jeho okolí, rodiče a sestra, kteří se ho štítí. Pomalu se vzpamatuje a začne se pohybovat v pokoji, který mu rodina vyklidila. Leze po stěnách, po stropě, po obrazech, dělá všechny úkony nějakého ošklivého hmyzu, ale – což je nejhrůznější – mozek mu pracuje docela normálně, lidsky. Rozumí, co si rodiče povídají, vycitňuje, co si myslí – a protože zaujímají k němu stále nepřátelštější stanovisko, zlobí je a straší. A tak se stane, že tento člověk v pravém slova smyslu jednou zrána chcípne a posluhovačka ho koštětem vymete. – Čtete s odporem, odkládáte knihu, protože už nesnášíte všechn ten hnus, pak čtete dál. Umělecky to u vás Kafka vyhrál: Ještě nikdo vám slovy nevyjádřil hnus tak bezprostředně, hnus, který je v uměleckém tvoření stejný jako krása. Jde jen o to umět vyjádřit.
([Fučík] 1929/1930a)

Přestože Fučík uvádí, že Kafka je v této době v českém prostředí „takřka neznám“, je i tato recenze²¹⁰ dokladem toho, že právě Florianovo působení a jeho zájem o Kafku přispěly k rozšíření povědomí o Kafkovi i v katolicky orientovaném intelektuálním prostředí. Jakkoli byly již v předchozích kapitolách uvedeny texty věnované Kafkovi a překlady jeho próz otištěné v katolicky zaměřených periodících, která nebyla spojena s Florianem, je právě jeho činnost významná a specifická také v tom, že propojuje několik významných postav a okruhů Kafkovy české recepce zmíněných výše: ať jde o pokusy o vydání Kafkových próz v překladu Jesenské, které se však u Floriana neuskutečnilo, Janouchovo působení u Floriana a údajný vznik rukopisu textu o Kafkovi a překladů jeho próz, z nichž byl však otištěn pouze jeden, Florianovy kontakty s Portmanem a jeho bibliofilské tisky značně archaizujících Vránových překladů drobnějších Kafkových próz a především Florianem dlouho připravované vydání Vránova překladu *Proměny*, revidovaného na Florianovu žádost Pastorem, coby prvního překladu větší Kafkovy práce vydaného v podobě samostatného svazku větším nákladem; Florianovo působení je spojeno rovněž s ilustracemi Kafkových próz vestfálskými umělci a Karlem Votlučkou a je také Florianovou zásluhou, že Kafka nebyl na konci dvacátých let zcela neznámým autorem ani mezi českými katolicky orientovanými intelektuály. S postavou

²¹⁰ Kafkovo jméno Fučík zmiňuje v časopise *Eva* již v prosinci 1929 ve své kritické recenzi románu Ludwiga Windera *Upír* (přeloženého Janem Grmelou), v níž jeho „průměrnou“ kvalitu staví vedle Rilka a Werfla do protikladu také ke Kafkovi: „Na reprezentaci českých Němců je Winder skoro víc než slabý. A to není třeba ani připomínat si Rilkeho, Werfela a Franze Kafku. I bez jejich sousedství napadne jeho průměr“ ([Fučík] 1929/1930b).

Floriana spjatá Kafkova recepcí až do přelomu dvacátých a třicátých let spadá zároveň do období, kdy byl Kafka vnímán především jako expresionista; jakkoli Kafkova recepcí v katolicky orientovaném prostředí pokračuje i později v průběhu třicátých let, kdy se již objevuje množství původních i přeložených rozsáhlejších studií věnovaných jeho dílu, je níže zkoumané období spojeno již především s postupně silícím vnímáním Kafky v kontextu surrealismu.

4. Překlady a recepcí v třicátých letech

4.1 Paul Leppin, Josef Kodíček

V listopadu 1930 je v nedlouho předtím založeném „časopise pro kulturní otázky“ *Dnešek*²¹¹ otištěn článek Paula (Pavla) Leppina, který se s Kafkou stýkal již za jeho života, věnovaný pražské německé literatuře, v němž Kafku charakterizuje jako „mimo čas stojícího básníka“ a zároveň hovoří o jeho inspiraci pražským prostředím.²¹²

V únoru následujícího roku zmiňuje v tomtéž časopise Kafku také Josef Kodíček, a to v rámci polemiky s Arne Novákem,²¹³ v níž Kodíček uvádí, že je „velezajímavým zjevem, že žádný z literárně významných spisovatelů t. zv. českoněmeckých [...] nevítal války, nepodporoval slovesně branných sil rakouských a že všichni snad do jednoho rakouskou válečnou při zavrhovali jak literárně, tak působením osobním“ (Kodíček 1930/1931: 292); v této souvislosti pak zmiňuje, že „názory velkého prosaika a samotáře F. Kafky jsou známy“ (ibid.: 293). Kodíček, který Kafku jmenoval mezi předními současnými německými prozaiky již ve svém výše uvedeném článku publikovaném v roce 1924 v *Tribuně*, tedy samozřejmě předpokládá, že Kafkovy názory na zmíněné téma jsou čtenářům tohoto literárního časopisu dostatečně známé a není třeba je blíže představovat, což může být

²¹¹ Literární čtrnáctideník (1930–1931) založil a redigoval překladatel z němčiny, publicista, literární kritik a mimo jiné také člen společnosti Čapkových pátečníků Jan Münzer, který kolem časopisu soustředil množství předních českých autorů a kritiků (do časopisu přispívali například Josef Kodíček, František Langer či Karel Poláček).

²¹² „Napětí, jež takto vzniká mezi realitou a jejím uměleckým proniknutím, vyvolává prvky, které propůjčují pražské německé literatuře zvláštní charakter [...] a i tak mimo čas stojící básník jako Franz Kafka přijímá z tohoto vysunutí duševních třecích ploch problematicky ztemnělé světlo, do něhož jsou ponořeny jeho povídky a románové kapitoly“ (Leppin 1930/1931: 142).

²¹³ Novák ve svém kritickém hodnocení *Symfonie války*, výboru z „válečných projevů českých i německých spisovatelů nynějšího Československa“ (Kodíček 1930/1931: 289), sestaveného Otto Pickem, podle Kodíčka odmítl, „že byla ve vztahu k válce jakákoliv souvislost mezi spisovateli českými a německými“ (ibid.: 291).

zároveň dalším dokladem jisté širší obeznámenosti s Kafkovou tvorbou v českém intelektuálním prostředí na počátku třicátých let.

4.2 Pavel Eisner a *Hrdelní pře*

V březnu 1929 je v *Rozpravách Aventina* otištěna zpráva o tom, že v nakladatelství Sfinx budou v rámci edice Pyramida „vycházeti za redakce Emila Vachka původní práce českých autorů a české překlady autorů českoněm[eckých]“ – u výčtu plánovaných svazků je pak uvedeno, že se rovněž „vyjednávají o autorisace knihy Rilkovy a knihy Franze Kafky“ („V Pyramidě [...]“ 1928/1929).²¹⁴ Informace o tom, že nakladatelství v rámci této edice „připravuje překlady Fr. Werfela, Fr. Kafky a R. M. Rilkeho“ se však objevuje již v únoru v *Literárních novinách* v rubrice Jana Grmely „Německá Praha literární“ (Grmela 1929b); v říjnu v této rubrice doplňuje Grmela k plánovanému svazku také podrobnosti: „Skutečně však se může těšiti naše literární veřejnost na dílo Fr. Kafky, jehož román ‚Proces‘ vydá Sfinx v překladu Pavla Eisnera. Proces je klíčem k poznání Kafkovy tvorby. Trvalo dosti dlouho, než se našel český nakladatel, který by se odvážil uvést Kafku k nám“ (idem 1929c); v listopadu pak v téže rubrice Grmela dodává, že „se jeví u nás také větší zájem o autora Fr. Kafku, který je sice čtenářům těžko dostupný svým slohem a tvorbou, ale patří k nejlepším prosaikům a mistrům německé řeči. Ve Staré Říši na Moravě vydali jeho knížku: ‚Proměna‘“ (idem 1929d) – vedle poznatku dokládajícího výše zmiňovaný rostoucí zájem o Kafku v českém prostředí na přelomu dvacátých a třicátých let ovšem Grmela následně podobnými slovy, jimiž v předchozí zprávě uváděl plánované vydání českého překladu románu *Der Proceß*, hovoří o tom, že „v Praze vyjde v překladu P. Eisnera román ‚Schloss‘, který je vlastně klíčem ke Kafkově tvorbě“ (ibid.). Samotné nakladatelství však v březnu následujícího roku ve svém „literárním zpravodaji“ *Hovory Sfinx*²¹⁵ potvrzuje původní Grmelovu informaci, když uvádí, že pro ně „pracuje nyní Paul Eisner na českých překladech Rainer Maria Rilkeho ‚L. M. Brigge‘ a Franze Kafky, ‚Proces‘, jedné z nejzajímavějších knih poslední doby. Obě díla jsou určena pro Pyramidu“ („Eisnerovy české překlady“ 1930). V listopadu ovšem hovoří také Bedřich Fučík v časopise *Eva* o tom, že z „rozsáhlého

²¹⁴ Jakkoli se Hultschová (Hultsch 2014: 21) domnívá, že se v tomto případě mohlo jednat o první odkaz k plánovanému soubornému vydání Kafkova díla v češtině, vychází přitom z nepřesného citátu, když uvádí, že se zde hovoří o Kafkových „knihách“, přestože v citovaném textu je zmíněna autorizace pouze *jedné* Kafkovy knihy.

²¹⁵ Časopis (1929–1930, 1933) společně s redakčním kruhem redigoval Bohumil Janda, zakladatel nakladatelství Sfinx, který je po celou dobu existence také řídil.

programu Sfinx [...] jistě upoutá pozornost“ mimo jiné rovněž „Kafkův *Zámek*“ – informaci o plánovaných svazcích přitom obdržel, jak uvádí, přímo od nakladatelství ([Fučík] 1930/1931); v květnu 1931 pak v *Literárních novinách*²¹⁶ mladý básník a překladatel Viktor Kripner ve svém referátu kritického článku Hugh Walpolea (otištěného v britském konzervativním časopise *The Spectator*) bilancujícího anglickou beletristickou produkci předchozího roku též dodává, že ve zmiňované edici bude vydán překlad románu *Das Schloß* (*Zámek*):

Bilance literárního roku je podle Hugh Walpole smutná. V „Spectatoru“ konstatuje, že původní anglická literatura posledního roku nepřináší žádného výjimečného díla. [...] Nejlepší kniha roku nebyla napsána anglickou řečí jakožto originál; napsal ji mladý českoslov. spisovatel Kafka a byla přeložena do angličtiny pod názvem „The Castle“. Toto dílo, jež vyjde i v Praze v knihovně Pyramidě, pokládá Walpole za „vyspělé, úchvatné, rozechvívající a paměťhodné“.
([Kripner] 1930/1931)²¹⁷

Citované zmínky v českém tisku o překladu románu *Das Schloß* připravovaném pro nakladatelství Sfinx, které se od listopadu 1929 objevují v několika člancích různých autorů, mohou vycházet ze záměny s románem *Der Proceß*, jíž se mohl dopustit samotný autor či přímo nakladatelství, jež mu tuto informaci poskytlo; indicie svědčící o tom, že by nakladatelství, respektive Pavel Eisner v této době připravovali překlad románu *Das Schloß*, však nebyly nalezeny.

Pavel Eisner, českoněmecký překladatel z mnoha jazyků, esejista a literární kritik, působící v České obchodní a živnostenské komoře a zároveň jako externí redaktor deníku *Prager Presse*, podle Josefa Čermáka „nejvýznamnější postava v dějinách recepce Kafkova díla u nás“ (Čermák 2000a: 23), byl plně bilingvní – absolvoval českou obecnou a střední školu a poté studium slavistiky, germanistiky a romanistiky na Filozofické fakultě pražské německé univerzity (blíže viz např. Petrbock 2009) – a koncem dvacátých let byl již také „jako

²¹⁶ Čtrnáctideník v té době vydávalo – s podtitulem „Kulturní zpravodaj moderního člověka“ – rovněž nakladatelství Sfinx; odpovědným redaktorem byl Bohumil Janda.

²¹⁷ Zmíněný anglický překlad románu *Das Schloß*, vydaný roku 1930 v Londýně, pochází od Willy a Edwina Muirových, prvních překladatelů Kafkových románů do angličtiny (blíže viz např. Woods 2014: 44–79). Záhy po otištění Kripnerova referátu jej v *Národním osvobození* téměř doslovně cituje redaktor tohoto deníku, legionář, prozaik a překladatel Václav Cháb ([Cháb] 1931); o několik týdnů později se pak parafráze několika pasáží z Walpoleova článku (sám Walpole v něm o Kafkovi hovoří jako o „mladém Rakušanovi“) objevuje v *Rozpravách Aventina*: „Nejlepší román, který v roce 1930 anglicky vyšel, nebyl anglicky napsán. Je to překlad ‚The Castle‘ od Franze Kafky, mladého rakouského spisovatele, který však – na neštěstí – už zemřel. Jaká to skvělá a úchvatná kniha!“ („Hugh Walpole o moderní anglické literatuře“ 1930/1931).

Paul Eisner znám coby plodný německy píšící publicista, přispěvatel do pražských německých novin a překladatel českých autorů do němčiny. [...] Kolem roku 1930 – nepochybně i pod vlivem politických poměrů – se směr jeho zájmů obrátil a Pavel Eisner se stal stejně plodným a pilným publicistou českým a překladatelem německých i jiných autorů do češtiny“ (Čermák 1991a; blíže viz Krolop 2009: 17, srov. též Tuckerová 2012: 43). Eisner nepatřil do okruhu blízkých Kafkových přátel, záhy se však začal zajímat o jeho dílo a – jak uvádí Josef Čermák na základě Eisnerovy korespondence – „už roku 1927 na Kafku upozorňuje předního českého germanistu Otokara Fischera: *To je OBR, deset Nobelových cen málo na tu hlavu, a u českých lidí nikdo dosud nekláp* – jak je vidět, ani Eisner neznal dosavadní překlady. Po roce nabádá Fischera ještě důrazněji: *Každý z nás potřebuje tu a tam porodní bábu. Prosím Vás velice, čtete přec jednou toho Franze Kafku, jeho Prozess, jeho Das Schloss, jeho Verwandlung a to ostatní. Je to nutné.*²¹⁸ A ještě o rok později oznamuje: *Budu asi překládat Franze Kafky Proces do češtiny* – byla totiž naděje na vydání v nakladatelství Bohumila Jandy Sfinx. Po třech letech, v červenci 1932, píše Eisner opět Fischerovi: *Kafka u Jandy se odsunuje*“ (Čermák 1991d).²¹⁹

Plánované vydání českého překladu románu *Der Proceß* tedy „nakladatel Janda po tříletém váhání neuskutečnil“ (idem 2000a: 23), v roce 1931 však ve svazku *Němci v českých zemích*, připraveném právě Eisnerem v rámci řady *Výbor z krásné prózy československé*, společně vydávané nakladatelstvím Sfinx a Státním nakladatelstvím,²²⁰ vychází jeho překlad

²¹⁸ Tuto Čermákem načrtnutou chronologii lze na tomto místě doplnit informací, že v této době rovněž Eisner v pražském Masarykově lidovém ústavu v rámci cyklu *Válka Čechů s Němci?* proslovil přednášku o *závislosti české a německé kultury*, v níž již hovoří o „ghettu pražského německého žida“ (k Eisnerově teorii trojího ghetta viz více níže) a významu „pražských německých umělců židovské rasy“; Kafka, jemuž Eisner předpovídá, že vejde v nesmrtelnost, je charakterizován jako „zjev bezpříkladný v celé německé, ba – říkám to v plném vědomí dosahu slova – bezpříkladný ve světové literatuře, mučeník [sic] svědomí, poutník k mravnímu Absolutnu, příliš dobrý, příliš velký, příliš dokonalý, aby mohl dnes již být znám čtoucí a kritické luze, ale jistě ne na tolik špatný, aby směl být neznám českému vzdělanci: vždyť na každé z bezpříkladných Kafkových stránek hmatáš přímo, že se to mohlo zrodit jen a jen v Praze, ač není nikde jmenována ani slovem“ (Eisner 1928/1929: 112); vedle naznačení svého pražského výkladu Kafky, jemuž se podrobněji věnuje v dalších textech (viz níže), pak Eisner za „skandál, ostudu, debakl“ označuje skutečnost, že vinou „české kulturní germanofobie“ není v českém prostředí „zjev tak bezpříkladný jako Franz Kafka přeložen, prostudován, zhodnocen kriticky“ (ibid.: 114); v závěru své přednášky klade Eisner ve výčtu českých a německých autorů Kafku vedle Březiny (ibid.: 119) – jde o spojení, které se v české recepci objevilo již opakovaně. Tato přednáška byla v roce 1929 otištěna v lednovém–únorovém vydání měsíčníku *Filosofie* (1927–1929), jež v té době redigovali hudební kritik a estetik Josef Bartoš a filosof Tomáš Trnka, který působil ve zmíněném pražském Masarykově lidovém ústavu; časopis, u jehož vzniku stál rovněž filosof a matematik Karel Vorovka, byl vydáván v nakladatelství Aventinum jako „revue pro moderní filosofické otázky života“. Přednáška vyšla také v podobě nepaginovaného, textově identického separátu (Eisner [1929]).

²¹⁹ Jak konstatuje Kurt Krolop, k četbě Kafkových děl se Eisner pokoušel Fischera přesvědčit „zjevně marně“ (Krolop 2009: 18).

²²⁰ Řadu řídil prozaik, literární kritik a pražský finanční úředník Karel Sezima (vlastním jménem Karel Kolář).

části kapitoly „Im Dom“ z tohoto románu. V úvodu svazku Eisner v pasáži věnované Kafkovi, jehož – stejně jako o několik let dříve ve výše citované přednášce – označuje za „mučedníka svědomí“, charakterizuje jeho dílo následovně:

Z leptavé dialektiky zpola talmudistické, zpola jesuitské, klene dikcí nesmírné heroické ukázněnosti, jejíž spěšový hlas přichází od Stiftra, tragedie mystické viny, právě té viny, kterou tak dobře znal Otokar Březina, rozprádá soudní pře před neviditelnými soudními senáty, u nichž každý pokus o ospravedlnění je jen hlubším zabředáním do tajemné viny. Jen z Prahy, té Prahy, jak ji prožívá pražský německý básník, mohly vyrůst románové a novelistické martyrologie Franze Kafky, německého Dostojevského, zbaveného všeho rmutu tělesných vražd; jen odtud mohla vzejít neslýchaná asketická horoucnost, jež znala jen konfesi a zpověď a nedbala jejích literárních osudů, jež pálila rukopisy a z níž všechno, co se dochovalo, dochovalo se jen úskokem přátel (především zásluhou Maxe Broda). Není tedy náhoda, že jedno z nejpříznačnějších děl Kafkových klade vrcholný a vnitřně rozhodující výjev do pražské katedrály.
(Eisner 1931a: 12–13)

Vedle spojení Kafky s Březinou, které se objevilo rovněž v již zmíněné Eisnerově přednášce, tak Eisner nově poukazuje na Kafkovu literární příbuznost se Stifterem a Dostojevským²²¹ a opět zmiňuje také svůj pražský výklad Kafky, jež blíže představuje v dalších textech (viz níže); závěrečnou větou pak odkazuje ke svému překladu té části kapitoly „Im Dom“ z románu *Der Proceß*, která se odehrává v chrámu a kterou do svazku zařazuje jako ukázkou z Kafkova díla pod titulem „V chrámě svatovítském“ (Kafka 1931b; srov. KKAP: 279–304), zvoleným v intencích zmíněné interpretace;²²² jde o první otištěný překlad pasáže z tohoto románu do češtiny.²²³ Je zjevné, že Eisner se ve svém překladu snaží přiblížit Kafkovu stylu: zachovává syntaktickou strukturu originálu a usiluje o věrné převedení konkrétních obrátů do češtiny; v některých případech však tato snaha vede k volbě výrazů a spojení, jež v češtině

²²¹ V další části svého úvodu srovnává Eisner Kafku s Brodem, Egonem Erwinem Kischem a Franzem Werfelem: zatímco „Brod a Kisch byli útekem do světa vnějšího, Kafka zhasl v tragedii jáství, pro něž není východiska: Franz Werfel se zachraňuje kosmickým sbratřením“ (Eisner 1931a: 13); dále nachází paralelu s Rudolfem Fuchsem, když konstatuje, že „problémy kosmického svědomí, jež jsou námětem jeho próz, přibližují jej zase Kafkovi“ (ibid.: 14).

²²² Kratší část této pasáže v originále (srov. KKAP: 284–291) – pod analogickým názvem „Im Veitsdom“ – zařadil Eisner jako ukázkou do jím připraveného svazku *Landsleute. Deutsche Prosa aus der Čechoslovakei von Adalbert Stifter bis Franz Werfel*, vydaného v předchozím roce ve Státním nakladatelství v rámci řady *Deutsche Lektüre*, „sbírky povinné souvislé četby z jazyka německého pro [české] střední školy“; Kafku tak Eisner řadí mezi povinnou školní četbu (blíže viz Hultsch 2014: 21, Čermák 2010: 17 či Krollop 2009: 19).

²²³ Eisner překládal z prvního vydání románu, které vyšlo v roce 1925 v Brodově ediční úpravě pod titulem *Der Proceß* v berlínském nakladatelství Die Schmiede (Kafka 1925b); údaj o zdroji překladu odkazující k tomuto vydání je uveden také v obsahu svazku (datum vydání je zde však o rok posunuto: „Verlag Die Schmiede, Berlin, 1924“).

působí poněkud nepřírozeně a mohou být také zavádějící; v celém textu je pak vedle často příliš doslovného kopírování německé syntaxe patrná rovněž určitá tendence k archaizaci.²²⁴

V pasáži věnované Kafkovi v úvodu svazku se konstatuje, že román „Hrdelní pře“ od Fr. Kafky vyjde v nakladatelství „Sfinx“ (Eisner 1931a: 13); zjevně s ohledem k titulu originálu je však u překladu pasáže z románu, stejně jako v obsahu svazku, uvedeno, že ukázka pochází z románu „Proces“. K volbě českého překladu názvu románu Eisner později říká následující:

Když jsem překládal Kafkův román „Der Prozeß“, pojmenoval jsem jej bez váhání „Hrdelní pře“. Měl jsem plnou satisfakci z dobře znějícího českého termínu právního, chutnal jsem jeho tragickou výsostnost, jež se tak dobře hodí k obsahu díla. Teprv, když kniha dávno vyšla, uvědomil jsem si geniální dvojsmyslnost knižního titulu *Der Prozeß*. Neboť der Prozeß, toť zajisté soudní pře, a to v tomto případě pře hrdelní; ale zároveň znamená der Prozeß zcela obecně každý postup, každé příčinné dění, processus, od procedere. A také tento [d]ruhý smysl se znamenitě hodí na obsah díla, na to hrůzně tiché, plíživé a plouživé postupování života do mystické viny a obžalovanosti upadlého k půlnočnímu konci. Ani trochu nesejde na tom, zda si Kafka této dvojí funkce svého knižního titulu byl vědom či nic. Zato však rozhoduje, že není českého ekvivalentu.

²²⁴ Syntakticky značně nepřírozeně tak v češtině působí například překlad věty „Du warst früher so freundlich zu mir“ – „Byls dříve tak přátelský ke mně“ (srov. KKAP: 304 a Kafka 1931b: 229); poněkud nepřírozený překlad volí Eisner rovněž v případě některých obrátů – například ve větách „K. war pünktlich gekommen“ – „K. přišel dochvilně“ (srov. KKAP: 279 a Kafka 1931b: 211), „draußen war aber gewiß strömender Regen“ – „venku se však jistě lilo“ (srov. KKAP: 281 a Kafka 1931b: 213) či „Konnte K. allein die Gemeinde darstellen?“ – „Mohl K. sám o sobě býti obcí?“ (srov. KKAP: 285 a Kafka 1931b: 215); některé zvolené české ekvivalenty také neodpovídají originálu – například ve větě „jedenfalls mußte K. zumindest eine halbe Stunde auf ihn warten“ není „zumindest“ přeloženo ve smyslu „alespoň“, nýbrž jako „především“ – „rozhodně musil K. především počkat na něho půl hodiny“ (srov. KKAP: 279 a Kafka 1931b: 211) –, pro výraz „Geldtasche“ pak Eisner nevolí ekvivalent „peněženka“, ale poněkud archaizující a zavádějící výraz „tobolka“ (srov. KKAP: 282 a Kafka 1931b: 213).

Eisnerem přeložená pasáž z této kapitoly románu obsahuje také tzv. „legendu o dveřníkově“, která je původně součástí rukopisu románu, následně otištěnou v podobě samostatné prózy pod titulem „Vor dem Gesetz“ (lišící se v případě jednotlivých publikací pouze drobnými odchylkami: srov. KKAD App. 328–332) – samotný text tohoto podobenství je v obou případech v zásadě identický (srov. KKAP: 292–295 a KKAD: 267–269); všechny tři předchozí otištěné české překlady této „legendy“, jež byly představeny výše, vycházely z textu v podobě samostatně publikované prózy, nejspíše z verze otištěné pod titulem „Vor dem Gesetz“ v souboru *Ein Landarzt* (v roce 1920 byla publikována v překladu Illové v příloze *Práva lidu*, v roce 1926 v Grmelově překladu v časopise *Kritika* a v roce 1929 ve Vránově překladu v rámci sborníkové edice *Archy* – ve všech třech případech pod názvem „Před zákonem“). Eisnerem zvolená terminologie je stejná jako v případě uvedeného Grmelova překladu: „Türhüter“ je překládán jednotně jako „dveřník“, „Mann vom Lande“ jako „muž z venkova“ a spojení „Eintritt in das Gesetz“ ve smyslu „vstupu do zákona“; zároveň jsou ovšem v Eisnerově překladu některé výrazy převedeny do češtiny nepřesně: například výraz „Mann“ je v jednom případě (na rozdíl od zbylé části textu tohoto podobenství) bez zjevného důvodu přeložen nikoli jako „muž“, nýbrž jako „člověk“ (srov. KKAP: 292 a Kafka 1931b: 221); v překladu vět „Als der Türhüter das merkt“ – „Když dveřník to zpozoruje“ (srov. KKAP: 292–293 a Kafka 1931b: 221) či „Nun lebt er nicht mehr lange“ – „Nyní nežije již dlouho“ (srov. KKAP: 294 a Kafka 1931b: 222) je pak opět nápadné příliš doslovné kopírování německé syntaxe; celý příběh je podán jako součást přímé řeči duchovního, který jej Josefu K. vypráví – oproti originálu jsou však v Eisnerově překladu na začátku příběhu přidány uvozovky, které přímou řeč duchovního typograficky uzavírají (srov. KKAP: 292 a Kafka 1931b: 221), a následující dialog dveřníka s mužem z venkova je tak podán v podobě přímé řeči.

(Eisner 1936a: 233)²²⁵

Celý román však Eisner přeložil teprve v období protektorátu, jak uvádí v dopise Brodovi z roku 1947 (blíže viz Čermák 1991c); román v Eisnerově překladu pak vychází až v roce 1958 – již pod titulem *Proces* (viz též Tuckerová 2012: 50–72).

Představenému svazku se v únoru 1932 věnuje Arne Novák ve svém článku otištěném v *Lidových novinách* (N[ovák] 1932), v němž hodnotí také Eisnerovu strategii výběru jednotlivých autorů „v jeho krásné antologii“; na rozdíl od zařazení Broda či Werfela vyslovuje Novák jistou pochybnost nad zdůrazňováním významu Kafky a Rilka, v jejichž dílech Eisner „spatřuje nejvyšší umělecké hodnoty“: „V případě obou pronikavých interpretů životní hrůzy, strážně a viny, nevykoupěného Fr. Kafky a spaseného R. M. Rilkeho, nejsem si zcela jist, zda budoucnost dá zcela za pravdu jejich přítomným vyznavačům, jimž patrně uchází nepoměr mezi dušezpytnou jasnovidností. [sic] doprovázenou ušlechtilým zanícením citovým, a nedostatkem síly povahy i dějetvárné“ (ibid.). Kromě samotného spojení Kafky s Rilkem lze upozornit jednak na Novákovu zmínku o jejich (blíže nejmenovaných) „přítomných vyznavačích“, jednak na skutečnost, že „nevykoupěný“ Kafka nemusí být čtenáři kulturní rubriky denního tisku blíže představován, což opět naznačuje, že Kafka v této době nebyl v českém intelektuálním prostředí zcela neznámým autorem.

Mezitím, v dubnu 1931, vychází v *Rozpravách Aventina* Eisnerův článek, v němž mezi jinými uvádí také Kafkovo jméno, když shrnuje „slavné dějiny těchto [sudetských] zemí v německé prose – v jediném století Stifter, Charles Sealsfield, Jakob Julius David, Karl Kraus, Erwin Guido Kolbenheyer, Franz Kafka“ (Eisner 1930/1931: 340). V červnu je pak v nedlouho předtím založeném „časopisu pro literaturu a kritiku“ *Blok*²²⁶ otištěn Eisnerův text s názvem „Francis Jackdaw“ (Eisner 1931b),²²⁷ což je Eisnerem vytvořené alter ego Franze

²²⁵ Tuto poznámku Eisner pronesl v rámci přednášky, kterou proslovl v Kruhu překladatelů a jež byla otištěna ve čtvrtletníku Pražského lingvistického kroužku *Slovo a slovesnost* (1935–1943), který – spolu s redakčním kruhem – řídili Bohuslav Havránek a Vilém Mathesius.

²²⁶ Dvojměsíčník (1931), který po vydání druhého čísla přestal vycházet, řídil katolicky orientovaný básník, prozaik a překladatel z polštiny Jaroslav Janouch spolu s prozaikem, kritikem a překladatelem z francouzštiny Josefem Heydukem (vlastním jménem Josef Hejduk); odpovědným redaktorem a vydavatelem byl pražský knihkupec a nakladatel Emil Hanf; časopis vycházel v úpravě Jindřicha Štyrského a vedle recenzí a ukázek z připravovaných knih otiskoval rovněž překladovou i původní tvorbu, zvláště mladších autorů.

²²⁷ V lednu 1936 byla obě původní čísla *Bloku* vydána ve společném přebalu pod názvem *Blok – sborník pro literaturu a kritiku*, který obsahoval také nezměněnou podobu tohoto Eisnerova článku (Eisner 1936b).

Kafky, jehož v reakci na výše zmíněný článek Hugh Walpolea představuje coby „nového anglického autora“:²²⁸

Znalci tohoto životního díla říkají už po léta, že vedle něho je Maurois inteligentní průmyslník, Thomas Mann hodný profesor humanistických věd a Joyce bodrý majitel kolotoče s orkestrionovou hudbou. Že není dnes knih, v nichž Bůh by byl stále tak na dosah ruky se svou všudypřítomností a svým neúprosným milosrdenstvím. Že nebyla dosud knižně do takových mezí prožita tragedie solipsismu a že první a poslední věci člověkovy neobracel nikdo v rozžhavených dlaních tak mučenicky [sic] jako Francis Jackdaw. Že ta prosa, jejíž vnějšek je tesaný mramor, má pod sebou vařící lávu zoufalství, člověkovu hrůzu z času, ze sebe, z bližního, ze světa, z konce, z mystické viny početí a jsoucnosti, z Boha; a že žádná není naplněna takovou jedinou vášnivou, posedlou, šílenou touhou po Bohu. [...] Že to není menší než Dostojevskij, ale ovšem bez mordů.

Znalci vysvětlují jedinečnost toho díla m. j. takto: Francis Jackdaw, jenž je již několik let mrtev – zemřel velice mlád, jak jinak nebylo myslitelné po takovém díle, jež pátil, ničil a zahlašoval v rukopisech a jehož zachráněné části vyšly a vycházejí [sic] proti jeho vůli – byl po předcích prokazatelně mongolského původu. Rodina žila po staletí v Irsku; tam v irsko-anglickém prostředí srazily se tři složky: mongolská propastnost introspekce, anglická zarytá metodičnost a irská plápolavá lačnost. K tomu ještě prastarý pohádkový Dublin – znalci tvrdí, že bez Dublinu byl by Francis Jackdaw nemyslitelný a že z rodného města převzal mnohem víc než tu katedrálu, v níž se rozhoduje prokuristův osud v „Hrdelní při“, a než ty dublinské pudy, na nichž zasedají ty úžasné soudní dvory. (ibid.: 46–47)

Vedle srovnání literárních kvalit Kafkova díla s Dostojevským, jehož užívá rovněž v úvodu výše představeného svazku, a vyzvednutí jeho významu oproti Mauroisovi, Thomasu Mannovi a Joyceovi uvádí Eisner opět kromě metafyzicky orientované interpretace také svůj pražský výklad Kafkova díla, jehož jedinečnost odvozuje ze „srážky tří složek“, jejíž povahu blíže popisuje v dalších textech v rámci své teorie trojího ghetta (viz níže). Eisner proto konstatuje, že „autor tak nesrovnatelný neměl by české literatuře zůstatí utajen. [...] Je to krásná příležitost pro snaživé překladatele z angličtiny [sic]. Jackdawův jazyk je sice záludný, ale veskrze srozumitelný, úsporný, překladatel vystačí téměř s kapesním slovníkem a naučného nepotřebuje vůbec“ (ibid.: 47). V závěru svého článku pak Eisner zmíněné alter ego dešifruje:

Francis Jackdaw nejmenuje se Francis Jackdaw. Nutno též dosadit místo „mongolský“ slovo „židovský“, místo „irský“ slovo „český“ [sic], místo „anglický“ slovo „německý“; a místo

²²⁸ „Nový anglický autor, a to neobyčejné ráže. Vyšel jeho román ‚The Castle‘ a Walpole o něm napsal, že je to nejmohutnější a nejúžasnější kniha anglického knižního roku. Walpole je zajisté někdo a nebere slovo nadarmo. A všechno, co o té knize vím, potvrzuje mi, že Walpole nepřehání“ (Eisner 1931b: 45).

Dublina se spokojte Prahou. [...] Francis Jackdaw sám jmenuje se Franz Kafka, a Walpole mluvil o překladu do angličiny [sic]. Je to náš německý autor, Pražák. Česky vyšly z něho dosud nepatrné drobnosti a pak v zapadlé edici, o níž nikdo neštěk, románová novela „Proměna“. „Hrdelní při“ vydá na podzim B. Janda, chvála mu za to. Ale je tu celé ostatní dílo, jež v souboru vychází právě u Kiepenheuera. Čeští nakladatelé, nevěřte mně, nýbrž Walpolovi, a hlaste se o nejmohutnější knihu anglického knižního roku u věrného správce Kafkova díla Maxe Broda, Praha II., Panská 12. (ibid.)

Jak bylo zmíněno výše, plánované vydání českého překladu románu *Der Proceß* v Jandově nakladatelství Sfinx se nakonec neuskutečnilo; Eisnerův odkaz na „soubor ostatního díla“ se pak vztahuje ke svazku Kafkových textů z pozůstalosti, který pod titulem *Beim Bau der Chinesischen Mauer (Při stavbě Čínské zdi)* vychází v roce 1931 v ediční úpravě Broda a Hanse-Joachima Schoepse v berlínském nakladatelství Gustava Kiepenheuera.²²⁹

Na tento Eisnerův článek reaguje literární kritik a překladatel z francouzštiny a němčiny Jan Franz, v té době student oboru čeština a francouzština na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, v poznámce otištěné v prosinci 1931 v *Tvaru*, v níž se pozastavuje nad tím, že Eisner ve svém textu – psaném „formou jako obvykle vtipně na sebe upozorňující, což by nám tolik nevadilo, neboť jsme tomu u p. Eisnera zvyklí“ – nazývá „zapadlou edici, o níž nikdo neštěk, [...] staroříšské Dobré Dílo, kde jako 97. svazek vyšlo v květnu 1929 šestero mistrovských konfigurací Otty Coestera k Proměně, jejíž český překlad s novými kresbami vyšel v červenci téhož roku jako svazek 99. Řada drobností byla otištěna v Arších a pravděpodobně byli by ve Staré Říši přeložili už celé dílo Kafkovo, kdyby tu byly prostředky“ ([Franz] 1931/1932).²³⁰ V závěru své poznámky pak Franz dodává:

Nemůžeme chtít na panu Eisnerovi, aby jeho objevitelská činnost šla tak daleko, aby porušil tajnou dohodu usnesenou *conspiration du silence*, ale psát o Dobrém Díle jako o zapadlé věci, to se přičítá i zásluhám, jež byly Staré Říši jménem české kultury přiznány jako odbytné obcí československých bibliofilů. Kdyby byl pan Eisner napsal alespoň kuriosní edice, mohlo být učiněno spravedlnosti zadost. Bojíme se však, že vydavatelé a účastníci této edice porozumějí Kafkovi a ocení jeho dílo, tento „duše dissonanční hvizd“, o něco lépe než znalci ať literární či psychoanalytičtí, ba dokonce i než sám p. Eisner, jenž, bojíme se rovněž, přes všechnu dobrou vůli mohl by Kafku maličko diskreditovati, jako se mu to již stalo několikrát. (ibid.)

²²⁹ Jak uvádí Josef Čermák, jednalo se v případě tohoto svazku o „jakýsi ‚okus‘ budoucího souborného vydání. Obsahoval dosud nevydané kratší texty z pozůstalosti, uveřejněné později pod titulem *Popis jednoho zápasu* v šestisvazkových Sebraných spisech (Gesammelte Schriften)“ (Čermák 2000a: 23; ke zmíněnému soubornému vydání viz více níže).

²³⁰ Franz zároveň oceňuje výše zmiňovaný Jandův záměr vydat v nakladatelství Sfinx český překlad románu *Der Proceß* a konstatuje, že v edici Pyramida „dostane se Kafkovi [...] skvělého sousedství“ ([Franz] 1931/1932).

V reakci na toto vydání *Tvaru* píše na samotném konci roku Franzovi Josef Florian: „Jste-li onen J. Franz, jenž má v posledním *Tvaru* článek [...], pak já Vás prosím, abyste mne navštívil, ne abyste Vy se dovoloval. [...] Přijet můžete kdykoliv, třeba o půlnoci“ (cit. dle Doležal 2006: 397–398) – Franz Florianovo pozvání skutečně přijal a následně se na určitou dobu stal příležitostným spolupracovníkem staroříšského vydavatelství (blíže viz *ibid.*).

Jak bylo uvedeno výše, Eisner již roku 1927 v dopise Otokaru Fischerovi poznamenal, že o Kafkovi „u českých lidí nikdo dosud nekláp“, z čehož Josef Čermák vyvodil zmíněný poznatek, že v té době Eisner ještě „neznal dosavadní překlady“; v citovaném článku otištěném roku 1931 v *Bloku* již Eisner zmiňuje publikované české překlady (blíže neupřesněných) „nepatrných drobností“ a Florianovo vydání *Proměny* „v zapadlé edici, o níž nikdo neštěk“. V předchozí části přítomného textu však bylo poukázáno na to, že Kafka v této době nebyl v českém prostředí tak neznámým autorem, jak by vyplývalo z Eisnerova líčení – podle Hultschové se z jeho strany jednalo spíše o snahu marginalizovat existující překlady vytvořené jinými autory; Franzova polemická reakce pak dokládá, že někteří současníci jeho pohled nesdíleli (Hultsch 2014: 27). Hultschová zároveň konstatuje, že jakkoli Eisner bezpochyby patří mezi zasloužilé prostředníky mezi německou a českou literaturou, často mu spíše než o samotné rozšíření obeznámenosti jiného jazykového okruhu s určitým autorem šlo o to, aby bylo s daným autorem spojováno právě jeho jméno (jako příklad uvádí Hultschová Eisnerovo „bolestné zklamání“ z toho, že překlad díla Otokara Březiny do němčiny byl již zadán a nemůže jej připravit sám) – v tomto kontextu lze rozumět také Franzovým obavám z toho, že by Eisner mohl „Kafku maličko diskreditovati, jako se mu to již stalo několikrát“ (srov. *ibid.*: 22). Přestože v citovaném článku vybízí Eisner „snaživé překladatele“, aby se chopili „krásné příležitosti“ překládat Kafkovy prózy, jde v tomto případě spíše o rétorický obrat, jak lze usuzovat z toho, že později (ve výše zmíněném dopise Brodovi z roku 1947) sám usiluje o „přiznání morálního nároku na překlad“ Kafkova díla do češtiny pro plánované, ale neuskutečněné souborné vydání, když Broda ujišťuje, že je „jistě nejlepším českým znalcem jeho [Kafkova] životního díla a jeho nejpovolanějším překladatelem“ (blíže viz Čermák 1991c); Eisnerova zdrcující, ovšem „věcně z velké části neoprávněná“ (idem 2000a: 27) kritika, jež zjevně „sledovala jiné než literární cíle“, pak vedla k rozmetání sazby textu konkurenčního překladu připraveného pro zmíněné vydání (blíže viz idem 1991c) – jak

konstatuje Josef Čermák, Eisner „byl muž ctižádostivý“ a „domníval se, že Kafka je jeho doménou“ (idem 2010: 18).

4.3 František Mastík, Timotheus Vodička, Jiří Langer, František Sekanina

V závěru roku 1931 je v příloze týdeníku *Světobzor*²³¹ otištěn překlad kratší Kafkovy prózy „Erstes Leid“, úvodní prózy výše zmiňovaného souboru *Ein Hungerkünstler*, pod titulem „První žal“ (Kafka 1931/1932a); autorem překladu je František Mastík,²³² katolicky orientovaný básník (později vysvěcený na katolického kněze), prozaik, autor cestopisů, literární historik, překladatel a také spolupracovník Josefa Floriana. V březnu následujícího roku pak v příloze téhož časopisu vychází na pokračování Mastíkův překlad²³³ titulní prózy uvedeného souboru pod názvem „Umělec v hladovění“ (Kafka 1931/1932b).²³⁴ Jde o první otištěné překlady próz z tohoto souboru do češtiny.

Mezitím, v lednu 1932, vychází v bibliofilské křesťansky orientované literární revue drobného formátu *Gedeon*, vydávané právě Mastíkem,²³⁵ jeho text uvádějící do Kafkova díla ([Mastík] 1932), na nějž plynule navazuje překlad části kapitoly „Im Dom“ z románu *Der Proceß* (Kafka 1932a), který pokračuje v bezprostředně následujícím – březnovém – vydání revue (Kafka 1932b);²³⁶ Mastíkův úvodní text i překlad vycházejí pod společným titulem (avizovaným na obálkách obou vydání²³⁷) „Hrdelní pře“, jehož volba může naznačovat

²³¹ Ilustrovaný časopis (1900–1943) převážně zpravodajského zaměření v té době řídil Josef Čapek.

²³² Překlad je podepsán variantou jeho jména – „F[rantišek] Mastik“. Blíže k Mastíkovu překladatelskému stylu viz níže rozbor jeho překladu pasáže z románu *Der Proceß*.

²³³ Překlad je v tomto případě signován Mastíkovým pseudonymem – „J[etřich] Lipanský“.

²³⁴ Jakkoli je u titulu prózy jméno autora uvedeno v podobě „Franz Kafka“, doprovází překlad poznámka uvádějící, že „František Kafka narodil se r. 1883 v Praze, zemřel r. 1924 v Kierlingu u Vídně“ („František Kafka narodil se [...]“ 1931/1932).

²³⁵ Revue „en miniature“ (1930–1934), jak zněl jeden z jejích podtitulů, redigoval Mastík ve spolupráci s Jozefem Tkadlecem (vlastním jménem Samuel Verner), křesťansky orientovaným básníkem, překladatelem, literárním historikem a kritikem, dalším ze spolupracovníků Josefa Floriana; revue vycházela několikrát ročně ve Veselí u Pardubic jako věstník bibliofilské edice Ismael, kterou v roce 1927 založil Mastík spolu s Tkadlecem a v níž vydával Mastík také vlastní práce; delší dobu trvající zájem o Kafku pak dokládá vydání *Gedeonu* ze září 1930, v němž je uveden záměr „uveřejňovati souvisle (v překladu) některá díla Rilke-ho, Franz Kafky, Franz Werfela a j. německých, pražských básníků“ („Program [...]“ 1930).

²³⁶ Text je v dubnu téhož roku zmíněn v olomouckém katolicky orientovaném deníku *Našinec* (1869–1941), listu Československé strany lidové, jehož odpovědným redaktorem v té době byl výše zmíněný Ladislav Zamykal, v krátké zprávě věnované novému ročníku *Gedeonu* jako jeden z „pozoruhodných článků, kterých nelze hned nalézt v literárních žurnálech“ („Revue Gedeon [...]“ 1932); na zadní straně obálky bezprostředně následujícího – říjnového – dvojčísla *Gedeonu* je pak tato zpráva (s drobnými redakčními úpravami formální povahy) citována jako doklad pozitivního ohlasu („Revue ‚Gedeon‘ [...]“ 1932).

²³⁷ Na obálkách obou vydání je k tomuto titulu připojena autorská šifra „jl“, odkazující k výše zmíněnému Mastíkovu pseudonymu.

inspiraci názvem, který pro svůj překlad románu zvolil Eisner. Na začátku svého textu Mastík uvádí, že Kafka byl soudním úředníkem,²³⁸ a dále pokračuje:

Dílo Kafkovo je originální svou invencí a stylem, ale i v životě vytvořil si vlastní styl, jako všichni skuteční básníci, v tom smyslu byl Kafka aristokratem – pohrdal úspěchem, nepřál si, aby žádná jeho kniha byla znovu tištěna, uznával jen malý zlomek svého díla a ani ten nechtěl předati veřejnosti. Ve své poslední vůli, adresované spisovateli Maxu Brodovi žádá, aby všechny jeho rukopisy byly zničeny. Jeho přítel Brod rukopisy přec jen vydal v berlínském nakladatelství, román „jemuž by nebylo konce“ „Der Process“ a druhý román „Das Schloss.“ Kafka je umělcem situace, nechá svůj děj rozbíhat do labyrintů různých thesů a názorů, aby jej pak nakonec přivedl k synthese. Ani v nesmyslném a irrealním nepřipustí zmatek, neboť i tam se tajemně uchovává neochvějná logika. Realita a sen se střídají s tímž oprávněním a s týmiž důsledky, obě mají tutéž účinnost v lidském životě, realita stává se v Kafkových fabulacích snem a sen realitou. Kafka je básníkem neobyčejně sensitivním (v tom se podobá Rilke-ovi)[.] vidí i pod povrchem věcí, kam my už nedohlédáme. A proto v jeho pracech se tak často ocitají osoby v konfliktu se svým svědomím. Žádný nábožensky věřící člověk nemohl by mít svědomí tak citlivé, jež se jako mimosa chvěje při každém doteku otázky. Rozpor mezi zákonem a životem je u něho téměř nepřeklenutelný, ale přec nutno uznati vyšší soud, neznámý a proto strašný, nelze se však vyhnouti ani soudu lidskému. Je tu obecně uznávaný nebo daný zákon (obě zároveň často současně) a pravda subjektivní, osobní názor – v tom případě se člověk cítí bezbranným, zákon jej drtí. Ale ani zdaleka není Kafka básníkem sentimentálním, melancholii, pravda se někdy neubrání, ale kolik sebevědomé a vzpurné ironie je v jeho smutku, v tesnotě jeho života! Kafka vytvořil několik postav ve svém díle, jimž vdechl život. Jsou to charaktery – nebo opak charakterů – lidé záludní, temní, přišlápnutí k zemi, lidé chabé morálky, otupělci, autoritáři, lidé bez sebevědomí a sami o sobě nikdy zplna existující. V románu „Der Process“: obchodník Block, jeho advokát nebo malíř. Ale nechme promluvit Kafku samotného – tu je na př. postava vězeňského kaplana, představitele církevní diplomacie, zástupce morálky probabilistické.

K., hrdina románu, ocitne se zvláštním způsobem v katedrále. Svědomí jej přivedlo pod kazatelnu, tam čeká jej vězeňský kaplan a káže jen jemu, v prázdném chrámu. Když kaplan splnil svůj úkol – sestupuje dolů se své výše a zapřádá s K. rozhovor. ([Mastík] 1932)

Kromě spojení Kafky s Rilkem coby „básníků neobyčejně sensitivních“, jež v únoru téhož roku konstatuje též Arne Novák, který je ve výše citovaném článku označí za „pronikavé interprety životní hrůzy, strážně a viny“, a poznatku, že „realita stává se v Kafkových fabulacích snem a sen realitou“, lze upozornit rovněž na to, že zatímco první Mastíkem zmíněný román v roce 1925 skutečně vyšel – pod titulem *Der Prozeß* – v berlínském nakladatelství Die Schmiede, druhý uvedený román vydalo v roce 1926 – pod názvem *Das*

²³⁸ Úvodní věta Mastíkova textu připomíná rozšířenou podobu výše citované poznámky doprovázející jeho překlad otištěný v březnu téhož roku v příloze časopisu *Světozor*; jméno autora je zde však v samotném textu zachováno ve stejné podobě jako v jeho titulu: „Franz Kafka narodil se r. 1883 v Praze, byl soudním úředníkem, zemřel roku 1924 v Kierlingu u Vídně, kde se léčil ze své plicní choroby“ ([Mastík] 1932: 1).

Schloß – nakladatelství Kurta Wolffa v Mnichově; spolu se skutečností, že při rozboru témat Kafkova díla v závěru textu, v němž se zaměřuje na transcendentní aspekt jeho tvorby, se Mastík soustřeďuje na příklady právě z prvního zmíněného románu, tak tato nepřesnost naznačuje, že v době přípravy tohoto textu neměl vydání románu *Das Schloß* k dispozici; román, který vyšel v roce 1927 v uvedeném mnichovském nakladatelství pod titulem *Amerika*, pak není zmíněn vůbec. Na Mastíkův úvodní text pak plynule navazuje jeho překlad té části kapitoly „Im Dom“ z románu *Der Proceß*, jež je věnována tzv. „legendě o dveřníkově“ (Kafka 1932; srov. KKAP: 292–303); po výše představeném Eisnerově překladu rozsáhlejší části této kapitoly, otištěném v předchozím roce pod názvem „V chrámě svatovítském“ ve svazku *Němci v českých zemích*, jde o druhý publikovaný překlad pasáže z tohoto románu do češtiny.²³⁹ Mastíkův překlad působí na českého čtenáře poněkud nepřirozeně, a to jak v ohledu zvolených syntaktických řešení, tak způsobem překladu konkrétních obrátů; zatímco v některých pasážích Mastík zachovává syntaktickou strukturu originálu (zároveň ovšem často německou syntax doslovně kopíruje), v jiných pasážích ji naopak výrazně upravuje a jednotlivé věty spojuje do nových větných celků; nápadné je rovněž specifické členění konkrétních souvětí pomocí větné interpunkce, jež není ani v souladu s německým originálem a v určitých případech poněkud ztěžuje porozumění textu; Mastík také často volí doslovný překlad konkrétních výrazů a spojení, některé zvolené obraty však v češtině působí poněkud nepřirozeně a mohou být i zavádějící; zároveň je v celém textu patrná určitá tendence k archaizaci. Značně nepřirozeně – spíše jako gramatická chyba – působí například překlad věty „übernimm nicht die fremde Meinung ungeprüft“ – „nepřejímej cizí mínění, aniž by jej zkoušel“ (srov. KKAP: 295 a Kafka 1932a: 5); poněkud příliš doslovný je pak Mastíkův překlad věty „der Türhüter gieng über seine Pflicht hinaus“ – „strážce zašel za svou povinnost“ (srov. KKAP: 296 a Kafka 1932a: 5) či spojení „eine zukünftige Möglichkeit des Einlasses“ – „příští možnost vpuštění“ (srov. KKAP: 296 a Kafka 1932a: 6); v případě překladu některých obrátů volí Mastík také značně nepřirozené české ekvivalenty: „es sind Lücken im Charakter des Türhüters“ překládá „jsou lysinami v charakteru strážcově“ (srov. KKAP: 297 a Kafka 1932b: 1), „eine weitgehende Meinung“ spojením „daleko jdoucí mínění“ (srov. KKAP: 298 a Kafka 1932b: 2) či „Darin aber sind viele einig“ jako „V tom ale jsou mnozí shodni“ (srov. KKAP: 301 a Kafka 1932b: 4).

²³⁹ Stejně jako Eisner překládal také Mastík ze zmíněného prvního vydání románu, které vyšlo v roce 1925 v Brodově ediční úpravě pod titulem *Der Proceß* (Kafka 1925b).

Jádro přeložené pasáže pak představuje výše zmíněná tzv. „legenda o dveřníkoví“; po třech předchozích otištěných českých překladech této „legendy“, jež vycházely z textu v podobě samostatně publikované prózy, nejspíše z verze otištěné pod titulem „Vor dem Gesetz“ v souboru *Ein Landarzt*, a jež byly představeny výše (v roce 1920 byla tato „legenda“ publikována v překladu Illové v příloze *Práva lidu*, v roce 1926 v Grmelově překladu v časopise *Kritika* a v roce 1929 ve Vránově překladu v rámci sborníkové edice *Archy* – ve všech třech případech pod názvem „Před zákonem“), jde – po zmíněném Eisnerově překladu rozsáhlejší části kapitoly „Im Dom“ z románu *Der Proceß*, obsahujícím tuto „legendu“, publikovaném v předchozím roce pod titulem „V chrámě svatovítském“ ve svazku *Němci v českých zemích* – o druhý otištěný český překlad této „legendy“, který vychází z textu, jenž je součástí uvedené kapitoly románu *Der Proceß*. Mastíkem zvolená terminologie se od předchozích překladů v některých případech poněkud liší: postavu, kterou Illová překládala několika různými způsoby – jako „stráž (u dveří)“ či „strážce (dveří)“ –, Grmela i Eisner jednotně jako „dveřník“ a Vrána opět různými způsoby – jako „přídveřník“ či „dveřník“ (Türhüter) –, překládá Mastík (patrně ze stylistických důvodů, aby se výraz neopakoval příliš často) rovněž různými způsoby: jako „strážce“ či „vrátný“; postavu, jež je u Illové i u Vrány přeložena nejprve jako „muž z venkova“, dále v textu pak jako „venkovan“ a již Grmela i Eisner překládají jednotně jako „muž z venkova“ (Mann vom Lande), překládá Mastík jednotně jako „venkovan“; spojení, které Illová překládala ve smyslu „připuštění“ či „přistoupení k zákonu“, překládá Mastík – stejně jako Grmela, Vrána i Eisner – jednotně ve smyslu „vstupu do zákona“ (Eintritt in das Gesetz).²⁴⁰

²⁴⁰ Některé výrazy jsou v Mastíkově překladu této „legendy“ převedeny do češtiny nepřesně: například v překladu věty „Als der Türhüter das merkt, lacht er und sagt:“ – „Když to vrátný zpozoruje skloní se a říká:“ (srov. KKAP: 292–293 a Kafka 1932a: 3) jde v případě překladu výrazu „lachen“ o zjevně přehlédnutí a ve větě „er weiß nicht, ob es um ihn wirklich dunkler wird, oder ob ihn nur seine Augen täuschen“ je spojka „ob“ v případě prvního výskytu přeložena zavádějícím způsobem: „on neví, že kolem něho je skutečně temněji, nebo zda jej jen klamou oči“ (srov. KKAP: 294 a Kafka 1932a: 4); v překladu věty „der sich für seine Reise mit vielem ausgerüstet hat“ je pak výraz „ausrüsten“ do češtiny převeden značně doslovně: „který se na svou cestu leččím[sic] vyzbrojil“ (srov. KKAP: 293 a Kafka 1932a: 4); větu „Nun lebt er nicht mehr lange“ překládá Mastík volněji, ale – na rozdíl od výše uvedeného doslovného a poněkud zavádějícího Eisnerova překladu této věty („Nyní nežije již dlouho“ – srov. Kafka 1931b: 222) – v náležitém smyslu: „Nyní již se blíží konec jeho života“ (srov. KKAP: 294 a Kafka 1932a: 4); v překladu věty „Er verflucht den unglücklichen Zufall, in den ersten Jahren rücksichtslos und laut“ je rovněž syntax upravena tak, aby v češtině působila přirozeněji – „V prvních letech proklíná nešťastnou náhodu hlasitě“ (srov. ibid.) –, ekvivalent výrazu „rücksichtslos“ však v Mastíkově překladu nenacházíme; značně problematická je pak podoba překladu věty „Der Türhüter erkennt, daß der Mann schon am Ende ist und um sein vergehendes Gehör noch zu erreichen brüllt er ihn an: „Hier konnte niemand sonst Einlaß erhalten“ – „Strážce pozná, že muž je už u konce a aby ještě dostihl jeho přecházející sluch zařve mu do ucha: „Zde nemohl být nikdo přec vpuštěn“ (srov. KKAP: 294 a Kafka 1932a: 5) – především jde o zavádějící překlad spojení „niemand sonst“, který zcela mění smysl věty oproti originálu. Celý

V listopadu 1932 je pak v nedlouho předtím založené katolické „revue pro kulturu a život“ *Řád*²⁴¹ publikován překlad titulní prózy výše zmíněného souboru *Beim Bau der Chinesischen Mauer* pod názvem „Při stavbě čínské zdi“ (Kafka 1932/1934); autorem překladu je Timotheus Vodička, mladý filosoficky a křesťansky orientovaný autor a kritik, literární teoretik a překladatel, v té době student srovnávacích dějin literatur, filosofie a estetiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy; jde o první překlad této prózy – a současně první překlad prózy z uvedeného souboru – otištěný v češtině.²⁴² Ve Vodičkově překladu²⁴³ je patrná snaha o dosažení stylové elegance v češtině; překlad zároveň zachovává specifika Kafkovy syntaxe, aniž by na českého čtenáře působil nepřírozeně (jako pro češtinu poněkud nepřírozené lze zmínit pouze častější užívání pasivních větných konstrukcí); konkrétní obraty překládá Vodička často volněji, v naprosté většině případů však současně zachovává jejich původní význam; v obsahové rovině nenalézáme žádné zásadní významové posuny, které by vycházely z neporozumění originálu; v případě některých zvolených stylistických prostředků lze hovořit o mírné tendenci k archaizaci, vycházející ze zmíněné Vodičkovy snahy o dosažení „vysokého stylu“.²⁴⁴ V dubnu následujícího roku pak v nedlouho

příběh je podán jako součást přímé řeči duchovního, který jej Josefu K. vypráví, oproti originálu je však v Mastíkově překladu takto zprostředkovaný dialog dveřníka s mužem z venkova podán v podobě přímé řeči, podobně jako v Eisnerově překladu (srov. KKAP: 292, Kafka 1932a: 3 a idem 1931b: 221).

²⁴¹ Měsíčník (1932–1944) založený skupinou mladých katolicky orientovaných autorů inspirovaných především vydavatelskou činností Josefa Floriana v té době řídili překladatel a autor společenskovední literatury Stanislav Berounský a Jan Franz s redakčním kruhem, odpovědným redaktorem byl zpočátku kritik, kulturní historik, filosof a překladatel Rudolf Voříšek, který byl zároveň vydavatelem časopisu, následně právě Timotheus Vodička.

²⁴² Tato próza obsahuje také text – původně součást jejího rukopisu –, který byl následně publikován v podobě samostatné prózy pod titulem „Eine kaiserliche Botschaft“ (podoba textu je v případě jednotlivých publikací identická: srov. KKAD App.: 344–349) – samotný text se v obou případech liší pouze drobnými odchylkami (srov. KKANI: 351–352 a KKAD: 280–282); všechny tři jeho předchozí otištěné české překlady, jež byly uvedeny výše, vycházely z textu v podobě samostatně publikované prózy, nejspíše z verze otištěné pod titulem „Eine kaiserliche Botschaft“ v souboru *Ein Landarzt* (v roce 1924 byl publikován Grmelův překlad tohoto textu v revue *Apollon*, v roce 1929 výrazněji upravená podoba tohoto překladu v příloze *Národního osvobození* a ve stejné době Vránův překlad textu v rámci sborníkové edice *Archy* – ve všech třech případech pod názvem „Císařské poselství“).

²⁴³ Vodička překládal ze zmíněného souboru Kafkových próz z pozůstalosti, který vyšel v roce 1931 v ediční úpravě Broda a Hanse-Joachima Schoepse pod titulem *Beim Bau der Chinesischen Mauer* (Kafka 1931c).

²⁴⁴ Zmíněné poněkud častější užívání pasivních větných konstrukcí lze ukázat například v případě překladu vět „Nachdem dann aber die Vereinigung vollzogen war, wurde nicht etwa der Bau am Ende dieser tausend Meter wieder fortgesetzt“ – „Když však bylo provedeno spojení, nebylo vždy zase pokračováno ve stavbě na konci tohoto tisíce metrů“ (srov. Kafka 1931c: [9] a idem 1932/1934: 52; KKANI: 338) či „Und nun wurde einmal ein Flugblatt der Aufständischen durch einen Bettler, der jene Provinz durchreist hatte, in das Haus meines Vaters gebracht“ – „A tu byl jednou donesen žebrákem, který prošel onou provincií, do domu mého otce leták povstalců“ (srov. Kafka 1931c: 25 a idem 1932/1934: 59; KKANI App.: 298); zmínit lze rovněž důsledné zachovávání formy minulého kondicionálu v českém překladu: věta „Nun würde man von vornherein glauben, es wäre in jedem Sinne vorteilhafter gewesen, zusammenhängend zu bauen“ je tak například přeložena „Tu by se mohlo již předem mysliti, že by bylo bývalo v každém smyslu výhodnější, kdyby se bylo stavělo souvisle“ (srov. Kafka 1931c: 10 a idem 1932/1934: 52; KKANI: 338), v případě překladu věty „die Hoffnungslosigkeit solcher

předtím založených *Listech pro umění a kritiku*²⁴⁵ vychází Vodičkův překlad další prózy ze zmíněného souboru: „Das Ehepaar“ pod titulem „Manželé“ (Kafka 1933/1934); opět se jedná o první publikovaný překlad této prózy do češtiny.

V únoru 1933 je v brněnské „revue pro umění a kulturu“ *Středisko*²⁴⁶ otištěna báseň výše zmiňovaného blízkého Kafkova přítele Jiřího (Mordechaje) Langera ve vlastním překladu z hebrejštiny s podtitulem „K úmrtí básníkovu. (Za Frant. Kafkou.)“ (Langer 1932/1933).²⁴⁷ V redakční poznámce se uvádí, že jde o ukázkou ze sbírky Langerových básní, která „vyšla v Praze 1930. Jest to prvé hebrejské dílo, vycházející v Praze po 100 letech. M. J. Langer, písící palestinskou hebrejštinou, je též autorem známé knihy *Erotika Kabaly* (vyšla v němčině) a přispívatelem, mezinárodního psychoanalytického časopisu ‚Imago‘, jehož

fleißigen, aber selbst in einem langen Menschenleben nicht zum Ziel führenden Arbeit hätte sie verzweifelt und vor allem wertloser für die Arbeit gemacht“ – „beznadejnost takové práce, která by přes všechnu píli nebyla ani po celém dlouhém lidském věku vedla k cíli, byla by je naplnila zoufalstvím a především by byla zmenšila cenu jejich práce“ (srov. Kafka 1931c: 12 a idem 1932/1934: 53; KKANI: 341) si pak lze všimnout rovněž volnějšího způsobu překladu, původní význam je však zachován; rovněž v případě překladu věty „Wir lesen von ihnen in den Büchern der Alten, die Grausamkeiten, die sie ihrer Natur gemäß begehen, machen uns aufseufzen in unserer friedlichen Laube“ – „Čteme o nich v starých knihách, ukrutnosti, jichž se podle své povahy dopouštějí, vynucují nám vzdechy v našem mírném prostředí“ (srov. Kafka 1931c: 18 a idem 1932/1934: 55; KKANI: 347) – jsou některé obraty převedeny do češtiny poněkud volněji, překlad spojení „Bücher der Alten“ v podobě „staré knihy“ a „friedliche Laube“ jako „mírné prostředí“ je však oproti originálu zároveň významově poněkud posunutý; v překladu věty „In einer benachbarten, aber immerhin sehr weit entfernten Provinz war ein Aufstand ausgebrochen“ – „V jedné sousední, ale vždy ještě velmi vzdálené provincii vypuklo povstání“ (srov. Kafka 1931c: 25 a idem 1932/1934: 58; KKANI App.: 298) působí převedení výrazu „immerhin“ do češtiny v podobě časového určení „vždy ještě“ poněkud nepřirozeně; pasáž „Kaum hatte nun der Priester zwei derartige Seiten gelesen, war man schon entschieden. Alte Dinge, längst gehört, längst verschmerzt. Und trotzdem – so scheint es mir in der Erinnerung – aus dem Bettler das grauenhafte Leben unwiderleglich sprach, schüttelte man lachend den Kopf und wollte nichts mehr hören“, kterou Vodička překládá „Sotva tedy kněz přečetl dvě takové strany, byli všichni hotovi s úsudkem. Staré věci, dávno slyšené, dávno oželené, a ačkoli – tak se mi zdá ve vzpomínce – z žebráka neodolatelně promlouval hrozný život, vrtěli s úsměvem hlavou a nechtěli již nic o tom slyšet“ (srov. Kafka 1931c: 26 a idem 1932/1934: 59; KKANI App.: 298–299), je do češtiny převedena opět poněkud volněji: vedle syntaktické úpravy a překladu obratu „schon entschieden“ jako „hotov s úsudkem“ si lze všimnout především nepřesně přeloženého výrazu „unwiderleglich“ v podobě „neodolatelně“.

²⁴⁵ Literárněkritický a beletristický čtrnáctideník (1933–1937) vydávaný v nakladatelství Melantrich v té době redigoval Bedřich Fučík s redakčním kruhem, odpovědným redaktorem byl Vilém Závada; časopis vycházející v úpravě Jindřicha Štyrského otiskoval příspěvky předních českých autorů.

²⁴⁶ Měsíčník (1930–1934) mladých moravských autorů regionálního dosahu, orgán Literárního střediska v Brně; jeho založení je spjata především s legionářem, básníkem a prozaikem Oldřichem Zemkem; časopis v té době řídil redakční kruh.

²⁴⁷ „Tož nadešel již čas, svazek se rozděluje, / svazek vln v moři světů – / Jako by možné bylo rozloučení / V bez-prostoru, v bez-času onoho bodu, jenž Nekonečno sluje! // Hle, nestačily paže Tvé prachu země obejmouti, / Nyní však síla Tvá k nejzazším hvězdám sahá; / Sláb byl Tvůj výsměch, by vyjádřil srdce žal, / Však nyní: ječivý vichřice rej nade vším kvílí a štká, // Neb mystická svatba dnes v přírody lůně se slaví. / Nad zdrojem, z něhož smrt a život bratrsky vyvěrají / Za zvuků symfonie, již tak zázračně pějí přírody tajemství věčná, / Pravěkými vzpomínkami zpiti elektrony [sic] volné jak démoni odpoutaní tančí. // Vzduch – oheň – voda, vše, co cítí, co roste i co v nehybnosti, / Se mnou se přátelí dnes, ač cizími byli až dosud; / S výrazem nevýslovné něhy své ruce vztahují po mně / se mnou laškovně – a Ty’s v jejich středu! // A matka země tak laskavě mně kyne: / Ó polož na řadra má tíž’ stínu své duše / A sen svých kostí ulož v poduškách kyprosti mé k spánku! // – A plna jest života Tvého“ (Langer 1932/1933); pro bližší kontext a rozbor básně viz Koschmal 2010: 108–116, Goldmannová 2013: 133–134, Tvrdík 2000: 197–199; srov. též Hultsch 2014: 26.

redakce jest v Berlíně“ („Mordechaj Jiří Langer“ 1932/1933). Báseň pochází z Langerovy první hebrejsky psané básnické sbírky drobného rozsahu *Pijutim ve-širej jedidot (Básně a písně přátelství)*, jejíž vydání je však v souladu s uvedeným vročením datováno do roku 1929 (Langer 1929); stejně jako zmíněná Langerova německy psaná práce *Die Erotik der Kabbala* vyšla v malém pražském nakladatelství Josefa Flesche. Časopis *Imago*, do něhož Langer přispíval a který v té době nesl podtitul *Zeitschrift für psychoanalytische Psychologie, ihre Grenzgebiete und Anwendungen*, byl vydáván Sigmundem Freudem v Mezinárodním psychoanalytickém nakladatelství (Internationaler Psychoanalytischer Verlag) ve Vídni a v Lipsku.

V červnu 1933 pak v *Nedělní zábavné a poučné příloze Národní politiky* vychází recenze českého překladu Rilkova románu vydaného nakladatelstvím Sfinx pod titulem *Zápisky Malta Lauridse Brigge* v edici Pyramida;²⁴⁸ dlouholetý redaktor deníku, básník, kritik a překladatel František Sekanina začíná svou recenzi srovnáním a nastíněním společných rysů Rilkovy a Kafkovy tvorby:

Je zajímavé, že dva snad nejvíc pozoruhodné a nejvýznačnější zjevy nové německé literatury, Franz Kafka a Rainer Maria Rilke, byli Pražané. Příbuznost jejich rodného prostředí dodávala jim i jistého duchovního bratrství, i když umění Rilkeovo jest jaksi pestrobarvitější, poetičtější a Kafkovo spíš prolínající a věcnější. Jejich tradici bychom také marně hledali v literatuře mateřského jazyka – a má to v sobě svůj zvláštní půvab –: čistotu jejich citu, pronikavost jejich pohledu nezatíženého německou problematikou (také nezkresleného jednostranností) můžeme tedy spíš sledovati v prostředí, které jim bylo základem básnické mohutnosti.
(Sekanina 1933)

Vedle spojení obou autorů – na něž v předchozím roce upozornili Arne Novák, který je označil za „pronikavé interprety životní hrůzy, strážně a viny“ a zároveň vyslovil jistou pochybnost nad zdůrazňováním jejich významu, a František Mastík, podle něhož spojuje oba skutečnost, že se jedná o „básníky neobyčejně sensitivní“ – si lze všimnout jednak toho, že Sekanina, jenž je označuje za „dva snad nejvíc pozoruhodné a nejvýznačnější zjevy nové německé literatury“, upozorňuje především – podobně jako například Pavel Eisner – na jejich společnou inspiraci pražským prostředím, jednak toho, že ani Sekanina nepovažuje za nutné

²⁴⁸ Román vyšel v překladu Jana Zahradníčka, nikoli Pavla Eisnera, který podle výše citované informace nakladatelství otištěné roku 1930 v *Hovorech Sfinx* v té době na překladu románu pracoval.

čtenářům kulturní přílohy denního tisku Kafku blíže představovat, což opět svědčí o tom, že Kafka v této době nebyl českému intelektuálnímu prostředí zcela neznámý.

4.4 Pavel Eisner a F. X. Šalda

V červnu 1933 je v „revue pro literaturu, umění a společnost“ *Lumír*²⁴⁹ otištěna Eisnerova stat' tematizující historický vývoj tvorby „židovských spisovatelů německé národnosti“ v českých zemích, v níž zmiňuje též Kafku – „geneiálního mučeníka [sic] solipsismu“ –, jehož dílo „znamená apolitické, ale tím niternější a neodčinitelnější překonání liberalismu“ a v němž „není a nemůže být místa pro nicotnosti židovských nacionalistických šibřinek“; opět vedle sebe také staví Kafku a Werfela, když hovoří o tom, že „pražský židovsko-německý liberalism vydává sám ze sebe korektiv a rodí tvůrce, kteří v sobě překonají dědičné [nacionalistické] zlo (Werfel, Kafka)“ (Eisner 1932/1933: 452).

Na podzim téhož roku pak v rámci řady *Československá vlastivěda*, vydávané nakladatelstvím Sfinx, vychází ve svazku věnovaném písemnictví²⁵⁰ Eisnerova obsáhlá přehledová studie o vývoji německé literatury na území Československa po roce 1848, zahrnující též pasáž, v níž Eisner představuje Kafkovo dílo:

Prosaické dílo *Franze Kafky* (nar. 1883 v Praze, zemřel 1924), z velké části z tors složené, autoru téměř násilím vyrvané nebo proti jeho vůli M. Brodem z pozůstalosti vydané, je snad nejúžasnějším fenoménem naší literatury a nepochybně vedle Rilkeho lyriky jejím nejpodivuhodnějším přínosem světovému písemnictví. Kafkovo dílo strmí zcela o samotě ve svém specifickém prostoru a ovzduší, není zde předchůdců a nelze si představit pokračovatele (což nevylučuje usměrňující a očistný vliv na některá díla Brodova): leda lze říci, že u Kafky je výpravně zpředmětněna Pascalova mučednická touha po konečné hlubině bezpečnosti, že odosobňuje a rytmicky přehodnocuje Kierkegaardovu synthesi štvoucího lovce a štvané zvěři a že Dostojevského úporné hledání mravní pravdy je u Kafky zbaveno syrově drastické a kriminalisticky sensační látkovosti a položeno do roviny všeplatné civilnosti.

Ač bez přímých předchůdců v beletrii, je Kafka vrcholnou synthesí, jež stoupá z nánosů duchovních věků na slavném pražském aluvii. Je v něm dědictví platonských ideí

²⁴⁹ Tradicionalisticky a nacionalisticky orientovaná literární revue (1873–1940), do níž přispívali přední čeští autoři a kritici, vycházela v té době jako měsíčník a byla orgánem Literárního odboru Umělecké besedy a Kruhu českých spisovatelů; v té době byl jejím odpovědným redaktorem a vydavatelem překladatel z francouzštiny, básník, kritik a literární historik Hanuš (vlastním jménem Jan Křtitel) Jelínek.

²⁵⁰ Řadu vycházející pod záštitou Masarykovy akademie práce řídil profesor geomorfologie a zeměpisu na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy Václav Dědina. Svazek věnovaný písemnictví redigovali literární historici Albert Pražák a Miloslav Novotný; jeho nejrozsáhlejší část představuje přehledová studie Arne Nováka shrnující dějiny české literatury.

v recepci přímé i v odrazu východoněmecké mystiky, pracuje v něm podzemně stará židovská náruživost stopující Boha do jeho posledních skrýší a jsou v něm, jenž celým duchovním ustrojením je zjevem naprosto východním, také značné infiltráty slovanské, a to nejen ze zřídla Dostojevského. J. Mühlberger zajisté případně upozorňuje na Chelčického mravní teorem „Neodpíráti zlu“, jenž je u Kafky vystupňován v nevyslovenou, ale stěžejní these především v románu „Hrdelní pře“: již pouhá obhajoba vlastního já je smrtelný hřích; takových styčností mezi světem Kafkovým a světem slovanských visionářů je však víc. Hned základní kámen Kafkovy duchovní stavby – představa všeho života jako mystické viny – má bezprostřední protějšek u Březiny; věčná, mučivá, k marnosti odsouzená pouť k Bohu připomíná úděsným kolotáním jedincovy duše, labyrintickou nejistotou pravé cesty, zákonitostí věčného zklamání velmi naléhavě autora Labyrintu světa – bez ráje srdce, jenž zůstává krutě odepřen. [...]

Kafkova dikce je matematicky přesná, prostá jakýchkoli příměšků lyričnosti a citovosti, je neněmecky jasná, názorná, krystalinická, je do závratné dokonalosti zvládnutá a nadčasová. V úplně nový útvar je v ní sloučeno a k novým úkolům přehodnoceno dědictví Stifrovo, Kleistovo, Nietzscheovo, její zduchovělá dialektika připomíná slovesné umění scholastiků i talmudu. Tato prosa má jedinečnou schopnost zcela organické a nenásilné transcendentnosti a realizace čtvrtého prostoru. Její jediný obsah – hledání Absolutna a explorační božské podstaty – je zas a zas páčen z nejvšednější reality. Dějový substrát sám je úplně prost sensací smyslových či dějových, Kafka je nejzazší odklon od Meyrinka; zázvěti nerozeznatelně splývá s tímto životem, není předělu mezi tímto a oním břehem, poslední akt mysteria dějství je co hodinu na jevišti nejcivilnější, bez malebných výjevů, bez kůrů andělských či pekelných, v plné šedi všedního dne.
(idem 1933: 364–365)

Jak konstatuje Josef Čermák, Eisnerův výklad se „přidrží Broda (*hledání Absolutna a explorační božské podstaty*)“ (Čermák 1991d), jehož zásluhy na zachování a vydání Kafkova díla „proti jeho vůli“ zde opět vyzdvihuje; nově hovoří též o možném Kafkově „usměrňujícím a očištném vlivu na některá díla Brodova“. Kafku představuje Eisner jako soliterní postavu v dějinách literatury a rovněž poukazuje na fragmentární povahu jeho díla. Nově zde u Eisnera nacházíme spojení, které se v české recepci objevilo již opakovaně, když Kafku staví vedle Rilka a zdůrazňuje jejich „přínos světovému písemnictví“. Ve své metafyzicky orientované interpretaci chápe Eisner Kafku jako „vrcholnou syntézi“ především evropských duchovních tradic, když nově nachází paralely s Pascalem a Kierkegaardem. Dále konstatuje „infiltráty slovanské“, mezi nimiž vedle Dostojevského nově upozorňuje – v návaznosti na Mühlbergera – na paralely s Chelčickým; Kafkův bezprostřední protějšek nachází opět v Březinovi, když znovu hovoří o mystické vině jako o ústředním tématu jeho tvorby; nově poukazuje také na paralely s Komenským – labyrintická pouť duše k Bohu však u Kafky končí „bez ráje srdce“. Eisner též opět zmiňuje Kafkovo navázání na „dědictví Stifrovo“ a nově také Kleistovo a Nietzscheovo, o jehož literární příbuznosti s Kafkou hovořil v české recepci dosud pouze Janouch ve svém výše citovaném fejetonu otištěném roku 1925 v příloze

Hlasu pravdy. Nově zde Eisner poukazuje také na to, že Kafka je „nejzazším odklonem“ od Meyrinka. V této pasáži své studie se věnuje rovněž stručnému představení vybraných Kafkových prací: románům „Hrdelní pře“ (Der Prozess)“ a „Das Schloss“, nově také „torsu románu ‚Amerika‘“ a dále „románové novele ‚Die Verwandlung‘“, jejímž tématem je „proměna mladého muže ve stěnici [sic] – symbol mystické životní viny a trestu za ni“; zmiňuje se též nově o „vrcholných povídkách ‚Der Hungerkünstler‘“ (míněn je výše uvedený soubor *Ein Hungerkünstler* obsahující stejnojmennou titulní prózu) a „Ein Landarzt“ a konečně konstatuje, že „tragedie egocentrismu je promítnuta do zvířecího osudu v ohromivém fragmentu ‚Doupě‘ (Der Bau)“ – tato próza, jež je zde v rámci české recepcy zmíněna poprvé, je součástí výše uvedeného souboru, který obsahuje též stejnojmennou titulní prózu „Beim Bau der chinesischen Mauer“, v níž je „zakleta“ „celá kosmogonie lidského duševního bludiště“ (Eisner 1933: 365). V závěru pasáže věnované Kafkovi pak nacházíme „další Eisnerovu stěžejní tezi genetické interpretace Kafky“ (Krolop 2009: 19):

Kafka je svého druhu únikem z ghetta. Ghetto je již pouhým svým pojmem izolovanost a egocentrické ulpívání lidské bytosti na svém já, věčné kroužení kolem vlastního středu. Kafka prožívá a domýšlí do zámezních důsledků trojí egocentrismus pražského intelektuála: egocentrismus ghetta kmenového, ghetta sociálního (v duši pražského německého měšťáka) i ghetta umělcovy duše; nastupuje křížovou cestu solipsismu prožívaného jako neodčinitelné provinění a smrtelný hřích. Svou monotematikou jástevní Golgathy dovršuje kulturní epochu vypjatého individualismu a klade na ni mramorový náhrobek svého díla.
(Eisner 1933: 365)

Eisner zde načrtává svou teorii trojího ghetta, již blíže rozpracovává v dalších textech (viz více níže), a v rámci svého pražského výkladu Kafky dále uvádí, že „v Kafkově díle, v němž každý nekonstruktivní detail je úmyslně pominut, není sice nikde místopisné zmínky o Praze, tím méně pak popis pražské lokality (mimo vrcholný svatovítský výjev v ‚Hrdelní při‘): přes to prozařuje tajuplné město každou stránkou tohoto díla, jež jen zde se mohlo zrodit, jež jen z této lokality mohlo vzklíčit a vyrůst jakožto strom bolesti a zásvětní žízně“ (ibid.). V závěrečném shrnutí pak konstatuje, že Kafka ve své tvorbě „synthetisuje praprvky židovské se specifickými fakty pražskými a svou utkvělou otázkou po ospravedlnění individua z mystické viny odkazuje rovněž na východ“ (ibid.: 376).

V lednu 1934 se v *Šaldově zápisníku*²⁵¹ v rámci úvah o Richardu Weinerovi objevuje vedle jeho srovnání s Dostojevským také poznatek, že „některými stranami svého důsledného a dalekozorného vnitřního visionářství připomíná zvěčnělého pražského Němce Kafku, kterým se začínají obírat nyní intensivně Francouzi“ (Šalda 1933/1934: 159). Jde o ojedinělou zmínku o Kafkovi v Šaldových textech a zároveň o první upozornění na paralely Kafkovy a Weinerovy tvorby v rámci české recepcce.

Na Šaldovu zmínku o Kafkovi pak upozorňuje Pavel Eisner, když v odpovědi na otázku „Která (tři) cizojazyčná díla byste rád viděl přeložena do češtiny a proč?“, položenou v rámci ankety „týdeníku pro kulturní a jiné veřejné otázky“ *Čin*,²⁵² uveřejněné v dubnu 1934, jmenuje také Kafkův román „Das Schloss“ a poukazuje na překlady jeho děl do světových jazyků i vzrůstající zájem o ně v zahraničí:

Všechna díla zvěčnělého Pražana Franze Kafky jsou bezpříkladnou tragedií lidského svědomí, mravní pitvy a nekonečné pouti k Bohu. Francie, Anglie, Itálie má překlady z tohoto pražského Němce a stále rostoucí essayistickou literaturu o něm. Nedávno na něho upozornil F. X. Šalda, což by mělo postačit již o sobě.
(Eisner 1934)

4.5 Jan Franz a Bernhard Rang

Ve výše zmíněné katolické „revue pro kulturu a život“ *Řád*²⁵³ vychází na podzim 1934 pod titulem „Před zákonem“ překlad tzv. „legendy o dveřníkově“, jehož autorem je zjevně Jan Franz (Kafka 1934/1935a) – jde o první jeho překlad Kafkovy prózy –, který je podepsán pod bezprostředně následujícím překladem Kafkovi věnované studie knihovníka a pedagoga Bernharda Ranga, jenž v té době vyučoval dějiny literatury a působil jako lektor krásné literatury pro městské knihovny a čítárny v Kolíně nad Rýnem (Rang 1934/1935); originál této studie byl otištěn na jaře 1932 v katolicky orientovaném měsíčníku *Die Schildgenossen*, vydávaném v té době v Augsburgu, jehož redakci řídil Romano Guardini, který v té době působil v Berlíně (Rang 1932); zmíněná „legenda“ však v německém originálu studii nedoprovází, doplněna a studii předřazena byla až ve Franzově překladu – lze usuzovat na to,

²⁵¹ Autorský měsíčník (1928–1937) byl v té době s podtitulem „List pro poesii, politiku a život“, často v podobě dvojčísel, vydávan v nakladatelství Otto Girgala, později v nakladatelství Melantrich.

²⁵² Kulturně-politický časopis levicově demokratického zaměření (1929–1939), vydávaný ve stejnojmenném nakladatelství československých legionářů, v té době řídila jedna z výrazných postav dobové české publicistiky Marie Majerová s redakčním kruhem.

²⁵³ Časopis v té době řídil katolicky orientovaný básník, esejista a překladatel František Lazecký s redakčním kruhem, odpovědným redaktorem byl Timotheus Vodička.

že uvedení plného textu tohoto podobenství považoval Franz za potřebné pro českého čtenáře a zároveň se lze domnívat, že tato „legenda“ zaujala jeho pozornost. Jakkoli je v závěru studie z Franzova překladu tohoto podobenství citováno v rámci rozboru té části kapitoly „Im Dom“ z románu *Der Proceß*, jejíž je tato „legenda“ součástí, vychází jeho překlad z textu v podobě samostatně otištěné prózy, která v souboru *Ein Landarzt* nese titul „Vor dem Gesetz“;²⁵⁴ vedle výše představeného Eisnerova překladu části zmíněné kapitoly obsahující toto podobenství, publikovaného v roce 1931 ve svazku *Němci v českých zemích*, a Mastíkova překladu části téže kapitoly, otištěného v roce 1932 v revue *Gedeon*, jde – po překladu Illové publikovaném v roce 1920 v příloze *Práva lidu*, Grmelově překladu otištěném v roce 1926 v časopise *Kritika* a Vránově překladu publikovaném v roce 1929 v rámci sborníkové edice *Archy* (ve všech třech případech rovněž pod názvem „Před zákonem“) – o čtvrtý otištěný český překlad této „legendy“, který vychází z textu v podobě samostatně otištěné prózy. Franzův překlad je v obsahové rovině přesný, zároveň je ovšem při snaze o stylovou eleganci oproti předchozím překladům poněkud volnější;²⁵⁵ jakkoli zvolená stylistická řešení působí v celku textu přirozeným dojmem, některá konkrétní syntaktická řešení působí v češtině naopak poněkud nepřirozeně, stejně jako způsob překladu určitých výrazů a spojení, jež jsou na některých místech přeloženy poněkud doslovně;²⁵⁶ proti snaze o přirozeně působící český text na úrovni soudobého jazyka stojí též některé prvky – zvolené zřejmě ve snaze o dosažení „vysokého stylu“ –, které působí poněkud archaizujícím dojmem.²⁵⁷ Rovněž Franzem zvolená terminologie se od předchozích překladů v některých případech liší.²⁵⁸

²⁵⁴ Tato „legenda“ je – jak bylo zmíněno výše – původně součástí rukopisu uvedené kapitoly románu *Der Proceß*, následně otištěnou v podobě samostatné prózy pod titulem „Vor dem Gesetz“ (liší se v případě jednotlivých publikací pouze drobnými odchylkami: srov. KKAD App. 328–332) – samotný text tohoto podobenství je v obou případech v zásadě identický (srov. KKAD: 292–295 a KKAD: 267–269); na základě srovnání obou variant lze konstatovat, že Franz překládal z textu v podobě samostatně otištěné prózy pod titulem „Vor dem Gesetz“, nejspíše ze zmiňovaného knižního souboru *Ein Landarzt* (Kafka 1919b; srov. KKAD App.: 328–332).

²⁵⁵ Například větu „Vor seinem Tode sammeln sich in seinem Kopfe alle Erfahrungen der ganzen Zeit zu einer Frage“ překládá Franz následovně: „Před smrtí se mu soustředí všechny zkušenosti té dlouhé doby v otázku“ (srov. KKAD: 269 a Kafka 1934/1935a: 19), větu „Der Türhüter erkennt, daß der Mann schon an seinem Ende ist“ takto: „Hlídač poznává, že muž je už u konce svých sil“ (srov. ibid.) a spojení „du bist unersättlich“ jako „ty nenasyto“ (srov. ibid.).

²⁵⁶ Syntax věty „Schon den Anblick des dritten kann nicht einmal ich mehr ertragen“ je tak do češtiny převedena poněkud doslovně: „Už pohled třetího nemohu já snést“ (srov. KKAD: 267 a Kafka 1934/1935a: 18), syntakticky nepřirozeně působí též například překlad věty „Wohl aber erkennt er jetzt im Dunkel einen Glanz“ – „Ale rozpoznává dobře teď v temnu záři“ (srov. KKAD: 269 a Kafka 1934/1935a: 19) a ve větě „denn der Größenunterschied hat sich sehr zu ungunsten des Mannes verändert“ je výraz „Größenunterschied“ přeložen také poněkud příliš doslovně: „protože se rozdíl výšek velmi změnil v mužův neprospěch“ (srov. ibid.).

²⁵⁷ Vedle nejednotného užívání infinitivu na -t a -ti lze uvést například výraz „zugänglich“ – „přístupen“ (srov. KKAD: 267 a Kafka 1934/1935a: 18), obrat „damit du nicht glaubst“ – „aby sis nemyslí“ (srov. KKAD: 268 a

V úvodu samotné Rangovy studie – jedné z prvních studií věnovaných Kafkovi, která byla přeložena do češtiny a publikována v českém tisku a jež je zároveň poměrně obsáhlá a zevrubná – je pak Kafkova tvorba charakterizována následovně:

Literární dílo Franze Kafky je dokumentem nepodmíněné náboženské víry, jejíž hlubokou problematiku lze z části vysvětliti autorovým židovstvím. [...] To dílo je mimo literaturu, ba takřka mimo básnictví. Je na hranicích vyslovitelného a uchopitelného, je to výraz hluboké a bezprostřední mezní situace, jež je naprosto závazná a rozhodující pro náboženské bytí člověka. [...] V základech Kafkova díla je prázátek náboženský, tušené vědění o pravdě a skutečnosti božského, pro nás ztracené. [...] Bůh jedině je pravdivý a svět před jeho pravdou couvající, stále nestálý a prchající svět má tu pravdu jen v odlesku jeho světla, jež jedině je pravé. [...] Ale strašné je, že člověk jako člověk a v tomto světě nikde pravdě vskutku nečelí, nýbrž chce se neustále před Bohem skrýt a zajistit mnohonásobnými sebeklamy a možnostmi úniku, nechce vidět pravdu a absolutno [...]. Kafkovo „umění“ nechce nic jiného než ukázati a vyjádřiti hrůzu toho stálého zalhávání a přetvářky, té poslední existenciální nejistoty a zlomenosti, té pravlastní náboženské problematiky lidského bytí vůbec. Odtud se také dostává jeho dílu povahy neustálého podobenství. [...] Mediem slova a příběhu [...] pokouší se Kafka jedině o to, jak proraziti všim tím zdáním a klamem a zmocniti se samé pravdy, božské pravdy, i když jen v odrazu toho já, jež před ní prchá. Právě to nevýznamné a nehonosné, to samozřejmé a každodenní, to opravdu prosté a zdánlivě nicotné je mu popudem, aby zde a jen zde zíral světlo poslední bezpodmínečnosti pravdy a božského. Zbaviv každodenní skutečnosti zdání, proniká tak k onomu metafyzickému, jež je nám odepráno nazíratí bezprostředně. Ta snaha je už sama v sobě odsouzena k ztroskotání. Kafka o tom nutném ztroskotání věděl.
(Rang 1934/1935: 20–21)

Ve svém existenciálně a metafyzicky orientovaném výkladu, který se zaměřuje na náboženský rozměr Kafkova díla, klade Rang – podobně jako Eisner ve své výše citované studii z roku 1933 – jeho tvorbu do souvislosti s Kierkegaardem a Pascalem, dále konstatuje literární příbuznost s Dostojevským – jde o spojení, jež se v české recepci objevilo již opakovaně – a poprvé v české recepci též podobnost s Lutherem.

Rang hovoří rovněž o „zvláštní fragmentárnosti a neukončenosti (v docela neromantickém smyslu) Kafkových próz“ a zároveň konstatuje, že „velká část Kafkova díla

Kafka 1934/1935a: 19) či větu „Ich gehe jetzt und schließe ihn“ – „Jdu teď a zavru ho“ (srov. KKAD: 269 a Kafka 1934/1935a: 19).

²⁵⁸ Postavu, kterou Illová překládala několika různými způsoby – jako „stráž (u dveří)“ či „strážce (dveří)“ –, Grmela i Eisner jednotně jako „dveřník“, Vrána opět různými způsoby – jako „přídveřník“ či „dveřník“ – a Mastík rovněž různými způsoby – jako „strážce“ či „vrátný“ –, překládá také Franz různými způsoby (opět patrně ze stylistických důvodů, aby se výraz neopakoval příliš často): jako „hlídač (brány)“ či „strážce“ (Türhüter); postavu, jež je u Illové i u Vrány přeložena nejprve jako „muž z venkova“, dále v textu pak jako „venkovan“ a již Grmela i Eisner překládají jednotně jako „muž z venkova“ a Mastík jednotně jako „venkovan“, překládá Franz opět jednotně, ovšem značně doslovně jako „muž ze země“ (Mann vom Lande); spojení, které Illová překládala ve smyslu „připuštění“ či „přistoupení k zákonu“, překládá Franz – stejně jako Grmela, Vrána, Eisner i Mastík – jednotně ve smyslu „vstupu do zákona“ (Eintritt in das Gesetz).

není už dnes obecně přístupná, že on sám zničil mnohé a důležité partie a že pečlivě německé souborné vydání není ještě ukončeno (ačkoliv ve Francii už také začali s publikací souboru)²⁵⁹ v souvislosti s možnostmi interpretace jeho próz hovoří o „vnitřní závaznosti a příkazu, abychom se před tím dílem vzdali každého obsažnějšího a systematictějšího výkladu“ (ibid.: 20) a následně se věnuje stručnému představení vybraných Kafkových prací.²⁶⁰ „Ze tří románů vydaných z pozůstalosti je ‚Amerika‘ zdánlivě nejsnazší a nejsrozumitelnější – a jistě je to nejjasnější a jistým způsobem nejradostnější Kafkova kniha,“ podle Ranga však „k hlubšímu proniknutí do jeho světa“ slouží „především oba fragmentární romány ‚Zámek‘ (Das Schloss) a ‚Soudní pře‘ (Der Prozess)“,²⁶¹ „jakož i nedávno rovněž z pozůstalosti vydaný svazek ‚Při stavbě čínské zdi‘ (Beim Bau der chinesischen Mauer) [... a] dva menší příběhy ‚Proměna‘ (Die Verwandlung) a ‚Rozsudek‘ (Das Urteil)“,²⁶² vzhledem k výše zmíněné skutečnosti, že Kafkovy „dřívější knihy, jako především ‚malé povídky‘, sebrané pod titulem ‚Venkovský lékař‘ (Ein Landarzt), jsou bohužel rozebrány a nedostupny už takřka veřejnosti,“ se Rang musí „omezit na tento poněkud subjektivní a jen relativně platný výběr“ (ibid.: 22).

Nejprve se věnuje rozboru „povídky“ *Die Verwandlung*, v níž podle něj nejde „– a to budiž zdůrazněno pro celou Kafkovu tvorbu – nijak o psychologii (natož o psychoanalysu) [...]. Naopak: jde přímo o úhrn celého života, o ‚proměnu‘, vinu a trest v rovině meta-psychické. [...] Nejde o básnický obraz, nýbrž o nadempirickou skutečnost našeho pravého vnitřního života. Zvíře v člověku nabývá takové tělesnosti. [sic] že je nezastřeně patrné“

²⁵⁹ První svazek výše zmíněných šestisvazkových Kafkových Gesammelte Schriften, připravených Brodem ve spolupráci s Heinzem Politzerem, vyjde až v roce 1935; první francouzské překlady Kafkových próz vycházejí časopisecky od roku 1928, především v překladech Alexandra Vialatta (překlady próz *Die Verwandlung* či *Der Bau*), prvního překladatele Kafkových próz do francouzštiny, v roce 1933 pak jeho překlad románu *Der Proceß*; francouzské souborné vydání Kafkových spisů však vyjde až po druhé světové válce. V originálu Rangovy studie lze zároveň v užité formulaci, která je Franzem do češtiny přeložena do určité míry nepřesně, číst poněkud ostřejší kritický osten: „die sorgfältige deutsche Gesamtausgabe noch immer aussteht (obwohl die Franzosen bereits eine vollständige Publikation begonnen haben)“ (Rang 1932: 108).

²⁶⁰ Jakkoli Franz ve svém překladu na prvním místě uvádí „Menší povídky“ (Kleinere Erzählungen), jež nesmíme zaměňovat s kabinetním, miniaturní malbu připomínajícím ‚Drobným uměním‘ (Kleinkunst)“ (Rang 1934/1935: 22), jež vzhledem k užitému proloženému písmu zjevně považuje za názvy próz, šlo v Rangově studii spíše o charakteristiku Kafkových drobnějších próz obecně: „Seine ‚Kleineren Erzählungen‘, die man nicht mit Kabinettkunst und an Miniaturmalerei erinnernder ‚Kleinkunst‘ verwechseln darf“ (idem 1932: 110).

²⁶¹ Česká podoba titulu „Soudní pře“ se objevuje poprvé právě u Franze; jeho volba však může odkazovat k inspiraci podobným názvem, který pro svůj překlad románu zvolil Eisner a ježž užívá také Mastík ve výše představeném textu a překladu v revue *Gedeon* z roku 1932; v originálu Rangovy studie jsou tituly románů uvedeny v podobě „Das Schloß“ a „Der Proceß“ (Rang 1932: 110).

²⁶² Franzem zvolená podoba českého překladu názvu prózy *Das Urteil*, kterou dříve zvolili také Weltsch a Grmela, může zároveň svědčit o tom, že neměl povědomí o Jesenské překlady této prózy, publikovaném pod titulem „Soud“ v časopisu *Cesta* v roce 1922, či se s tímto způsobem překladu názvu neztotožňoval.

(ibid.: 23); tuto prózu pak klade do souvislosti s dalšími „povídkami o zvířatech“, když upozorňuje na to, že „Kafka představil a ztvárnil takové ‚proměny‘ ve zvířecí život častěji, nejmnocněji a nejhlubokomyslněji jistě ve dvou povídkách z pozůstalosti: ‚Z hloubání jednoho psa‘ a ‚Doupě‘“ (ibid.);²⁶³ v případě první zmíněné prózy pak konstatuje, že, tak jako „v celém Kafkově díle, je i v ‚hloubání jednoho psa‘ náboženskou prazkušností, o niž především jde, absolutní dálka Boha a jeho neproniknutelné mlčení, jeho ‚ne-bytí‘. V tomto mlčení se odhaluje životní situace člověka vůbec. Nejen mlčení Boha tíží náš život, stejně neproniknutelné je i mlčení lidí před Bohem“ (ibid.: 24) – tak je podle Ranga zachycena „negativní víra někoho opravdu z hloubi k Bohu volajícího, věřícího pochybovače“ (ibid.), a to způsobem, který Rang popisuje jako „druh sarkastické ironie, jež nemá co dělat s rouhačstvím nebo dokonce s dialekticko-romantickým hračkářstvím, nýbrž je spřízněn s paradoxním a opravdu dialektickým vyjadřováním, tak vlastním hlubšímu náboženskému myšlení“ (ibid.).

Dále Rang představuje prózy „Elf Söhne“ („Jedenáct synů“)²⁶⁴ a *Das Urteil*, v nichž opět nachází především náboženský rozměr:

Poměr syna k otci jakož i (v „Jedenácti synech“) otce k synovi má v Kafkových podobenstvích vždycky hluboce náboženský, i když myšlenkově transformovaný význam. Popření božského otcovství je v povídce „Rozsudek“ zřejmě v strašné konkrétnosti a neúprosnosti. [...] V bezpříkladné téměř transfiguraci je tu zpodoben prazločin člověka, odpadlého od Boha, otce, a jeho posvátné a neúprosné odpykání. Každý psychologický nebo dokonce psychoanalytický výklad musí jen zmásti a zatemnit jasný pranáboženský smysl a jádro toho starozákonně přísného příběhu, místo aby něco ujasnil. (ibid.: 26)

Zbývající část Rangovy studie je pak věnována především zevrubnému představení románů *Das Schloß* a *Der Proceß*, v nichž je „středem pozornosti problém viny a milosti, problém Jobův“ (ibid.), a „trpělivě – netrpělivé vyčkávání a žádost o připuštění do říše milosti a zákona“ (ibid.: 27). Zároveň je konstatováno, že, na rozdíl od „Zámku“, sídla milosti, soustřeďuje se Kafka v „Soudní při“ k soudcovské moci božského“ a shledává, jak je uvedeno

²⁶³ V originálu studie uvádí Rang obě prózy jako součást výše zmíněného souboru próz z pozůstalosti *Beim Bau der Chinesischen Mauer*: „Nachlaßband-Geschichten ‚Aus den Forschungen eines Hundes‘ und ‚Der Bau‘“ (Rang 1932: 111); ve skutečnosti však byla v tomto svazku první uvedena próza otištěná pod titulem „Forschungen eines Hundes“ („Výzkumy jednoho psa“); tato próza je zde v rámci české recepcce zmíněna poprvé. Franzem zvolená podoba českého překladu názvu prózy „Der Bau“ je pak totožná s tou, kterou zvolil Eisner ve své výše citované studii z roku 1933.

²⁶⁴ Tato próza, která vyšla jako součást souboru *Ein Landarzt*, je na tomto místě v rámci české recepcce zmíněna poprvé.

následně, že „je bolestnou prazkušností nahého a vinou obtíženého člověka jen absolutní dálka svatosti a božství, pravého a nejvyššího soudce a správce“ (ibid.).²⁶⁵

V závěru Rang shrnuje, že „Kafkovo myšlení a tvorba mohou být, jak jsme viděli, uchopeny a prožity v své hloubce jen ze zkušenosti náboženské“ (ibid.: 28), že odkazují na „vyšší řád bezpodmínečné ryzosti, jasu a prostoty“, na „mlčelivou [sic] a nevyslovitelnou přítomnost božského“ (ibid.), a při popisu Kafkovy „zvláštní tvárné metody“ zároveň konstatuje, že „Kafka si byl veskrz vědom omezenosti a nepostačitelnosti slova oproti tomu poslednímu a vznešenému“ (ibid.: 29) – forma je tak podle Ranga v Kafkových prózách „důležitá a nevýznamná zároveň“ (ibid.):

Tvar [Darstellung] tu není nikdy samoučelem, vždycky jde v podstatné pregnanci o příběh a sdělení. Proto jest v jednotě jeho řeči také přísná a průzračná střízlivost, jež vylučuje všechno jen malířské a dekorativní, všechno smyslově krásné. V protikladu k lyrice nežije tato podstatná próza ze slova, nýbrž veskrz z věty. Vlastní kasuistika a dialektika jeho stylu je v hloubi jistě určena přísným pojmem zákona a připomíná formální mnoho- a jednoznačnou řeč soudní, jakož i mluvní způsob teologické disputace. [...] A tak prosvětluje podivuhodně průzračný jas a ryzost jeho stylu temnotnou tíhu obsahu a vládne ve všech jeho větách takřka suverénní a božský klid a převaha stvořitele, jež zároveň pohlcuje všecken neklid a problematiku [Fragwürdigkeit], všechnu zlomenost stvoření. Logika tu postupuje jinak než ve všedním životě, posice a negace jsou v poměru zaměnitelnosti. V slově i obsahu vládne iracionální logika svědomí, to jest vědění o vině a trestu [Sühne], omylu a pravdě, minutí se [Verfehlung] a milosti. Zlomenost lidské existence podmiňuje nutnou zlomenost a zlomkovitost výpovědí a obsahů. A tak to není náhoda, nýbrž nutný smysl, že jsou tyto příběhy a „romány“ fragmentární, neukončené, pravým ukončením tkvící v mlčení. [...] Jistě to není básnictví v tradičním smyslu, nýbrž skrytý hlas víry a vyznání víry, jež, i když jen v podobenství a závoji umění, řeči a příběhu, nechce být ničím jiným než svědectvím pravdy a její záře, „která nezničitelně tryská z dveří zákona“.

(ibid.; srov. idem 1932: 118–119)

Celý svůj výklad Rang podobně ilustruje kratšími citáty z Kafkových prací, které nacházíme též ve Franzově překladu.²⁶⁶

²⁶⁵ Rang v této pasáži zmiňuje též „podobenství o hlídači brány“, jež je podle něj obsaženo „v závěrečné kapitole ‚Soudní pře‘“ (Rang 1934/1935: 27, srov. idem 1932: 116) – Franz tuto informaci přejímá do českého překladu, jakkoli kapitola „Im Dom“, jejíž je tato „legenda“ součástí, závěrečnou kapitolou románu ve skutečnosti není.

²⁶⁶ Vedle citátů z výše zmíněných próz, uvedených zde pod názvy „Z hloubání jednoho psa“ (Kafka 1934/1935b) a „Rozsudek“ (idem 1934/1935c), a z románů uvedených pod tituly *Soudní pře* (idem 1934/1935d) a *Zámek* (idem 1934/1935e), je v Rangově studii citováno též z „paraboly“ „Von den Gleichnissen“, uvedené pod názvem „O podobenstvích“ (idem 1934/1935f) – tato próza, jež vyšla jako součást souboru próz z pozůstalosti *Beim Bau der Chinesischen Mauer*, je na tomto místě v rámci české recepce zmíněna poprvé; citováno je zde též z „povídky“ uvedené pod titulem „Proměna“ a zároveň je v českém překladu studie upozorněno na překlad, který vyšel v Dobrém díle ve Staré Říši na Moravě – citovaný začátek prózy však Franz uvádí ve vlastním překladu, který se od výše představeného překladu Vrány a Pastora, vydaného u Josefa Floriana v roce 1929, poněkud liší:

V říjnu je pak v *Nedělní zábavné a poučné příloze Národní politiky* otištěna pochvalná zpráva výše zmíněného Františka Sekaniny věnovaná tomuto dvojčíslu *Řádu* „pěkné úpravy a bohatého obsahu, z něhož je viděti, že tito mladí, katolicky orientovaní lidé jsou si dobře vědomi svých cílů a že neslevují z hrdých směrnic, vytčených v prvním ročníku“; Sekanina též zmiňuje, že v českém překladu v tomto vydání vycházejí „jen jména, mající dobrý zvuk: Belloc, Péguy, Franz Kafka“ (Sekanina 1934).

4.6 Hanuš Bonn, Pavel Eisner a teorie trojího ghetta

V dubnu 1935 upozorňuje v *Literárních novinách* v rámci zpráv o aktuálním literárním dění v Německu mladý básník, kritik a překladatel Hanuš Bonn, v té době student práv na Univerzitě Karlově, na to, že v „nakladatelství Schocken byl vydán svazek próz **Franze Kafky**. V Schocken-Bücherei vyjde postupně celé dílo tohoto velkého pražského básníka“ (Bonn 1934/1935) – jde o první svazek výše zmíněných šestisvazkových Kafkových *Gesammelte Schriften*, který pod titulem *Erzählungen und kleine Prosa* připravili k vydání Brod ve spolupráci s Heinzem Politzerem a vydalo berlínské nakladatelství Schocken.²⁶⁷

V srpnu o této edici informuje také Pavel Eisner v *Lidových novinách*: „V rychlém sledu vychází v berlínském nakladatelství Schocken-Verlag souborné dílo pražského básníka Franze Kafky (dosud čtyři svazky)“ (Eisner 1935a) – vedle zmíněného prvního svazku *Erzählungen und kleine Prosa* vycházejí v roce 1935 v této edici pod tituly *Amerika*, *Der Prozeß* a *Das Schloß* také nově doplněná vydání Kafkových románů. Eisner pak edici dále přibližuje:

Edice je významná tím, že přináší skutečně soubor životního díla, dosud rozptýleného, neúplného a nyní nadto o drahocenné nové nálezy obohaceného; mimo to podává po prvé k jednotlivým Kafkovým prózám varianty a výpusťky. O vzornou vnější výpravu má zásluhu nakladatelství, o práci vydavatelskou ji mají Max Brod a Heinz Politzer. Vykonali redakční výkon velmi nevšední, doslova stvořili teprv všechny předpoklady pro toto definitivní vydání, jež by mohlo býti i edicí kánonickou po rozumu filologickém, kdyby nebyla přec jen tu a tam uvízla tisková chyba. Veliký problematik Kafka rodí problémy i dávno po smrti, a zejména též právě problém ediční, nejen po všech stránkách technických, nýbrž i v dosahu mravním:

„Když Řehoř Samsa procitl jednoho rána z neklidných snů, shledal, že se v lůžku proměnil v obrovský hmyz“ (Kafka 1934/1935g, srov. idem 1929d: 9).

²⁶⁷ V tomtéž vydání *Literárních novinách* zmiňuje Kafku také Pavel Eisner ve své recenzi románu Jana Čepa *Hranice stínu*: „Každá lidská vteřina u Čepa je potenciálem nedomyslitelných možností, rozcestím mezi dvěma věčnostmi, řítící se rafijí rozhodnutí na věky neodčinitelných (což jej sbližuje s Franzem Kafkou)“ (Eisner 1934/1935); jde o první upozornění na paralely Kafkovy a Čepovy tvorby v rámci české recepcce.

téměř vše, co dosud již bylo vydáno, vše, co ještě vydáno bude, čteme vlastně per nefas, mrtvý básník si nepřál uveřejnění, jeho přítel a správce jeho duchovní pozůstalosti se každou edicí, s obětavou nezištností podnikanou, zpronevěřuje nebožtíkovu přání. Myslím, že je to zpronevěra legitimovaná. Kafkovo dílo je příliš veliké, aby smělo zůstat zatajeno. (ibid.)

Eisner, který tuto edici označuje za definitivní a kanonickou i v ohledu filologických nároků – jakkoli „tu a tam uvízla tisková chyba“ –, tak oceňuje „velmi nevšední“ redakční práci Broda a Politzera a zároveň obhajuje rozhodnutí „zpronevěřit se nebožtíkovu přání“, vyřešit ediční problém „v dosahu mravním“ a Kafkovo dílo publikovat, neboť „je příliš veliké, aby smělo zůstat zatajeno“.²⁶⁸ Eisner dále poznamenává, že tato „Schockenova definitivní souborná edice přichází velmi vhod právě nám a právě dnes. Svět Kafkových knih, nesrovnatelný až do zlomkovitých prozaických útvarů formátu téměř mikroskopického, vzbudil již dávno pozornost kulturního západu, mezi Kafkovými velebiteli jsou duchové jako Romain Rolland a André Gide. Francie chystá soubor francouzský,²⁶⁹ pražskému (tak nesmírně pražskému!) básníku svědčí essayistické holdy anglické, italské, japonské, není sporu, že svět se ještě hodně a hodně bude zabývat autorem, jenž nepsal ani pro několik čtenářů, jenž nepsal pro nikoho“ (ibid.), a dále upozorňuje, že „právě teď – po dosti dávném českém vydání románové novely ‚Proměna‘ a po drobných ukázkách v revui ‚Řád‘ – chystá čelné pražské nakladatelství pro časný podzim 1935 české vydání Kafkova stěžejního díla ‚Zámek‘ (Das Schloss). Bude tedy příležitost, aby o největším duchovním absolutistovi německé prózy a o pražském rodáku, v jehož podvědomí bylo zcela určitě mnoho slovanského a českého, pronesla konečně též česká kulturní veřejnost mínění a soud“ (ibid.) – vedle svého překladu románu *Das Schloss* tak Eisner z Kafkových prací přeložených do češtiny zmiňuje opět vydání „románové novely“ *Proměna* v Dobrém díle, o němž již nehovoří jako o „zapadlé edici, o níž nikdo neštek“ (jak poznamenal ve svém výše citovaném článku otištěném v roce 1931 v *Bloku*), označuje ovšem toto vydání za „dosti dávné“ – jakkoli nově zmíněnému (blíže neupřesněnému) Vodičkovu, resp. Franzovu překladu publikovanému v *Řádu* předcházelo pouze o několik let; z toho, že zde Eisner hovoří pouze o „drobných ukázkách“ a „dosti dávném“ překladu, aniž by uvedl jméno některého z překladatelů, lze – spolu s Hultschovou – opět usuzovat na to, že se z jeho strany znovu jednalo o snahu do jisté míry marginalizovat existující překlady vytvořené jinými autory (srov. Hultsch 2014: 27); Eisner zároveň opět poukazuje na vzrůstající zájem o

²⁶⁸ Blíže k problematice Brodových edic Kafkova díla viz např. Soukup 2015.

²⁶⁹ Jak bylo ovšem zmíněno výše, francouzské souborné vydání Kafkových spisů vyjde až po druhé světové válce.

Kafkova díla v zahraničí a právě svůj překlad románu *Das Schloß* chápe jako příležitost zvýšit zájem o ně také v českém prostředí, který považuje za nedostatečný.

Na podzim téhož roku pak v rámci řady *Co číst?*, vydávané nakladatelstvím Františka Borového v podobě stručného průvodce po aktuální světové literatuře,²⁷⁰ vychází dílčí svazek věnovaný německé literatuře posledního desetiletí, jehož autorem byl Pavel Eisner (idem 1935b).²⁷¹ V oddílu nazvaném „Krise jedinců“ zmiňuje Eisner Kafku nejprve v souvislosti s Hermannem Hessem a jeho románem *Der Steppenwolf* (*Stepní vlk*) – jedním ze zmíněných motivů, který se v něm objevuje, je též „hrdelní pře“ –, který představuje dílo, jež je „velmi odlehle od každé obvyklé románové formy a jejího obsahu a mnohdy podivnostmi zarážející, ale hluboké, nitrné a nadmíru výrazné pro vrcholící krizi individua a egocentrismu a touto vlastností zcela svébytným protějkem [sic] k tvorbě Franze Kafky“ (ibid.: 48); spojení Kafky s Hessem se zde v rámci české recepce objevuje poprvé. Část zmíněného oddílu, kterou Eisner věnuje Kafkovi, pak nese název „Trilogie Samoty a Hledání Boha“, odkazující ke Kafkovým románům uvedeným pod názvy „Pře – Zámek – Amerika“. Svou charakteristiku Eisner opět začíná konstatováním, že „dílo pražského rodáka Franze Kafky neproniklo dosud až na mizivé zlomky do české kulturní oblasti, zatím co poučená Anglie, Francie a Itálie je překládají a přiřadují k vrcholům evropské moderní prózy“; zároveň je podle něho „Kafkovo dílo nad jiné důležité pro poznání tajemných místních spřízněností a souvislostí, a jeho horoucí putování k Bohu je podivuhodným protějkem k bloudění lidské duše u Jaroslava Durycha“ (ibid.: 51–52) – toto spojení zde v rámci české recepce nacházíme poprvé. Samotné Kafkovy romány Eisner popisuje jako „rozsáhlá torsa, ale taková, že mají plnou váhu děl dovršených“ a též jako „snové transposice do denní skutečnosti, podané však bez mátožnosti snu a slovem a zpodobením křišťálově čirým a ocelově pevným“ (ibid.: 52); rovněž dodává, že tato „Kafkova tři velkolepá torsa označil jejich zachránce a vydavatel Max Brod správně jakožto trilogii osamělosti: zas a zas jde o to, jak včlenit jedince do lidské pospolitosti, jak ze vztahu k člověku a světu eliminovat dědičný hřích jástevnosti“ (ibid.). Z Kafkovy „nádherné drobné prózy“ je pak opět jmenována „především románová novela *Die Verwandlung*“, dále „povídky *Der Hungerkünstler*“ (míněn je výše uvedený soubor *Ein Hungerkünstler* obsahující stejnojmennou titulní prózu) a „*Der Landarzt*“ (míněn je *Ein Landarzt*), „hluboká fantasie *Beim Bau der chinesischen Mauer*“ a podobně jako výše ve své obsáhlé přehledové studii

²⁷⁰ Řadu řídil germanobohemista a překladatel Hugo Siebenschein.

²⁷¹ Svazek byl uvozen předmluvou Otokara Fischera. V textově identické podobě vychází tento dílčí svazek také jako součást souborného svazku *Co číst? z literatur germánských posledních deseti let*, v němž je spojen s dílčím svazkem věnovaným angloamerické a skandinávské literatuře (srov. též dále zmíněný oddíl: Eisner 1935c).

otištěné o dva roky dříve ve svazku věnovaném písemnictví v rámci řady Československá vlastivěda Eisner uvádí „úžasná tragedie egocentrismu Der Bau (Doupě) s obrazným hrdinou zvířecím“ (ibid.). Všechny Kafkovy prózy jsou pak zároveň „nekonečnou poutí k Bohu“ (ibid.); také další části Eisnerovy metafyzicky orientované interpretace jsou i formulačně značně podobné jako v jeho studii otištěné ve svazku věnovaném písemnictví v rámci řady Československá vlastivěda: Eisner opět nachází paralely s Pascalem, Kierkegaardem a Dostojevským, když hovoří o tom, že „Kafka výpravně zpředměťuje Pascalovu mučednickou touhu po konečné hlubině bezpečnosti, odosobňuje epicky Kierkegaardovy výpravy k Absolutnu a klade Dostojevského úporné hledání mravní pravdy z látkovosti kriminalistické do roviny všeplatné a všeprůkazné občanskosti“ (ibid.: 53); ve výše zmíněné studii Eisner konstatoval „infiltráty slovanské“, „styčnosti mezi světem Kafkovým a světem slovanských visionářů“ a hovořil o tom, že „je Kafka vrcholnou syntésí, jež stoupá z nánosů duchovních věků na slavném pražském aluviu“ (idem 1933: 264); také zde poukazuje na paralely s Chelčickým, Kafkův bezprostřední protějšek nachází opět v Březinovi, když znovu hovoří o mystické vině jako o ústředním tématu jeho tvorby a opět poukazuje také na paralely s Komenským, když opět uvádí, že labyrintická pouť duše k Bohu u Kafky končí „bez ráje srdce“:

Velmi značný je u Kafky přínos pražské lokality a české duchovnosti, tak hned představa všeho života jako mystické viny má bezprostřední protějšek u Březiny; jsou tu styčnosti i s Chelčickým, a Kafkova věčná, k marnosti odsouzená pout [sic] k Bohu připomíná labyrintickou nejistotou pravé cesty, úděsným kolotáním světského dění velmi naléhavě Komenského a jeho Labyrint – bez ráje srdce a záchranné kotvy určité a určující víry. (idem 1935b: 53)

Dále Eisner hovoří o tom, že „Franz Kafka je z vrcholných mistrů německé prózy bez každého dobového omezení“ (ibid.) a následně stručně opakuje či mírně reformuluje své poznatky, které uvedl již ve zmíněné studii otištěné ve svazku věnovaném písemnictví v rámci řady Československá vlastivěda, když konstatuje, že Kafkova „dikce je matematicky přesná, neněmecky jasná, názorná, krystalinická, má jedinečnou schopnost uskutečňovati nenásilně čtvrtý prostor; tato dikce zcela prostá mlžnosti, jež tak často trápí neněmeckého čtenáře německé literatury, je pojídlem, jímž zásvětí nerozeznatelně splývá s tímto životem“ (ibid.). Svou charakteristiku Eisner uzavírá představením své teorie trojího ghetta, jejíž formulace vychází opět ze zmíněné studie, v níž však uváděl, že „Kafka prožívá a domýšlí do zámezních důsledků trojí egocentrismus pražského intelektuála“ (idem 1933: 365), zatímco

zde již hovoří o tom, že „Kafka prožívá a do zámezních důsledků domýšlí trojí kletbu pražského německého žida“, kterou Eisner opět popisuje jako „egocentrismus ghetta kmenového, ghetta společenského a ghetta umělcovy duše“ (idem 1935b: 53);²⁷² v rámci svého pražského výkladu Kafka Eisner uvádí, že z „hlediska německé literatury pak je Franz Kafka spolu s Rilke a Werflem nejdálnějším východním předvojem s duchovním rodným listem jednoznačně pražským“ a opakuje svůj závěr z výše uvedené studie, že „jen z pražské lokality mohlo vzklíčit a vyrůst toto dílo jakožto strom svaté bolesti a zásvětní žízně“ (ibid.).

4.7 Pavel Eisner a *Zámek*

Na začátku října 1935 se v literárně-výtvarném měsíčníku Spolku výtvarných umělců „Mánes“ *Volné směry*, který v té době redigoval Emil Filla,²⁷³ objevuje informace, že „prvním příštím svazkem“ v edici *Knihy Mánesa* bude *Zámek* od Kafka, který „bude pravým objevem pro československé čtenáře a jeho práce zajistí velkou literární sensaci. Román přeložil Paul Eisner, úvod napsal Max Brod“ („Knihy Mánesa“ [...] 1935/1936).

Ještě v říjnu pak skutečně vychází²⁷⁴ v nakladatelství Spolku výtvarných umělců *Mánes* jako 22. svazek edice „Knihy Mánesa“ *Zámek* v překladu Pavla Eisnera, s doslovem Maxe Broda a obálkou a vazbou od Toyen. Eisner překládal z druhého Brodova vydání, které vyšlo v tomtéž roce,²⁷⁵ je to zjevné především z toho, že překlad obsahuje také závěrečné kapitoly románu, které byly zahrnuty teprve právě do druhého Brodova vydání; na rozdíl od něj však Eisner vypustil fragmenty románu zařazené Brodem na konec svazku druhého vydání; Brodovy doslovy k prvnímu a druhému vydání také do českého vydání přeloženy nebyly (srov. Kafka 1935). Eisnerův překlad je opět charakteristický prvky, které byly popsány již v případě jeho překladu výše – opět lze konstatovat, že se ve svém překladu snaží přiblížit Kafkovu stylu: zachovává syntaktickou strukturu originálu a usiluje o doslovné převedení konkrétních obrátů do češtiny; tato snaha však v některých případech vede opět k volbě výrazů a spojení, jež v češtině působí značně nepříroze, stejně jako příliš doslovné

²⁷² O „ghettu pražského německého žida“ přitom Eisner hovořil již ve dvacátých letech ve své výše zmíněné přednášce o závislosti české a německé kultury pronesené v pražském Masarykově lidovýchovném ústavu v rámci cyklu *Válka Čechů s Němci?* (idem 1928/1929: 112).

²⁷³ Redakční radu časopisu tvořili Jaroslav Fragner, Vladimír Novotný, Václav Špála a Jindřich Štyrský.

²⁷⁴ Srov. informaci otištěnou později v měsíčníku *Volné směry*, podle níž kniha vyšla „v říjnu podle programu“ („Edice ‚Knihy Mánesa‘ [...] 1935/1936).

²⁷⁵ Jak uvádí Josef Čermák, „Eisner svou práci na překladu komentoval v dopise Fischerovi z července 1935: *Překládám pro Mánesa Kafku, potřebuji to do měsíce, třískám to v transu, je to pro mne práce nebezpečná, opiát*“ (Čermák 1991d).

kopírování německé syntaxe; v celém textu je pak patrná rovněž určitá tendence k archaizaci, zvláště v případě dialogů.²⁷⁶

Brodův doslov k českému vydání začíná konstatováním, že „Kafka (narozen roku 1883 v Praze, zemřel roku 1924 v sanatoři Kierling u Vídně) nikdy nechtěl své práce uveřejnit. Jeho hlavní díla vyšla teprv po jeho smrti. Mnoho prací spálil a tak jsou pro nás ztraceny. Jen několik nadpisů a výjevů ze spálených děl žije dál v mé paměti. Z toho, co vyšlo za Kafkova života, byla mnohá věc vydána jen proto, že jsem na přítele naléhal“ (Brod 1935: 389). Dále Brod podává výčet zásadních do té doby vydaných Kafkových prací. „Pozůstalost dosud neuveřejněná zahrnuje ještě asi dvacet novel, mnoho aforismů, náčrtů, zlomků, nedokončenou aktovku, obsáhlé deníky“ (ibid.: 389–390). Dále pokračuje rozbořem Kafkova

²⁷⁶ Zmíněné charakteristiky lze dobře ukázat například na rozboru notoricky známého začátku románu: poněkud nepřesně je přeložena například věta „Jener Turm, bestimmt, ohne Zögern, geradenwegs nach oben sich verjüngend, breيتدachig abschließend mit roten Ziegeln, ein irdisches Gebäude – was können wir anderes bauen? – aber mit höherem Ziel als das niedrige Häusergemenge“ – „Ta věž doma, určitá, neváhavě přímo nahoru se zúžující, se širokou střechou, končící se krytem z červených cihel, budova pozemská – jak bychom mohli stavět jinak? – ale s vyšším cílem než nízká směsice domů“ (srov. KKAS: 7 a Kafka 1935: 15–16); poněkud doslovně je přeložena věta „K. holte daraus das Recht zu fragen.“ – „K. z toho čerpal právo, aby se otázel.“ (srov. KKAS: 20 a Kafka 1935: 17). Syntakticky značně nepřirozeně působí například překlad věty „Einen Augenblick dachte K., alles, Schwarzer, Bauern, Wirt und Wirtin würden sich auf ihn stürzen“ – „Chvilí myslil K., že všichni, Černý, sedláci, hospodský a hospodská, se na něho vrhnou.“ (srov. KKAS: 12 a Kafka 1935: 11); poněkud nepřirozený překlad volí Eisner rovněž v případě některých obrátů – patrné je to zvláště v dialogích: „Deshalb habe ich mich auch mit diesem Nachtlager hier begnügt, das zu stören Sie die – gelinde gesagt – Unhöflichkeit hatten.“ – „Proto jsem se též spokojil tím noclehem zde, ježž rušiti jste byl – mírně řečeno – tak nezdvořilý.“ (srov. KKAS: 9–10 a Kafka 1935: 9), „Wenn nun der junge Mann telephonieren mußte, dann konnte er bei bestem Willen K.'s Schlaf nicht schonen, es handelte sich nur darum ob K. ihn telephonieren lassen sollte, er beschloß es zuzulassen.“ – „Měl-li nyní ten mladík telefonovati, nemohl ani při nejlepší vůli šetřiti hostova spánku, šlo jen o to, má-li tomu K. dopustit, rozhodl se, že dopustí.“ (srov. KKAS: 10 a Kafka 1935: 9), „Verzichtete er so leicht und gern auf die Gäste und auf K. besonders, den er unbedingt ins Schloß verwies?“ – „Zříkal se tak snadno a rád hostů a zejména K., ježž naprosto odkazoval do zámku?“ (srov. KKAS: 10 a Kafka 1935: 13), „aber er wollte sich mit niemandem unterhalten“ – „on si však nežádal s nikým rozprávky“ (srov. KKAS: 7 a Kafka 1935: 7), či „Sie gehn junger Mann ein wenig zu weit“ – „Zacházíte, mladíče, trochu daleko“ (srov. KKAS: 9 a Kafka 1935: 9); některé zvolené české ekvivalenty také neodpovídají originálu – například ve větě „Wie war er zu seiner breiten ältlichen Frau gekommen, die man nebenan hinter einem Guckfenster, weit die Elbogen vom Leib, in der Küche hantieren sah.“ – „Jak jen přišel k své rozkladité, obstarožné ženě, kterou bylo vedle viděti okénkem, jak s lokty od těla kutí v kuchyni?“ jsou v češtině zvolená adjektiva oproti originálu expresivnější (srov. KKAS: 9 a Kafka 1935: 14). V Eisnerově překladu nacházíme též množství archaizujících prvků: věta „Trotzdem es unwahrscheinlich war, daß es wieder K. betraf,“ je přeložena takto: „Ačkoli se nepodobalo pravdě, že by se volání mohlo zas týkat K.“ (srov. KKAS: 8 a Kafka 1935: 11), nalézáme též postavení adjektiva za substantivem ve větě „K. wollte aber jetzt nicht mehr weiter in ihn dringen, das endlich erwirkte Lächeln nicht verjagen“ – „K. však nyní nechtěl dále naléhati, nechtěl zaplašiti úsměv konečně vylouděný.“ (srov. KKAS: 14 a Kafka 1935: 14), archaismy v přímé řeči: „ich bin hier fremd, erst seit gestern abend im Ort.“ – „jsem zde cizí, teprv včera večer jsem přibyl.“ (srov. KKAS: 19 a Kafka 1935: 17) či „Nehmen Sie Rücksicht auf die Anwesenheit unschuldiger Kinder.“ – „Buďte přec pamětliv, že tu jsou nevinné děti.“ (srov. KKAS: 19 a Kafka 1935: 17).

Vedle specifík Eisnerova překladatelského stylu, které lze konstatovat také v případě překladu *Zámku*, lze poukázat také na způsob převádění jmen postav do české podoby: například „Schwarzer“ je přeložen jako „Černý“, „Pepi“ jako „Pepina“, „Henriette“ a „Emilie“ jako „Jindřiška“ a „Emilka“, „Mizzi“ jako „Mici“, „Gisa“ jako „Gíza“, „Hans“ muž hospodské, jako „Jan“; samotná „hospodská“ (Wirtin) je však později v textu překládána jako „hostinská“; naopak například „Brunswick“ je ponechán v původní podobě, stejně jako „Friedrich“.

díla: „Věčné nedorozumění mezi člověkem a bohem podněcuje Kafku, aby tento nepoměr zas a zas zpodoboval obrazem dvou světů, jež si navzájem nikdy, nikdy nemohou porozumět – proto je nekonečná dálka mezi němou tváří a člověkem jedním z jeho hlavních námětů v tolika prózách o zvířatech, jež jeho dílo zahrnuje nikoli náhodou. Stejně tak i přehrada mezi otcem a synem. Na všem, co vyjadřuje nesouměřitelnost, spočívá pohled tohoto básníka s nekonečným soucítěním porozuměním a uvádí je v němou souvislost s nejosudovějším, největším všech nedorozumění, se selháváním člověka před Bohem“ (idem: 391). Následně se zabývá psychoanalytickými výklady Kafky a poukazuje na to, že „these Freudovy psychoanalýzy byly Kafkovi neznámy, když psal ‚Ortel‘ (a mnohé práce s tímto dílem příbuzné, na př. ‚Die Sorge des Hausvaters‘ a ‚Elf Söhne‘, těch ‚Jedenáct synů‘, mezi nimiž není miláčka Benjamina). Udiven četnými srovnálostmi ukázal jsem mu později psychoanalytické essaye, jež se mi dostaly do rukou. Kafkův dojem z nich byl však jen nepatrný. Vzpomínám si na jeho poznámku, již prohlásil psychoanalýzu za správnou sice, ale přec jen za hrubý a jen přibližný obrys pravdy“ (ibid.: 391). Je zřejmé, že Brod napsal tento doslov česky, jak lze rozpoznat z výrazů, které by rodilý mluvčí v daném kontextu nepoužil. Poukaz k interpretaci Kafky se v tomto doslovu nijak neliší od obvyklého směřování Brodových úvah o Kafkovi jako židovském autorovi, zastánci sionismu, který tematizoval vždy vztah (především židovského) národa k Bohu a jehož dílo lze náležitě interpretovat pouze v kontextu náboženského výkladu.

Záhy po vydání českého překladu *Zámku* se v tisku objevují drobné zprávy o románu i jeho autorovi: 13. listopadu vychází v komunistickém „reportážním a informačním listu pro všechny“ *Haló noviny*²⁷⁷ v přehledu nových knih krátká informace o právě vydaném románu: „Úvod k této knize napsal Max Brod; načrtává v něm umělecký profil autora, jenž dosáhl svou tvorbou značného literárního významu. Ovšem sférou umělecké tvorby Kafkovy byl mystický idealismus a tím je nám tato literatura i svou silnou náboženskou notou ideologicky cizí“ („Nové knihy“ 1935). Tato poznámka v komunistickém listu zjevně vychází především právě z Brodova doslovu k románu (mylně označeného za úvod): zaznamenává tak „značný význam“, jehož Kafka dosáhl, přebírá však zřejmě z Brodova doslovu také nábožensky orientovanou interpretaci Kafkovy tvorby. O den později se mezi zprávami o knižních novinkách v „Mánesu“ v *Rudém právu*²⁷⁸ objevuje informace, že v „těchto dnech“ vychází

²⁷⁷ Drobný deník, který sestával ze čtyř nepaginovaných stran, vydával v té době vlastním nákladem Josef Leden; odpovědným redaktorem byl Antonín Plesl.

²⁷⁸ Majitelem, vydavatelem a odpovědným redaktorem deníku byl v té době František Vorlíček.

„prvá česká práce slavného a obdivovaného Franze Kafky ‚Zámek‘, jeho nejlepší román. Knihu přeložil dr. Pavel Eisner, doslov napsal dr. Max Brod, obálka jest od Toeyne [sic]“ („Knižní novinky v Mánesu“ 1935). Následující den je v *Lidových novinách* otištěna zpráva o tom, že „vyšel úhelný román moderní tvorby Němců z Čech Zámek od předčasně zesnulého Pražana Fr. Kafky; je to mistrovský kus mystické psychologie“ („Ze světa kulturního“ 1935). O několik dní později vychází v příloze *Lidových novin Literární pondělí* v rubrice „Dobré knihy posledního týdne“, které „doporučuje a dodá A. Piša, knihkupectví Brno“ upozornění na Kafkův *Zámek*; Arnošt Piša jej doporučuje také s ohledem na ohlas ve Francii a uvádí, že jde o první a „stěžejní“ překlad jeho práce do češtiny: „R. Rolland, A. Gide a A. Breton přiřadují Kafku k vrcholným zjevům nové evropské prózy. F. Kafka je výsostným tragikem a *Zámek*, jeho první do češtiny přeložené a stěžejní dílo, je románovým mysteriem veliké odvahy“ („DOBŘE KNIHY posledního týdne“ 1935). Podobnými slovy je uveden také v *Průvodci čtenářů 1936*, který v listopadu 1935 vydal Kmen, klub nakladatelů v Praze, a jež vybral a sestavil František Halas: „Franze Kafku, pražského rodáka, přiřaduje cizina k vrcholným zjevům nové evropské prózy a Francie velebí ústy Romaina Rollanda, André Gida a André Bretona Kafkovu jedinečnost. ‚Zámek‘, nejlepší Kafkův román, podává první a poslední věci člověka s nahou a neúprosnou opravdovostí a s mrazivou doléhavostí. Je to první Kafkův román, uvedený do češtiny“ („Kafka F. ZÁMEK“ 1935).

První rozsáhlejší recenzní studie věnovaná *Zámku* vychází na konci listopadu v týdeníku *Rozhledy*;²⁷⁹ jejím autorem je Timotheus Vodička, který hovoří o tom, že české vydání *Zámku* je „třeba oceniti [...] jako projev záslužné vydavatelské odvahy“, neboť přístup ke Kafkovu dílu je „velmi obtížný nejen pro složitost a hloubku jeho dialektiky, nýbrž i pro zvláštní skrytost smyslu, která je tak charakteristická pro jeho umělecké úsilí“ (Vodička 1935: 273):

Co musí nutně zmást čtenáře, přistupujícího ke Kafkovi bez přípravy, [...] je zvláštní paradoxní dvojznačnost, kterou najdeme u Kafky v každém gestu. [...] Básnický tvar a básnická kompozice má pro Kafku v přísném slova smyslu význam *podobnosti*, a to podobnosti věcí, jež přesahují všechny nároky lidského vidění [...]. Jsme zde v konkrétním světě, kde se odehrávají lidsky hluboké a lidsky významné příběhy, jež mají svou logiku a svou nosnost; a při tom stále cítíme, že přes všechny své přirozené nároky je tento svět podroben zcela jinému záměru, že zde slouží zcela jinému smyslu – ale tento záměr a smysl

²⁷⁹ Časopis s podtitulem „Literatura, věda, umění“, vydávaný Svazem knihkupců a nakladatelů, v té době řídil František Halas s redakčním kruhem.

není nikde přesně vyjádřen, je neustále skryt, neustále uniká, ačkoli zřejmě celá hra směřuje k tomu, aby byl objeven, uchopen a přisvojen.
(ibid.)

Vodička shrnuje základní dějovou osnovu *Zámku* a zmiňuje „nedokončenost vyprávění, která není nahodilým, nýbrž podstatným znakem Kafkovy metody [...] – poněvadž sebe dokonalejší tvar nemůže Kafkovi zjevit, čeho si žádá [...]. Fragment je pro Kafku základním uměleckým tvarem právě proto, že ukazuje nedostatečnost uměleckého vidění“ (ibid.: 274). Jádrem Vodičkovy interpretace pak spočívá v tezi, že „životní i umělecká realita nemá pro Kafku jiného smyslu než podobenství ve smyslu přísně náboženském“, v čemž navazuje na výše zmíněnou Rangovu studii a interpretaci legendy o dveřníkově:

Neboť u Kafky je základem přímé, bezprostřední vědomí absolutního zákona v nejparadoxnější podobě – absolutního zákona, proti němuž stojí naprostá vina, marnost, nicota toho, čím je člověk sám o sobě. Absolutno a pomíjivost časového bytí člověka jsou zde vyhoceny proti sobě s příkrostiti, kterou najdeme snad už jen u Kierkegaarda.

Ale tento rozpor není založen nijak nihilisticky; rozhodující pro zvážení Kafkova úsilí jest, že jej nepojímá z čistě lidské stránky – v čemž se právě liší od nihilismu, jak je dán třeba v některých – ne všech – aspektech Dostojevského – nýbrž že jej vidí s místa zákona, a tím právě zachovává spravedlnost k člověku, neboť nespravedlivé by zde bylo právě soudit člověka z čistě lidského podle nároků, které přísluší jen nadlidskému.
(ibid.)

Vodička dále zmiňuje, že „skrytá, ale neochvějná jistota, kterou dává Kafkovi vědomí Zákona, je přítomna v každé jeho větě“ (ibid.): člověk „podléhá ilusím, jež ho oddalují od reálného úsilí, poněvadž se [...] dá svést falešnou útěchou, nepravým argumentem, bludným přesvědčením, že uchopil skutečnost, o kterou pak už nebude usilovat“; Kafkův pohled je „pravý a spravedlivý, [...] zdánlivě tak nemilosrdný: je to nemilosrdný boj proti ilusi. Neboť iluse je právě opačný pól toho, ve jménu čeho Kafka bojuje – ve jménu podstatné skutečnosti, jež nese v Kafkově světě jméno Zákon“ (ibid.).²⁸⁰ Před Vánocemi ještě v *Ročence Rozhledů*, kterou rovněž vydal Svaz knihkupců a nakladatelů a redigoval František Halas s redakčním kruhem, vychází Eisnerův přehledový příspěvek o překladech vydaných v roce 1935 (Eisner 1935d), v němž uvádí mezi překlady z němčiny „zvláště první románový překlad z Franze

²⁸⁰ V tomtéž čísle časopisu je také upozorněno na to, že *Zámek*, Kafkovo „stěžejní dílo“, „právě vyšel“: „Je to román, který svojí výjimečností dovedl nadchnout samé R. Rollanda, A. Gide-a i A. Bretona ke slovům nejvyšší chvály“ („Stěžejní dílo FRANZE KAFKY ‚ZÁMEK‘ [...]“ 1935). V následujícím čísle je pak otištěn Kafkův portrét, který je doplněn krátkou popiskem/charakteristikou, v níž je Kafka popsán jako „pražský rodák, jeden z největších autorů moderní prózy, jehož román ‚Zámek‘ (v Mánese) jest událostí sezony“ („Franz Kafka [...]“ 1935).

Kafky, *Zámek* (Mánes), jenž staví českou kulturní obec před literární a mravní fenomén, který ve světové literatuře nemá obdoby“ (ibid.: 71).²⁸¹

V zimě 1935 vychází v *Almanachu Kmene 1935–1936*²⁸² rozbor Kafkova *Zámku* od Josefa Hory, který také na začátku zmiňuje, že Kafka je autor uznávaný „evropským západem“, jehož si „v Čechách“ „všimli nejprve dva tak protilehlí duchové jako Josef Florian a St. K. Neumann“ (jak ve výše uvedeném citátu uvádí rovněž Josef Čermák). „Románová vidina“ *Zámek* bude podle Hory „těžkým oříškem čtenáři, čtoucímu jen pro zábavu, ale oslní jistě mnoho literárních znalců, kteří nepovažují román jen za zajímavý realistický výsek dobového života. Jako v ‚Hrdelní při‘, nazýván je i tady bludný hrdina románu písmenem K. (autor neuznal za vhodné, obdařit ho realistickým jménem)“ (Hora 1935: 134). Ústřední téma příběhu charakterizuje Hora jako „strašlivý chaos vykořeněné duše, toužící po zásvitu vědění a znova a znova padající do nejistot a do nevědění.“ Podle Hory „jde o visionářský román mimo čas a prostor, o sen, jenž vede hrdinu K. bludištěm jeho neomilostněné duše, toužící v hrubém lidském prostředí [...] po jasnovidném pochopení smyslu života“ (ibid.: 135). K motivu snu se ve svém rozboru Hora vícekrát vrací; stejně tak je patrné z názvu *Procesu* v podobě *Hrdelní pře* i z narážky na Eisnerův výrok, že se vztahuje také k výše uvedenému Eisnerovu usovztažení Kafky a Komenského (a zaslepení protagonistů jejich děl) v publikaci *Co číst*; další paralely nachází Hora u Prousta, Dostojevského či Cervantese:

Je to jediný, nepřetržitý sen – sen jakoby beze smyslu, ale dokonale logicky navazující, spíš sen jurodivého, než děj spáčův. Labyrint světa bez ráje srdce – říká překladatel, ale labyrint, jímž bloudí ubohý poutník ve věčném šeru, jež mu visí na očích, zatím co na světě svítí slunce. Jsou tu celostránkové dialogy a monology jakoby v jediné nekonečné proustovské větě [...]. Všechny životní funkce v nich mizejí před stále se vracejícím dychtění[m] po odpovědi na otázku: Kde jsem, co jsem? [...] Někdy se zdá, jako by Kafka [...] psal nenávislnou satiru na lidskou byrokratickou mašinerii, v níž se rozplývá živý člověk v pouhé jméno [...]. Duše je v těchto fantastických příbězích drcena útrapami podobnými útrapám hrdinů Dostojevského, nebo šílenstvím Dona Kichota. Tam Dulcinea, zde pán zámku, velký sen, za nějž jsou trestáni jeho nositelé zakletím do marného bludiště. Vzpomenete si při četbě tohoto přeludného *Zámku* i na moderní spisovatele psychoanalytické, rozkládající lidskou duši v bahenní bubliny našeho podvědomí. (ibid.: 135–136)

²⁸¹ V následujícím ročníku *Ročenky Rozhledů*, která je vydána před Vánocemi 1936 a již redigovali František Halas a Václav Renč s redakčním kruhem, vychází přehledový příspěvek překladatele z němčiny Karla Hartmanna o překladech prózy vydaných v roce 1936 (Hartmann 1936), v němž uvádí: „Z prózy německé na prvním místě dlužno jmenovati hluboce poetický *Zámek* od F. Kafky (Mánes)“ (ibid.: 60).

²⁸² Tento ročník *Almanachu* redigoval Vilém Závada; vydal jej Kmen, klub nakladatelů v Praze, jehož členy byly mj. nakladatelství Fr. Borový, Čin, Jan Laichter, S. V. U. Mánes, Melantrich, Václav Petr či F. Topič.

Na rozdíl od psychoanalýzy se však „sen geometra K.“ podle Hory „dere vzhůru, k Bohu, jehož nenalézá. V špinavé hospodě, plné slivků a slizkých lidí, bojuje Kafkův geometr nerovný boj o nalezení času a duše. Zámek je děsná kniha. Jeden z nejstrašnějších výkřiků starého individualismu, marně se snažícího vklínit do lidského společenství“ (ibid.: 136–137). Na počátku roku 1936 pak v *Českém slovu*²⁸³ vychází pod titulem „Kafkův labyrint světa“ ve srovnání s předchozí kratší Horova recenze *Zámku*, která obsahuje množství doslovných obrátů či pouze jinak formulovaných tezí jako recenze otištěná v *Almanachu Kmene*; tato recenze však obsahuje také některé nové motivy – například paralelu, kterou nachází Hora mezi Kafkou a Célinem a která navazuje na Eisnerovo srovnání Kafky s Durychem z jeho výše uvedeného článku: „Pavel Eisner nazývá románová bloudění Kafkova podivuhodným protějškem k bloudění lidské duše u Jaroslava Durycha, ale mohl by je srovnat třeba i s blouděním válečného a poválečného hrdiny Célinovy ‚Cesty do hlubin noci‘. Neboť hledá-li geometr K. v ‚Zámku‘ Boha spolu s Durychem, stejně jistě ho nenalézá spolu s Célinem“ (H[ora] 1936). *Zámek* jako jeden „z nejzoufalejších výkřiků starého individualismu“ pak Hora dává do souvislosti „s dnešní západní prozou, jež rozleptává lidské já v atomy – a nedovede je pak již složit v celého člověka. Formálně připomíná Kafka Marcela Prousta svými nekonečnými větami, jež jako chapadla ohmatávají temnotu v lidských duších, podrobovaných mikroskopickému zkoumání“ (ibid.). Na místo psychoanalýzy pak v této recenzi Hora hovoří o tom, že „jsme tu blízci metodou snových představ i surrealismu, jehož materialistická estetika by byla ovšem tomuto marnému židovskému hledači Boha zcela cizí“ (ibid.).

Později na Horovy recenze reaguje ve svém obsáhlém článku „Poznámky k české literární kritice“ Timotheus Vodička v *Řádu*.²⁸⁴ V tomto článku, v němž se věnuje především „rozboru význačných rysů současné české kritiky“ (Vodička 1936: 146) a dochází nakonec k závěru, že „v tomto roce, který je stým rokem od kritické popravky Máchovy, je průměr české kritiky nebezpečně blízko úrovni kritiků, kteří tehdy Máchu soudili“ (ibid.: 159), mu slouží Josef Hora a zmíněné recenze jako příklad toho, že „leckdy ani básník, má-li pronést slovo kritické, nedovede mluvit jinak než ideolog“ (ibid.: 154). K Horově výše citované pasáži, v níž příběh *Zámku* vykládá jako sen, Vodička uvádí, že „zde básník nepochopil pravý základ Kafkova umění, v němž jde nikoli o sen, nýbrž o procitání, ne o šero, nýbrž o oslepení jasnem,

²⁸³ Odpovědným redaktorem (šéfredaktorem) deníku, který v té době vycházel jako „ústřední orgán Československé strany národně socialistické“, byl K. Z. Klíma.

²⁸⁴ Odpovědným redaktorem byl v té době Kamil Lhoták.

ne o marné hledání Boha, nýbrž o cestu k Bohu nalezenému“, pozastavuje se však především nad Horovým závěrem, „který vás praští jako pěst do oka“, o *Zámku* jako jednom „z nejstrašnějších výkřiků starého individualismu“, jímž jsme podle Vodičky „vrženi náhle střemhlav z básnické zkušenosti Kafkovy do socialistické ideologie Horovy zvratem, který je mnohem nepochopitelnější než celý Kafka“ – a „slouže takto neumělecké ideologii, zapírá v sobě Josef Hora nejen kritika, nýbrž i básníka“ (ibid.).²⁸⁵

Na samotném konci roku 1935 ještě v ostravském „časopisu pro poesii, beletrii a kritiku“ *Literární kruh*²⁸⁶ vychází nadšená recenze, v níž je české vydání Kafkova *Zámku* označeno za „skutečný zlatý hřeb vydavatelské sezony“. *Zámek* je charakterizován jako „románové mysterium mučednického ducha, jehož snová realita a realistická snovost znamenala dávno před ostatní Evropou první geniální vtělení ideového i slohotvorného principu surrealistického“ („Franz Kafka: ZÁMEK“ 1935/1936).

V polovině ledna následujícího roku vychází v deníku *Ranní noviny*, spjatém – stejně jako *Právo lidu* – s Československou sociálně demokratickou stranou dělnickou²⁸⁷ recenze *Zámku*, podle jejíhož autora existují „podivíni jako Rilke a Franz Kavka, o kterém víme, že spoustu rukopisů spalil“ (v celém textu se střídají podoby „Kafka“ a „Kavka“). Také v této recenzi se uvádí, že v „Čechách Kafkovi věnoval první pozornost Josef Florian“ – stejně jako v případě jeho vydání *Proměny* však podle autora recenze také *Zámek* – „román visionářský“, „román zcela nečasový“ – „sotva nalezne u nás širokou obec čtenářskou, protože je to dílo, které ústí mimo život a jehož základní svět je položen do neskutečnosti“:

Celý „Zámek“ Franze Kafky je jediný nepřetržitý sen, zmatený labyrint, bludiště, z kterého nelze vyjít na světlo vzhůru k zámku. Nesmírná touha po bohu, který se nezjevuje, a o kterém nikdo nic nedovede říci, toť závěrečný akkord románu Franze Kafky. Boj o nalezení jistoty, krásy, slunce, boj o očistu, toť nesmírně dramatické téma „Zámku“, díla nesmírně velkého i podivuhodného.
(„Dílo duchovní výše“ 1936)

²⁸⁵ Zatímco pozitivně hodnotí Vodička ve svém článku „kritickou školu, vytvořenou kdysi kolem revue Tvar a zastupovanou A. Vyskočilem, B. Fučíkem, M. Dvořákem a R. Černým“ (ibid.: 159) a dílčí pozitiva nachází také u F. X. Šaldy a Arna Nováka, Eisnerovi vytýká jeho zdůraznění „umění funkčního“, a to, že snižuje „realnost umění proti pouhé aktuálnosti“ (ibid.: 156), Horu řadí spolu s Bedřichem Václavkem a A. M. Píšou do „trojice socialistických ideologů“ (ibid.: 155) a o „řeči ideologické“ hovoří také v případě Františka Götze (ibid.: 152).

²⁸⁶ Vydavatelem a odpovědným redaktorem měsíčníku byl František Šimek (řídil jej R. Fr. Šimek s redakčním kruhem).

²⁸⁷ Deník vydával Antonín Němec (Lidová knihtiskárna Antonín Němec a spol.), šéfredaktorem byl v té době Josef Stivín, odpovědným redaktorem dr. Vincenc Charvát.

Autor recenze v závěru oceňuje „velmi pěkný“ Eisnerův překlad a „krásný, výstižný“ Brodův doslov.

O týden později vychází v *Právu lidu*²⁸⁸ recenze *Zámku* od Antonína Matěje Píši pod titulem „Román lidské samoty a bludnosti“, v níž uvádí, že Kafka „vynikl již za svého života několika publikovanými novelami; po jeho smrti pak, proti poslední vůli zesnulého, vydal jeho přítel Max Brod z rukopisné pozůstalosti tři velké románové fragmenty, dotvrzující dohad, že v Kafkovi předčasně odešel vynikající prózaik nejen německý, ale i světový, tvůrčí osobnost nevšední duchovní složitosti a vzácné umělecké síly“ (P[íša] 1936). Dále uvádí, že v „českém překladu byly dosud známy jen povídkové prózy Kafkovy“, shrnuje hlavní zápletku *Zámku* a konstatuje, že jeho protagonista zůstává „cizincem uprostřed světa, ovládaného tajemnými zákony odlišné psychologie, logiky, morálky, ba i fyziky“ a „bludný kruh hrdinova pídění a pachtění je tak neprodyšně uzavřen“ (ibid.). Podle Píši „tkví mocný a osobitý účín Kafkova umění“ mimo jiné v tom, že „s nejzazší realitou“ vypráví „příběh fantastický, který [...] je visionářským podobenstvím skutečnosti duchovní. Její podstata se hledá v nadkonfesiálně náboženském ladění básnickovy bytosti: Pascal a Kierkegaard se uvádějí jako patroni jeho metafysického neklidu, směřujícího k uchopení nadsmyslného absolutna, jehož symbolem [...] jest onen tajuplný zámek“ – Kafka však „zhmotňuje tuto nadsmyslnou moc, toto božské absolutno s pekelnou ironií“ (ibid.). Píša poté referuje – bez udání přesných zdrojů, některé z nich však zjevně představují výše uvedené dobové recenze v českém tisku – interpretace, které v té době zaznamenal:

Pro Kafkovu představu hrdiny, bloudícího bez ráje srdce labyrintem světa za vykoupení duchovní jistoty a metafysického zjevení, uvádějí se Komenský a Durych, pro křesťanskou pokoru jeho hrdin [sic] Chelčický jako české obdoby, příznačné pro autora, žijícího v pražském ovzduší: z něho, z údeľu německé a nanejvýš židovské menšiny, vyvozuje se Kafkův základní pocit hrdinovy cizoty a izolace uprostřed okolí, nezařazenosti a nezařaditelnosti do lidské pospolitosti. Motiv sexuálního snoubení démonických zámeckých úředníků s vesnickými ženami, u nichž pak hrdina hledá přímluvu, vykládá se jako podvědomá odezva pradávných východních mytů v bytosti židovského básníka, v níž se zároveň ozývá cos talmudistického, všimneme-li si oněch dialektických jemností, klíčků a fines v zevrubných úvahách, v nichž postavy románu hledí rozluštit a vyložit složitý a tajemný smysl rozmanitých vzkazů, vztahů a příhod. (ibid.)

²⁸⁸ Jeho odpovědným redaktorem byl v té době Jaroslav Koudelka.

U Kafky podle Píši „bizarně splývá hmatatelná skutečnost a rozumová logika s nadsmyslnou nadskutečností“. Píša dále hovoří o „zakletí“ „naprostého individualismu, v němž lidské já pozbývá schopnosti začlenit se do společenského soužití a zůstává izolovaným i bludným cizincem uprostřed životní skutečnosti, která se mu pak jeví klamně vratkou, přízračně zdánlivou, pitvorně nesmyslnou. Odtud pak jest u Kafky jen krůček k romantickému a ovšem ironickému stotožnění života se snem“: Píša hovoří o dojmu „krutého snu, jemuž jest vlastní ono groteskní prolnutí nelogicky fantastických vztahů a dějů s neobyčejně ostrou reálností“ (ibid.), jež Kafku přibližuje surrealismu, spatřuje však mezi Kafkou a surrealismem také zásadní rozdíl: „Touto snovou obrazností blíží se Kafkovo umění dnešnímu nadrealismu, jenž arciť nemá oné náboženské mystiky, která u básníka ‚Zámku‘ vyvěrala z úzkosti i hrůzy individualistického zakletí“ (ibid.).

Ve zmíněném měsíčníku *Volné směry* se na začátku února objevuje zpráva o nově vydaných knihách v edici *Knihy Mánesa*, v níž „v říjnu podle programu vyšla neobyčejně cenná kniha Franz Kafka, Zámek, v překladu Paul Eisnera s doslovem Maxe Broda“; Kafka je v této zprávě charakterizován jako „autor u nás neznámý, překládán jest do všech světových jazyků; Mánes uvedl do české literatury překlad jeho čelného díla“ („Edice ‚Knihy Mánesa‘ [...]“ 1935/1936).

Na konci února pak v měsíčníku *Česká osvěta*²⁸⁹ vychází recenze od odpovědného redaktora časopisu Františka Kováře, zařazená do rubriky „román psychologický“. Kovář uvádí, že překlad *Zámku* „je prvním překladem jeho díla do češtiny“ a označuje jej za „knihu zcela neobyčejnou“: „Děj, slova i činy, mají v pozadí zcela jiný smysl, než který se na prvý pohled zdají mít. Za jejich smyslem a skutečností stále se vznáší smysl a skutečnost jiného světa. Proto v nich není logiky, jen samé podivnosti“ (K[ovář] 1935/1936):

Zámek a jeho svět [...] je symbol absolutna. Zeměměřič je jakoby židovský Ahasver, patrně spisovatel sám, nezakořeněný v půdě tohoto světa, hledající vyšší svět, ale stojící kdesi uprostřed mezi tímto světem a absolutnem. Četba knihy není snadná. Hodí se jen pro vyspělé čtenáře a městské knihovny. (ibid.)

Z poznámky o tom, že jde o první překlad Kafkovy práce do češtiny, je zjevné, že Kovář nečetl *Proměnu* vydanou v Dobrém díle ani některou z předchozích recenzí, které ji

²⁸⁹ Časopis s podtitulem „československý obzor lidovýchovný“, vycházející z Masarykových idejí, který řídila redakční rada ve složení prof. Adolf Filáček, Dr. František Kovář, prof. Jindřich Kubíček a Dr. Tomáš Trnka, vydávalo Státní nakladatelství v Praze.

zmiňovaly. Sám však dospívá k podobnému závěru v podobě ztotožnění zámku a absolutna. Motiv Ahasvera pak nacházíme poprvé právě zde.

Na samotném konci února pak ještě v *Lumíru* vychází recenze *Zámku* od básníka, prozaika a v té době též ministerského úředníka Františka Kropáče, který uvádí, že *Zámek* „je druhým překladem do češtiny (prvním byla povídka ‚Proměna‘)“, a také on zdůrazňuje, že „hlavním znakem“ „Kafkova stylu je snovost. Jako sen ve spánku je nepochopitelný, je nepochopitelný i děj Kafkovy knihy. [...] S formálního hlediska je román Kafkův vzácně homogenní. Děj je sprádán po způsobu snu, má jeho nelogičnost a snadnost v překonávání překážek, ale také jeho půvab a místy velmi ostrý, realistický a lidským citem proteplený pohled na věci nejobyčejnější“ (ibid.). Kropáč hovoří o tom, že Kafkovy „věty namnoze pozbývají smyslu, ale mají zvláštní hudební vlnění, které nahrazuje nedostatek logického smyslu a zapuzuje absurdnost předváděných jevů a dějů“ (ibid.). Kafka podle Kropáče „vychází z předpokladu, že život lidský je řízen čímsi neznámým a že člověk se chce přiblížit tomuto tajemství. Nechápe, že je to dětinské, protože naprosto marné“; Kafkou je však „evokována dokonale“ „vymezenost lidského života uprostřed hmoty a jejích zákonů, uprostřed kosmického působení a pod vlivem oné tajemné a nezbádatelné příčiny všeho Stvoření“ (ibid.):

„Zámek“ je alegorie (ač to M. Brod v doslovu popírá, uváděje, že alegorie je sama o sobě lhostejná), evokující beznadějně postavení člověka v Absolutnu. Příběh zeměměřiče K. [...] je pouze prostředkem k znázornění urputného boje člověka při pronikání k Absolutnu. A protože už od začátku je zřejmo, že tento boj bude marný (boj zeměměřiče K. i spisovatele Kafky), není „Zámek“ dílo kladné a radostné. Je to veliké podobenství marnosti a malosti lidského života.
(Kropáč 1935/1936)

V závěru však Kropáč zároveň kriticky konstatuje, že *Zámek* „postrádá filosofické synthesy, již patrně chce nahradit ideovým významem celého díla“ (ibid.).

V dubnu pak ve 33. sborníku výše představené Florianovy edice *Archy* vychází recenze *Zámku*, jejíž autorkou je Marie Štechová (provdaná Lehnertová; své texty však zpravidla podepisovala dívčím jménem), dcera dramatika a prozaika Václava Štecha a sestra historika umění Václava Viléma Štecha, katolicky orientovaná publicistka, jež byla aktivní též v ženském hnutí, esejistka a redaktorka, autorka literatury pro mládež a textů s duchovní tematikou; působila jako středoškolská profesorka také na Slovensku a své texty publikovala též slovensky. *Archy* v té době (v letech 1936–1937) v Praze redigovala a vydávala právě

Štechová; usilovala přitom o jejich proniknutí do slovenského prostředí a uváděla poezii mladých slovenských katolicky orientovaných autorů; své působení v edici ukončila po neshodách s prozaikem a publicistou Karlem Schulzem, který se od své konverze ke katolicismu v polovině dvacátých let intenzivně stýkal s Florianem a okruhem jeho spolupracovníků a v této době se též podílel na administraci *Archů*. Štechová ve svém metafyzicky orientovaném výkladu pak hovoří o nedostatečnosti Brodovy interpretace a poukazuje na paralely Kafkova díla s přirozeným a nadpřirozeným světem, jehož širě překračuje otázku židovství a vztahu ke starozákonnímu Bohu (Š[techová] 1936).

Rovněž v dubnu vychází též recenze *Zámku* od Václava Renče, katolicky orientovaného básníka, dramatika a překladatele z mnoha jazyků, v *Listech pro umění a kritiku*,²⁹⁰ v níž – v kontrastu s tvrzeními ve výše uvedených recenzích – hovoří o tom, že Kafka „nemá s individualismem nic společného. Jeho problematika je vysoce nadindividuální“ – u Kafky jde podle Renče „o něco vysoce obecného, co se ovšem neřeší, ale čeho zahalenost se více méně jasně poznává skrze podobenství“ (Renč 1936: 126), „jde o otázky bez konečných odpovědí, či ještě spíš o jasné odpovědi na nejasné, neformulované otázky, čili vposled o tajemství, o podobenství“ – a umění „jako by bylo jen parabolickou mluvou, jíž se dějí pokusy o odhalení kousku té neodhalitelné, existenciálně skryté pravdy“ (ibid.). S předchozími recenzemi se však shoduje v tom, že v základu Kafkovy tvorby je „hluboká zkušenost náboženská, zkušenost zoufale jasnovidné beznaděje a starozákonně přísné, krvavě vážné víry“ (ibid.), „která se téměř děsila sebe samé“, není však „zkušeností toho kterého vyznání (třebaže Kafkovo židovství je tu prvním vysvětlením), nýbrž zkušeností v svém nejčistším významu, zkušeností absolutní“ (ibid.: 127).

Kafka, duch z rodu Pascalova nebo Kierkegaardova, zaměřený celou bytostí k absolutnu, duch, který potmě ještě dlouho bude čekat na své spravedlivé ocenění, prohlédl úděl lidské existence, všechnu její nedokonalost a prozatímnost. Zakoušel bolestně proměnlivost pozemské existence, všeho stvoření, [...] a poznával, že i to pouhé zdání jsoucna dodává věcem země odraz jsoucna absolutního, pokud na ně padá. Všechno mimo tento odlesk je zdání, podvod a lež. Tak i lidé, pokud jsou jen lidmi, jsou zdajem a nicotou, přímo podvodem. Nemají reálné existence, již jim může dát toliko Bůh. Odkázáni sami na sebe, ocítají se v strašlivé samotě. Zavírají se před svým vlastním bytím, zastírají si je celou spleť nových a nových klamů a sebeklamů. Ale stane-li se, že se chtějí z této samoty vymanit, činí tak, aniž znají text absolutního zákona, který všemu vládne, i jejich naději. Tak se stane, že útočí na nepravém místě a mýlí se s cestou jim určenou. Jediná možná naděje je oddat se hloubce beznaděje s pokorou. – V tom je celý paradox a celá pravda (a toto je vlastní jádro „Zámku“, smíme-li se odvážit vůbec jakého tvrzení). Oddat se hloubce beznaděje znamená přesněji:

²⁹⁰ Časopis v té době redigoval Vilém Závada s redakčním kruhem.

poučení o klamnosti jsoucna, hledět odhalovat všechny masky a zdaje, jež jsou metafysickým podvodem konečnosti (ibid.: 126).

Toto české vydání *Zámku* bylo v tisku označováno za první překlad do češtiny vůbec (Piša 1935), za skutečný objev a velkou literární senzaci („Zprávy z Mánesa – Nakladatelství“ 1936: 35); současně je Kafka označován jako „pražan“ a zároveň „autor u nás neznámý“ (ibid.: 172), který byl však podle Eisnera podvědomě ovlivněn množstvím slovanských a českých vlivů (Eisner 1935a). Jak upozorňuje Hultschová, Kafka v té době nebyl v českém prostředí tak neznámým autorem, jak se jej snaží představit Eisner – podle ní šlo z jeho strany především o snahu marginalizovat starší překlady, o nichž věděl, ale označoval je za bezvýznamné maličkosti vydané v edicích, „po nichž pes neštěkne“ (Eisner 1931b: 47). Vydání překladu je kromě uvedených následováno ještě množstvím dalších pozitivních recenzí, které se poté objevily, mimo jiné profesor germanistiky na Masarykově univerzitě v Brně Jan Krejčí překlad *Zámku* označil za knihu roku (Krejčí 1936)²⁹¹ a spolu s *Proměnou* je zařazen do *Klíče k dobré literatuře* („aneb seznam knih, knížek a knížeček výborně, dobře neb snažně udělaných téměř obecně žádoucích, užitečných a přístupných myslím čtenářů zdravých, jadrných a nepříliš odborných; s vyloučením spisů ohavných, škodlivých a zbytečných“) coby „příběh hlubokého symbolismu hledání Boha“ a jako kniha „pro zralé čtenáře“ (Miklík 1938: 115).

Josef Čermák hovoří o „hlubokých kořenech“, jež tato kniha „zapustila mezi umělci a intelektuály“ (Čermák 1991) – a množství dochovaných recenzí a studií, které o tom podávají částečný obraz, je poměrně významné. Zároveň je třeba uvést, že je doložena také mimořádně špatná prodejnost knihy před válkou (na rozdíl od poválečné situace, kdy byl *Zámek* recipován s velkým zájmem – srov. Hultsch 2014: 28). Malá prodejnost českého překladu *Zámku* mohla být také jedním z argumentů pro tvrzení Maxe Broda z roku 1938 v *Literárních novinách*, kde se pozastavuje nad českým *nevděkem* vůči Kafkovi, který začíná být častěji recipován a překládán v zahraničí než v Čechách: „V Praze se ještě o tom nemluví, že jeden z našich krajanů, Franz Kafka, patří v Anglii a Francii k nejčastěji jmenovaným autorům. I

²⁹¹ Na konci listopadu je pak v příloze *Lidových novin Nejzajímavější kniha 1936* otištěn výsledek každoroční „poptávky mezi vzdělaným čtenářstvem po nejzajímavější knize“; z bezmála šesti set respondentů uvádějí mezi třemi nejzajímavějšími knihami Kafku pouze dva: zmíněný Jan Krejčí jmenuje na prvním místě Kafkův *Zámek* (Krejčí 1936) a Otto Pick na druhém místě *Beschreibung eines Kampfes* (Pick 1936); Pavel Eisner ani Josef Florian Kafku neuvádějí. V předchozím ročníku této ankety uvedl mezi nejzajímavějšími knihami Kafkův *Zámek* právě Pavel Eisner (idem 1935e).

lidé všestranně literárně vzdělaní znají u nás z Kafky sotva řádku“ (Brod 1937/1938) – jakkoli tento obraz zjevně není přesný, spíše značně zkreslený, jak lze doložit z představených dokladů české recepce Kafkových prací, dává představu jednak o tom, že lidé, kteří se Kafkovým dílem zabývali, by si přáli recepci ještě intenzivnější – a v této perspektivě se jim jevila nedostatečná, jednak o tom, že šíře periodik, v nichž se ohlasy na Kafkovy práce objevovaly, byla značná a bylo značně obtížné sledovat celé názorové i tematické spektrum tisku – značná část ohlasů tak unikala pozornosti i kulturní veřejnosti.

4.8 Kafka v kontextu výtvarného umění: Hans Fronius, Johannes Urzidil a Marc Chagall

Přítomná práce se – z důvodu úvodem vymezeného zaměření a rozsahu – nemůže detailněji zabývat mnohotvárnou recepcí Kafkových prací ve výtvarném umění; přesto již byly výše (jako například v případě ilustrací Florianova Dobrého díla či fotomontáže Toyen na obálce vydání českého překladu *Zámku*) zachyceny některé příklady inspirace výtvarných umělců Kafkovými texty; lze upozornit na další podobné případy, které jsou zachyceny v českém tisku v druhé polovině třicátých let:

1. října 1936 se v Praze uskutečnil „Večer Franze Kafky“, jak o tom informuje krátká zpráva v *Právu lidu* z předchozího dne:

Mladý grafik Hans Fronius vystavuje v Krasoumné jednotě (Praha II., Pštrossova 12) své dřevoryty a kresby. [sic] z nichž největší část ilustruje dílo pražského básníka Franze Kafky. V rámci výstavy bude uspořádána ve čtvrtek 1. října o 20. hod. přednáška (německy mluví Max Brod a Otto Pick) o dosud neuveřejněné pozůstalosti Franze Kafky. Po přednášce budou předneseny ukázky z neznámých Kafkových prací. Vstupné 3 Kč. („Večer Franze Kafky“ 1936)

Jak uvádí Josef Čermák, rakouský grafik Hans Fronius „se Kafkovým dílem inspiroval od roku 1925 po celých šedesát let. Vytvořil k němu řadu grafických cyklů (k *Proměně*, *Procesu*, *Zámku*, *Venkovskému lékaři*, *Americi* i k drobnějším prózám), celkem přes 300 prací. Zaujala ho ‚realistická fantastika‘ Kafkova díla. Snažil se ji vždy vyjádřit silně expresivním projevem různými grafickými technikami. Základní pojetí tématu přitom zpravidla přetrvává. *Blesk udeřil*, jak píše ve své *Obrázkové knize jednoho života*, když roku 1925 v jednom vídeňském antikvariátu objevil Kafkovu *Proměnu*. Podpory a pochopení se mu dlouhá léta

dostávalo jedině od Alfreda Kubina. Roku 1937 navštívil Prahu, kde své práce předložil Maxi Brodovi. Ten je s nadšením přivítal a obeznámil s nimi své přátele Picka, Fuchse a Urzidila. Brod pak Froniovi v pražském německém Kunstvereinu uspořádal výstavu obsahující asi 100 grafik, které se Fronius už nezúčastnil. Bylo to však první veřejné uznání jeho díla“ (Čermák 1991a).

V březnu 1937 pak Johannes Urzidil ve svém článku „Umění Marca Chagalla“, otištěném ve *Volných směrech*, uvádí, že „se zdá, že Chagall uskutečňuje v malířství něco podobného, jako pražský prosaik Franz Kafka v literatuře“ (Urzidil 1936/1937: 234). Toto výtvarně-literární srovnání pak blíže rozvíjí:

Také Kafka měl něco z nevyčerpatelné šíře ruské duše, i u něho je abstrusní mystika maloměstského prostředí prochnuta chasidskou moudrostí. I u něho nabývá náhle kytice květin nadživotních rozměrů, zdá se, jako by člověk létal nad krajinou, projížděl z nepravděpodobných oblastí nepravděpodobným prostorem, domácí nářadí zapřádá nepochopitelné rozhovory se svými majiteli, věci a zvířata se míchají, nepoznána, do běhu lidského života. Tak také kohouti, vepři a telata na obrazech Marca Chagalla, tato residua rodné vesnice Vitebska, kteří jako jezdci metropolitních Valpurginých nocí, jako náhodou uprostřed pokoje se objevivší účastníci, jako zvědaví přihlížeči nejvnitřnějších událostí, mají svůj hlubší význam svou neospravedlnitelnou a ospravedlnění nežádoucí přítomností. (ibid.)

4.9 Pavel Eisner a *Beschreibung eines Kampfes*

V únoru 1937 vychází v příloze *Lidových novin Literární pondělí* (pod pseudonymem „Jan Ort“) Eisnerova recenze svazku *Beschreibung eines Kampfes*, kterou vydalo nakladatelství Heinrich Mercy Sohn v Praze jako pátý svazek Brodova souborného vydání Kafkových prací; svazek – „kniha novel, črt, aforismů a dramatického torsa, přezvaná podle nejrozlehlejší skladby *Beschreibung eines Kampfes*, jež je v Kafkově tvorbě vzácností tím, že je dopsána, dále a zejména tím, že je vedle svatovítské kapitoly z *Hrdelní pře* jedinou Kafkovou skladbou s bezprostřední pražskou datací místopisnou“ – redigoval Brod, „nedocenitelný záslužný záchránce Kafkova díla a správce jeho rukopisné pozůstalosti“; „Brodova redakce svazku, při níž spolupráce básníka Heinze Politzra ustoupila tentokrát do pozadí, je výsledkem pracného luštění, kolacionování a mikrologické práce pořadatelské“ ([Eisner] 1937). Podle Eisnera jde v těchto prózách v zásadě o „obměny jediného námětu, vyjadřitelného ještě nejspíš vstupním veršem Goethova Fausta o ‚života bludném běhu bludištním‘. Nejinak než v Kafkových torsech románových stoupá transcendentnost výhradně

jen z reality samotné, nazírané čočkami nad každé pomyšlení přesnými [...]. Vládne zde po pravdě Kafkův přísluvečný, jím tak horečně hledaný Zákon, neúprosný řád; iracionálnost těchto stránek, hustá do fyzické hmatatelnosti, spočívá na ocelových a betonových základech, jejichž jména jsou ratio, kasuistická logika, drtivá dialektika“ (ibid.). Následně se Eisner věnuje jednotlivým prózám obsaženým ve svazku: „Za skladbu noeticky nejdůležitější, za jakousi trest' všech Kafkových trestí“ považuje Eisner „rozlehlé novelistické torso Doupe (Der Bau), jímž vrcholí Kafkova významná tematika zvířecí. Protějškem k tomuto otřesnému podobenství pro marnost všech zabezpečovacích opatření proti smrtícímu vpádu kosmického Ničitele byly by pak Výzkumy psovy (Forschungen eines Hundes) se svou bolestnou parabolí, prostou každého laciného názvu gnómičného. Dvakrát se zjevuje námět babylonské věže, po druhé (Das Stadtwappen) dokonce s meziřádkovou pražskou lokalizací v závěru“ (ibid.). Eisner dále hovoří o „drobných arcidílech (Eine alltägliche Verwirrung, Das Ehepaar, Blumfeld, ein älterer Junggeselle)“ a zmiňuje to, že „Triptych Mlčení Sirén, Prometheus a zejména geniální Poseidon překvapí svým umístěním Kafkovy židovské a křesťanské problematiky do prostředí antického“ (ibid.). Zmiňuje také „kouzelný snový surrealismus povídky Lovec Gracchus (psáno r. 1919!)“ (ibid.). Eisner své hodnocení uzavírá: „Právě tento svazek drobných výpravných prací – dramatické torso Strážce hrobky se k nim pojí s hermetickou zákonitostí – ověřuje pádně jedinečnost básnické osobnosti, v jejímž každém větším výdechu jsou dvě tisíciletí židovského rozptýlení a psanectví, ale i všechny bolestné nejistoty všelidské“, stejně jako „dosvědčují znova nezaměnitelnou pražskost Kafkovu“ (ibid.).

Na závěr se Eisner vrací k české reflexi jeho překladu *Zámku*, která – navzdory výše uvedenému množství obsáhlejších recenzí – byla z jeho pohledu nedostatečná; hovoří proto o tom, že se lze „oddati naději, že Franz Kafka bude jednou také objeven i pro českou kulturu, a že pouhou podivnou epizodou zůstane víc nevšímavé a nechápavé než rozpačité mlčení, jež se s jedinou téměř výjimkou závažného, protože básníkova hlasu Horova rozestřelo nad českým vydáním *Zámku*“ (ibid.).

4.10 Jan Marek a Daniel-Rops

V dubnu 1937 vychází v katolické „revue pro kulturní syntheses“ *Akord*,²⁹² v archu *Poesie*, který řídil Miloš Dvořák, studie francouzského katolického autora Daniel-Ropse (vlastním jménem Henri Petiot) pod titulem „Vesmír zoufalství“ v překladu Jana Marka. Na začátku studie Daniel-Rops upozorňuje, že „část Kafkova díla, datem první, uvádí se v podobách, jež mohou sváděti k závažným omylům. Jde o fantastické povídky. Někteří jich využili k tomu, aby ho přiřadili k velkému proudu německé fantastiky, k Hoffmannovi a jeho důmyslně stavěným povídkám a ke všem legendám více méně romantickým,“ což je podle Daniel-Ropse omyl:

Nic není tak vzdáleno Kafkova umění, jako na př. takový *Golem* Gustava Meyrinka. U většiny „fantastických“ vypravěčů tajemství se uvádí v proudu běžného života; přichází, aby vyvolalo nepokoj a nějakou příhodu, avšak my sami zůstáváme v řádu, kde jsme doma, byť byly bytosti a věci, jež jsme v tomto řádu objevili, sebe úžasnější. U Kafky je tomu úplně jinak (a v tomto smyslu je mnohem bližší některým dílům R. M. Rilkeovým, na př. *Zápiskům Malta Lauridse Brigga*). Fantastičnost neurčují zde příhody, osoby a předivo vypravování: je to něco nekonečně hlubšího. Themata jsou často tak prostá, že vylučují zájem o intriku, a tak rušivě fantastická, že se je mysl vzpouzí přijímati. Provádí se však tajemná přeměna základních hledisk, jež nás nutí následovati spisovatele a viděti tak, jak vidí jeho osoby. Na př. sujet *Proměny* je jeden z nejnepravděpodobnějších, jaké si možno myslet. (Daniel[-]Rops 1937: 34)

Na příkladu začátku *Proměny* hovoří Daniel-Rops o „věrohodnosti“, již nachází také v prózách *Der neue Advokat* a *Der Bau*: „Stejně jako v novele *Bukefalos* uznáme, že nový advokát, který kráčí po schodišti soudního paláce, je kůň, vlastní kůň Aleksandrův. A stejně jako se nám nezdá ani na okamžik pochybná existence obludného krtka v *Konstrukci*“ (ibid.: 34–35). Jde tak „mnohem méně o *fantastičnost* než o jistý duševní stav, který dobře znají mystikové a básníci a který skrze viditelnou skutečnost dává proniknouti tajné *analogii*“ (ibid.: 35) – v tom nachází podobné rysy s Rimbaudem a Poeovou prózou uvedenou pod titulem „Metzengerstein“.

Podobně se u některých vidoucích dává hluboká realita bytosti v obraze, a to pomocí *analogie*, která jediná může učinit zřejmým vztah totožnosti, nevyjadřitelný pojmy rozumovými. Což nepochopíme, když se nám hrdina *Proměny* objeví v podobě obludného švába, co tento symbol znamená, běží-li o člověka, který se po celý život věnuje práci automatické, přísně omezené na řád hmotný, zoufale prázdný všeho duchovního smyslu? Člověk, který se promění v hmyz a který přesto zůstává jasně vidoucí v odporném zvířecím

²⁹² Časopis, který v té době vycházel v Brně jako dvojměsíčník, vydával Spolek katolických akademiků Moravan; jeho odpovědným redaktorem byl JUDr. P. Levíček.

krunýři, je tvor, který si zachovává jasný pohled v lůně procesu mechanisace, jímž je každodenní zvyk, neúprosná životní fatalita.
(ibid.: 35)

Studie pokračuje konstatováním, že „v druhé části svého díla Franz Kafka vstoupil do nového stadia a vzdal se tohoto dosud hoffmannského zdání fantastičnosti. Umění se stává ještě prostším, že se skoro mění v prosté schema. Na př. *Proces*, který je bezpochyby jeho nejvýznamnějším dílem,“ a jehož hlavní dějovou zápletku na tomto místě Daniel-Rops shrnuje, „podává nejprostší a též nejgrandióznější symbol“ (ibid.: 35), je „svědectvím lidského osudu“ (ibid.: 36). V případě románu uvedeného pod titulem *Amerika* cituje Daniel-Rops Brodovo shrnutí; tento román podle Daniel-Ropse „dává pochopiti až v hloubi sebe samého drama naší neodpušitelné samoty“ (ibid.). „Kafkovo umění“ podle Daniel-Ropse spočívá v tom, „že z příhod nejdrobnějších, z nejvšednějších detailů denního života vztyčuje cosi nevyzpytatelného, hrozivého a grandiózního“ (ibid.), což ukazuje na příkladu „krátké povídky“, která je v českém překladu uvedena pod titulem „Před zákonem“, „jejíž smysl není bez analogie s *Procesem*“ (ibid.) a která „udává dost přesně nenapodobitelný tón Kafkův“:

Z hromadění údajů prostých a denních rodí se tato halucinace člověka, který je tváří v tvář osudu a tragice, vlastní každému okamžiku života, – který, praví klasik, „je krokem k smrti“. Jestli kdy umění zasloužilo, aby bylo označeno proslulým barrèsovským výrazem „tajemství v plném světle“, pak je to právě toto.

Ostatně Franz Kafka si tak kdysi sám představoval svou kresbu. „Naše umění, napsal, je oslepení pravdou. Pouze jas na tváři, který se svažuje a uhýbá, je pravdivý, ostatek je lež.“
(ibid.: 37)

Dále Daniel-Rops cituje analýzu Kafky od Wladimira Weidlého v jeho „spravedlivém a tak důmyslném pokusu *Les abeilles d' Aristée* [sic]“ (ibid.) a uvádí, že Kafka „usiluje zmocniti se toho, co je nepochopitelné, naráží na základní nesnáze, nesnáze mystiků, na kterou narazil takový Rimbaud: učiniti srozumitelným pro lidi z masa a krve to, co ve své podstatě je nad život“ (ibid.: 38):

[Kafka] nás přivádí do čím dál úzkostlivější blízkosti symbolu. Jak postupně odkrýváme myšlenku, cítíme stále důrazněji v sobě touhu rozuměti tomu, co ten symbol znamená, neboť se dohadujeme, že odpovídá něčemu nenahraditelnému pro naše svědomí. Leč současně tento symbol uhýbá, a nemůžeme se ho zmocnit úplně. Zákon, najít zákon a nikdy za mák nerozumět zákonu! Svět Kafkův je vesmír absurdnosti, kterým tápe lidská inteligence, a který konec konců nemůže vésti než k zoufalství. Umění je nejmarnější z tlumočnicků tohoto

zoufalství, poněvadž nás může zahrnouti jen novými nejistotami. Nekonečné hledání jistot v životě i smrti dovedlo Kafku na pokraj propasti nicoty. Je to jaksi přirozený závěr toho „duchovního honu“ (jak by byl řekl Rimbaud), že slyšíme rozkaz, který zanechal, umíraje, aby bylo celé jeho dílo zničeno. Zdá se nám, že takovéto umění má svou velikost právě z toho, co je ničí; pro umělce je to jen nehoda vzhledem k tomu, co chtěl podniknouti. (ibid.)

Další část Daniel-Ropsovy studie je v *Akordu* vypuštěna a český překlad tak pokračuje výkladem teologického rozměru Kafkova díla: Kafka, „pražský žid, živený Talmudem, pronásledovaný hledáním a zoufalstvím nad zákonem, na něhož hluboce působil velký Dán Sören Kierkegaard,“ který překračuje podle Daniel-Ropse „estetický řád“, „otvírá trhlinu do světa reálného“, „je účasten čtvrté dimenze“, je podle něj „jedním z nejoprávněnějších a nejdojemnějších symbolů moderního člověka, jsa zároveň kořistí Boha i neznalý Boha“ (ibid.). Kafkovo „dílo ovládá myšlenka soudu, odsouzení a odpuštění. [...] Ve vesmíru Franze Kafky každý člověk je podroben rozsudku, je v moci trestu prostým faktem, že žije a že musí umřít“ (ibid.: 39) a na pasáži z *Procesu*, kterou cituje, Daniel-Rops ukazuje, že „každý z nás je uzavřen v sobě samém, podroben odpovědnosti, na niž může předstírat, že zapomněl, na kterou však nezapomenou za něho jiní, jeden Jiný“ (ibid.):

Tak celý vesmír Franze Kafky je zatížen atmosférou hrůzy, podobnou té, kterou známe u takového Rimbauda, Strindberga, Novalise nebo Hölderlina, a též u malířů jako Civetta, Bruegel le Vieux, Van der Goes, Jerome Bosch, nebo jako některé obrazy Dürerovy. I jiní měli v základě jasné zření tohoto neodpuštělného zajetí člověka. (ibid.)

Daniel-Rops jasně odlišuje Kafku od surrealistů, kteří „po Rimbaudovi a Lautreamontovi [sic] (metodami nekonečně primitivnějšími)“ chtěli popřít „postavení člověka“, prchnout „před člověkem“ jako „jistý způsob úniku“ před „tlak světa bez duše na moderního člověka“ (ibid.: 40), zatímco Kafka, „duše, kterou ovládla vašeň absolutna, byla vpravdě duchovním synem Kierkegaardovým, který přijímá postavení člověka až do samého srdce nejhorší úzkosti a má právě ve své bolesti základní prvek své velikosti“ (ibid.); Kafkovy „výzkumy se dějí v řádu, kam lidé obyčejně nemají nikterak touhu se postavit, bezpochyby z obavy, aby se tam neoctlí víckrát“ (ibid.).

Abychom porozuměli soudu, je třeba znáti zákon. Leč zná se zákon? Na to Kafka odpovídá v každé ze svých knih, mohli bychom skoro říci i v nejmenším ze svých fragmentů. Odpovídá záporně. Ať nám mluví o *Zámku*, o zámku pražském, který se stal symbolem

skutečností nepřístupných, ke kterým člověk přes všechno úsilí nikdy nebude moci dojít; ať analyzuje v *Pátráních psa* prázdnotu všeho poznání – odpověď je vždy táž. Člověk nezná zákon, nemůže rozumět slovu. Narazí na svůj vlastní obraz, na zrcadlo, jež mu jej odráží. Je vězeň: [...] svému osudu neunikne. (ibid.: 40–41)

Na krátké próze uvedené pod titulem „Nejbližší ves“, kterou cituje, Daniel-Rops ukazuje, že Kafka tuto „fatalitu zbožně přijímá. Poněvadž není prostředku, jak by se jí uniklo, protože inteligence ani nemůže proniknouti smysl absurdní rovnováhy sil, které nás drží, nezbývá než ustoupiti, svésiti hlavu, vzdáti se“ (ibid.: 41); zároveň však u Kafky nachází „čekání, vyčkávání prostředníka, síly nekonečné, nadlidské, která by byla schopna dáti lidem odpověď na hrozné otázky života. Řekli bychom skoro očekávání posvátné“ (ibid.). Dále Daniel-Rops navazuje na tvrzení Bernarda Groethuysena, že „Člověk Kafkův je *obžalovaný na svobodě*“, tím, že jde o „stav nesnesitelný. Žádá si soudu, zákona přesně formulovaného, který by mu dovolil vědět přesně, na čem je. Osoby Kafkovy jsou v jistém smyslu *mimo dobro a zlo* [...] Soud, totiž stanovení dobra a zla, je odpočinek“ (ibid.); Daniel-Rops cituje Groethuysenovu předmluvu k francouzskému překladu *Procesu*, v níž „přišel s opačného hlediska k zcela podobnému závěru. „Člověk vynalezl hříchy, aby se zbavil svých úzkostí. Bylo třeba, aby vynalezl všechny druhy, velké i malé, a aby je sepsal v seznam, aby si mohl vybrat. Nemohl totiž žít v pocitu viny. Proto si sestavil kodex. To bylo jeho procitnutí.““ (ibid.: 41–42).

Daniel-Rops poté uzavírá:

Přijmouti postavení člověka, to je první etapa: je třeba ještě je přijmouti nejen v sobě, jako dar absurdní, který přijímáme, aniž jsme se mu snažili porozumět, avšak jako dar nadaný významem až do své bídy a právě skrze tuto bídu. Jestliže jeho umění je konec konců výšivkou z nicoty, výšivkou podivuhodnou, která nám však zanechává v srdci úzkost úžasné mûry, je to proto, že mu chybí to hluboké zakořenění v existenčním citu člověka, na nějž myslel sv. Pavel, když ztotožňoval dobro s životem a hřích se smrtí; věty Apoštolovy ozařují jako blesk světlem zřejmosti i zde drama této inteligence a této duše. Neboť běží tu po celé délce díla o boj o život, proti smrti: avšak smrt nebyla pohlcena vítězstvím a její osten je stále zabodnut v bolestném těle člověka.

Stále? dosud? kdo ví? Měl Franz Kafka důvod jiný než péči estetickou, když dával rozkaz, aby jeho díla byla zničena? [...] Max Brod nám praví, že závěti, v nichž nařizoval, aby byly jeho papíry spáleny, byly napsány v době, kdy jeho autokratické tendence dosáhly maxima, a že „v posledním roce života celá jeho existence dostala orientaci nepředvídanou, šťastný a kladný obrat, který popíral jeho někdejší nihilismus a jeho dřívější nenávist k sobě.“

Leč tato odpověď nebyla vyslovena (ibid.: 42).

Svůj výklad doprovází Daniel-Rops ukázkami z příslušných Kafkových prací: začátek *Proměny* je doslovně citován v překladu Vrány a Pastora, jak vyšel ve Florianově Dobrém díle – s jedinou úpravou: věta „viděl své hnědé, klenuté břicho, rozdělené tuhými oblouky“ je zde uvedena bez rozdělení interpunkcí ([Kafka] 1937b: 34; srov. Kafka 1929c: 9). V případě „krátké povídky“ pod titulem „Před zákonem“ ([Kafka] 1937b: 36–37) se jedná již o sedmý otištěný překlad legendy o dveřníkově do češtiny, ať už jako samostatné prózy či jako součásti překladu pasáže z *Procesu*; titul překladu legendy odpovídá názvu samostatně otištěné prózy, která v souboru *Ein Landarzt* nese titul „Vor dem Gesetz“ – a ve studii je také následně označena za „fragment“; zvolená terminologie se v tomto překladu poněkud liší od předchozích překladů – „Türhüter“ je překládán dvojím způsobem: jako „strážce (brány)“ či „hlídač“ a spojení „Eintritt in das Gesetz“ ve smyslu „přístupu k zákonu“ či „vstupu“. Překlad je oproti všem předchozím výrazně volnější – často však zjevně neodpovídá originálu a je zřejmé, že Marek Kafkovu legendu překládal z francouzského překladu přítomného v Daniel-Ropsově studii,²⁹³ jde tak o první dohledaný český překlad Kafkova textu pořízený z překladu. Z francouzského překladu je zjevně přeložena také pasáž z *Procesu* (ibid.: 39) i krátká próza ze souboru *Ein Landarzt* pod titulem „Nejbližší ves“ („Das nächste Dorf“) (ibid.: 41) – v jejím případě jde o čtvrtý její otištěný český překlad; Markův překlad z francouzského překladu uvedeného ve studii opět zřetelně neodpovídá německému originálu.²⁹⁴

²⁹³ Některá souvětí jsou zjednodušena: „Zu diesem Türhüter kommt ein Mann vom Lande und bittet um Eintritt in das Gesetz“ je přeloženo následovně: „Přijde venkovan a žádá přístup k zákonu“ (srov. KKAD: 267 a [Kafka] 1937b: 36); syntax souvětí „Da das Tor zum Gesetz offensteht wie immer und der Türhüter beiseite tritt, bückt sich der Mann, um durch das Tor in das Innere zu sehn. Als der Türhüter das merkt, lacht er und sagt“ je značně posunuta a zjednodušena: „Strážce ustoupí před branou otevřenou jako vždy a muž se naklání, aby nahlédl dovnitř. Strážce to zpozoruje a směje se“ (srov. KKAD: 267 a [Kafka] 1937b: 36); totéž platí pro větu „das Gesetz soll doch jedem und immer zugänglich sein, denkt er“ – „což nemá být zákon přístupný všem a vždy?“ (srov. KKAD: 267 a [Kafka] 1937b: 36); vypuštěna je také část věty „dieser erste scheint ihm das einzige Hindernis für den Eintritt in das Gesetz“ – „První se mu zdá být jedinou překážkou“ (srov. KKAD: 268 a [Kafka] 1937b: 36); především však dochází k významovým posunům, které jsou při srovnání s originálem obtížně pochopitelné: „den langen, dünnen, schwarzen tatarischen Bart“ zní v překladu „s dlouhým podsvětním vousem, řídkým a černým“ (srov. KKAD: 267–268 a [Kafka] 1937b: 36); „Flöhe“ jsou přeloženy nikoli jako blechy, nýbrž jako „vši“ (srov. KKAD: 268 a [Kafka] 1937b: 37); na některých místech jsou přidány výrazy, které v originále nenacházíme: „Glanz“ překládá ve smyslu „slavná zář“ (srov. KKAD: 269 a [Kafka] 1937b: 37); věta „der Größenunterschied hat sich sehr zu ungunsten des Mannes verändert“ je přeložena takto: „rozdíl postav se utvářel v úplnou nevýhodu pro venkovana“ (srov. KKAD: 269 a [Kafka] 1937b: 37); přímá a nepřímá řeč na některých místech neodpovídá originálu: „Es ist möglich“, sagt der Türhüter, „jetzt aber nicht.“ je přeloženo „„Je to možné, praví hlídač, ale teď ne.““ (srov. KKAD: 267 a [Kafka] 1937b: 36) či „„Was willst du denn jetzt noch wissen?“ fragt der Türhüter, „du bist unersättlich.“ „Alle streben doch nach dem Gesetz“, sagt der Mann, „wieso kommt es, daß in den vielen Jahren niemand außer mir Einlaß verlangt hat?““ – „„Co pak chceš ještě vědět? ptá se strážce. Jsi nenasytný.“ „Jestliže každý chce dojít zákona, jak to přijde, že po tolik let nikdo jiný než já si nežádal vstoupit?““ (srov. KKAD: 269 a [Kafka] 1937b: 37).

²⁹⁴ „[...] Das Leben ist erstaunlich kurz. Jetzt in der Erinnerung drängt es sich mir so zusammen, daß ich zum Beispiel kaum begreife, wie ein junger Mensch sich entschließen kann ins nächste Dorf zu reiten, ohne zu fürchten, daß – von unglücklichen Zufällen ganz abgesehen – schon die Zeit des gewöhnlichen, glücklich

V červenci vychází v deníku *Našinec* sloupek, který v „době, kdy židé jsou v Německu pronásledováni,“ připomíná „jména německých spisovatelů židovské rasy, kteří v německé literatuře zaujímají čelná místa a kteří po celém světě šířili slávu německé kultury“ („V době, kdy židé [...]“ 1937). Ve výčtu jmen jsou mezi současnými autory (vedle například Schnitzlera, Stefana Zweiga, „Arnolda Zwiega“ či „L. Feuchtwenglera“) jmenováni také Brod a Kafka – přičemž někteří z uvedených „jsou Rakušané, nebo naši příslušníci, ale píší německy“ (ibid.); zároveň z „těchto spisovatelů žádný nebyl ve své tvorbě proti německému duchu a všichni považovali Německo za svoji vlast. Jména některých jsou světoznámá“ (ibid.).

4.11 Hanuš Bonn, Pavel Eisner a *Beschreibung eines Kampfes*

Na počátku roku 1937 vychází v *Lidových novinách* překlad Kafkova kratšího textu z pozůstalosti opatřeného Brodovým názvem „Fürsprecher“ ze souboru *Beschreibung eines Kampfes* pod titulem „Přímluvčí“ v překladu Hanuše Bonna (Kafka 1937a). Bonnův překlad působí v češtině – při velké stylistické eleganci – přirozeně a zároveň zachovává Kafkovy stylové prostředky a jeho specifickou syntax; sémanticky je překlad také přesný.²⁹⁵ V dubnu vychází rovněž v *Lidových novinách* pod titulem „Dvě prózy“ překlad dvou kratších Kafkových próz z pozůstalosti přeložených ze souboru *Beschreibung eines Kampfes* (obě poprvé vyšly již v souboru *Beim Bau der Chinesischen Mauer*; v obou svazcích jsou přitom tyto prózy zařazeny v opačném pořadí): prvním je Bonnův překlad Kafkovy prózy opatřené Brodovým názvem „Von den Gleichnissen“ pod titulem „O podobenstvích“ (Kafka 1937c1); druhým je Eisnerův překlad Kafkovy prózy opatřené Brodovým názvem „Das Stadtwappen“ pod titulem „Městský znak“ ([Kafka] 1937c2), již Eisner zmínil rovněž v *Lidových novinách*

ablaufenden Lebens für einen solchen Ritt bei weitem nicht hinreicht.“ – „[...] Život je podivuhodně krátký. V mé vzpomínce se dnes hromadí tak zhuštěný, že sotva chápu, že se může mladý muž rozhodnouti jet na koni do nejbližší vsi aniž se bál – s vyloučením nehody – že mu obyčejná existence i bez úrazů zdaleka nestačí ani na tuto vyjížďku.“ (srov. KKAD: 280 a [Kafka] 1937b: 41).

²⁹⁵ Zajímavé je také v některých pasážích napodobování specifické Kafkovy interpunkce (jakkoli mohlo jít pouze o Bonnovu intuici), která volnějším členěním napomáhá plynulosti textu: „lidé kteří šli proti mně“ – „Leute die mir entgegen kamen“ (srov. Kafka 1937a a KKANII: 377). V češtině nepřirozeně působící prvky lze u Bonna nalézt spíše výjimečně – jde například o příliš doslovné kopírování německé syntaxe u komplikovaného souvětí, které v tomto případě nepůsobí přirozeně: „Čas, který je ti vyměřen, jest tak krátký, že jsi, ztratíš-li jedinou vteřinu, ztratil již celý svůj život“ – „Die Dir zugemessene Zeit ist so kurz, daß Du, wenn Du eine Sekunde verlierst, schon Dein ganzes Leben verloren hast“ (srov. Kafka 1937a a KKANII: 380). Doslovně je také převeden minulý kondicionál, který může v češtině plusquamperfektními tvary působit poněkud archaicky: „kdyby ses však byl obrátil již po prvních krocích a byl seběhl se schodů, byl by ses zřítíl hned na počátku“ – „hättest Du aber schon nach den ersten Schritten Dich zurückgewendet und wärest die Treppe hinuntergelaufen, wärest Du gleich am Anfang abgestürzt“ (ibid.).

o dva měsíce dříve v rámci své výše uvedené recenze tohoto souboru, v níž poznamenal, že jde o „námět babylonské věže, po druhé (Das Stadtwappen) dokonce s meziřádkovou pražskou lokalizací v závěru“ – v případě této prózy jde o první její překlad do češtiny, z prózy „Von den Gleichnissen“ vyšel úryvek ve Franzově překladu o několik let dříve v rámci výše zmíněného překladu Rangovy studie. Překladačský styl tak lze bezprostředně srovnat: v případě Bonnova překladu lze opět konstatovat, že působí v češtině – při velké stylistické eleganci – přirozeně a zároveň zachovává Kafkovy stylové prostředky a jeho specifickou syntax; sémanticky je překlad také přesný.²⁹⁶ V případě Eisnerova překladu lze naopak hovořit o tom, že pro českého čtenáře působí poněkud nepřirozeně: ve snaze o jazykovou eleganci považuje Eisner za potřebné Kafkův text překládat méně doslovně,²⁹⁷ zároveň však v některých případech kopíruje německou syntax, což v češtině působí opět nepřirozeně.²⁹⁸ Překlad je doplněn poznámkou, že vychází z „posmrtného svazku Beschreibung eines Kampfes“, shrnujícího „drobnou prózu velikého předchůdce surrealismu.“ K překladu je rovněž doplněn následující údaj: „Inspiračním motivickým zdrojem jest patrně znak města Prahy. Netřeba ovšem podotýkat, že Městem není míněna Praha. Doba vzniku: těsně po světové válce“ („Z posmrtného svazku [...]“ 1937). Vznik textu je podle novějšího bádání datován do září 1920.

²⁹⁶ Lze upozornit pouze na chybějící koncové uvozovky, vzniklé snad redakční chybou, a rovněž chybějící koncovku -m, bez níž je zamýšlený instrumentál poněkud nepřirozený: „Nato řekl kdosi: ‚Proč se bráníte? Kdybyste následovali podobenství, byli byste se sami stali podobenství a tím již prosti každodenní námahy.‘“ – „Darauf sagte einer: Warum wehrt Ihr euch? Würdet Ihr den Gleichnissen folgen, dann wäret Ihr selbst Gleichnisse geworden und damit schon der täglichen Mühe frei.“ (srov. Kafka 1937c1 a KKANII: 532). Věta „Aber das womit wir uns eigentlich jeden Tag abmühen“ je přeložena „To však, s čím se každý den můžeme“ (ibid.).

²⁹⁷ Věta „man mußte diese Meinung gar nicht sehr übertreiben und konnte überhaupt davor zurückschrecken, die Fundamente zu legen. Man argumentierte nämlich so:“ je přeložena takto: „nebylo ani třeba, aby toto mínění ještě valně zesílilo, a lidé se mohli zhrozit i jen pouhé představy, že mají začít s budováním základů. Usuzovali takto:“ – „übertreiben“ je přeloženo ve smyslu „zesílit“, oproti originálu je přidáno spojení „pouhá představa“; „argumentieren“ pak Eisner překládá „usuzovat“, aby se zřejmě vyhnul původnímu „argumentovat“, které by však bylo zřejmě přesnější (srov. [Kafka] 1937c2: [1] a KKANII: 318).

²⁹⁸ Věta „Der Gedanke, einmal in seiner Größe gefaßt, kann nicht mehr verschwinden; solange es Menschen gibt, wird auch der starke Wunsch da sein“ je přeložena takto: „Myšlenka, jakmile byla pojata ve své velikosti, nemůže již zmizet; dokud budou lidé, bude i mohutné přání“ – je zde patrné, že syntax je zde převzata zcela doslovně; také druhá část věty je přeložena značně doslovně, pouze „stark“ je přeloženo jako „mohutný“ (srov. ibid.). V Bonnově i Eisnerově překladu nacházíme sloveso „abmühen“ – u Eisnera ve větě „Nač se tedy dnes trmácet až na samou mez sil?“ – „Warum also schon heute sich an die Grenze der Kräfte abmühen?“ (srov. [Kafka] 1937c2: [1] a KKANII: 319). „Kunstfertigkeit“ je přeložena jako „umělost“ (srov. [Kafka] 1937c2: 2 a KKANII: 319). Závěrečná část prózy je v českém překladu oproti originálu uvozena odsazeným odstavcem: „Alles was in dieser Stadt an Sagen und Liedern entstanden ist, ist erfüllt von der Sehnsucht nach einem prophezeiten Tag, an welchem die Stadt von einer Riesenfaust in fünf kurz aufeinander folgenden Schlägen zerschmettert werden wird.“ – „Vše, co v tomto městě vzniklo v podobě pověstí a zpěvů, je naplněno touhou po předpověděném dni, kdy obrovská pěst rozdrtí město pěti ranami rychle za sebou následujícími.“ – syntax v závěru věty je převzata opět značně doslovně (srov. [Kafka] 1937c2: 2 a KKANII: 523).

V červnu vychází v *Listech pro umění a kritiku* rovněž Bonnův překlad Kafkovy prózy z pozůstalosti poprvé otištěné pod Brodovým názvem „Die Abweisung“ v souboru *Beschreibung eines Kampfes* pod titulem „Odmítnutí“ (Kafka 1937d); jde o první překlad této prózy do češtiny, v Bonnově podání opět elegantní a moderní i při srovnání s dnešním jazykem.

4.12 Hanuš Bonn, Viktor Fischl, Ludvík Jehl a *Tagebücher und Briefe*

O několik týdnů později v červnu pak v *Lidových novinách* vychází Bonnův překlad z Kafkových kratších deníkových záznamů (bez uvedení bližších bibliografických údajů) pod titulem „Z deníku“ (Kafka 1937e), který vychází ze svazku *Tagebücher und Briefe* vydaného v roce 1937 Brodem jako šestý a závěrečný svazek Kafkových *Gesammelte Schriften*, připravený Brodem a vydaný v pražském nakladatelství Heinrich Mercy Sohn, který sleduje posloupnost záznamů v tomto svazku: první přeložený záznam pochází z prosince 1910 (KKAT: 134), následující z října 1911 (KKAT: 53–54) – oba jsou spojené s Kafkovým zaměstnáním a kanceláří, následuje záznam z konvolutu 1920 věnovaný osobnějším tématu (KKANII: 234–235), krátký záznam z listopadu 1917 (KKANII: 46),²⁹⁹ poté záznam o bloudění lesem opět z „konvolutu 1920“ (KKANII: 330), deníkový záznam ze září 1911 o lidech, které potkal při procházce Prahou (KKAT: 41–42),³⁰⁰ záznam ze září 1912 (bez uvedení tohoto data) o napsání *Das Urteil* – Bonn překládá jako *Rozsudek* (KKAT: 460–461)³⁰¹ –, záznam z lístkového konvolutu aforismů z února 1918 (KKANII: 140)³⁰² a jako poslední pak krátký záznam z konvolutu 1920 (KKANII: 354). V srpnu pak rovněž v *Lidových novinách* vychází pod titulem „Deníky Franze Kafky“ krátká Bonnova recenze

²⁹⁹ „Du bist die Aufgabe. Kein Schüler weit und breit.“ – „Jsi úlohou. Daleko široko žádný žák.“ (srov. KKANII: 46 a Kafka 1937e: 2)

³⁰⁰ Útržkovitý deníkový záznam je opět přizpůsoben redakčnímu úzu, číslovka nahrazena slovem: Kafka neuvádí tvar první osoby „habe ich“, proto Bonn překládá er-formou: „Gestern auf dem Wenzelsplatz 2 Mädchen begegnet, zu lange den Blick auf einer gehalten“ je přeloženo „Včera na Václavském náměstí potkal dvě dívky, příliš dlouho utkvěl pohledem na jednu z nich“ (srov. KKAT: 41 a Kafka 1937e: 2), naopak v další části věty je oproti originálu ich-forma doplněna: „Das Haar war in einer schon vergessenen Weise schön“ je přeloženo „vlas byl krásný způsobem, který jsem již zapomněl“ (ibid.), „auf dem Belvedere“ je přeloženo „na Letné“ (ibid.); jedna věta je pak ze záznamu v překladu vypuštěna.

³⁰¹ Úvodní věta „Diese Geschichte ‚das Urteil‘ habe ich in der Nacht vom 22 zum 23 von 10 Uhr abends bis 6 Uhr früh in einem Zug geschrieben.“ je přeložena následovně: „Tuto povídku ‚Rozsudek‘ napsal jsem celou jedním tahem v noci z 22. na 23. od desíti hodin večer do šesti hodin do rána.“ (srov. KKAT: 460 a Kafka 1937e: 2).

³⁰² Věta „Anbieten wird sich Dir die Welt zur Entlarvung, sie kann nicht anders, verzückt wird sie sich vor Dir winden.“ je přeložena takto: „Svět se ti nabídne, abys s něho strhl kuklu, nemůže jinak, u vytržení bude se před tebou svíjet.“ (srov. KKANII: 140 a Kafka 1937e: 2).

tohoto svazku (Bonn 1937), v níž poznamenává, že „Kafkovy deníkové poznámky, psané s nesmírnou pečlivostí a upřímností stejně mučivou, jako zápisky André Sida [=Gida], odhalují nám především u Kafky tak příznačnou citlivost pro detail jeho neustálé úzkostlivé pozorování sebe sama a ostré rozpory, z nichž vyrůstala celá jeho tvorba“ (ibid.); vedle Gida konstatuje Bonn na základě těchto deníků podobnost Kafky také s Proustem a Flaubertem a uvádí, že „také tyto deníky potvrzují, že Franze Kafku dlužno pokládat nejen za vrcholného představitele německého expresionismu, ale také za jednoho z hlavních předchůdců surrealismu. Svědčí o tom několik podivuhodných záznamů a snů a partie, věnované vyličení pocitu usínání“ (ibid.). O několik dnů později vychází v *Lidových novinách* překlad krátké Kafkovy básně pod titulem „Praha“ v podání Viktora Fischla (Kafka 1937f) z téhož svazku; lze se domnívat, že Fischl se o tomto svazku dozvěděl právě díky Bonnovi. Jde o první publikovaný překlad Kafkovy básně do češtiny. Báseň (opatřená Fischlovým titulem), která popisuje scenerie zimní Prahy, je součástí ve svazku otištěného Kafkova dopisu Oskaru Pollakovi z 8. 11. 1903 (KKAB1: 31) – Fischl z básně přeložil poslední sloku; jeho překlad je lexikálně velmi přesný, zároveň zachovává syntaktickou strukturu a eleganci v češtině.³⁰³ Na konci roku 1937 vychází v týdeníku *Rozhledy* pod titulem „Nad Kafkovými deníky“ od Ludvíka Jehla recenze svazku (Jehl 1937), který je podle něj „glosářem a exegetickým úvodem ke Kafkovu ‚Zámku‘, ‚Americe‘, ‚Procesu‘ a drobným prozám, ale hlavně k ‚Zámku‘ a ‚Čínské zdi‘“:

Kafkovy zápisníky a skizy, pravá studnice materiálu pro psychologa a freudistu a chcete-li surrealistické dílo prvního řádu, vytvořené dávno před surrealisty. Kafka bývá zván posledním expresionistou a někde již bylo řečeno, že jej lze nazvat prvním surrealistou: obojí

³⁰³ „Menschen, die über dunkle Brücken gehn,
vorüber an Heiligen
mit matten Lichtlein.

Wolken, die über grauen Himmel ziehn
vorüber an Kirchen
mit verdämmernden Türmen.

Einer, der an der Quaderbrüstung lehnt
und in das Abendwasser schaut,
die Hände auf alten Steinen“ –

„Lidé, kteří jdou přes temný most,
kolem svatých
s matným světélkem.

Mraky, které táhnou po šedých nebesích
kolem kostelů
s věžemi zšeřelými.

Člověk opřený o kvádry zábradlí,
jenž hledí do večerních vod,
ruce na starých kamenech“ (srov. KKAB1: 31 a Kafka 1937f).

nevystihuje složitou podobu Kafkovu a charakterisuje ji spíše jen na venek, podle vnějších znaků.
(ibid.)

Kafkovy deníky podle Jehla „dají mnohé vysvětlení hlavně k ‚Zámku‘“ („Zápisky o cestě do Liberce a Frýdlantu a popis frýdlantského zámku ukazují, že tato cesta byla důležitá pro pozdější napsání ‚Zámku‘.“) a především „jest si cenit fragmentárních záznamů v denících, stručných úvah povahy sentencí, nedokončených zlomků a záznamů snů, které osvětlují hlubokou a spleťtou problematiku Kafkovy tvorby, hluboce zakotvené v hledání řádu: všechny tyto zápisky svědčí o tom, jak Kafka, nazvaný kdesi také – a zřejmě z nepochopení – posledním individualistou, po celý život usiluje o dosažení absolutního řádu mravního, který hledá v náboženství.“ (ibid.). Části „Úvahy o hříchu, utrpení, naději a pravé cestě“ [...] a ‚Meditace‘“ jsou podle Jehla „nejvlastnějším pramenem poznání pravého Kafky“, který pokládá „netrpělivost a lenost za dva hlavní lidské hříchy, pro které byl člověk vyhnán z ráje.“ (ibid.). Následují ukázky kratších pasáží z těchto částí v Jehlově překladu ([Kafka] 1937g): z lístkového konvolutu aforismů pocházející úryvky „Rozhodný okamžik [...]“ (ibid.; srov. KKANII: 114),³⁰⁴ „Od jistého bodu [...]“ (ibid.), „Prvním znamením [...]“ ([Kafka] 1937g; srov. KKANII: 116),³⁰⁵ „Do chrámu vpadnou levharti [...]“ ([Kafka] 1937g; srov. KKANII: 117),³⁰⁶ „Je jeden cíl [...]“ ([Kafka] 1937g; srov. KKANII: 118),³⁰⁷ „Někdo se divil [...]“ ([Kafka] 1937g; srov. KKANII: 121), „Jen náš pojem času [...]“ ([Kafka] 1937g; srov. KKANII: 122),³⁰⁸ „Lovečtí psi [...]“ (ibid.). Následuje citát z Kafkova „dopisu Oskaru Pollakovi z 20. prosince 1902: ‚Praha nepustí. Nás oba ne. Tato matička má drápy. Tu je nutno se podrobit nebo –. Na dvou místech bychom ji musili zapálit, na Vyšehradě a Hradčanech, pak by bylo možné, abychom se dostali pryč. Snad si to rozmyslíš do masopustu.‘“ Z tohoto citátu je podle Jehla „vidět Kafkovu lásku k Praze“ (Jehl 1937).

³⁰⁴ Jehlův překlad je poněkud nepřesný – přidává, vynechává či přizpůsobuje určité výrazy: „Darum sind die revolutionären geistigen Bewegungen, welche alles frühere für nichtig erklären, im Recht, denn es ist noch nichts geschehn“ překládá takto: „Proto jsou v právu všechna duchovní revoluční hnutí, která všechno minulé prohlašují ničím, neboť se ještě nic nestalo“ (srov. KKANII: 114 a [Kafka] 1937g).

³⁰⁵ Jehlův překlad je opět poněkud neurovnaný: „Dieses Leben scheint unerträglich, ein anderes unerreichbar. [...] Ein Rest von Glauben wirkt dabei mit, während des Transportes werde zufällig der Herr durch den Gang kommen“ překládá „Tento život se zdá nesnesitelný, nějaký jiný nedosažitelný. [...] Působí tu spolu zbytek víry, že během cesty snad náhodou přijde po chodbě Pán“ (srov. KKANII: 116 a [Kafka] 1937g).

³⁰⁶ „Leoparden“ je do češtiny přeloženo jako „levharti“ (srov. KKANII: 117 a [Kafka] 1937g).

³⁰⁷ Překlad spojení „was wir Weg nennen“ je poněkud archaizující: „co zoveme cestou“ (srov. KKANII: 118 a [Kafka] 1937g; srov.).

³⁰⁸ „Nur unser Zeitbegriff läßt uns das Jüngste Gericht so nennen, eigentlich ist es ein Standrecht“ je přeloženo poněkud doslovně: „Jen náš pojem času nás nechává poslední soud takto nazývat: vlastně to je stanné právo“ (srov. KKANII: 122 a [Kafka] 1937g).

Z dopisů, které často tvoří „uzavřené příběhy, povídky a eseje“, mezi nimiž Jehl uvádí „kouzelný příběh o Dlouhém a Nemluvovi v jeho srdci, [...] příběh o moudrém a bláznovi, který roste do biblické prostoty, nebo příběh o podivném stařečkovi, který po celý život opatroval krabici se svými dvěma mléčnými zuby“; zmiňuje také „verše a úvahy o poslání člověka, které je v solidaritě, jejíž jednou formou je láska. A jaksi stranou toho všeho ironicky úsměvného jde chorobopis Kafky-člověka, jeho poutí po sanatoriích a místech zotavování a touha po zdraví – tato tak zdánlivě paradoxně souběžně s jeho věčnými úvahami o kráse a nutnosti smrti,“ (ibid.) což Jehl dokládá citátem zařazeným ve svazku do části „Meditací“: „Stále a stále mluvíš o smrti [...]“ z konvolutu 1920 ([Kafka] 1937g; srov. KKANII: 340), který srovnává s podobným motivem u Březiny. Jehl uvádí, že z části „Ze zlomků a náčrtků jsou nejdokonalejší snad tři: ‚Návštěvou u mrtvých‘, ‚Výzva‘ a ‚Meč‘, k nimž, podobně jako k črtě ‚V trnitém houští‘ nacházíme v úvahách a meditacích náběhy a časté návraty.“ (Jehl 1937). V závěru pak oceňuje Brodovu edici – Brod podle něj „vydal pozůstalost s vkusem a kriticky, s rozhledem po Kafkově díle a láskou“ – a upozorňuje, že „jest se těšiti na jeho životopis Kafkův a vzpomínky, který má vyjít ještě letos a kterým se Kafkovu dílu dostane důležitého doplnění“ (ibid.).

V únoru 1938 pak opět v *Lidových novinách* vychází Bonnův překlad textu opatřeného Brodovým názvem „Bei den Toten zu Gast“ z téhož svazku pod titulem „Návštěvou u mrtvých“ (Kafka 1938b), který rovněž pochází z konvolutu 1920 (KKANII: 227–230).³⁰⁹ Jde o poslední český samostatně otištěný překlad Kafkova textu před válkou, další bude publikován až po válce.

4.13 Bernard Groethuysen

V listopadu 1937 vychází v *Listech pro umění a kritiku* překlad studie francouzského filosofa Bernarda Groethuysena „O Kafkovi“ (Groethuysen 1937). Jde o předmluvu francouzského vydání románu *Der Proceß* v překladu Alexandra Vialatta, prvního překladatele Kafkových próz do francouzštiny, který vychází v roce 1933 s doslovem Maxe Broda. Ve své studii popisuje Groethuysen Kafkův „geometrický řád“, „kterému nic neunikne“ – svět, v němž se

³⁰⁹ V opět elegantním a současným dojmem působícím Bonnově překladu lze upozornit na souvětí, v němž je oproti originálu užito v češtině minulý kondicionál, který působí poněkud nadbytečně: „In der rechten Hand hielt er eine Feder, es war als habe er geschrieben und gerade jetzt aufgehört“ – „V pravé ruce držel pero, vypadalo to, jako by býval psal a teď právě byl přestal“ (srov. KKANII: 227 a Kafka 1938b); lze si všimnout také několika (zjevně redakčních) překlepů: „Ein Schreibtisch“ je tak například přeloženo jako „spací stůl“ (ibid.); dále lze upozornit na to, že nedokončený text není v originálu ukončen uvozovkami, které jsou však v českém překladu doplněny: „Ich trage es aber nicht.“ – „nenosím jej však.“ – –“ (srov. KKANII: 230 a Kafka 1938b).

vše děje *more geometrico* (ibid.: 390) a povahu zákona v tomto světě, v němž „existovat, to jest býti souzen“ (ibid.: 394) a není „strašnější věci nežli propást svého soudce a zůstat celý život v své kleci“ (ibid.: 395); zároveň charakterizuje zvláštní povahu tohoto světa, který je světem „beze spánku“, světem „bdělého spáče“ (ibid.: 396). Svou studii nakonec uzavírá konstatováním, že Kafka byl „jasnovidný duch“, který „nám dovedl dát zprávy z opuštěného světa, v kterém přebýval“ (ibid.: 397).

4.14 Max Brod: *Franz Kafka. Eine Biographie*

V říjnu 1937 je v *Lidových novinách* otištěna krátká zpráva: „Doplňkem k šestidílnému souboru spisů vynikajícího dušezkumného básníka německého Franze Kafky vydá jeho pražský krajan Max Brod monografii: F. Kafka. Dokumenty a vzpomínky. Dílo vyjde nákladem H. Mercyho v Praze“ („Ze světa kulturního“ 1937). V lednu 1938 se v *Židovských zprávách* objevuje nadšená recenze této knihy od Heinze Stroha, německého autora, který v roce 1933 získal azyl v Československu. Stroh píše o tom, že „Brodovy výklady a hluboká analýsa tvorby Františka Kafky prýští z kongeniality a jedinečné schopnosti vžití a vmyšlení, což činí knihu srozumitelnou a jasnou“ (Stroh 1938). Důraz poté Stroh klade především na „společný židovský osud a židovské myšlení autora s předmětem úvah. [...] Kafka, jehož tvorba byla tolik napájena židovskou mentalitou, byl získán Brodem židovsky orientovaným a židovsky myslícím“ (ibid.).

Ještě předtím však na samotném konci roku 1937 v deníku *Telegraf*, vydávaném v Melantrichu, jehož šéfredaktorem byl dr. F. Synek, vychází rozhovor s Brodem, „který napsal knihu o svém příteli Kafkovi, literátu velkého formátu a zajímavém umělci“ („Telegraf“ mluví s Max Brodem. Kniha o pražském spisovateli“ 1937). Brod se zaměřuje především na Kafkův vztah k českému prostředí:

Franz Kafka narodil se r. 1883 v Praze a málokdy toto město opustil. Když jsem popisoval jeho život, všiml jsem si pozvolna, že vlastně píši kus pražských kulturních dějin. Možná, že jsem napsal i něco víc: kus kulturních dějin Čech. Sledoval jsem totiž Kafkův vznik až k samým počátkům. Jeho otec pocházel z Votic, matka z Kolína. Už jeho jméno „Kafka“ (kavka) ukazuje na původ z české krajiny. [...]

Kafka mluvil i psal dokonalou češtinou.

O jazykové otázce češtiny měl tak pronikavý zájem, že odebíral odborný jazykový list *Naše řeč* a často mi doporučoval zajímavosti tohoto listu. Zabýval se s nejtímnějšími podrobnostmi českého jazyka a byl též stejně dobře obeznámeným milovníkem české literatury, velmi často chodil do českých lidových shromáždění, vyslechl si Klofáče, Kramáře

a jiné řečníky. Chodil často mezi české spisovatele, o čemž podávám v životopise podrobnější údaje.

Pražské ovzduší je v jeho dílech, která vyšla podobně jako jeho životopis v nakladatelství [sic] Heinr. Mercy (Praha), velmi jasně popsáno. (ibid.)

Dále Brod popisuje a shrnuje to, jak vnímá Kafkův život i jakým způsobem jej zachytil v jeho životopise:

Mládí mého přítele ukazuje příznačný obraz syna „z lepší rodiny“, jenž se snaží rozrazit pouta rodiny (při vší své lásce k domovu), neboť jeho snaha je obrácena do dálek, k lidu a k lidstvu. Jak se dařilo takovému mladíku v oné Praze, kterou mnozí společně se mnou poznali? Události odehrávaly se v německé části Prahy před válkou. Popisují gymnasijní dobu, studentská léta, literární i společenské snahy v německém studentském spolku, ideologické šarvátky v tomto spolku, pak je tu obtíž dostat se někam do místa. Všechno prožili jsme společně s Kafkou. Spolupracoval jsem s ním tak těsně, že jsem se musil často mít na pozoru, abych při psaní nesklouzl a nepsal svůj vlastní životopis. (ibid.)

Na závěr Brod zmiňuje český překlad *Zámku*, „hlavní dílo Kafkovo“, vydané nakladatelstvím Mánes, a to, že „vliv Kafkův na mladou generaci, zvláště na surrealisty, je velmi patrný“ (ibid.).

V dubnu 1938 pak v *Literárních novinách*³¹⁰ vychází Brodův článek „Básník a světová sláva (FRANZ KAFKA)“, v němž upozorňuje, že Kafka „patří v Anglii a Francii k nejčastěji jmenovaným autorům“, zatímco i „lidé všestranně literárně vzdělaní znají u nás z Kafky sotva řádku“ (Brod 1937/1938); Brod zmiňuje nedávno předtím uspořádaný pražský literární večer, na němž „četl výborný recitátor Ludwig Hardt výhradně díla Franze Kafky“ (z nichž uvádí prózu „Ein Bericht für eine Akademie“ ze souboru *Ein Landarzt* pod titulem „Zpráva opice podaná Akademii“ a prózu „Der Kübelreiter“ pod titulem „Kbelík jezdcův“) a na němž „bylo přítomno sotva padesát lidí. Jedna z dám mi řekla: ‚Vůbec jsem nevěděla, že Kafka píše tak velkolepé věci‘. Ona to nevěděla! Ale jeden ženský kritik – Eleanor Clark – zkoumá [...] Kafkův vliv na moderní americkou literaturu“, dále z aktuálních francouzských textů tematizujících Kafku uvádí článek Paula Claudela a skutečnost, že „surrealisté si dělají nárok na Franze Kafku jako předchůdce svého hnutí“ – podle Broda neprávem. Brod zdůrazňuje, že „se Kafka stal heslem nové světové literatury“ a „téměř všechna Kafkova díla byla už vydána

³¹⁰ Čtrnáctideník v té době vydával Evropský literární klub (knižní klub spjatý s Bohumilem Jandou) a řídil Miloslav Novotný.

anglicky a francouzsky, anebo se připravují k vydání. Ale také ze španělských, holandských, švýcarských, švédských a italských měst docházejí téměř denně dotazy, kritiky, essaye, a mezi nimi také několik doktorských prací pozůstalým“, zatímco „Praha mlčí. Přestože souborné vydání Kafkových děl (6. sv.) již vyšlo v jednom pražském německém nakladatelství a nakladatelství Mánes vydalo Kafkovo stěžejní dílo Zámek v českém (výborném) překladu Pavla Eisnera“; „Jeden chvalitebný průlom do pražského ticha je však v poslední době přece jen hlášen. Je to doktorská práce Zdeňka Valtý ,K problému symboliky v díle Franze Kafky‘ (česká filosofická fakulta, seminář prof. O. Fischera)“.³¹¹ Také v tomto článku klade poté Brod důraz především na Kafkův vztah k Praze:

Prahu neopustil nikdy na delší dobu, nejvýš na několik měsíců. I jeho přátelé – všichni byli Pražané. A pražské ovzduší odráží se v jeho díle, i když speciální názvosloví lze nalézt pouze v jeho novele z mládí „Popis boje“. Zde, z prostředí pražského německo-židovského měšťáctví [...] náhle vyrůstá přímo mythická postava jinocha, v němž všechny hodnoty světa jsou otázkou, když slova nejsou s to, aby je vyslovila. Tento jinoch je si vědom, že žije ve strašném vakuu a jeho nejistotu a pochyby ztělesňuje Kafka přímo v hmatatelnou visí. A právě to je individualita Kafkovy osobnosti, že duchovní svět stává se u něho realitou. Tak na př. vidí Staroměstské náměstí v deformaci, která působí jako vnější projekce otřeseného já. (ibid.)

Tuto deformaci ukazuje Brod na citátu ze zmíněné prózy (vydané z pozůstalosti) „Beschreibung eines Kampfes“, zjevně ve vlastním překladu.³¹² Jakkoli „V jiných dílech jména ulic nenáleží žádným určitým městům“, „Pražská atmosféra se však v Kafkových románech nikde nezapře, pražská zvláštnost dvorů, pavlačí, střeš (na př. v Procesu). A Kafkova slova, která psal svému příteli z mládí, stejně patří reálným věcem jako svéráznosti pražské duše“ (ibid.). Brod cituje tato dnes notoricky známá slova z Kafkova dopisu Oskaru

³¹¹ „Niméně v semináři Otokara Fischera vznikla roku 1938 německy psaná disertace Matyldy Sladké **Problém samoty a společenství u Franze Kafky**, patrně vůbec první disertační práce na téma Kafka. Matylda Sladká byla s Kafkovými spřízněna přes Karla Hermanna, manžela Kafkovy nejstarší sestry Elli, a k volbě tématu své disertace dospěla nepochybně touto cestou. Univerzitní germanistika jí určitě cestu k němu neukázala“ (Čermák 1991d).

³¹² Jakkoli Brodovy překlady několika pasáží z Kafkových textů vložené do tohoto článku vykazují nepochybně stylistické kvality a na českého čtenáře působí přirozeným dojmem, při bližší analýze lze pozorovat, že v některých místech není Brodův překlad příliš přesný a některá spojení jsou zjednodušena či vypuštěna: první citovaná věta „Wenn man schon so große Plätze aus Übermuth baut, warum baut man nicht auch ein Geländer quer über den Platz?“ je přeložena „Když se už staví tak velká náměstí, proč přes ně nepostavíme také zábradlí?“ (srov. KKANI: 162 a [Kafka] 1937/1938a); objevují se také výrazy „hlomoží“ (lärm) či „nemohou se mu již opřít“ (ve smyslu „vzdorovat“ či „odolávat větru“) v překladu věty „können sie ihm nicht widerstehn“, které v češtině působí poněkud nepřirozeně.

Tyto Brodovy překlady zároveň představují poslední překlady delších (alespoň několikavětých) pasáží Kafkova textu publikované před rokem 1939.

Pollakovi z 20. prosince 1902, opět ve vlastním překladu: „Prahy se nezbavíš. My oba ne. Tato matička má drápy“.³¹³ Praha tak zároveň podle Broda „tyranisuje měkkou bytost tohoto básníka [...], který připomíná postavu smavého a smutného Pierota“:

Táhne ho to do ciziny. A tuto touhu snaží se uspokojiti v nekonečných preriích svého románu Amerika, v čínských novelách (dosud v neuveřejněných fragmentech), které se odehrávají na Sibíři i v Cařihradě. Realita, ve které žije, spočívá v tísní: domoviny, rodiny, malého postavení v pražské dělnické úrazové pojišťovně. To je jeden z konfliktů, které prostupují celý jeho život a na kterých ztroskotá.
(ibid.)

„Milovati rodné město a touha dostat se z něho do velkého světa“ je však zároveň podle Broda „jen částečný pohled na gigantické bojové pole, za které můžeme považovati Kafkův život“, což ilustruje delším citátem z jeho „deníku, z něhož byla doposud uveřejněna jenom malá část“ – přesněji jde o citát z konvolutu volných listů označovaného „Konvolut 1920“, z části tematicky spojené s motivem moci, pocházející ze září 1920 (srov. KKANII App.: 68–96): „Bojuji a nikdo to neví“.³¹⁴ Tímto bojem je podle Broda „stará sporná rozprava mezi člověkem a Bohem“:

Celé Kafkovo dílo možno považovati za pokračování „Knihy Hiob [=Jób]“. Kde zůstává spravedlnost na světě, když se škůdci daří dobře a spravedlivý trpí? To je, nač se Kafka ptá. Co je tedy božská spravedlivost?

To je onen základní konflikt. Proč Bůh připouští, že jsme tak nedokonalé bytosti, že je nám v přístupu do „zákona“, t. j. do života, jaký si Bůh přeje, bráněno podřaděným hlídačem? Dovedeme-li to z nesčetných variant základního motivu vyslouchati, Kafkova odpověď zní: Mezi Boha a člověka vměšuje se mnoho meziinstancí a tím je nám dán od Boha velký odstup. Proto nás nedosahuje „zvěst Císařova“, určená pro naše uši.

Ti mladí ďáblové, ony subalterní meziinstance – byrokracie zla – Kafku neunavují. Naopak kreslí se vzteklým humorem toto téma, hodné pekelného Breughela. Realismus tohoto ďábelského mezisvěta působí při tom tak silně, že se vícekrát v Kafkově díle viděla „satira na starorakouskou byrokracii“ a „útok na justici“. [...] Kafka kreslí s realistickou přesností – v tom a v obšírnosti detailů je spřízněn s Proustem – ale všechno pozemské je

³¹³ „Prag läßt nicht los. Uns beide nicht. Dieses Mütterchen hat Krallen“ (srov. [Kafka] 1937/1938b).

³¹⁴ V překladu lze pozorovat, že Brod oproti originálu obměňuje opakující se výrazy: „Jiný úděl však nezdá se mi být hoden života. Historie nazývá takové lidi vojáckými postavami“ – „Ein anderes Leben schien mir nicht des Lebens wert. Soldatennaturen nennt die Kriegsgeschichte solche Menschen“. Konec tohoto citátu je pak přeložen poněkud volněji: „A přece to není tak. Nedoufám ve vítězství a netěší mne boj jako boj. Těší mne však jako jediné, co možno činit. A tento boj mne těší více než jakýkoliv požitek, než dar a možná, že mne nezničí boj, ale radost z něho“ – „Und doch ist es nicht so, ich hoffe nicht auf Sieg und mich freut nicht der Kampf als Kampf, mich freut er nur als das einzige was zu tun ist. Als solcher freut er mich allerdings mehr, als ich in Wirklichkeit genießen kann, mehr als ich verschenken kann, vielleicht werde ich nicht am Kampf sondern an dieser Freude zugrundegehn“ (srov. KKANII: 288 a [Kafka] 1937/1938c).

zároveň výrazem toho, co Platon nazval „arrheton“, nevyslovitelné, je to jen nábožensky zachytitelné.
(ibid.)

Toto následně Brod ukazuje na případu *Zámku*:

Je možno jistě tento román čísti jako snové převyšování skutečných zážitků, jež Kafka mezi selskými obyvateli skutečně prožil, když léčil svou tuberkulosu ve vesnické usedlosti na zdravém venkovském vzduchu. Potud je román obrazem reality. Ale za tímto vesnickým příběhem odhaluje se čtenáři kosmická disproporce – zámecké panstvo, které, ač celý příběh vede, zůstává neviditelné. To je ten nemilostivý Bůh, ke kterému člověk nenalézá přístupu a kterého svou hiobskou otázkou nedosáhne. Takto čten, objevuje se román (a podobně se děje s každou Kafkovou knihou) jako otřásající a ve své vážnosti nepřekonatelný dokument zápasící lidské duše.

Kdo třeba jen jednou pohlédl do těchto tajemství, nezbaví se tak brzy stínu tohoto bledého básníka, který tiše trpěl a nikdy se nespokojoval s polovičatým řešením. Křišťálově jasná čistota řeči jest přiměřena jeho čistému nitru, tudíž je mu samozřejmou formou. Mnohý došel od jazykové formálnosti k poznání náboženského významu Kafkova. Jiný se zas drží „meditací“ a „aforismů“, ve kterých den překonává dlouhou noc a Kafka, vynořující se ze vši té skepse a sklíčenosti, je označován za někoho, kdo může pocítiti štěstí jen tehdy, dovede-li „svět povznést k čistotě, pravdě, stálosti“.

Nesmí se však, což je úkolem budoucího badání [sic] o Kafkovi, přehlížeti myslitel nad básníkem, ale také ne forma nad myšlenkou. Ať vycházíme z toho nebo onoho pólu, shledáváme, že v našich dnech, ač světu neznám, žil opravdový prorok, a porozumíme tomu, co mně říkali po jedné přednášce, kterou jsem o Kafkovi uspořádal ve Wiesbadenu (dnes se v Německu o Kafkovi přirozeně mluvit nesmí), nadšení mladí lidé. „Je vám jasno“, (říkal jeden z těchto nadšenců) „že budeme jednou naši dobu nazývat věkem Kafkovým?“
(ibid.).

Článek je doprovázen Kafkovým portrétem a ukázkami jeho kreseb a rukopisu.

V červnu 1938 vychází ve *Věstníku židovské obce náboženské v Praze*³¹⁵ krátká recenze Brodova životopisu Kafky, jehož autor recenze vyzdvihuje především jako současníka a Brodovu knihu zároveň jako obraz jeho doby; podání dává tušit, že autor recenze se mohl pohybovat v okruhu Kafkových přátel:

Naší generaci nemohl Brod darovat knihu lepší, neboť i my jsme prožívali onu dobu, kdy se Kafka probojovával a probojoval až k oněm slovům: „...šťasten [sic] mohu býti povznesu-li svět v čistotu, pravdivost a nezměnitelnost.“ V těch dobách, kdy Kafka hledal a bojoval, hledali a bojovali jsme i my a proto je nám Brodova kniha tak drahá v první řadě. Ale nejen proto. Brod nás uvádí do duševní dílny Franze Kafky způsobem takovým, jak by to nemohl učiniti nikdo jiný, neboť Brod byl Kafkovi přítelem pokorným a láskyplným a z této hluboké

³¹⁵ Měsíčník vydávala náboženská obec židovská v Praze, odpovědnou redaktorkou v té době byla Ella Straková. *Věstník* byl zdarma poskytován „poplatníkům náboženské daně v Praze I.–VII.“.

lásky vytrysklo znamenité dílo: plasticky znázorněný život Kafkův a jedinečná analýsa Kafkova díla.
(„Max Brod: Franz Kafka: Eine Biographie“ 1938)

Jakkoli Brodův obraz Kafky jako autora, který českému čtenáři není vůbec znám, zjevně není přesný, ale naopak spíše značně zkreslený, jak lze doložit z představených dokladů české recepcce Kafkových prací, dává představu jednak o tom, že lidé, kteří se Kafkovým dílem zabývali, by si přáli recepci ještě intenzivnější – a v této perspektivě se jim jevila nedostatečná, jednak o tom, že šíře periodik, v nichž se ohlasy na Kafkovy práce objevovaly, byla značná a bylo značně obtížné sledovat celé názorové i tematické spektrum tisku – značná část ohlasů tak unikala pozornosti i intelektuální veřejnosti.³¹⁶

4.15 Pavel Eisner a výklad Kafky v kontextu židovské Prahy

V únoru 1938 je ve výše představeném časopise *Pestrý týden* otištěn krátký článek Pavla Eisnera, v němž se věnuje Adalbertu Stifterovi, jemuž „zůstala podnes mnoho dlužna česká věda, české překladatelství, česká kulturní veřejnost“, zatímco jej „bylo politicky hanebně zneužito v neprospěch státní myšlenky československé“ – Eisner uvádí, že „Henleina neporazíte odkazem, že jeho nauka i duch nemají nejmenší opory v tvorbě takového Franze Kafky, Franze Werfla, Gustava Mahlera. Ty vám prohlásí za neprůkazné, to jsou pro něho cizáci a vetřelci, cizopasníci na těle německého slova a zvuku“ coby autoři židovského původu, zatímco „jiná skutečnost by mohla být pro Henleina mrzutá: že oba pokrevně víc než nezávadní obři německé slovesné tvorby u nás, že Adalbert Stifter a Rainer Maria Rilke, i pro Henleina a pro Třetí říši strmé vrcholy německé duchovnosti u nás, jsou věrozvěstové míru“ (Eisner 1938a).

Později v tomtéž roce vychází v *Židovském kalendáři na rok 5699 (1938–1939)*, vydaném nákladem výše zmíněných *Židovských zpráv*, rozsáhlejší Eisnerův článek „Židé a Praha v literatuře“ (Eisner 1938b), v němž představuje „čím židovská pera přispěla

³¹⁶ V březnu 1938 je Kafka také zmíněn v *Lidových novinách* v článku Libuše Vokrové-Ambrosové, v němž je zmíněn „inzerát knížky Stevie Smithové *Over the frontier*, jejíž vtipné nakladatelství sestavilo z jmen autorů, k nimž je autorka přirovnávána čelnou anglickou kritikou“ – „Stevie Smithová prý je jako [...] Franz Kafka“ (V[okrová-]A[mbrosová] 1938).

V červenci pak v *Národní politice* vychází polemický článek O. Šimandla „Sudetské němectví v nedbalkách“, v němž uvádí, že „tak zv. sudetoněmecká kultura, pokud lze o ní mluvit a pokud vůbec nějaký význam má, je původu židovského. Stačí jen malý výběr vynikajících kulturních pracovníků česko-německých,“ mezi nimiž jsou jmenováni také „Franz Werfel z Prahy, Franz Kafka z Prahy, Max Brod z Prahy“ (Šimandl 1938).

k duchovému obrazu Prahy v literatuře“ (ibid.: 118); v krátké pasáži věnované Kafkovi pak Eisner shrnuje své výše představené závěry a opakuje svou kafkovskou terminologii, když Kafku označuje za „metafysického nadproblematika“, „martyra pražského duchového podnebí“ (ibid.: 120).³¹⁷

4.16 Kafka jako encyklopedické heslo

Kafka se záhy po své smrti objevuje také jako heslo v českých encyklopediích: jako v první z nich je uveden v roce 1927 ve třetím dílu *Masarykova slovníku naučného*.³¹⁸ V tomto slovníku je Franz Kafka uveden mezi celkem osmi osobnostmi téhož jména:

K[afka], *Franz* (3. VII. 1883 v Praze—3. VII. 1924 v Kierlingu u Vídně), něm. básník a spis. novel a románů. Měl zálibu v řešení těžkých psychol. otázek. Sp.: novely *Ein Landarzt* (1919); romány: *Der Prozess* (1924), *Das Schloss* (1926). („**K[afka]**, *Franz* [...]“ 1927)

Vedle o měsíc posunutého data úmrtí si lze povšimnout toho, že Kafka je charakterizován jako autor psychologických próz a také je zde jako jedna z prvních zmínek o tomto vydání v českém tisku zmíněno Brodovo vydání románu *Proces* (1925), které je však o rok posunuto.

V roce 1934 vychází v *Ottově slovníku naučném nové doby*³¹⁹ již obsáhlejší heslo věnované Kafkovi od docenta germanistiky na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy, kritika a překladatele z němčiny Vojtěcha Jiráta:

K[afka] *Franz*, 1883–1924, pražskoněm. spis., jeden z největších něm. prosaiků expresionistické doby. Za života vydal toliko – ojediněle nebo ve sbírkách – drobné povídky a skizzy *Das Urteil* 1916, *Die Verwandlung* 1917, *Der Landarzt*, *In der Strafkolonie*; povídka *Der Heizer* 1913 je první kapitolou z románu *Amerika*, který byl vydán až po smrti 1927 K-ovým přítelem M. Brodem. Jeho péčí vyšly i další romány *Ein Prozess* [sic] 1925 a *Das*

³¹⁷ Toto vydání *Židovského kalendáře* obsahuje též přetištění Fischlova překladu Kafkovy básně pod titulem „Praha“ (Kafka 1938c), který byl poprvé otištěn v předchozím roce v *Lidových novinách*; Fischl toto vydání *Židovského kalendáře* též redigoval.

³¹⁸ Slovník (celkem 7 svazků, 1925–1933) vydával v Praze Československý kompas; měl být určen i „lidovému čtenáři“ (podtitul zněl *Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*) a hesla měla být „telegraficky stručná“, důraz byl kladen na informace o Čechách, Slovácích a slovanských národech; Masaryk se stal patronem slovníku a hlavním editorem byl zpočátku Emanuel Rádl, později Zdeněk Tobolka.

³¹⁹ Dodatky k původnímu *Ottovu slovníku naučnému*, které vycházely (nejprve v nakladatelství J. Otto, později v agrárním nakladatelství Novina) pod názvem *Ottův slovník naučný nové doby* v letech 1930–1943, zůstaly se šesti díly v dvanácti svazcích nedokončené (během války bylo vydávání zastaveno a po válce již nebylo obnoveno). Šéfredaktorem slovníku byl prof. dr. Bohumil Němec, který působil na Univerzitě Karlově; vedoucím redaktorem byl dr. Jaroslav Kolářik. Slovník obsahuje převážně nová hesla, ale též doplňky ke starým heslům z původního *Ottova slovníku naučného*.

Schloss 1926, tvořící s Amerikou ideový celek, a povídky *Ein Hungerkünstler* 1924 a *Beim Bau der chinesischen Mauer*. **K.**, píšící křišťálově čistou a chladnou řečí, podával zdánlivě realisticky podrobně a přesně příběhy ze skutečného života, příběhy při vši prostotě zvláštní a pro nás nesrozumitelné, ale jsou to toliko symboly odvěkých záhad světa a věčného prokletí člověka. Mrazivá objektivita, která je důsledně dodržována a klidný, nevzrušený způsob podání odlišuje **K-u** výrazně od jiných expresionistických romanopisců. („**K[afka]** Franz [...]“ 1934)

Kafka, který je – přes dílčí nepřesnosti – v poměrně zevrubné a výstižné Jirátově charakteristice označen za „jednoho z největších německých prosaiků expresionistické doby“, jakkoli je poukázáno na „nevzrušený způsob podání“, kterým se výrazně liší od jiných expresionistů; jeho tři romány pak Jirát chápe jako „ideový celek“.

V *Komenského slovníku naučném*³²⁰ je pak v roce 1938 otištěno pouze krátké heslo následujícího znění: „**Kafka** Franz (* 1883 v Praze, † 1924 v Kierlingu u Vídně), spisov.; psal novely a romány, v nichž zpracovává psychologické problémy“ („**Kafka** Franz [...]“ 1938).

Závěr

Jaké tedy jsou české podoby Franze Kafky? Z celku zkoumání, věnovaného těmto proměňujícím se podobám před druhou světovou válkou, tedy třem dekadám překladů a kritické recepce jeho prací (1909–1939), zřetelně vybočují překlady Kafkových úředních publikací – historicky první překlady jeho textů –, a to nejen s ohledem na osoby jejich překladatelů, kteří zůstanou anonymní, a minimální pozornost, která jim byla ve srovnání s pozdějšími překlady jeho beletristických textů věnována, ale především vzhledem ke Kafkovu vlastnímu vnímání jeho úředních publikací (v kontrastu k beletristickým pracím) a naprosté absenci jakékoli reflexe jejich překladů v jeho denících a dopisech. Prvním českým reflexím svých beletristických prací – publikovaných ještě před první světovou válkou – spojeným s Františkem Langerem Kafka naopak věnoval značnou pozornost a snažil se zprostředkovat pro něj možnost překladu některých svých textů; ještě větší pozornost pak věnoval překladům Jesenské, na nichž oceňoval především jejich věrnost originálu; zatímco však Jesenské Kafka poskytuje zpětnou reflexi jejích překladů, které pozorně čte, o překladu Illové se dozvídá teprve krátce před jeho otištěním a označuje jej za „malé vmísení do našich záležitostí“; o problematickém Dohnalově překladu pak u Kafky nenacházíme žádnou zmínku, stejně jako v případě Götzových zmínek jeho jména. Již za Kafkova života lze

³²⁰ Slovník (1937–1938) vycházel v Nakladatelství a vydavatelství Komenského slovníku naučného v Praze.

sledovat dvě popsané zásadně odlišné překladatelské strategie: na jedné straně doslovný překlad Jesenské, motivovaný snahou o co největší přiblížení se jeho stylu v překladu, což sám Kafka oceňoval, jakkoli v češtině tato strategie působila často nepřírozeně a nekonvenovala českému vysokému stylu; druhou strategii představuje překlad Illové, která se naopak Kafkův styl snaží co nejvíce přizpůsobit elegantnímu podání v češtině, jakkoli přesnost a autentičnost Kafkova projevu se tím v češtině poněkud stírá.

Po Kafkově smrti nacházíme množství různorodých variací na tyto dvě základní strategie – mezi nejvýznačnější typy patří Vránův překlad, který se Kafkův styl snažil převést (zcela proti jeho duchu) do archaizujícího podání; teprve Pastorovo přepracování jeho překladu umožnilo přizpůsobit překlad *Proměny* soudobé češtině; čistému a běžnému jazyku blízkému Kafkovu stylu se svými překlady poněkud vzdaluje také Pavel Eisner, jakkoli v jeho případě nejde o archaizující tendence, ale o systematické vytváření neobvyklých spojení a větných konstrukcí, které v Kafkově originále nenacházíme a které mohou českému čtenáři poněkud zkreslovat dojem o Kafkově stylu; zřejmě také studiem předchozích překladů dospěl k určité syntéze či kompromisu Hanuš Bonn, jehož stylisticky propracované, básnické překlady převádějí do češtiny Kafkův styl adekvátněji soudobému jazyku (o podobné snaze o básnický a soudobý překlad lze hovořit také v případě Viktora Fischla či Gustava Janoucha).

Stejně jako v případě překladů, také množství kritické recepcce Kafkových prací se po jeho smrti postupně zintenzivňuje a z historicko-prosopografické perspektivy se zřetelněji rýsují dvě linie, v náznaku patrné již v případě recepcce za Kafkova života: první je spojena s osobami, které Kafku osobně znaly – některé z nich o Kafkových pracích publikovali v českém tisku již za jeho života (Illový, Neumann), jiní až po jeho smrti (Janouch); druhou linii představují autoři, kteří Kafku osobně nepoznali a seznamují se s ním skrze jeho dílo: navzdory tomu, že někteří z těchto autorů o okolnostech Kafkova života neměli větší povědomí, jsou často jejich reflexe Kafkových prací pozoruhodné i v případě doplnění literárněhistorických okolností jejich vzniku a biografického pozadí. Z hlediska typu textů a linií recepcce lze konstatovat značnou rozmanitost, která se s postupujícím časem a narůstajícím počtem zmínek o Kafkovi v českém tisku dále zvětšuje a zároveň se jednotlivé linie i typy textů proměňují: bibliofilsky vydávané překlady drobných Kafkových próz jsou následovány překladem *Zámku* vydaným značným nákladem; zpočátku drobné zprávy a krátké recenze v denním tisku jsou následovány většími a zevrubnějšími studii publikovanými v kritických periodících, jejichž počet narůstá zejména po vydání překladu

Zámku. Zásadně se také proměňuje kontext uměleckých proudů, do nichž je Kafka řazen: zatímco za života a až do konce dvacátých let byl Kafka řazen především mezi expresionisty, od počátku třicátých let je – zřejmě v souvislosti s tímto pojetím v soudobé francouzské recepci – vnímán jako předchůdce surrealismu; jakkoli mnoho výše uvedených autorů s tímto zařazením nesouhlasí či je považují za příliš zjednodušující, i z jejich polemického postoje je zjevné, že Kafka musel být v dobové diskusi o surrealismu často zmiňovaným autorem (zvláště v kontextu výtvarného umění).

Z přítomného zkoumání také jasně vyplývá, že tvrzení dřívější literatury, že Kafka v českém tisku nebyl recipován vůbec či pouze v minimální míře, neobstojí ve světle představených dokladů (srov. též Hultsch 2014: 13). Odhlédneme-li od bibliofilských tisků a periodik tištěných v minimálním nákladu, vycházejí překlady Kafkových prací a jejich kritické reflexe jednak v úžeji zaměřených literárních či kulturních periodicích, z nichž některá měla značný vliv v určitých kruzích – například v katolických vedle Dobrého díla *Akord* či *Řád*, v komunistických například *Kmen* či v kritických za všechny svébytný *Šaldův zápisník* –, náklady některých z nich – například *Literárních novin* či *Hovorů Sfinx* – se přitom pohybovaly v několika desítkách tisíc exemplářů; jednak vycházejí ve velkých celostátních denících celého názorového spektra: za života především v levicově orientovaných, po smrti vedle levicových periodik – v *Českém slovu*, tiskovém orgánu Československé strany národně socialistické, spojené také s Melantrichem, *Právu lidu*, tiskovém orgánu Československé sociálně demokratické strany dělnické, komunistickém *Rudém právu* či *Haló novinách* – také v liberálně orientovaných *Lidových novinách* a *Národním osvobození*, spojeným s Československou obcí legionářskou, v pravicové *Národní politice* podporující konzervativní a nacionalistickou Československou národní demokracii, i v jejím tiskovém orgánu, jímž se staly *Národní listy*, stejně jako v poněkud bulvarizujících periodicích (například *Telegraf* či *Ranní noviny*). Náklad těchto periodik se v polovině třicátých let pohyboval v desítkách či dokonce stovkách tisíc výtisků – v případě večerníků byl jejich náklad obvykle o třetinu vyšší než u raníků (například *Večerní České slovo* vycházelo ve více než půlmilionovém nákladu), ve větších nákladech vycházela také nedělní vydání (například nedělní *Národní politika* vycházela v nákladu až 400 tisíc výtisků), v případě ranních vydání dosahovala *Národní politika* nákladu až 150 tisíc výtisků, *Lidové noviny* 45 tisíc, *Právo lidu* 40 tisíc, *Rudé právo* a *České slovo* 25 tisíc, *Národní listy* 20 tisíc (srov. Končelík –Večeřa – Orság 2010: 54). Z uvedeného je zřejmé, že zatímco recepci za

Kafkova života lze spojovat především s okruhem levicových periodik a s nimi spjatých autorů, recepci po jeho smrti nelze spojovat výhradně s určitým názorovým proudem: jakkoli množství překladů a textů věnovaných Kafkovi se objevuje již od dvacátých let právě v levicových periodících, v zásadní míře je nacházíme také v katolických a liberálních periodících; rozmanitost spektra recepce se rozšiřuje také tím, že autory těchto textů byly často výrazné osobnosti (Šalda, Eisner, Brod, Hora atd.), které předkládaly původní interpretaci Kafkových prací bez ohledu na stranické zaměření periodika; z některých výše uvedených polemik či zmínek o „Kafkových obdivovatelích“ a poznámek bez bližšího vysvětlení, které předpokládají určitou znalost Kafkova díla, je také zjevné, že v povědomí přinejmenším v intelektuálním prostředí nebyl Kafka neznámým autorem, a to zřejmě také v souvislosti s jeho zahraniční recepcí a v kontextu surrealismu; poměrně velké náklady zmíněných periodik pak umožňují usuzovat na to, že pravidelní čtenáři jejich kulturní rubriky se s Kafkovým jménem museli přinejmenším tímto prostřednictvím setkat, což se zároveň týká celého čtenářského spektra, které pokrývaly tyto velké deníky, resp. úžeji zaměřené časopisy.

Je přitom třeba vzít v potaz také zaměření přítomné práce především na oblast literárněkritické recepce Kafkova díla, na kritické texty, v nichž je Kafka výslovně zmíněn; vzhledem k rozsahu a složitosti materiálu mohl být nadto v přítomné práci podán pouze nástin některých odkazů na Kafkovy práce v beletristických textech bezprostředně autorsky spjatých s Kafkovou kritickou recepcí; již na liblické konferenci konstatoval František Kautman: „Sledovat ohlas Kafkova díla v české literatuře je úkol značně nesnadný“ (Kautman 1963: 71) – nesnadnost úkolu spočívá především v množství beletristické produkce a v otázce, kdy lze motivickou podobnost či nepřímou aluzi považovat za odkaz na Kafku, není-li v daném textu výslovně zmíněn a není-li vztah k němu zřejmý z bezprostředního literárního či literárněhistorického kontextu.³²¹ Vedle toho je třeba vnímat také mimoliterární recepci, především v dobovém výtvarném umění – problém je totožný jako v případě beletristického materiálu: nejedná-li se o výslovně uvedenou (například v názvu díla) inspiraci Kafkou a není-li vztah ke Kafkovi z kontextu zřejmý, je obtížné hovořit o nepřímých odkazech na Kafkovy práce.³²² Vezmeme-li tedy oblast kritické recepce, na niž se přítomná práce zaměřuje především, jako *pars pro toto* úhrnu Kafkovy recepce ve společnosti, lze uzavřít

³²¹ Kautman zároveň dodává, že o „přímém vlivu [Kafkova díla] se dá těžko mluvit“ (Kautman 1963: 71).

³²² Blíže ke Kafkově recepci v soudobém českém umění viz v příslušných pasážích Nekula 2003 či Kautman 1963; srov. též Kautman 1966.

konstatováním, že Kafka v době před druhou světovou válkou nebyl v českém (především intelektuálním) prostředí zcela neznámým autorem a že povědomost o něm postupně ještě více narůstala; písemně zachycené kritické ohlasy na Kafkovy práce tak představují výšeč z celku literární i mimoliterární Kafkovy recepce a zrcadlí rozmanitost a postupně narůstající intenzitu recepce v českém (intelektuálním) prostředí, o níž se lze domnívat, že byla ještě bohatší a pestřejší, nemáme však písemné doklady, jež by to mohly potvrdit – a můžeme tak pouze důvodně usuzovat z představených písemných dokladů především kritické recepce.

Bibliografické seznamy

České překlady textů Franze Kafky otištěné za jeho života (1909–1922)³²³

- [Kafka, Franz]: „Obmezení rozsahu pojistné povinnosti při živnostech stavebních“; in *Zpráva Úrazové pojišťovny dělnické pro království České v Praze o činnosti v době od 1. ledna do 31. prosince 1907* (Praha 1908): 4–16
- [Kafka, Franz]: „Paušalování pojistných příspěvků při malých hospodář. podnicích strojových“; in *Zpráva Úrazové pojišťovny dělnické pro království České v Praze o činnosti v době od 1. ledna do 31. prosince 1908* (Praha 1909): 6–9; „Pojmutí soukromých podniků automobilových do pojištění“ (ibid.): 9–12
- [Kafka, Franz]: „Znovuzařazení podniků“; in *Zpráva Úrazové pojišťovny dělnické pro království České v Praze o činnosti v době od 1. ledna do 31. prosince 1909* (Praha [1910]): 6; „Ochranná opatření proti úrazům při strojích dřevo-obráběcích“ (ibid.): 6–11
- [Kafka, Franz]: „Znovuzařazení podniků“; in *Zpráva o činnosti Úrazové pojišťovny dělnické pro král. české v Praze za dobu od 1. ledna do 31. prosince 1910* (Praha 1911): 28–30; „Opatření k zamezení úrazů“ (ibid.): 30–39
- [Kafka, Franz]: „Opatření k zamezení úrazů“; in: *Zpráva o činnosti Úrazové pojišťovny dělnické pro král. České v Praze za dobu od 1. ledna do 31. prosince 1911* (Praha [1912]): 9; „Osobní styk s podnikateli“ (ibid.): 9–10
- [Kafka, Franz]: „Osobní styk s podnikateli“; in *Zpráva o činnosti Úrazové pojišťovny dělnické pro království České v Praze v době od 1. ledna do 31. prosince 1912* (Praha [1913]): 11; „Zamezení úrazů v hospodářských podnicích“ (ibid.): 11–12

³²³ Uvedené rozmezí let 1909–1916 odkazuje k dataci fyzického vydání těchto zpráv, která se v některých případech lišila od uvedeného vnočení.

Položky v následujících bibliografických seznamech jsou řazeny chronologicky podle data vydání; v případě totožného data vydání jsou nejprve uváděny tisky vydávané s delší periodicitou. Uvedeny jsou překlady a texty recepce, které v daném období vyšly tiskem a objevují se přitom ve větné souvislosti. V případě, že v tomtéž svazku či vydání periodika vyšlo více překladů či kritických textů věnujících se Kafkovi, uvádíme tyto texty v přítomných bibliografických výčtech vždy v rámci jedné položky. Byl-li určitý text později v textově (co do jeho obsahu) nezměněném znění přetištěn, uvádíme v přítomných bibliografických výčtech pouze odkaz na původní otištění textu (odkaz na pozdější přetištění takového textu je pak uveden jako samostatná položka v seznamu literatury, na niž je odkázáno v textu práce). V případě, že článek věnovaný Kafkovi obsahuje rovněž překlad pasáže z jeho děl v rozsahu alespoň několika větných celků, je tento překlad současně zařazen v rámci následujících bibliografických výčtů také do seznamu překladů. Není-li autor určitého textu znám, je daný text v rámci závěrečného seznamu literatury uveden podle svého názvu.

- [Kafka, Franz]: „Zamezení úrazů v podnicích živnostenských“; in *Zpráva o činnosti Úrazové pojišťovny dělnické pro království České v Praze v době od 1. ledna do 31. prosince 1913* (Praha [1914]): 10–11; „Paušalování průmyslových podniků“ (ibid.): 11
- [Kafka, Franz]: „Občasná revise nebezpečenské klasifikace na základě příslušných ministeriálních nařízení“; in Robert Marschner (ed.): *Čtvrtstoletí úrazového pojištění dělnického. Zpráva o rozvoji Úrazové pojišťovny dělnické pro království České v Praze v době od 1. listopadu 1889 do 31. října 1914* (Praha 1915): 49–51; „Zvláštní akce ústavní pro zařazení podniků a příjem pojistného“ (ibid.): 74–84; „Pojištění stavebních podniků a vedlejších stavebních živností“ (ibid.): 84–86; „Ochrana úrazová“ (ibid.): 86–92
- [Kafka, Franz]: [„Stav podniků ve správním roce 1914“]; in *Zpráva o činnosti Úrazové pojišťovny dělnické pro království České v Praze v době od 1. ledna do 31. prosince 1914* (Praha [1915]): 10–15; „Znovuzařazení podniků pro léta 1915–1919“ (ibid.): 15–25; „Působení válečného stavu na ústavní hospodaření“ (ibid.): 26–59; „Zamezování úrazů v kamenných lomech“ (ibid.): 64–83
- Kafka, Franz: „Topič“; přel. Milena Jesenská; *Kmen* IV, 1920/1921, č. 6, 22. 4. 1920: 61–72
- Kafka, Fr[anz]: „Nešťastný“; přel. Milena Jesenská; *Tribuna* II, 1920, č. 166, 16. 7. 1920, ranní vyd.: 1–2
- Kafka, Franz: „Z knihy prósy“; přel. Milena Jesenská; *Kmen* IV, 1920/1921, č. 26, 9. 9. 1920: 308–310
- Kafka, Franz: „Zpráva pro Akademii“; přel. M[ilena] Jesenská; *Tribuna* II, 1920, č. 227, 26. 9. 1920: 1–4
- Kafka, Franz: „Před zákonem“; přel. Milena Illová; *Právo lidu* XXIX, 1920, č. 253, 24. 10. 1920, příl. *Dělnická besídka*, č. 43: 171
- [Kafka, Franz: „Můj dědeček říkával,‘ [...]“; přel. A. X. Nessey [=Milena Jesenská]], *Tribuna* III, 1921, č. 100, 29. 4. 1921: 1–2
- Kafka, Franz: „Soud“; přel. Milena Jesenská; *Cesta* V, 1922/1923, č. 26/27, 22. 12. 1922: 369–372
- Kafka, Franz: „Závodníkům na uváženou“; přel. Jar[oslav] Dohnal; *Tribuna* IV, 1922, č. 301, 24. 12. 1922, příl. *Vánoční besídka*: 8

České překlady textů Franze Kafky otištěné po jeho smrti (1924–1938)

- Kafka, Franz: „Starý list“, přel. Jan Grmela; *Apollon* I, 1923/1924, č. 19/20, 20. 7. 1924: 300–301; Císařské poselství (ibid.), přel. idem: 313
- Kafka, Frant.: „Bratrovražda“, přel. Jan Grmela; *Cesta* VI, 1923/1924, č. 51/52, 25. 7. 1924: 733; Na galerii (ibid.), přel. idem: 734.
- Kafka, Franz: „Nejbližší vesnice“, přel. Otto F. Babler; *Eva* XXI, 1924, č. 8/9: 237–238
- Kafka, Franz: „Zpráva pro Akademii“, přel. Jan Grinela [= Grmela]; *Rudé právo* V, 1924, č. 194, 17. 8. 1924, příl. *Dělnická besídka*: 1–2; *Rudé právo* V, 1924, č. 200, 24. 8. 1924, příl. *Dělnická besídka*: 1
- Kafka, Franz: „Šakalové a Arabi“, přel. Jan Grmela; *Pramen* V, 1924/1925, č. 2, 15. 10. 1924: 58–60
- Kafka, Franz: „Starý list“, přel. Jan Grmela; *Právo lidu* XXXVI [= XXXIV], 1925, č. 300, 25. 12. 1925, *Obrazová příloha Práva lidu*: [4]
- Kafka, Franz: „Před zákonem“, přel. Jan Grmela; *Kritika* III, 1926, č. 18, 28. 5. 1926: 221
- Kafka, Franz: „Bratrovražda“, přel. M. H. [= Marie Pujmanová-Hennerová]; *Právo lidu* XXXV, 1926, č. 298, 19. 12. 1926, *Obrazová příloha Práva lidu*: [1–2]
- Kafka, Franz: „Venkovský lékař“, přel. Jitka Skaláková; *Tvar* I, 1927, č. 9/10, 28. 12. 1927: 195–199
- Kafka, Franz: *Starý list*, přel. P. Ludvík Vrána (Litomyšl: Josef Portman), 1928
- Kafka, Franz: *Zpráva pro akademii*, přel. P. Ludvík Vrána (Litomyšl: Josef Portman), 1929
- Kafka, Franz: „Arabové a šakali“, přel. Jitka Skaláková; *Národní osvobození* VI, 1929, č. 20, 20. 1. 1929, příl. *Hodina* VI, č. 4: [1]
- Kafka, František: „Sen“, přel. Gustav Janouch; in Otto Coester: *Proměna. Šestero konfigurací k stejnojmenné povídce Frant. Kafky* (Stará Říše na Moravě: Marta Florianová), 1929
- Kafka, Franz: „Nový advokát“, „Venkovský lékař“, „Před zákonem“, „Nejbližší ves“, [přel. P. Ludvík Vrána]; *Archy*, č. 13, 1929
- Kafka, František: *Proměna*, přel. P. L[udvík] V[rána] – František Pastor (Stará Říše na Moravě: Marta Florianová), 1929
- Kafka, Franz: „Na galerii“, „Šakalové a Arabi“, „Bratrovražda“, „Starý list“, [přel. P. Ludvík Vrána]; *Archy*, č. 14, 1929
- Kafka, Franz: „Zpráva pro akademii“, „Výlet do hor“, „Stromy“, „Návštěva na důle“, „Císařské poselství“, „Mimoběžící“, „Starost hospodářova“, „Náhla procházka“, „Šaty“, „Přání státi se Indiánem“, [přel. P. Ludvík Vrána]; *Archy*, č. 15, 1929

- Kafka, Franz: „Císařské poselství“, přel. J[an] Grmela; *Národní osvobození* VI, 1929, č. 288, 20. 10. 1929, příl. *Hodina* VI, č. 43: 1
- Kafka, Franz: *Venkovský lékař*, přel. P. Ludvík Vrána (Litomyšl: Josef Portman), 1931
- Kafka, Franz: „V chrámě svatovítském“, přel. Pavel Eisner; in idem (ed.): *Výbor z krásné prózy československé. Němci v českých zemích* (Praha: Sfinx), 1931: 211–230
- Kafka, Franz: „První žal“, přel. Fr[antišek] Mastík; *Světlozor* XXXII, 1931/1932, č. 13, 31. 12. 1931: 110–111
- Kafka, Franz: „[Hrdelní pře]“, [přel. František Mastík]; *Gedeon* III, 1932, č. 1, leden 1932: 2–6; č. 2, březen 1932: 1–6.
- Kafka, Franz: „Umělec v hladovění“, přel. J[etřich] Lipanský [= František Mastík]; *Světlozor* XXXII, 1931/1932, č. 24, 17. 3. 1932: 193–196; *Světlozor* XXXII, 1931/1932, č. 25, 24. 3. 1932: 200–202
- Kafka, Franz: „Při stavbě čínské zdi“, přel. Timotheus Vodička; *Řád* I, 1932/1933, č. 2: 52–60
- Kafka, Franz: „Manželé“, přel. T[imotheus] Vodička. *Listy pro umění a kritiku* I, 1933, č. 4: 108–111
- Kafka, Franz: „Před zákonem“, přel. J[an] Franz; *Řád* II, 1934/1935, č. 1/2: 18–19
- Kafka, Franz: *Zámek*, přel. Pavel Eisner (Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes), 1935
- Kafka, Franz: „Přímluvčí“, přel. Hanuš Bonn; *Lidové noviny* XLV, 1937, č. 14, 9. 1. 1937: 2
- Kafka, Franz: „O podobenstvích“, přel. Hanuš Bonn; *Lidové noviny* XLV, 1937, č. 205, 23. 4. 1937: 1
- Kafka, Franz: „Městský znak“, přel. Pavel Eisner; *Lidové noviny* XLV, 1937, č. 205, 23. 4. 1937: 1–2
- Kafka, Franz: „Odmítnutí“, přel. Hanuš Bonn; *Listy pro umění a kritiku* V, 1937, č. 11, 10. 6. 1937: 250–252
- Kafka, Franz: „Z deníku“, přel. Hanuš Bonn; *Lidové noviny* XLV, 1937, č. 320, 27. 6. 1937: 1–2
- Kafka, Franz: „Praha“, přel. Viktor Fischl; *Lidové noviny* XLV, 1937, č. 401, 12. 8. 1937: 1
- [Kafka, Franz: „Rozhodný okamžik [...]“, přel. Ludvík Jehl], *Rozhledy*, 1937, roč. 6, č. 38–39, 16. 12. 1937: 295
- Kafka, Franz: „Před zákonem“, „Nejbližší ves“, přel. Jan Marek; *Akord*, 1937, arch *Poesie*, č. 2: 34–42

[Kafka, Franz: „Nezoufat ani v tom [...]“, přel. Heinz Stroh], *Židovské zprávy*, 1938, roč. 21, č. 3, 21. 1. 1938: 2

Kafka, Franz: „Návštěvou u mrtvých“, přel. Hanuš Bonn; *Lidové noviny* XLVI, 1938, č. 98, 24. 2. 1938: 2

[Kafka, Franz: „Popis boje [...]“, přel. Max Brod], *Literární noviny* X, 1937–1938, č. 13, 9. 4. 1938: 3

Česká recepce Franze Kafky otištěná za jeho života (1913–1922)

Langer, Frant[išek]: „Der Jüngste Tag“; *Umělecký měsíčník* II, 1912/1913, č. 8: 223–224

Illový, Rudolf: „Němečtí básníci pražští a Češi“; *Veřejné mínění* II, 1913/1914, č. 8, 16. 11.

1913: 2

Langer, Frant[išek]: „Z nové německé lyriky“; *Umělecký měsíčník* III, 1913/1914, č. 1: 30–31

„Poznámka“ (redakce); *Kmen* IV, 1920/1921, č. 6, 22. 4. 1920: 72

I[llový], R[udolf]: „Z německé literatury“; *Právo lidu* XXIX, 1920, č. 275, 21. 11.: 7

Götz, Frant[išek]: „Ke kritice literárního expressionismu“; *Host* I, 1921/1922, č. 3: 55–60

Götz, František: *Anarchie v nejmladší české poesii* (Brno: St. Kočí), 1922

Česká recepce Franze Kafky otištěná po jeho smrti (1924–1938)

„Básník Fr. Kafka zemřel“; *Lidové noviny* XXXII, 1924, č. 281, 4. 6. 1924, odpolední vyd.: 2

„Franz Kafka [...]“; *Rudé právo. Večerník* V, 1924, č. 129, 4. 6. 1924: [3]

„Básník František Kafka zemřel“; *České slovo* XVI, 1924, č. 132, 5. 6. 1924, ranní vyd.: 4

„Pražský německý básník Franz Kafka zemřel“; *Národní osvobození* I, 1924, č. 124, 5. 6.

1924: 5

„Básník a spisovatel F. Kafka zemřel [...]“; *Tribuna* VI, 1924, roč. 6, č. 132, 5. 6. 1924, ranní vyd.: 3

„Úmrtí německého básníka“; *Večerník Práva lidu* XIII (XXXIII), 1924, č. 129, 5. 6. 1924: [4]

„Franz Kafka [...]“; *Lidové noviny* XXXII, 1924, č. 284, 6. 6. 1924, ranní vyd.: 7

Jesenská, Milena: „Franz Kafka“; *Národní listy* LXIV, 1924, č. 156, 6. 6. 1924, ranní vyd.: 5

„V Dolních Rakousích [...]“; *Právo lidu* XXXIII, 1924, č. 133, 6. 6. 1924, ranní vyd.: 2

Weltsch, Felix: „František Kafka“; *Židovské zprávy* VII, 1924, č. 23, 6. 6. 1924: 7

„Hluboce zarmoucení [...]“; *Národní listy* LXIV, 1924, č. 160, 11. 6. 1924, ranní vyd.: 8

Pujmanová-Hennerová, [Marie]: „Zemřelý Franz Kafka“; *Tribuna* VI, 1924, č. 140, 15. 6.

1924: 6

I[llový], R[udolf]: „Franz Kafka“; *Akademie* XXVIII, 1924/1925, č. 2, 15. 6. 1924, příl. *Rudé květy* XX, č. 2: 16

„Nedávno zemřel [...]“; *Právo lidu* XXXIII, 1924, č. 142, 18. 6. 1924, ranní vyd.: 2

G[rmela, Jan]: „Franz Kafka zemřel“; *Apollon* I, 1923/1924, č. 19–20, 20. 7. 1924: 320

„Z prós [...]“; *Cesta* VI, 1923/1924, č. 51/52, 25. 7. 1924: 733

Zh[áněl, Ignát]: „Osud básníka“; *Vlast* XL, 1923/1924, č. 10–11, červenec–srpen 1924: 496
 „4. června t. r. zemřel [...]“; *Rudé právo* V, 1924, č. 194, 17. 8. 1924, příl. *Dělnická besídka*:
 1

N[eumann, Stanislav Kostka]: „Opožděně zaznamenáváme [...]“; *Komunistická revue* I (III),
 1924, č. 16, 15. 9. 1924: 479

Grmela, Jan: „Franz Kafka †“; *Pramen* V, 1924/1925, č. 1, 15. 9. 1924: 47
 „O židovských umělcích československých [...]“; *Tribuna* VI, 1924, č. 276, 25. 11. 1924
 ranní vyd.: 5

Grmela, Jan: „Německé impresse“; *Pramen* V, 1924/1925, č. 3, 10. 12. 1924: 135–138

Janouch, Gustav: „František Kafka“; *Hlas pravdy* I, 1925, č. 58, 26. 7. 1925, příl. *Zábavné
 čtení – Literatura*: 1–2

„*Fr. Kafka* narozen r. 1883 [...]“; *Právo lidu* XXXVI [= XXXIV], 1925, č. 300, 25. 12. 1925,
 ranní vyd., *Obrazová příloha Práva lidu*: [4]

drv. [=Václavek, Bedřich]: „Fr. Kafkovi [...]“; *Národní osvobození* III, 1926, č. 134, 16. 5.
 1926: 4

„**K[afka]**, *Franz*“; in *Masarykův slovník naučný*, sv. 3 (Praha: Československý kompas),
 1927: 852

Grmela, J[an]: „Německo“; *Literární noviny* I, 1927, č. 3, 7. 4. 1927: 5

„Říšskoněmecký ‚návod‘ pro návštěvníky Prahy [...]“; *Národní politika* XLV, 1927, č. 343,
 13. 12. 1927, odpolední vyd.: [4]

Grmela, Jan: „Rozmluva s Maxem Brodem“; *Literární noviny* II, 1928, č. 18 (1), 5. 1. 1928:
 2; „Z německé Prahy literární“ (ibid.): 3

Grmela, Jan: „Otto Pick ve svém zrcadle“; *Večerník Práva lidu* XVII (XXXVII), 1928, č. 61,
 13. 3. 1928: 3

„*Anekdota*“; *Tribuna* X, 1928, č. 108, 8. 5. 1928, ranní vyd.: 6

ill [=Novák, Arne]: „Český sešit Literarische Welt“; *Lidové noviny* XXXVI, 1928, č. 338, 5.
 7. 1928: 7

vz. [=Zelinka, Vojtěch]: „26. číslo 4. roč. Liter. Welt [...]“; *Zvon* XXVIII, 1927/1928, č. 49,
 16. 8. 1928: 688

Eisner, P[avel]: „Závislost české a německé kultury“; *Filosofie* II, 1928/1929, č. 4–5, leden–
 únor 1929: 103–119

„V Pyramidě“; *Rozpravy Aventina* V, 1929, č. 25: 251

- Grmela, Jan: „Chvilí s Otto Pickem, horlivým překladatelem našich dramatiků“; *Pestrý týden* IV, 1929, č. 23: 6
- „Eisnerovy české překlady“; *Hovory Sfinx*, 1930, č. 6: 107
- „Proměna od Ottona Coestera“; *Archy*, 1929, č. 13
- „Panu Dru EMILU SAUDKOVI [...]“; in František Kafka: *Proměna*, přel. P. L[udvík] V[rána] – František Pastor (Stará Říše na Moravě: Marta Florianová), 1929: [7]
- Grmela, Jan: „Německá Praha literární“; *Literární noviny* III, 1929, č. 43 (3), 7. 2. 1929: 2
- Grmela, Jan: „Německá Praha literární“; *Literární noviny* III, 1929, č. 57 (17), 3. 10. 1929: 6
- Grmela, Jan: „Heřman Ungar: Sen“; *Večerník Práva lidu* XVIII (XXXVIII), 1929, č. 250, 1. 11. 1929, příl. *Zábavná chvíle*
- Grmela, Jan: „Německá Praha literární“; *Literární noviny* III, 1929, č. 60 (20), 14. 11. 1929: 3
- Mágr, A[ntonín] St[anislav] – Pick, Otto: „Chvilí s Otokarem Březinou“; in *In Memoriam* (Praha: Alois Srdce), 1929
- Pick, Otto: „Dvacet let německé literatury v Praze“, přel. V. P.; *Rozpravy Aventina* V, 1929, č. 3: 28–29; *Rozpravy Aventina* V, 1929, č. 4: 42
- „28. října zemřel H. Ungar [...]“; *Večerník P[ráva] L[idu]* XVIII (XXXVIII), 1929, č. 250, 1. 11. 1929, příl. *Zábavná chvíle*: [1]
- Winter, P[aul]: „Literární snahy Němců v československé republice“; *Lidové noviny* XXXVII, 1929, č. 348, 13. 7. 1929, příl. *Literární svět*: 13
- F[učík, Bedřich]: „Franz Kafka: Proměna“; *Eva* II, 1929/1930, č. 15: 25
- „Program [...]“; *Gedeon* I, 1930, č. 3, září 1930: 16
- Eisner, Pavel: „Lyrika krajanů“; *Rozpravy Aventina* VI, 1930, č. 29: 340–341
- „František Kafka: Proměna“; Průša, V[ladimír Jan]: „Četl jsem z nových Vašich věcí Kafku [...]“; Resler, Kamil[l]: „Od první chvíle [...]“; Saudek, Emil: „Asi věren tradici otců [...]“; *Nejmenší revue*, č. 2, květen 1930
- Leppin, Pavel: „Němečtí básníci a Praha“; *Dnešek* I, 1930/1931, č. 5, 27. 11. 1930: 141–142
- Kodíček, Josef: „O sentimentálním všelidství“; *Dnešek* I, 1930/1931, č. 10, 5. 2. 1931: 289–294
- Eisner, Pavel: „Německá literatura v českých zemích“; in idem (ed.): *Výbor z krásné prózy československé. Němci v českých zemích* (Praha: Sfinx), 1931: 5–15
- Eisner, Pavel: „Francis Jackdaw“; *Blok* I, 1931, č. 2: 45–47

- Dr. V. Kr. [=Kripner, Viktor]: „Hlas o moderní anglické literatuře“; *Literární noviny*, 1930/1931, roč. 5, č. 8, květen 1931: 6
- us. [=Cháb, Václav]: „Česká kniha zachraňuje bilanci anglického písemnictví?“; *Národní osvobození* VIII, 1931, č. 127, 8. 5. 1931: 3
- jfz. [=Franz, Jan]: „Pan Pavel Eisner napsal...“; *Tvar* IV, 1931, č. 3/4: 194
- jl: „Franz Kafka“; *Gedeon*, 1931/1, 2: 1–6
- zk.: „Hugh Walpole o moderní anglické literatuře“; *Rozpravy Aventina* VI, 1931, č. 36: 430
- N[ovák], A[rne]: „Dvě antologie česko-německé literatury“; *Lidové noviny* XL, 1932, č. 107: 9
- „František Kafka narodil se [...]“; *Světobzor*, 1931/1932, roč. 32, č. 24, 17. 3. 1932, Příloha: 193
- K. V.: „Revue Gedeon [...]“; *Našinec*, 1932, roč. 68, č. 81, 7. 4. 1932: 4
- K. V.: „Revue ‚Gedeon‘ [...]“; *Gedeon* III, č. 3–4, říjen 1932
- Langer, Jiří Mordechaj: „K úmrtí básníkovu“; *Středisko* III, 1932/1933: 94–95
- Eisner, Pavel: „Mezi národy. Kapitoly retrospektivní“; *Lumír* LIX, 1932/1933, č. 8: 448–453
- Eisner, Pavel: „Německá literatura na půdě ČSR od roku 1848 do našich dob“; in *Československá vlastivěda*, sv. 7: *Písemnictví* (Praha: Horizont), 1933: 325–377
- Sekanina, Fr[antišek]: „Z nové tvorby románové – naši i přeložené III“; *Národní politika*, 1933, č. 159: (4)
- Štyrský, Jindřich: Úvodní slovo k vernisáži výstavy grafika a kresby Rudolfa Krajce (Praha, Feine Stube, 20. 5. 1933) = idem: *Každý z nás stopuje svoji ropuchu* (Praha: Thyrsus), 1996: 102–104
- Winter, Paul: „Sborník německé prózy od světové války“; *Lidové noviny* XLI, 22. 8. 1933: 9
- Šalda, F[rantišek] X[aver]: „Dvojí cesta do hlubin noci II“; *Šaldův zápisník* VI (Praha: Otto Girgal), 1933/1934: 155–160
- Eisner, Pavel: „Franz Kafka, Das Schloss“; *Čin* VI, 1934, č. 14, 5. 4. 1934: 315–323
- Sekanina, Fr[antišek]: „Řád“; *Národní politika*, 1934, č. 290: 4
- J[i]r[át], Vojtěch: „Kafka, Franz“; in *Ottův slovník naučný nové doby. Dodatky*, sv. 3/1 (Praha: Otto), 1934: 311
- Rang, Bernhard: „Franz Kafka“; přel. J[an] Franz; *Řád* II, 1934/1935, č. 1/2: 19–29
- Bonn, H[anuš]: „Nové knihy [...]“; *Literární noviny* VII, 1934/1935, č. 11: 7; Eisner, Pavel: „Román Jana Čepa“, *ibid.*: 4

- Schamoni, Albert: „Moje české knížky“, přel. Otto F. Babler; *Bibliofil* XII, 1935, č. 4: 60–62
- Brod, Max: „Doslov“; in Franz Kafka: *Zámek*, přel. Pavel Eisner (Praha: Mánes), 1935: 389–395
- E[isner], P[avel]: „Soubor Franze Kafky“; *Lidové noviny* XLIII, 1935, č. 429, 28. 8. 1935: 7
- „Kafka F. ZÁMEK“; in *Průvodce čtenářů 1936*, ed. František Halas (Praha: Kmen), 1935: 49
- „Nové knihy“; *Haló noviny* III, 1935, č. 309, 13. 11. 1935
- „Knižní novinky v Mánesu“; *Rudá zář*, 1935, č. 265, 14. 11. 1935
- „Ze světa kulturního“; *Lidové noviny* XLIII, 1935, č. 572, 15. 11. 1935: 2
- Píša, A[ntonín Matěj]: „Dobré knihy posledního týdne“; *Lidové noviny* XLIII, 1935, č. 576: [5]
- Vodička, T[imotheus]: „Ke Kafkově ‚Zámku‘“; *Rozhledy* IV, 1935, č. 35/36, 28. 11. 1935: 273–274
- „‚Knihy Mánesa‘ [...]“; *Volné směry* XXXII, 1935/1936, č. 1, 1. 10. 1935: 35
- Eisner, Pavel: „Krise jedinců“. In: idem: *Co číst? z literatury německé*. Praha: Fr. Borový 1935: 46–53
- Eisner, Pavel: „Franz Kafka: Zámek“; *Lidové noviny* XLIII, 1935, č. 601, 1. 12. 1935, příl. *Nejzajímavější kniha 1935*: 2
- „Franz Kafka [...]“; *Rozhledy* IV, 1935, č. 37, 5. 12. 1935: 291
- Hora, Josef: „Zámek Franze Kafky“; in *Almanach Kmene 1935–1936* (Praha: Kmen), 1935/1936: 134–137
- Eisner, Pavel: „Překlady roku 1935“; in *Ročenka Rozhledů. Vánoce 1935*, ed. František Halas et al. (Praha: Svaz knihkupců a nakladatelů Československé republiky v Praze), 1935: 70–72
- ev.: „Franz Kafka: Zámek“; *Literární kruh* IV, 1936, č. 1: 14
- „Zprávy z Mánesa – Nakladatelství“; *Volné směry* XXXII, 1936, č. 1: 35, 172
- „Dílo duchovní výše“; *Ranní noviny*, 1936, č. 13, 17. 1. 1936: 4
- P[íša], A[ntonín Matěj]: „Román lidské samoty a bludnosti“; *Právo lidu* XLV, 1936, č. 20, 24. 1. 1936: 6
- Brod, Max: „Franz Kafka“; *Židovské zprávy*, 1936, č. 4, 31. 1. 1936: 5–6
- „Edice ‚Knihy Mánesa‘ [...]“; *Volné směry*, 1935/1936, roč. 32, č. 5, 1. 2. 1936: 172
- K.: „Kafka Franz, Zámek“; *Česká osvěta* XXXII, 1935/1936, č. 6: 228, únor 1936
- jh [=Hora, Josef]: „Kafkův labyrint světa“; *České slovo*, 1936, č. 3: 8

- Eisner, Pavel: „O věcech nepřeložitelných“; *Slovo a slovesnost* II, 1936, č. 4: 230–238
- Kropáč, F[rantišek]: „Román Fr. Kafky ‚Zámek‘“; *Lumír* LXII, 1936, č. 5, 29. 2. 1936: 303
- Š[techová], M[arie]: „Franz Kafka, Zámek“; *Archy*, 1936, č. 33, duben 1936
- Renč, V[áclav]: „Ke Kafkově románu Zámek“; *Listy pro umění a kritiku* IV, 1936, č. 5, 9. 4. 1936: 126–127
- Vodička, Timotheus: „Poznámky k české literární kritice“; *Řád*, 1936: 146–159
- „Večer Franze Kafky“; *Právo lidu* XLV, 1936, č. 227, 30. 9. 1936: 8
- Krejčí, Jan: „Franz Kafka: Zámek“; *Lidové noviny* XLIV, 1936, č. 599, 29. 11. 1936, příl. *Nejzajímavější kniha 1936*: 7; Pick, Otto: „Franz Kafka: Beschreibung eines Kampfes“, *ibid.*: 9
- Hartmann, Karel: „Překlady prózy za rok 1936“; in *Ročenka Rozhledů. Vánoce 1936*, eds. František Halas, V. Renč et al. (Praha: Svaz knihkupců a nakladatelů Československé republiky v Praze), 1936: 59–61
- Urzidil, Johannes: „Umění Marca Chagalla“; *Volné směry*, 1937, č. 1: 234–236
- Daniel[-]Rops: „Vesmír zoufalství“, přel. Jan Marek; *Akord*, 1937, arch *Poesie*, č. 2: 34–42
- Ort, Jan [=Eisner, Pavel]: „Drobná próza Franze Kafky“; *Lidové noviny* XLV, 1937, č. 82, 15. 2. 1937: 4
- „Z posmrtného svazku [...]“; *Lidové noviny* XLV, 1937, č. 205, 23. 4. 1937, ranní vyd.: 2
- „V době, kdy židé [...]“; *Našinec* LXXIII, 1937, č. 150, 3. 7. 1937: 3
- Bonn, H[anuš]: „Deníky Franze Kafky“; *Lidové noviny* XLV, 1937, č. 390, 6. 8. 1937: 7
- „Ze světa kulturního“; *Lidové noviny* XLV, 1937, č. 540, 26. 10. 1937: 4
- Groethuysen, Bernard: „O Kafkovi“; *Listy pro umění a kritiku* V, 1937, č. 17, 11. 11. 1937: 388–397
- Jehl, Ludvík: „Nad Kafkovými deníky“; *Rozhledy* VI, 1937, č. 38–39, 16. 12. 1937: 295
- „Telegraf mluví s Maxem Brodem. Kniha o pražském spisovateli“; *Telegraf* IX, 1937, č. 293, 30. 12. 1937: 5
- „Kulturní sloupek“; *Našinec*, 1937, č. 150: 3
- „**Kafka** Franz [...]“; in *Komenského slovník naučný*, sv. 6 (Praha: Nakladatelství a vydavatelství Komenského slovníku naučného), 1938: 121
- Miklík, Konstantin: *Klíč k dobré literatuře* (Praha: Veřejná katolická půjčovna knih), 1938
- Stroh, Heinz: „Brodova kniha o Kafkovi“; *Židovské zprávy* XXI, 1938, č. 3: 2
- Eisner, Pavel: „Stiftrova hřivna mezi námi“; *Pestrý týden* XIII, 1938, č. 9, 26. 2. 1938: 20

- V[okrová-]A[mbrosová], L[ibuše] (LVA): „Jako“; *Lidové noviny* XLVI, 1938, č. 75 (145), 21. 3. 1938: 3
- Brod, Max: „Básník a světová sláva (Franz Kafka)“; *Literární noviny* X, 1937/1938, č. 13, 9. 4. 1938: 3
- „Max Brod: Franz Kafka: Eine Biographie“; *Věstník židovské obce náboženské v Praze* V, 1938, č. 8: 91
- Šimandl, O.: „Sudetské němectví v nedbalkách“; *Národní politika* LVI, 1938, č. 185, 8. 7. 1938: 6
- Eisner, Pavel: „Židé a Praha v literatuře“; *Židovský kalendář na rok 5699 (1938–1939)*, ed. Viktor Fischl (Praha: Židovské zprávy), 1938: 118–121

Seznam zkratk citovaných částí souborných vydání Kafkova díla³²⁴

- KKKA** Kafka, Franz: *Schriften, Tagebücher, Briefe. Kritische Ausgabe*; edd. Jürgen Born, Gerhard Neumann, Malcolm Pasley, Jost Schillemeit (Frankfurt am Main: S. Fischer), 1982 nn:
- KKAP** Kafka, Franz: *Der Proceß. Textband*, ed. Malcolm Pasley. S. Fischer, Frankfurt am Main 1990.
- KKAT** Kafka, Franz: *Tagebücher. Textband*; edd. Hans-Gerd Koch, Michael Müller, Malcolm Pasley (Frankfurt am Main: S. Fischer), 1990
- KKAT App.** Kafka, Franz: *Tagebücher. Apparatband*; edd. Hans-Gerd Koch, Michael Müller, Malcolm Pasley (Frankfurt am Main: S. Fischer), 1990
- KKANI** Kafka, Franz: *Nachgelassene Schriften und Fragmente I. Textband*; ed. Malcolm Pasley (Frankfurt am Main: S. Fischer), 1993
- KKANI App.** Kafka, Franz: *Nachgelassene Schriften und Fragmente I. Apparatband*; ed. Malcolm Pasley (Frankfurt am Main: S. Fischer), 1993
- KKANII** Kafka, Franz: *Nachgelassene Schriften und Fragmente II. Textband*; ed. Jost Schillemeit (Frankfurt am Main: S. Fischer), 1992
- KKANII App.** Kafka, Franz: *Nachgelassene Schriften und Fragmente II. Apparatband*; ed. Jost Schillemeit (Frankfurt am Main: S. Fischer), 1992

³²⁴ V užití zkratk jednotlivých svazků a jejich řazení se držíme zavedeného úzu.

KKAD	Kafka, Franz: <i>Drucke zu Lebzeiten. Textband</i> ; edd. Wolf Kittler, Hans-Gerd Koch, Gerhard Neumann (Frankfurt am Main: S. Fischer), 1994
KKAD App.	Kafka, Franz: <i>Drucke zu Lebzeiten. Apparatband</i> ; edd. Wolf Kittler, Hans-Gerd Koch, Gerhard Neumann (Frankfurt am Main: S. Fischer), 1996
KKAB1	Kafka, Franz: <i>Briefe 1900–1912</i> ; ed. Hans-Gerd Koch (Frankfurt am Main: S. Fischer), 1999
KKAB2	Kafka, Franz: <i>Briefe 1913–März 1914</i> ; ed. Hans-Gerd Koch (Frankfurt am Main: S. Fischer), 2001
KKAB4	Kafka, Franz: <i>Briefe 1918–1920</i> ; ed. Hans-Gerd Koch (Frankfurt am Main: S. Fischer), 2013
KKAA	Kafka, Franz: <i>Amtliche Schriften. Textband</i> ; edd. Klaus Hermsdorf, Benno Wagner (Frankfurt am Main: Fischer), 2004
KKAA Mat.	Kafka, Franz: <i>Amtliche Schriften. Materialien auf CD-ROM</i> ; edd. Klaus Hermsdorf, Benno Wagner (Frankfurt am Main: Fischer), 2004
DFK	Kafka, Franz: <i>Dílo Franze Kafky</i> ; edd. Kurt Krollop, Josef Čermák, Václav Maidl, Marek Nekula, Jiří Stromšík (Praha: Nakladatelství Franze Kafky), 1997–2007:
DFK 1	Kafka, Franz: <i>Povídky I</i> ; přel. Vladimír Kafka, Marek Nekula, Věra Koubová, Josef Čermák (Praha: Nakladatelství Franze Kafky), 2006
DFK 2	Kafka, Franz: <i>Povídky II</i> ; přel. Jiří Stromšík (Praha: Nakladatelství Franze Kafky), 2003.
DFK 3	Kafka, Franz: <i>Povídky III</i> ; přel. Jiří Stromšík (Praha: Nakladatelství Franze Kafky), 2003
DFK 5	Kafka, Franz: <i>Proces</i> ; přel. Josef Čermák (Praha: Nakladatelství Franze Kafky), 1997
DFK 6	Kafka, Franz: <i>Zámek</i> , přel. Vladimír Kafka. Nakladatelství Franze Kafky, Praha 1997.
DFK 7	Kafka, Franz: <i>Deníky 1909–1912</i> ; přel. Josef Čermák (Praha: Nakladatelství Franze Kafky), 1998
DFK 9	Kafka, Franz: <i>Deníky z cest</i> ; přel. Věra Koubová (Praha: Nakladatelství Franze Kafky), 1999

- DFK 10** Kafka, Franz: *Dopisy rodině*; přel. Vojtěch Saudek (Praha: Nakladatelství Franze Kafky), 2005
- DFK 11** Kafka, Franz: *Dopisy Felici*; přel. Viola Fischerová (Praha: Nakladatelství Franze Kafky), 1999
- DFK 12** Kafka, Franz: *Dopisy Mileně*; přel. Věra Koubová (Praha: Nakladatelství Franze Kafky), 2001
- DFK 13** Kafka, Franz: *Dopisy přátelům a jiná korespondence*; přel. Věra Koubová (Praha: Nakladatelství Franze Kafky), 2007

Literatura

„28. října zemřel *H. Ungar* [...]“

1929 „28. října zemřel *H. Ungar* [...]“; *Večerník P[ráva] L[idu]* XVIII (XXXVIII), č. 250, 1. 11. 1929, příl. *Zábavná chvíle*: [1]

„4. června t. r. zemřel [...]“

1924 „4. června t. r. zemřel [...]“; *Rudé právo* V, č. 194 (17. 8. 1924), příl. *Dělnická besídka*: 1

„*Anekdota*“

1928 „*Anekdota*“; *Tribuna* X, č. 108 (8. 5. 1928, ranní vyd.): 6

BABIČKA, Václav

1975 „Úvod“; in Věra Helešicová, Václav Babička, Jan Šturz (edd.): *Úrazová pojišťovna dělnická pro Čechy v Praze 1889–1948 (1949). Inventář* (Praha: Státní ústřední archiv): 1–17

BABLER, O[tto] F[rantišek]

1956 „Frühe tschechische Kafka-Publikationen“; *Der Bibliophile* VII, č. 7/8: 181 (13)–182 (14)

1963 „Rané české překlady z Franze Kafky“, in Eduard Goldstücker – František Kautman – Pavel Reiman (edd.): *Franz Kafka. Liblická konference 1963* (Praha: Nakladatelství Československé akademie věd): 143–150

„Básník a spisovatel F. Kafka zemřel [...]“

1924 „Básník a spisovatel F. Kafka zemřel [...]“; *Tribuna* VI, č.132 (5. 6. 1924, ranní vyd.): 3

„Básník Fr. Kafka zemřel“

1924 „Básník Fr. Kafka zemřel“; *Lidové noviny* XXXII, č. 281 (4. 6. 1924, odpoledne): 2

„Básník František Kavka zemřel“

1924 „Básník František Kavka zemřel“; *České slovo* XVI, č. 132 (5. 6. 1924, ranní vyd.): 4

BINDER, Hartmut

1997 „Wollweberei oder Baumwollweberei: Neues vom Büroalltag des Versicherungsangestellten Franz Kafka“; *Sudetenland* XXXIX, č. 2: 106–160

BONN, H[anuš]

1934/1935 „Nové knihy [...]“; *Literární noviny* VII, č. 11, 19. 4. 1935: 7

1937 „Deníky Franze Kafky“; *Lidové noviny* XLV, č. 390, 6. 8. 1937: 7

BORN, Jürgen (ed.)

1979 *Franz Kafka. Kritik und Rezeption zu seinen Lebzeiten 1912–1924* (Frankfurt am Main: S. Fischer)

1983 *Franz Kafka. Kritik und Rezeption 1924–1938* (Frankfurt am Main: S. Fischer)

BROD, Max

1913 „Das Ereignis eines Buches“, *März* VII, č. 7, 15. 2. 1913: 268–270

1935 „Doslov“; in Franz Kafka: *Zámek*, přel. Pavel Eisner (Praha: Mánes): 389–395

1936 „Franz Kafka“; *Židovské zprávy* XIX, č. 4, 31. 1. 1936, *Literární příloha*: 5–6

1937/1938 „Básník a světová sláva (Franz Kafka)“; *Literární noviny* X, č. 13 (9. 4. 1938): 3

1966 *Über Franz Kafka* (Frankfurt am Main — Hamburg: Fischer Bücherei)

2000 *Franz Kafka. Životopis*, přel. Josef Čermák, Vladimír Kafka (Praha: Nakladatelství Franze Kafky)

ČERMÁK, Josef

1968 „Česká kultura a Franz Kafka. Recepce Kafkova díla v Čechách v letech 1920–1948“; *Česká literatura* XVI, č. 4: 463–473

1989 „Die tschechische Übersetzung von *Der Verschollene* und Franz Kafka“; *Journal of the Kafka Society of America* XIII, č. 1/2: 18–27

1991 „Zmařená příležitost. K neuskutečněnému českému vydání sebraných spisů Franze Kafky“; *Literární noviny* II, č. 45, 7. 11. 1991: 12 (1991a); *ibid.*, č. 46, 14. 11. 1991: 12 (1991d); *ibid.*, č. 47, 21. 11. 1991: 12 (1991b); *ibid.*, č. 48, 28. 11. 1991: 12 (1991c)

1994 „Die Kafka-Rezeption in Böhmen (1913–1949)“; in Kurt Krolop, Hans Dieter Zimmermann (edd.): *Kafka und Prag* (Berlin – New York: De Gruyter): 217–237

2000a „Recepce Franze Kafky v Čechách (1913–1963)“; in *Kafkova zpráva o světě. Osudy a interpretace textů Franze Kafky* (Praha: Nakladatelství Franze Kafky): 14–36

2000b „František Langer jako prostředník mezi českou a německou kulturou“; in Milena Vojtková, Vladimír Justl (edd.): *František Langer na prahu nového tisíciletí* (Praha: Akcent): 47–58

2002 „Kafka a Praha“; in Walter Koschmal – Marek Nekula – Joachim Rogall (edd.): *Češi a Němci. Dějiny – kultura – politika* (Praha – Litomyšl: Paseka): 158–170

2004 „Franz Kafka v zajetí české řeči“; *Svět literatury* XIV, č. 28/29/30: 129–139

2005a *Franz Kafka. Vymysly a mystifikace* (Praha: Gutenberg)

2005b „Franz Kafka uprostřed knih. K první ilustraci Kafkova díla“; *Host* XXI, č. 3: 40–45

2006 Hrst úvah nad knihou Marka Nekuly „...v jednom poschodí vnitřní babylonské věže...“; *Česká literatura* LIV, č. 6: 56–81

2007a „Franz Kafka v Assicurazioni Generali“; in Daniela Uherková (ed.): *Kafka a Čechy. Kafka und Böhmen* (Praha: Nakladatelství Franze Kafky): 19–34

2007b „Franz Kafka a němečtí expresionisté u Florianů“; in Franz Kafka: *Proměna / Die Verwandlung*; přel. Vladimír Kafka; ed. Josef Čermák (Praha: Sloart): 113–132

2009 *Zápas jménem psaní. O životním údělu Franze Kafky* (Brno: B4U)

2010 „Přínos české germanistiky a bohemistiky ke kafkovskému bádání“; in Daniela Uherková (ed.): *Franz Kafka – Jorge Luis Borges* (Praha: Nakladatelství Franze Kafky): 13–30

2011 *Franz Kafka v Assicurazioni Generali. Kafkův první zaměstnavatel* (Praha: Nakladatelství Franze Kafky)

2017 „*I do daleka vede cesta...*“. *Vybrané studie z literární komparistiky a moderní německé literatury* (Praha: Univerzita Karlova)

DANIEL[-]ROPS

1937 „Vesmír zoufalství“, přel. Jan Marek; *Akord* [IV], č. 2, arch *Poesie*: 34–42

DIETZ, Ludwig

1982 *Franz Kafka. Die Veröffentlichungen zu seinen Lebzeiten (1908–1924). Eine textkritische und kommentierte Bibliographie* (Heidelberg: Stiehm)

„Dílo duchovní výše“

1936 „Dílo duchovní výše“; *Ranní noviny* [IV], č. 13, 17. 1. 1936: 4

„DOBŘÉ KNIHY posledního týdne“

1935 „DOBŘÉ KNIHY posledního týdne“; *Pondělní Lidové noviny* XLIII, č. 576, 18. 11.

1935, ranní vyd., příl. *Literární pondělí*, roč. 2, č. 10, 18. 11. 1935: [5]

DOLEŽAL, Miloš

2006 „Zámlky za Janem Franzem“, in Jan Franz: *Eseje, kritiky, dopisy*, edd. Miloš Doležal – Lucie Bartoňová – Michal Kosák (Praha: Triáda): 377–423

„Edice ‚Knihy Mánesa‘ [...]“

1935/1936 „Edice ‚Knihy Mánesa‘ [...]“; *Volné směry* XXXII, č. 5, 1. 2. 1936: 172

EICHENHOFER, Eberhard

1997 *Franz Kafka und die Sozialversicherung* (Stuttgart – München – Hannover – Berlin – Weimar – Dresden: Boorberg)

EISNER, Pavel

1928/1929 „Závislost české a německé kultury“, *Filosofie* II, č. 4–5, leden–únor 1929: 103–119

[1929] „Závislost české a německé kultury“ ([Praha])

- 1930/1931 „Lyrika krajanů“; *Rozpravy Aventina* VI, č. 29, 2. 4. 1931: 340–341
- 1931a „Německá literatura v českých zemích“; in idem (ed.): *Výbor z krásné prózy československé. Němci v českých zemích* (Praha: Sfinx): 5–15
- 1931b „Francis Jackdaw“; *Blok* I, č. 2: 45–47
- 1932/1933 „Mezi národy. Kapitoly retrospektivní“; *Lumír* LIX, č. 8: 448–453
- 1933 „Německá literatura na půdě ČSR od roku 1848 do našich dob“; in *Československá vlastivěda*, sv. 7: *Písemnictví*: 325–377
- 1934 „Franz Kafka, Das Schloss“; *Čin* VI, č. 14 (5. 4. 1934): 315–323
- 1934/1935 „Román Jana Čepa“; *Literární noviny* VII, č. 11, 19. 4. 1935: 4
- 1935a „Soubor Franze Kafky“; *Lidové noviny* XLIII, č. 429, 28. 8. 1935, ranní vyd.: 7 (=P. E.)
- 1935b *Co číst? z literatury německé* (Praha: Fr. Borový)
- 1935c „Krise jedinců“; in Wellek, René – Lesná-Krausová, Milada – Eisner, Pavel: *Co číst? z literatur germánských posledních deseti let* (Praha: Fr. Borový): 146–153
- 1935d „Překlady roku 1935“; in *Ročenka Rozhledů. Vánoce 1935*, ed. František Halas et al. (Praha: Svaz knihkupců a nakladatelů Československé republiky v Praze): 70–72
- 1935e „Franz Kafka: Zámek“; *Lidové noviny* XLIII, č. 601, 1. 12. 1935, příl. *Nejzajímavější kniha 1935*: 2
- 1936a „O věcech nepřeložitelných“; *Slovo a slovesnost* II, č. 4: 230–238
- 1936b „Francis Jackdaw“; in Jaroslav Janouch – Josef Heyduk (eds.): *Blok. Sborník pro literaturu a kritiku* (Praha: Emil Hanf): 45–47 (leden 1936)
- 1937 „Drobná próza Franze Kafky“; *Lidové noviny* XLV, č. 82, 15. 2. 1937, ranní vyd.: [4], příl. *Literární pondělí*, roč. 3, č. 22 (=Jan Ort)
- 1938a „Stifetrova hřivna mezi námi“; *Pestrý týden* XIII, č. 9, 26. 2. 1938: 20
- 1938b „Židé a Praha v literatuře“; *Židovský kalendář na rok 5699 (1938–1939)*, ed. Viktor Fischl (Praha: Židovské zprávy): 118–121

„Eisnerovy české překlady“

1930 „Eisnerovy české překlady“; *Hovory Sfinx*, č. 6: 107

ENGEL, Manfred

2010 „Kleine nachgelassene Schriften und Fragmente 3“; in Manfred Engel, Bernd Auerochs (edd.): *Kafka-Handbuch. Leben – Werk – Wirkung* (Stuttgart – Weimar: Metzler): 343–370

FLORIAN, Josef – JÍLOVSKÁ, Staša

1993 *Vzájemná korespondence 1919–1922*; edd. Petr F. Hájek, Milada Chlíbcová (Praha: documenta)

„*Fr. Kafka* narozen r. 1883 [...]“

1925 „*Fr. Kafka* narozen r. 1883 [...]“; *Právo lidu* XXXVI [= XXXIV], č. 300 (25. 12. 1925, ranní vyd.), *Obrazová příloha*: [4].

„František Kafka narodil se [...]“

1931/1932 „František Kafka narodil se [...]“; *Světobzor* XXXII, č. 24, 17. 3. 1932, Příloha: 193

„František Kafka: Proměna“

1930 „František Kafka: Proměna“; *Nejmenší revue* [I], č. 2

[FRANZ, Jan]

1931/1932 „*Pan Pavel Eisner* napsal [...]“; *Tvar* IV, č. 3–4: 194

„Franz Kafka [...]“

1924a „Franz Kafka [...]“; *Rudé právo. Večerník* V, č. 129 (4. 6. 1924): [3]

1924b „Franz Kafka [...]“; *Lidové noviny* XXXII, č. 284 (6. 6. 1924, ráno): 7

1935 „Franz Kafka [...]“; *Rozhledy* IV, č. 37, 5. 12. 1935: 291

„Franz Kafka: ZÁMEK“

1935/1936 „Franz Kafka: ZÁMEK“; *Literární kruh* III [IV], č. 10 [1], prosinec 1935: 14

[FUČÍK, Bedřich]

1929/1930a „*Franz Kafka*: PROMĚNA“; *Eva* II, č. 15: 25 (Dr. F.)

1929/1930b „*Ludwig Winder*: UPÍR“. *Eva* II, č. 3: 24 (Dr. F.)

1930/1931 „Do nové knižní sezóny“; *Eva* III, č. 1: 26 (Dr. F.)

„Gestern ist im Sanatorium [...]“

1924 „Gestern ist im Sanatorium [...]“, *Prager Tagblatt* XLIX, č. 131, 4. 6. 1924: 3

GOLDMANNOVÁ, Denisa G.

2013 „Komentář k hebrejským básním Jiřího Langer“, in Jiří M. Langer: *Básně a písně přátelství / Pijutim ve-širej jedidot. Trocha balzámu / Meat cori. Hebrejské básně*, přel. Denisa G. Goldmannová (Praha: P3K): 109–136

GOLDSTÜCKER, Eduard

1966 „Die Aufnahme Franz Kafkas in der Tschechoslowakei“; *Akzente. Zeitschrift für Dichtung* XIII, č. 4: 320–321

1983 „Kafkův Eckermann? (K Janouchovým Rozhovorům s Kafkou)“, *Ročenka Kritického sborníku* [Praha, samizdat]: 50–66

GÖTZ, František

1921/1922 „Ke kritice literárního expressionismu“; *Host* I, č. 3: 55–60

1922 *Anarchie v nejmladší české poesii* (Brno: St. Kočí)

GRMELA, Jan

1923/1924 „Franz Kafka zemřel“; *Apollon* I, č. 19–20 (20. 7. 1924): 320

1924/1925a „Franz Kafka †“; *Pramen* V, č. 1 (15. 9. 1924): 47

1924/1925b „Německé impresse“; *Pramen* V, č. 3 (10. 12. 1924): 135–138

1927 „Německo“; *Literární noviny* I, č. 3 (7. 4. 1927): 5

1928a „Rozmluva s Maxem Brodem“; *Literární noviny* II, č. 18 (1), 5. 1. 1928: 2 (1928a1);

„Z německé Prahy literární“ (ibid.): 3 (1928a2)

1928b „Otto Pick ve svém zrcadle“; *Večerník Práva lidu* XVII (XXXVII), č. 61 (13. 3. 1928): 3

1929a „Chvíli s Otto Pickem, horlivým překladatelem našich dramatiků“; *Pestrý týden* IV, č. 23, 8. 6. 1929: 6

1929b „Německá Praha literární“; *Literární noviny* III, č. 43 (3) (7. 2. 1929): 2

1929c „Německá Praha literární“; *Literární noviny* III, č. 57 (17) (3. 10. 1929): 6
1929d „Německá Praha literární“; *Literární noviny* III, č. 60 (20) (14. 11. 1929): 3

GROETHUYSEN, Bernard

1937 „O Kafkovi“; *Listy pro umění a kritiku* V, č. 17, 11. 11. 1937: 388–397

GÜTLING, Alois

2004 „Kolega Kafka“; in Hans-Gerd Koch (ed.): *Setkání s Franzem Kafkou. Vzpomínky současníků*; přel. Jana Zoubková, Jiří Valeška a Milena Masáková (Praha: Nakladatelství Franze Kafky): 86–90

HARTMANN, Karel

1936 „Překlady prózy za rok 1936“; in *Ročenka Rozhledů. Vánoce 1936*, eds. František Halas, V. Renč et al. (Praha: Svaz knihkupců a nakladatelů Československé republiky v Praze): 59–61

HEINEMANN, Richard

1991 „The Rhetoric of Kafka's Amtliche Schriften“; *Journal of the Kafka Society of America* XV, č. 1–2: 29–36

HELEŠICOVÁ, Věra

1975 „Úvod“; in Věra Helešicová – Václav Babička – Jan Šturz (edd.): *Ústřední národní pojišťovna (1918) 1948–1953 (1958). Inventář* (Praha: Státní ústřední archiv): 1–11

HERMES, Roger (ed.)

1999 *Franz Kafka. Eine Chronik* (Berlin: Wagenbach)

HERMSDORF, Klaus (ed.)

1957 „Briefe des Versicherungsangestellten Franz Kafka“; „Zu den Briefen Franz Kafkas“; *Sinn und Form. Beiträge zur Literatur* IX, č. 4: 639–662

„Hluboce zarmoucení [...]“

1924 „Hluboce zarmoucení [...]“; *Národní listy* LXIV, č. 160 (11. 6. 1924, ranní vyd.): 8

HORA, Josef

1935 „Zámek Franze Kafky“; in *Almanach Kmene 1935–1936* (Praha: Kmen): 134–137

1936 „Kafkův labyrint světa“; *České slovo* XXVIII, č. 3, 4. 1. 1936: 8

„Hugh Walpole o moderní anglické literatuře“

1930/1931 „Hugh Walpole o moderní anglické literatuře“; *Rozpravy Aventina* VI, č. 36, 28. 5. 1931: 430

HULTSCH, Anne

2014 „Kafka-Rezeption in der ČSR bis 1957“; in Steffen Höhne, Ludger Udolph (edd.): *Franz Kafka. Wirkung und Wirkungsverhinderung* (Köln – Weimar – Wien: Böhlau): 13–60

[Cháb, Václav] (–us.)

1931 „Česká kniha zachraňuje bilanci roku anglického písemnictví?“; *Národní osvobození* VIII, č. 127, 8. 5. 1931: 3

ILLOVÝ, Rudolf

1913/1914 „Němečtí básníci pražští a Češi“; *Veřejné mínění* II, č. 8, 16. 11. 1913: 2

1920 „Z německé literatury“; *Právo lidu* XXIX, č. 275, 21. 11. 1920: 7

1924/1925 „*Franz Kafka*“; *Akademie* XXVIII, č. 2 (15. 6. 1924), příl. *Rudé květy* XX, č. 2: 16

„In tiefstem Schmerz [...]“

1924 „In tiefstem Schmerz [...]“, *Prager Tagblatt* XLIX, č. 136, 11. 6. 1924: 13

JAHNKE, Uwe

1990 „Der Beamte Franz Kafka und die k. k. Gewerbeinspektoren. Ein Beitrag zur Rekonstruktion der beruflichen Erfahrungen Kafkas im Hinblick auf den industriellen Arbeitsalltag“; *Österreich in Geschichte und Literatur* XXXIV, č. 1: 10–25

JANOUCHE, Gustav

1925 „František Kafka“; *Hlas Pravdy* I, č. 58 (26. 7. 1925), příl. *Zábavné čtení – Literatura*: 1–2

1951 *Gespräche mit Kafka. Erinnerungen und Aufzeichnungen* (Frankfurt am Main: S. Fischer)

2009 *Hovory s Kafkou. Záznamy a vzpomínky*, přel. Eva Kolářová (Praha: Torst)

JEHL, Ludvík

1937 „Nad Kafkovými deníky“; *Rozhledy* VI, č. 38–39 (16. 12. 1937): 295

JELÍNKOVÁ, Eva

2010 *Echa expresionismu. Recepce německého literárního hnutí v české avantgardě (1910–1930)* (Praha: Univerzita Karlova)

JESENSKÁ, Milena

1924 „Franz Kafka“; *Národní listy* LXIV, č. 156 (6. 6. 1924, ranní vyd.): 5

2016 *Křížovatky. Výbor z díla*, ed. Marie Jirásková (Praha: Torst)

KAFKA, Franz

1908a „Obmezení rozsahu pojistné povinnosti při živnostech stavebních“, in *Zpráva Úrazové pojišťovny dělnické pro království České v Praze o činnosti v době od 1. ledna do 31. prosince 1907* (Praha): 4–16

1908b „Umfang der Versicherungspflicht der Baugewerbe und der baulichen Nebengewerbe“, in *Bericht der Arbeiter-Unfall-Versicherungs-Anstalt für das Königreich Böhmen über ihre Tätigkeit während der Zeit vom 1. Jänner bis 31. Dezember 1907* (Prag): 4–21

1909a „Paušalování pojistných příspěvků při malých hospodář. podnikách strojových“, in *Zpráva Úrazové pojišťovny dělnické pro království České v Praze o činnosti v době od 1. ledna do 31. prosince 1908* (Praha): 6–9; „Pojmutí soukromých podniků automobilových do pojištění“ (ibid.): 9–12

1909b „Die Pauschalierung der Versicherungsbeiträge bei den kleinen landwirtschaftlichen Maschinenbetrieben“, in *Bericht der Arbeiter-Unfall-Versicherungs-Anstalt für das Königreich Böhmen in Prag über ihre Tätigkeit während der Zeit vom 1. Jänner bis 31.*

Dezember 1908 (Prag): 6–10; „Einbeziehung der privaten Automobilbetriebe in die Versicherungspflicht“ (ibid.): 10–14

[1910a] „Znovuzařazení podniků“, in *Zpráva Úrazové pojišťovny dělnické pro království České v Praze o činnosti v době od 1. ledna do 31. prosince 1909* (Praha): 6; „Ochranná opatření proti úrazům při strojích dřevo-obráběcích“ (ibid.): 6–11

1910b „Die Neueinreihung der Betriebe“, in *Bericht der Arbeiter-Unfall-Versicherungs-Anstalt für das Königreich Böhmen in Prag über ihre Tätigkeit während der Zeit vom 1. Jänner bis 31. Dezember 1909* (Prag): 6–7; „Unfallverhütungsmaßregel bei Holzhobelmaschinen“ (ibid.): 7–12

1911a „Znovuzařazení podniků“, in *Zpráva o činnosti Úrazové pojišťovny dělnické pro král. české v Praze za dobu od 1. ledna do 31. prosince 1910* (Praha): 28–30; „Opatření k zamezení úrazů“ (ibid.): 30–39

1911b „Die Neueinreihung der Betriebe“, in *Bericht der Arbeiter-Unfall-Versicherungs-Anstalt für das Königreich Böhmen in Prag über ihre Tätigkeit während der Zeit vom 1. Jänner bis 31. Dezember 1910* (Prag): 31–32; „Maßnahmen zur Unfallverhütung“ (ibid.): 33–42

[1912a] „Opatření k zamezení úrazů“, in *Zpráva o činnosti Úrazové pojišťovny dělnické pro král. České v Praze za dobu od 1. ledna do 31. prosince 1911* (Praha): 9; „Osobní styk s podnikateli“ [sic] (ibid.): 9–10

1912b „Maßnahmen zur Unfallverhütung“, in *Bericht der Arbeiter-Unfall-Versicherungs-Anstalt für das Königreich Böhmen in Prag über ihre Tätigkeit während der Zeit vom 1. Jänner bis 31. Dezember 1911* (Prag): 11; „Persönlicher Verkehr mit den Unternehmern“ (ibid.): 11–12

[1913a] „Osobní styk s podnikateli“, in *Zpráva o činnosti Úrazové pojišťovny dělnické pro království České v Praze v době od 1. ledna do 31. prosince 1912* (Praha): 11; „Zamezení úrazů v hospodářských podnicích“ (ibid.): 11–12

1913b „Verkehr mit den Unternehmern“, in *Bericht über die Tätigkeit der Arbeiter-Unfall-Versicherungs-Anstalt für das Königreich Böhmen in Prag während der Zeit vom 1. Jänner bis 31. Dezember 1912* (Prag): 12; „Unfallverhütung in der Landwirtschaft“ (ibid.): 12–13

1913c *Betrachtung* (Leipzig: Ernst Rowohlt)

1913d *Der Heizer. Ein Fragment* (Leipzig: Kurt Wolff)

[1914a] „Zamezení úrazů v podnicích živnostenských“, in *Zpráva o činnosti Úrazové pojišťovny dělnické pro království České v Praze v době od 1. ledna do 31. prosince 1913* (Praha): 10–11; „Paušalování průmyslových podniků“ (ibid.): 11

1914b „Gewerbliche Unfallverhütung“, in *Bericht über die Tätigkeit der Arbeiter-Unfall-Versicherungs-Anstalt für das Königreich Böhmen in Prag während der Zeit vom 1. Jänner bis 31. Dezember 1913* (Prag): 10–11; „Pauschalierung gewerblicher Betriebe“ (ibid.): 12

1914c „Zum Nachdenken für Herrenreiter“, in *Das bunte Buch* (Leipzig: Kurt Wolff), s. 40

[1915a] [„Stav podniků ve správním roce 1914“], in *Zpráva o činnosti Úrazové pojišťovny dělnické pro království České v Praze v době od 1. ledna do 31. prosince 1914* (Praha): 10–15; „Znovuzařadění podniků pro léta 1915–1919“ (ibid.): 15–25; „Působení válečného stavu na ústavní hospodaření“ (ibid.): 26–59; „Zamezování úrazů v kamenných lomech“ (ibid.): 64–83

1915b [„Betriebsstand zu Ende des Jahres 1914“], in *Bericht über die Tätigkeit der Arbeiter-Unfall-Versicherungs-Anstalt für das Königreich Böhmen in Prag während der Zeit vom 1. Jänner bis 31. Dezember 1914* (Prag): 11–18; „Die Neueinreihung der Betriebe pro 1915–1919“ (ibid.): 18–25; „Einwirkung der Kriegslage auf die Anstaltsgebarung“ (ibid.): 25–59; „Die Unfallverhütung in den Steinbruchbetrieben“ (ibid.): 59–78

1915c „Občasná revise nebezpečenské klasifikace na základě příslušných ministeriálních nařízení“, in Robert Marschner (ed.): *Čtvrtstoletí úrazového pojištění dělnického. Zpráva o rozvoji Úrazové pojišťovny dělnické pro království České v Praze v době od 1. listopadu 1889 do 31. října 1914* (Praha): 49–51; „Zvláštní akce ústavní pro zařadění podniků a příjem pojistného“ (ibid.): 74–84; „Pojištění stavebních podniků a vedlejších stavebních živností“ (ibid.): 84–86; „Ochrana úrazová“ (ibid.): 86–92

1915d „Periodische Revision der Gefahrenklassifikation auf Grund der bezüglichen Ministerialverordnungen“, in Robert Marschner (ed.): *Fünfundzwanzig Jahre Arbeiter-Unfall-Versicherung. Bericht über die Entwicklung der Arbeiter-Unfall-Versicherungs-Anstalt für das Königreich Böhmen in der Zeit vom 1. November 1889 bis 31. Oktober 1914* (Prag): 55–57; „Besondere Aktionen der Anstalt in Angelegenheit der Einreihung der Betriebe und der Einbringung der Beiträge“ (ibid.): 84–96; „Die Versicherung des Baugewerbes und der baulichen Nebengewerbe“ (ibid.): 96–98; „Die Unfallverhütung“ (ibid.): 98–104

1916a *Der Heizer. Ein Fragment* (Leipzig: Kurt Wolff)

- 1916b *Das Urteil. Eine Geschichte* (Leipzig: Kurt Wolff)
- 1917a „Kriegslage und Gefahrenklassen-Einreihung“, in *Bericht über die Tätigkeit der Arbeiter-Unfall-Versicherungs-Anstalt für das Königreich Böhmen in Prag während der Zeit vom 1. Jänner bis 31. Dezember 1915* (Prag): 31–32; „Versicherung der Barackenbauausführungen“ (ibid.): 32–35; „Unfallverhütung“ (ibid.): 38–45
- 1917b *Die Verwandlung* (Leipzig: Kurt Wolff)
- [1918] *Der Heizer. Ein Fragment* (Leipzig: Kurt Wolff)
- 1919a *In der Strafkolonie* (Leipzig: Kurt Wolff)
- 1919b *Ein Landarzt. Kleine Erzählungen* (München – Leipzig: Kurt Wolff)
- 1920a „Nešťastný“; přel. Milena Jesenská; *Tribuna* II, č. 166, 16. 7. 1920, ranní vyd.: 1–2
- 1920b „Zpráva pro Akademii“; přel. M[ilena] Jesenská; *Tribuna* II, č. 227, 26. 9. 1920, ranní vyd.: 1–4
- 1920c „Před zákonem“; přel. Milena Illová; *Právo lidu* XXIX, č. 253, 24. 10. 1920, příl. *Dělnická besídka*, č. 43: 171
- 1920/1921a „Topič“; přel. Milena Jesenská; *Kmen* IV, č. 6, 22. 4. 1920: 61–72
- 1920/1921b „Z knihy prósy“; přel. Milena Jesenská; *Kmen* IV, č. 26, 9. 9. 1920: 308–310
- 1921 „„Můj dědeček říkával,‘ [...]“; přel. A. X. Nessey [=Milena Jesenská], *Tribuna* III, 1921, č. 100, 29. 4. 1921: 1–2
- 1922 „Závodníkům na uvážanou“; přel. Jar[oslav] Dohnal; *Tribuna* IV, č. 301, 24. 12. 1922, příl. *Vánoční besídka*: 8
- 1922/1923 „Soud“; přel. Milena Jesenská; *Cesta* V, č. 26/27, 22. 12. 1922: 369–372
- 1923/1924a „Starý list“; přel. Jan Grmela; *Apollon* I, 1923/1924, č. 19/20, 20. 7. 1924: 300–301; „Císařské poselství“ (ibid.), přel. idem: 313
- 1923/1924b „Bratrovražda“; přel. Jan Grmela; *Cesta* VI, 1923/1924, č. 51/52, 25. 7. 1924: 733; „Na galerii“ (ibid.), přel. idem: 734
- 1924a „Nejbližší vesnice“; přel. Otto F. Babler; *Eva* XXI, č. 8/9: 237–238
- 1924b „Zpráva pro Akademii“; přel. Jan Grmela [=Grmela]; *Rudé právo* V, 1924, č. 194, 17. 8. 1924, příl. *Dělnická besídka*: 1–2; *Rudé právo* V, 1924, č. 200, 24. 8. 1924, příl. *Dělnická besídka*: 1
- 1924/1925 „Šakalové a Arabi“; přel. Jan Grmela; *Pramen* V, 1924/1925, č. 2, 15. 10. 1924: 58–60

- 1925a „Starý list“, přel. Jan Grmela; *Právo lidu* XXXVI [=XXXIV], 1925, č. 300, 25. 12. 1925, *Obrázová příloha Práva lidu*: [4]
- 1925b *Der Prozeß. Roman* (Berlin: Die Schmiede)
- 1926a „Před zákonem“, přel. Jan Grmela; *Kritika* III, 1926, č. 18, 28. 5. 1926: 221
- 1926b „Bratrovražda“, přel. M[iloš] H[lávka]; *Právo lidu* XXXV, 1926, č. 298, 19. 12. 1926, *Obrázová příloha Práva lidu*: [1–2]
- 1927 „Venkovský lékař“, přel. Jitka Skaláková; *Tvar* I, 1927, č. 9/10, 28. 12. 1927: 195–199
- 1928 *Starý list*, přel. P. Ludvík Vrána (Litomyšl: Josef Portman), 1928
- 1929a „Císařské poselství“, přel. J[an] Grmela; *Národní osvobození* VI, 1929, č. 288, 20. 10. 1929, příl. *Hodina* VI, č. 43: 1
- 1929b „Arabové a šakali“, přel. Jitka Skaláková; *Národní osvobození* VI, 1929, č. 20, 20. 1. 1929, příl. *Hodina* VI, č. 4: [1]
- 1929c *Zpráva pro akademii*, přel. P. Ludvík Vrána (Litomyšl: Josef Portman), 1929
- 1929d *Proměna*, přel. P. L[udvík] V[rána] – František Pastor (Stará Říše na Moravě: Marta Florianová), 1929
- 1929e „Sen“, přel. Gustav Janouch; in Otto Coester: *Proměna. Šestero konfigurací k stejnojmenné povídce Frant. Kafky* (Stará Říše na Moravě: Marta Florianová), 1929
- 1929f „Nový advokát“, „Venkovský lékař“, „Před zákonem“, „Nejbližší ves“, [přel. P. Ludvík Vrána]; *Archy*, č. 13, 1929
- 1929g „Na galerii“, „Šakalové a Arabi“, „Bratrovražda“, „Starý list“, [přel. P. Ludvík Vrána]; *Archy*, č. 14, 1929
- 1929h „Zpráva pro akademii“, „Výlet do hor“, „Stromy“, „Návštěva na důle“, „Císařské poselství“, „Mimoběžící“, „Starost hospodářova“, „Náhla procházka“, „Šaty“, „Přání státi se Indiánem“, [přel. P. Ludvík Vrána]; *Archy*, č. 15, 1929
- 1931a *Venkovský lékař*, přel. P. Ludvík Vrána (Litomyšl: Josef Portman), 1931
- 1931b „V chrámě svatovítském“, přel. Pavel Eisner; in idem (ed.): *Výbor z krásné prózy československé. Němci v českých zemích* (Praha: Sfinx), 1931: 211–230
- 1931c *Beim Bau der Chinesischen Mauer. Ungedruckte Erzählungen und Prosa aus dem Nachlaß*, edd. Max Brod, Hans Joachim Schoeps (Berlin: Gustav Kiepenheuer)
- 1931/1932a „První žal“, přel. F[rantišek] Mastik [=Mastík]; *Světlozor* XXXII, 1931/1932, č. 13, 31. 12. 1931, Příloha: 110–111

1931/1932b „Umělec v hladovění“, přel. J[etřich] Lipanský [= František Mastík]; *Světlozor* XXXII, 1931/1932, č. 24, 17. 3. 1932, Příloha: 193–196; č. 25, 24. 3. 1932, Příloha: 200–202
1932 „[Hrdelní pře]“, [přel. František Mastík]; *Gedeon* III, 1932, č. 1, leden 1932a: 2–6; č. 2, březen 1932b: 1–6
1932/1934 Franz Kafka: Při stavbě čínské zdi, přel. Timotheus Vodička. *Řád*, 1932/1934, roč. 1, č. 2, 15. 11. 1932: 52–60.
1933/1934 Franz Kafka: Manželé, přel. T[imotheus] Vodička. *Listy pro umění a kritiku*, 1933/1934, 13. 4. 1933, roč. 1, č. 4: 108–111.
1934/1935 „Před zákonem“, [přel. Jan Franz]; *Řád* II, 1934/1935, č. 1–2, 1934: 18–19
1935 *Zámek*, přel. Pavel Eisner (Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes), 1935
1937a „Přímlovčí“, přel. Hanuš Bonn; *Lidové noviny* XLV, 1937, č. 14, 9. 1. 1937: 2
1937b [„Proměna“, přel. Ludvík Vrána – František Pastor], *Akord*, 1937, roč. [4], č. 2, arch *Poesie*: 34; „Před zákonem“, [přel. Jan Marek], *ibid.*: 36–37; [„Proces“, přel. Jan Marek], *ibid.*: 39, 41; „Nejbližší ves“, [přel. Jan Marek], *ibid.*: 41
1937c „O podobenstvích“, přel. H[anuš] Bonn. *Lidové noviny*, 1937c1, roč. 45, č. 205, 23. 4. 1937, ranní vyd.: [1]; 1937c2 „Městský znak“, přel. Pavel Eisner, *ibid.*: [1]–2
1937d „Odmítnutí“, přel. Hanuš Bonn. *Listy pro umění a kritiku*, 1937d, roč. 5, č. 11, 10. 6. 1937: 250–252
1937e „Z deníku“, přel. Hanuš Bonn. *Lidové noviny*, 1937e, roč. 45, č. 320, 27. 6. 1937: [1]–2
1937f „Praha“, přel. Viktor Fischl. *Lidové noviny*, 1937f, roč. 45, č. 401, 12. 8. 1937, ranní vyd.: [1]
1937g [„Rozhodný okamžik [...]“, přel. Ludvík Jehl], *Rozhledy*, 1937, roč. 6, č. 38–39, 16. 12. 1937: 295; [„Od jistého bodu [...]“, přel. Ludvík Jehl], *ibid.*; [„Prvním znamením [...]“, přel. Ludvík Jehl], *ibid.*; [„Do chrámu vpadnou levharti [...]“, přel. Ludvík Jehl], *ibid.*; [„Je jeden cíl [...]“, přel. Ludvík Jehl], *ibid.*; [„Někdo se divil [...]“, přel. Ludvík Jehl], *ibid.*; [„Jen náš pojem času [...]“, přel. Ludvík Jehl], *ibid.*; [„Lovečtí psi [...]“, přel. Ludvík Jehl], *ibid.*; [„Praha nepustí [...]“, přel. Ludvík Jehl], *ibid.*; [„Stále a stále mluvíš o smrti [...]“, přel. Ludvík Jehl], *ibid.*
1937/1938a [„Popis boje“, přel. Max Brod], *Literární noviny*, 1937–1938, roč. 10, č. 13, 9. 4. 1938: 3; 1937/1938b [„Prahy se nezbavíš [...]“, přel. Max Brod], *ibid.*; 1937/1938c [„Bojuji a nikdo to neví [...]“, přel. Max Brod], *ibid.*

1938a [„Nezoufat ani v tom [...]“, přel. Heinz Stroh], *Židovské zprávy*, 1938, roč. 21, č. 3, 21. 1. 1938: 2

1938b Franz Kafka: „Návštěvou u mrtvých“, přel. Hanuš Bonn, *Lidové noviny*, 1938b, roč. 46, č. 98, 24. 2. 1938, ranní vyd.: 2

1938c Franz Kafka: „Praha“, přel. Viktor Fischl; *Židovský kalendář na rok 5699 (1938–1939)*, ed. Viktor Fischl (Praha: Židovské zprávy): 122

1963 „Neznámé dopisy Franze Kafky“, uvedl Jiří Hájek; přel. Aloys Skoumal; *Plamen V*, č. 6: 84–94.

1984 *Amtliche Schriften*; ed. Klaus Hermsdorf (Berlin: Akademie-Verlag)

2009 *The Office Writings*; edd. Benno Wagner, Stanley Corngold, Jack Greenberg (Princeton: Princeton University Press)

„**K[afka]**, Franz“

1927 „**K[afka]**, Franz“, in *Masarykův slovník naučný*, sv. 3 (Praha: Československý kompas): 852

„**Kafka** Franz [...]“

1938 „**Kafka** Franz [...]“, in *Komenského slovník naučný*, sv. 6 (Praha: Nakladatelství a vydavatelství Komenského slovníku naučného): 121

„Kafka F. ZÁMEK“

1935 „Kafka F. ZÁMEK“, in *Průvodce čtenářů 1936*, ed. František Halas (Praha: Kmen): 49

KAUTMAN, František

1963 „Franz Kafka a česká literatura“, in *Franz Kafka. Liblická konference 1963* (Praha: Nakladatelství Československé akademie věd): 39–75

1966 „Franz Kafka a Čechy“, *Literární archiv I*: 179–197.

2003 „Osud díla Franze Kafky v českých zemích po roce 1948“. In: *Soudobé dějiny* 10, č. 3: 404–415.

„„Knihy Mánesa“ [...]“

1935/1936 „„Knihy Mánesa“ [...]“, *Volné směry* XXXII, č. 1, 1. 10. 1935: 35

„Knižní novinky v Mánesu“

1935 „Knižní novinky v Mánesu“; *Rudá zář* [XIV], č. 265, 14. 11. 1935: [4]

KODÍČEK, Josef

1924 „Ještě o německé kultuře“, *Tribuna* VI, č. 185, 7. 8. 1924, ranní vyd.: [1]

1930/1931 „O sentimentálním všelidství“; *Dnešek* I, č. 10, 5. 2. 1931: 289–294

KOCH, Hans-Gerd

2003 „Literatura a práce. Interference v textech Franze Kafky“; in Hans-Gerd Koch, Klaus Wagenbach (edd.): *Kafkovy továrny*; přel. Naděžda Macurová (Praha: Památník národního písemnictví): 29–43

KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr

2010 *Dějiny českých médií 20. století* (Praha : Portál)

KOSCHMAL, Walter

2010 *Der Dichternomade. Jiří Mordechai Langer – ein tschechisch-jüdischer Autor* (Köln – Weimar – Wien: Böhlau)

K[OVÁŘ, František]

1935/1936 „Kafka, Franz: Zámek“; *Česká osvěta* XXXII, č. 6, únor 1936 (25. 2. 1936): 228 (= K.)

KREJČÍ, Jan

1936 „Franz Kafka: Zámek“; *Lidové noviny* XLIV, č. 599, 29. 11. 1936, příl. *Nejzajímavější kniha 1936*: 7

[KRIPNER, Viktor] (Dr. V. Kr.)

1930/1931 „Hlas o moderní anglické literatuře“; *Literární noviny* V, č. 8, květen 1931: 6

KROFTA, Václav Karel

2004 „V úřadě s Franzem Kafkou“; in Hans-Gerd Koch (ed.): *Setkání s Franzem Kafkou. Vzpomínky současníků*; přel. Jana Zoubková, Jiří Valeška, Milena Masáková (Praha: Nakladatelství Franze Kafky): 91–93

KROLOP, Kurt

2009 „Paul Eisner a německá literatura v Československu“, přel. Ondřej Dušek, in Veronika Dudková – Kristina Kaiserová – Václav Petrbok (edd.): *Na rozhraní kultur – Případ Paul/Pavel Eisner* (Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně): 15–23

2013 *O pražské německé literatuře*, přel. Jiří Stromšík (Praha: Nakladatelství Franze Kafky)

KROPÁČ, F[rantišek]

1935/1936 „Román Fr. Kafky ‚Zámek‘ [...]“; *Lumír* LXII, č. 5, 29. 2. 1936: 303

LANGER, Frant[išek]

1912/1913 „Der Jüngste Tag“; *Umělecký měsíčník* II, č. 8: 223–224

1913/1914 „Z nové německé lyriky“; *Umělecký měsíčník* III, č. 1: 30–31

LANGER, Mordechaj Jiří (Georgo)

1929 *Pijutim ve-širej jedidot* (Prag: Josef Flesch)

1932/1933 „Z hebrejských básní. K úmrtí básníkovu. (Za Frant. Kafkou.)“; přel. idem; *Středisko* III: 94–95

LEPPIN, Pavel

1930/1931 „Němečtí básníci a Praha“; *Dnešek* I, č. 5, 27. 11. 1930: 141–142

LEVÝ, Jiří

1996 *České teorie překladu*, 1. díl (Praha: Ivo Železný)

LOUŽIL, Jaromír

1963 „Dopisy Franze Kafky Dělnické úrazové pojišťovně pro Čechy v Praze“; *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C VIII, č. 2: 57–83

MÁGR, A[ntonín] St[anislav] – PICK, Otto

1929 *Chvilé s Otokarem Březinou. In memoriam* (Praha: Alois Srdce)

MALÁ, Irena – BUBENÍČKOVÁ, Růžena (edd.)

1966 *Úrazová pojišťovna dělnická 1920–1948. Inventární soupis* (Praha: Státní ústřední archiv)

[MASTÍK, František]

1932 „Franz Kafka“; *Gedeon* III, č. 1, leden 1932: 1–2

„Max Brod: Franz Kafka: Eine Biographie“

1938 „Max Brod: Franz Kafka: Eine Biographie“; *Věstník židovské obce náboženské v Praze* V, č. 8, 23. 6. 1938: 91

MIKLÍK, Konstantin

1938 *Klíč k dobré literatuře* (Praha: Veřejná katolická půjčovna knih)

„Mordechaj Jiří Langer“

1932/1933 „Mordechaj Jiří Langer“; *Středisko* III, č. 4–5, únor 1933: 99–100 (red.)

„Nedávno zemřel [...]“

1924 „Nedávno zemřel [...]“; *Právo lidu* XXXIII, č. 142 (18. 6. 1924, ranní vyd.): 2

NEKULA, Marek

2003 „...v jednom poschodí vnitřní babylonské věže...“ / *Jazyky Franze Kafky* (Praha: Nakladatelství Franze Kafky)

2009 „Poznámky“, in Gustav Janouch: *Hovory s Kafkou. Záznamy a vzpomínky*, přel. Eva Kolářová (Praha: Torst): 223–252

N[EUMANN, Stanislav Kostka]

1920/1921 „Poznámka“, *Kmen* IV, č. 6, 22. 4. 1920: 72

1924 „Opožděně zaznamenáváme [...]“; *Komunistická revue* I (III), č. 16 (15. 9. 1924): 479

[NOVÁK, Arne]

1928 „Český sešit Literarische Welt“; *Lidové Noviny* XXXVI, č. 338 (5. 7. 1928): 7

1932 „Dvě antologie česko-německé literatury“; *Lidové noviny* XL, č. 107, 28. 2. 1932: 9

„Nové knihy“

1935 „Nové knihy“; *Haló noviny* [III], č. 309, 13. 11. 1935: [4]

„O židovských umělcích československých [...]“

1924 „O židovských umělcích československých [...]“; *Tribuna* VI, č. 276 (25. 11. 1924, ranní vyd.): 5

„Panu Dru EMILU SAUDKOVI [...]“

1929 „Panu Dru EMILU SAUDKOVI [...]“; in František Kafka: *Proměna*, přel. P. L[udvík] V[rána] – František Pastor (Stará Říše na Moravě: Marta Florianová): [7]

PETRBOK, Václav

2009 „Pavla Eisnera léta učenická a vandrovní“. In: Veronika Dudková, Kristina Kaiserová, Václav Petrbok (edd.): *Na rozhraní kultur – Případ Paul/Pavel Eisner* (Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně): 263–289

PICK, Otto

1929 „Zwanzig Jahre deutsches Schrifttum in Prag“, *Witiko* II, č. 2: 116–120

1929/1930 „Dvacet let německé literatury v Praze“; přel. V. P.; *Rozpravy Aventina* V, č. 3, 10. 10. 1929: 28–29; *ibid.*, č. 4, 17. 10. 1929: 42

1936 „Franz Kafka: Beschreibung eines Kampfes“; *Lidové noviny* XLIV, č. 599, 29. 11. 1936, příl. *Nejzajímavější kniha 1936*: 9

PÍŠA, Antonín Matěj

1935 „Dobré knihy posledního týdne“; *Lidové noviny* XLIII, č. 576: [5]

POSSNER, Winfried

1988 „Franz Kafkas Einreihungstabelle aufgefunden. Bürokratismus-Kritik aus Erfahrung“;
Zeitschrift für Germanistik IX, č. 4: 449–454

„Pražský německý básník Franz Kafka zemřel“

1924 „Pražský německý básník Franz Kafka zemřel“; *Národní osvobození* I, č. 124 (5. 6. 1924, pražské vyd.): 5

„Program [...]“

1930 „Program [...]“; *Gedeon* I, č. 3, září 1930: 16

„Proměna od Ottona Coestera“

1929 „Proměna od Ottona Coestera“; *Archy*, č. 13

PRŮŠA, V[ladimír Jan]

1930 „Četl jsem z nových Vašich věcí Kafku [...]“; *Nejmenší revue* [I], č. 2

PUJMANOVÁ-HENNEROVÁ, [Marie]

1924 „Zemřelý Franz Kafka“; *Tribuna* VI, č. 140 (15. 6. 1924): 6

RAABE, Paul

1966 „Franz Kafka und Franz Blei. Samt einer wiederentdeckten Buchbesprechung Kafkas“.
In: Jürgen Born et al. (eds.): *Kafka-Symposium* (Berlin: Wagenbach): 7–20

RANG, Bernhard

1932 „Franz Kafka, Versuch eines Hinweises“; *Die Schildgenossen* XII, č. 2–3, 1932: 107–119

1934/1935 „Franz Kafka“; přel. J[an] Franz; *Řád* II, č. 1–2, 1934: 19–29

RENČ, V[áclav]

1936 „Ke Kafkově románu Zámek“; *Listy pro umění a kritiku* IV, č. 5, 9. 4. 1936: 126–127

RESLER, Kamil[I]

1930 „Od první chvíle [...]“; *Nejmenší revue* [I], č. 2

„Revue Gedeon [...]“

1932 „Revue Gedeon [...]“; *Našinec* LXVIII, č. 81, 7. 4. 1932: 4 (=K. V.)

„Revue ‚Gedeon‘ [...]“

1932 „Revue ‚Gedeon‘ [...]“; *Gedeon* III, č. 3–4, říjen 1932: [14] (=zadní obálka)

„Říšskoněmecký ‚návod‘ pro návštěvníky Prahy [...]“

1927 „Říšskoněmecký ‚návod‘ pro návštěvníky Prahy [...]“; *Národní politika* XLV, č. 343 (13. 12. 1927, odpolední vyd.): [4]

SAUDEK, Emil

1930 „Asi věren tradici otců [...]“; *Nejmenší revue* [I], č. 2

SEKANINA, Fr[antišek]

1933 „Rainer Maria Rilke: ‚Zápisky M. L. Brigge‘“; *Národní politika* LI, č. 159, 11. 6. 1933, *Nedělní zábavná a poučná příloha*: 4

1934 „‚Řád‘ [...]“; *Národní politika* LII, č. 290, 21. 10. 1934, *Nedělní zábavná a poučná příloha*: 4

SCHAMONI, Albert

1935 „Moje české knížky“, přel. Otto F. Babler; *Bibliofil* XII, č. 4: 60–62

SIEBENSCHIN, Hugo

1947 „Prostředí a čas. Poznámky k osobnosti a dílu Franze Kafky“. In: Hugo Siebenschein, Edwin Muir, Emil Utitz, Petr Demetz: *Franz Kafka a Praha. Vzpomínky, úvahy, dokumenty* (Praha: Vladimír Žikeš): 7–24

SOUKUP, Jiří

2010 „Kafkovy rané práce: publikace v novinách a časopisech. Recepce. (1896–1912)“; *Slovo a smysl* VII, č. 14: 17–52

2014 „Kafkovy úřední publikace: české překlady (1909–1916)“; *Slovo a smysl* XI, č. 21: 141–163

2015 „Beze zbytku a bez přečtení spálit. Brod Kafkovým editorem“, in Michael Wögerbauer – Petr Piša – Petr Šámal – Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře. 1749–2014*, 2 sv. Sv. I. 1749–1938 (Praha: Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.): 837–847

SOUKUP, Jiří – SZARKOVÁ, Silvia – MITTNEROVÁ, Lucie

2015 „Kafkovy překlady za života (1909–1922)“; *Česká literatura* LXIII, č. 5: 672–706

STAŠKOVÁ, Alice

2008 „Zur tschechischen Rezeption Franz Kafkas“; in Marie Haller-Neumann, Dieter Rehwinkel (edd.): *Franz Kafka – Visionär der Moderne* (Göttingen: Wallstein): 47–64

„Stěžejní dílo FRANZE KAFKY ‚ZÁMEK‘ [...]“

1935 „Stěžejní dílo FRANZE KAFKY ‚ZÁMEK‘ [...]“; *Rozhledy* IV, č. 35–36, 28. 11. 1935: 281

STREJCEK, Gerhard

2006 *Franz Kafka und die Unfallversicherung. Grenzgänger des Rechts und der Weltliteratur* (Wien: WUV Universitätsverlag)

STROH, Heinz

1938 „Brodova kniha o Kafkovi“; *Židovské zprávy* XXI, č. 3, 21. 1. 1938: 2

SUS, Oleg

1960 „Referent úrazové pojišťovny Franz Kafka“; *Světová literatura* V, č. 4: 231–232

SVATOŠ, Martin – LÁBUSOVÁ, Dorota

2009 *Franz Kafka (1883–1924). Soupis osobního fondu*. (Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví)

ŠALDA, F[rantišek] X[aver]

1933/1934 „Dvojí cesta do hlubin noci II“; *Šaldův zápisník* VI, č. 5, leden 1934: 155–160

ŠEVČÍK, Petr

1987 *Franz Kafka v českých překladech* (strojopis; uložen v LA PNP, fond Kafka, Franz)

ŠIMANDL, O.

1938 „Sudetské němectví v nedbalkách“; *Národní politika* LVI, č. 185, 8. 7. 1938: 6

Š[TECHOVÁ], M[arie]

1936 „Franz Kafka, Zámek“; *Archy*, č. 33, duben 1936

ŠVINGROVÁ, Simona

2007 „Tschechisch oder Deutsch? Auf dem Weg von Konkurrenz zu Dominanz. Zum Einsatz von innerer und äußerer Amtssprache in der Arbeiter-Unfall-Versicherungs-Anstalt im Prag der Kafka-Zeit (1908–1922)“; in Marek Nekula – Ingrid Fleischmann – Albrecht Greule (edd.): *Franz Kafka im sprachnationalen Kontext seiner Zeit. Sprache und nationale Identität in öffentlichen Institutionen der böhmischen Länder* (Köln – Weimar – Wien: Böhlau): 129–149

2010 *Tschechisch oder Deutsch? Auf dem Weg von Konkurrenz zu Dominanz. Zum Einsatz von innerer und äußerer Amtssprache in der Arbeiter-Unfall-Versicherungs-Anstalt im Prag der Kafka-Zeit (1908–1922)*; disertační práce, vedoucí: Jaroslav Kučera (Praha: Univerzita Karlova)

2012 „Die Rolle der sprachlichen Qualifikation bei der Karriere eines (k.k.) Beamten: Franz Kafka und seine Kollegen bei der AUVA“; in Peter Becher, Steffen Höhne, Marek Nekula (edd.): *Kafka und Prag. Literatur-, kultur-, sozial- und sprachhistorische Kontexte* (Köln – Weimar – Wien: Böhlau): 185–205

ŠVINGROVÁ, Simona – NEKULA, Marek

2010 „Die Sprachenfrage in Böhmen nach 1900. Der tatsächliche Gebrauch der deutschen und tschechischen Amtssprache am Beispiel der Arbeiter-Unfall-Versicherungs-Anstalt in

Prag“; in Steffen Höhne – Ludger Udolph (edd.): *Deutsche – Tschechen – Böhmen. Kulturelle Integration und Desintegration im 20. Jahrhundert* (Köln – Weimar – Wien: Böhlau): 73–89

„Telegraf“ mluví s Max Brodem. Kniha o pražském spisovateli“

1937 „Telegraf“ mluví s Max Brodem. Kniha o pražském spisovateli“; *Telegraf* [IX], č. 293, 30. 12. 1937: 5

TUCKEROVÁ, Veronika

2009 „Janouchovy *Hovory s Kafkou*: „Nic než svědecká výpověď““, in Gustav Janouch: *Hovory s Kafkou. Záznamy a vzpomínky*, přel. Eva Kolářová (Praha: Torst): 265–311

2012 *Reading Kafka in Prague: The Reception of Franz Kafka between the East and the West during the Cold War*; disertační práce (New York: Columbia University)

TVRDÍK, Milan

2000 „Franz Kafka und Georg (Jiří) Langer. Zur Problematik des Verhältnisses Kafkas zur tschechischen Kultur“; in Klaus Schenk (ed.): *Moderne in der deutschen und der tschechischen Literatur* (Tübingen – Basel: A. Francke): 189–199

„Úmrtí německého básníka“

1924 „Úmrtí německého básníka“; *Večerník Práva lidu* XIII (XXXIII), č. 129 (5. 6. 1924): [4]

UNSELD, Joachim

1984 *Franz Kafka. Ein Schriftstellerleben. Die Geschichte seiner Veröffentlichungen. Mit einer Bibliographie sämtlicher Drucke und Ausgaben der Dichtungen Franz Kafkas 1908–1924* (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag)

URZIDIL, Johannes

1936/1937 „Umění Marca Chagalla“; *Volné směry* XXXIII, č. 6, 9. 3. 1937: 234–236

2010 *To byl Kafka*, přel. Jana Zoubková (Praha: Dokořán – Máj)

„V době, kdy židé [...]“

1937 „V době, kdy židé [...]“; *Našinec* LXXIII, č. 150, 3. 7. 1937: 3

„V Dolních Rakousích [...]“

1924 „V Dolních Rakousích [...]“; *Právo lidu* XXXIII, č. 133 (6. 6. 1924, ranní vyd.): 2

„V nakladatelství Mánes [...]“

1936 „V nakladatelství Mánes [...]“; *Židovské zprávy* XIX, č. 4, 31. 1. 1936, *Literární příloha*: 5

„V Pyramidě [...]“

1928/1929 „V Pyramidě [...]“; *Rozpravy Aventina* IV, č. 25, březen 1929: 251

[VÁCLAVEK, Bedřich] (drv.)

1926 „Fr. Kafkovi [...]“; *Národní osvobození* III, č. 134 (16. 5. 1926): 4

VÁCLAVEK, Ludvík

1993 „Zur Vielschichtigkeit der Kafka-Rezeption in der ČSR 1945–1989“; in *Franz Kafka in der kommunistischen Welt*; edd. Norbert Winkler – Wolfgang Kraus (Wien: Böhlau Verlag): 144–154

„Večer Franze Kafky“

1936 „Večer Franze Kafky“; *Právo lidu* XLV, č. 227, 30. 9. 1936: 8

VODIČKA, Timotheus

1935 „Ke Kafkově ‚Zámku‘“; *Rozhledy* IV, č. 35–36, 28. 11. 1935: 273–274

1936 „Poznámky k české literární kritice“; *Řád* III, č. 3: 146–159

V[OKROVÁ-]A[MBROSOVÁ], L[ibuše] (LVA)

1938 „Jako“; *Lidové noviny* I (XLVI), č. 75 (145), 21. 3. 1938, [polední vyd.]: 3

WAGENBACH, Klaus

1958 *Franz Kafka. Eine Biographie seiner Jugend 1883–1912* (Bern: Francke)

2003 „Kafkovy továrny“; in Hans-Gerd Koch – Klaus Wagenbach (edd.): *Kafkovy továrny*; přel. Naděžda Macurová (Praha: Památník národního písemnictví): 5–23

WAGNER, Benno

2001 „Die Welt geht ihren Gang und Du machst Deine Fahrt“. Zur Problematik des normalen Lebens bei Franz Kafka; in Nicolas Pethes – Annette Keck (edd.): *Mediale Anatomien. Menschenbilder und Medienprojektionen* (Bielefeld: Transcript): 211–234

2003 „Beglaubigungssorgen“. Zur Problematik von Verfasserschaft, Autorschaft und Werkintegration im Rahmen der Amtlichen Schriften Franz Kafkas“; *Editio*, č. 17: 155–169

2009 „Kafkas Poetik des Unfalls“; in Christian Kassung (ed.): *Die Unordnung der Dinge. Eine Wissens- und Mediengeschichte des Unfalls* (Bielefeld: Transcript): 421–454

2010 „Amtliche Schriften“; in Manfred Engel, Bernd Auerochs (edd.): *Kafka-Handbuch. Leben – Werk – Wirkung* (Stuttgart – Weimar: Metzler): 402–409

WELTSCH, Felix

1924a „František Kafka“, *Židovské zprávy* VII, č. 23, 6. 6. 1924: 7

1924b „Franz Kafka gestorben“, *Selbstwehr* XVIII, č. 23, 6. 6. 1924: 5

2004 „Zemřel Franz Kafka“, in Hans-Gerd Koch (ed.): *Setkání s Franzem Kafkou. Vzpomínky současníků*, přel. Jana Zoubková – Jiří Valeška – Milena Masáková (Praha: Nakladatelství Franze Kafky): 11–13

WINTER, P[aul]

1929 „Literární snahy Němců v československé republice“; *Lidové noviny* XXXVII, č. 348 (13. 7. 1929), příl. *Literární svět*: 13

1933 „Sborník německé prózy od světové války“; *Lidové noviny* XLI, č. 418, 22. 8. 1933, ranní vyd.: 9

WOLF, Burkhardt

2006 „Die Nacht des Bürokraten. Franz Kafkas statistische Schreibweise“; *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte* LXXX, č. 1: 97–127

WOLFF, Kurt

2004 *Autoren / Bücher / Abenteuer. Beobachtungen und Erinnerungen eines Verlegers*
(Berlin: Wagenbach)

WOODS, Michelle

2014 *Kafka Translated. How Translators Have Shaped Our Reading of Kafka* (New York – London: Bloomsbury)

„Ze světa kulturního“

1935 „Ze světa kulturního“; *Lidové noviny* XLIII, č. 572, 15. 11. 1935, polední vyd.: 2

1937 „Ze světa kulturního“; *Lidové noviny* XLV, č. 540, 26. 10. 1937, polední vyd.: 4

[ZELINKA, Vojtěch]

1927/1928 „26. číslo 4. roč. Liter. Welt [...]“; *Zvon* XXVIII, č. 49 (16. 8. 1928): 688

ZH[ÁNĚL, Ignát]

1923/1924 „Osud básníka“; *Vlast* XL, č. 10–11 (červenec–srpen 1924): 496

„Z posmrtného svazku [...]“

1937 „Z posmrtného svazku [...]“; *Lidové noviny* XLV, č. 205, 23. 4. 1937, ranní vyd.: 2

„Zprávy z Mánesa – Nakladatelství“

1936 „Zprávy z Mánesa – Nakladatelství“; *Volné směry* XXXII, č. 1: 35, 172

„Z prós [...]“

1923/1924 „Z prós [...]“; *Cesta* VI, č. 51–52 (25. 7. 1924): 733

„Z připravované knihy [...]“

1920 „Z připravované knihy [...]“; *Tribuna* II, č. 166, 16. 7. 1920, ranní vyd.: 1

Zpráva o činnosti [...]

[1917] *Zpráva o činnosti Úrazové pojišťovny dělnické pro království České v Praze v době od 1. ledna do 31. prosince 1915* (Praha)

Archivní zdroje

- LA PNP** Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha (LA PNP), fond Kafka Franz, č. fondu 710
- NA, AR–SÚA** Národní archiv Praha (NA), fond Archivní registratura – Státní ústřední archiv (AR–SÚA), č. fondu 241/3, inventář ÚPD č. 594, č. p. 5573; kart. 118
- NA, ÚNP** Národní archiv Praha (NA), fond Ústřední národní pojišťovna (ÚNP), č. fondu 1093
- NA, ÚPD** Národní archiv Praha (NA), fond Úrazová pojišťovna dělnická pro Čechy v Praze (ÚPD), č. fondu 540, kart. 26, 27
- NA, ZÚ** Národní archiv Praha (NA), fond Zemský úřad Praha – sociální, zdravotní a veterinární záležitosti (ZÚ), č. fondu 753/13, kart. 88